

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ТКАЧЕНКО НАСТАСІЯ ВІКТОРІВНА

УДК: 811.161.2'373.2:82-1.09(477.64)"19/20"(043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІЙ ОНОМАСТИКОН ЗАПОРІЗЬКОГО
КРАЮ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ**

035 – Філологія

03 – Гуманітарні науки

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **Н. В. Ткаченко**

Науковий керівник: **Ільченко Ірина Іванівна**, кандидат філологічних наук,
доцент

Запоріжжя – 2023

АНОТАЦІЯ

Ткаченко Н. В. Літературно-художній ономастикон Запорізького краю другої половини XX – початку XXI століття. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 035 – «Філологія». – Запорізький національний університет, Запоріжжя, 2023.

У роботі вперше здійснено аналіз ономастикону поетичних творів письменників Запорізького краю другої половини XX – початку XXI століття (М. Білокопитова, М. Брацило, В. Віхляєва, П. Вольвача, Л. Геньби, І. Калиниченка, О. Ліщук, Г. Лупинос, Г. Лютого, О. Медка, О. Ольшанської, Т. Осінь, П. Ребра, В. Терлецького, В. Чабаненка, П. Юрика); з'ясовано роль онімів у відображенні авторського світогляду та сприйнятті творів читачем; схарактеризовано онімні класи, які виступають асоціативно-культурними кодами цього регіону; конкретизовано методологію дослідження літературно-художніх онімів та запропоновано власну класифікацію літературно-художнього ономастикону художніх творів письменників Запорізького краю.

У результаті дослідження систематизовано близько 700 літературно-художніх онімів. Праць з літературно-художньої ономастики Запорізького краю ще не так багато, а втім можна стверджувати, що вагомий та унікальний своєю специфікою поетичний доробок письменників привертає увагу сучасних дослідників, формуючи регіональний осередок ономастики.

З'ясовано дискусійні питання термінології літературно-художньої ономастики, зокрема погляди Л. Белея, А. Вегеш, К. Зайцевої, О. Карпенко, В. Котович, Е. Кравченко, Г. Лукаш, А. Попович, Н. Попович, Л. Селіверстової, О. Сколоздри, М. Торчинського, Я. Шебештян. Зважаючи на неоднозначність у тлумаченні ономастичних термінів, виокремлено основні поняття, якими

послугуємося в дисертаційній праці: «літературно-художня ономастика», «літературно-художній онім», «онімний простір». На нашу думку, цим термінам притаманна системність, однозначність, мотивованість та точність, вони найкоректніше відбивають явища, що ми досліджуємо.

Науковці й до сьогодні не можуть уникнути протиріч щодо типології літературно-художніх онімів, саме ця дискусія посприяла виникненню різноманітних класифікацій власних назв у художньому творі. Напрацьований і деталізований сучасними ономастами матеріал дав змогу розробити релевантну й всеохопну щодо матеріалу типологію онімів, ужитих у творах запорізьких письменників. Саме тому всі власні назви розділено на три великі групи: антропоніми, топоніми та периферійні оніми. У дисертації аналіз функційно-стилістичного аспекту онімних класів здійснений за класифікацією літературно-художніх антропонімів Л. Белея.

Установлено, що власні назви різних тематичних груп запорізькі письменники використовують у такому співвідношенні: антропоніми – 60 %, топоніми – 26 %, периферійні оніми – 14 %. Вживання різних онімних класів, які є важливим складником у формуванні індивідуально-авторського стилю, сприяло створенню цілісної картини різнопланового використання власних назв. Для більшості поетів найуживанішими є антропонімні класи (П. Ребро, М. Білокопитов, Г. Лютий, В. Чабаненко, М. Брацило, Л. Геньба, В. Терлецький, В. Віхляєв, Т. Осінь, О. Ольшанська), для деяких з них основними стають топоніми (П. Вольвач, О. Медко, П. Юрик, І. Калиниченко) або периферійні оніми (Г. Лупинос, О. Ліщук).

Визначено, що письменники Запорізького краю активно використовують власні імена, які є невід’ємним компонентом структури й вагомою частиною художніх творів. Поети вільні у виборі імен своїм персонажам, проте орієнтуються на норми реальної антропонімії. Серед усіх антропонімних класів переважають імена, прізвища, прізвиська та імена по батькові – 87 % (*Володька, Рудий, Непийвода, Тарас Шевченко, Іван Гонта, Буркало, Притикало, Іван Петрович*), теоніми становлять 6 % (*Світовид*,

Білобог, Чорнобог, Ярило), міфоантропоніми – 4 % (*Аладдін, Дон Кіхот, Дюймовочка, Котигорошко, Медея, Прометей, Снігурочка, Ясон*), біблійні антропоніми – 3 % (*Авель, Адам, Єва, Каїн, Юда*). За структурою антропоніми є одночленні («одиничне ім'я», «прізвище», «прізвисько», «по батькові») та двочленні («ім'я + прізвище», «ім'я + по батькові»).

Доведено, що топоніми належать до одного з найпродуктивніших онімних розрядів у досліджуваних поетичних текстах. Назви українського топосу значно перевищують назви світових топосів і представлені ойконімами (31 %) – *Бердянськ, Гуляйполе, Запоріжжя, Київ, Мелітополь, Токмак, Басань, Білоцерківка, Грушеве, Красиве, Петрово-Свистуново, Соколівка*; гідронімами (28 %) – *Берда, Гайчур, Десна, Дніпро, Дністер, Калка, Міссісіпі, Славута, Азовське море, Жовте море, Чорне море*; хоронімами (26 %) – *Америка, Вкраїнонька, Дике Поле, Запорізький край, Наддніпрянина, Оратанія, Південний Схід, Україна*; інсулонімами (6 %) – *Байда, Великий Луг, Крим, Хортиця*; оронімами (6 %) – *Бона, Говерла, Голгофа, Замкова, Карпати, Синай*; міфотопонімами (3 %) – *Вавилон, Віфлеєм, Едем, Олімп*. Виявлено, що топонімні класи аналізованих поезій становлять два структурні типи: однокомпонентні (прості одноосновні та складні двоосновні) та поодинокі випадки багатоконпонентних («прикметник + іменник», «прикметник + прикметник», «числівник + іменник + прикметник + іменник»).

Аналіз периферійного онімного простору поезій показав, що найуживанішими є асоціоніми (28 %) – *Душа, Життя, Кохання, Мир, Мова, Поезія, Свята Перемога, Смерть, Щастя* та зооніми (19 %) – *Бобик, Голуб, Равлик, Рекс, Рябко, Сірий, Черепаха, Шарик*; меншу частку становлять геортоніми (12 %) – *Великдень, Вербна, Івана Купала, Новий рік, Покрова, Різдво*; космоніми (11 %) – *Велика Ведмедиця, Земля, Космос, Місяць, Сонце, Чумацький шлях*; ідеоніми (11 %) – *«Казачья», «Кобзар», Кремль, «Отче наш», Хортицький дуб*; ергоніми (4 %) – *Бу-Ба-Бу, Дніпрельстан, Дніпрогес*; міфозооніми (4 %) – *Жар-Птиця, Пегас, «Хо»* та еклезіоніми (1 %) – *Софія*.

У художніх текстах периферійні оніми переважно є факультативними, але в деяких контекстах вони набувають ключового значення: можуть конкретизувати хронотоп, передавати лінгво- та історико-культурологічну інформацію, виражати головну думку письменника і навіть розкривати ідею твору.

Визначено, що одним із основних призначень літературно-художніх онімів є функційно-стилістична вагомість, яка полягає в їх ролі та вживанні залежно від контексту та стилістичної ситуації. Літературно-художній антропонімікон поетичних творів різноманітний з функційного погляду і представлений антропонімами з характеристичною (54 %), номінативною (20 %), дейктичною (16 %) та ідеологічною (10 %) функціями. Антропоніми з номінативною функцією репрезентовані в поезіях П. Ребра, Г. Лютого, В. Чабаненка, М. Брацило, П. Вольвача, М. Білокопитова, Л. Геньби; з характеристичною – у П. Ребра, В. Чабаненка, Г. Лютого, М. Білокопитова, Л. Геньби, М. Брацило; з дейктичною – у М. Білокопитова, М. Брацило, О. Медка, Т. Осінь, В. Віхляєва; антропоніми, які виконують ідеологічну функцію, вживаються тільки у творчості П. Ребра та П. Юрика.

Топоніми, як і всі класи онімів, підпорядковані загальним законам художнього контексту. Більшість письменників Запорізького краю вживає топоніми з характеристичною функцією (68 %) – П. Ребро, В. Чабаненко, П. Вольвач, Г. Лютий, М. Брацило, М. Білокопитов, Л. Геньба, І. Калиниченко, П. Юрик; менш уживаними є топоніми з ідеологічною функцією (18 %) – доробок В. Чабаненка і П. Юрика; топоніми з номінативною функцією (12 %) репрезентує творчість М. Білокопитова, Л. Геньби та П. Вольвача, а з дейктичною функцією (5 %) – В. Чабаненка, П. Вольвача, Л. Геньби, Г. Лютого та П. Ребра.

Особливість функціонування периферійних онімів у поетичних текстах запорізьких письменників полягає в їх поліфункційності. Периферійні оніми з номінативною функцією (38 %) найпродуктивніше репрезентовані в поезіях М. Білокопитова, Г. Лютого, М. Брацило, П. Вольвача; з номінативно-

характеристичною (8 %) – у доробку Г. Лютого, Л. Геньби, Т. Осінь; з характеристичною (36 %) – у В. Чабаненка, П. Вольвача, В. Віхляєва, П. Юрика; з хронологічною (11 %) – у Г. Лютого, М. Брацило, О. Ольшанської; з ідеологічною (7 %) – тільки у творах П. Юрика.

Поетичні твори запорізьких письменників засвідчують високу мовну майстерність, а використання власних назв породжує експресію урочистості, пафосу, ліричності й гумору, створює низку різноманітних стилістичних прийомів. У поезіях антропоніми і топоніми беруть активну участь у створенні стилістичних прийомів, серед яких основними є заголовки (25 %) – доробок П. Ребра, М. Брацило, М. Білокопитова, Л. Геньби, П. Вольвача, В. Терлецького, Г. Лупинос, О. Медка; метафори (24 %) – П. Ребра, В. Чабаненка, М. Брацило, П. Вольвача, О. Ліщук, О. Медка, І. Калиниченка, П. Юрика; епітети (20 %) – П. Ребра, Г. Лютого, В. Чабаненка, М. Брацило, Л. Геньби, П. Вольвача, І. Калиниченка; порівняльні звороти (13 %) – П. Ребра, Г. Лютого, В. Чабаненка, М. Брацило, М. Білокопитова, П. Вольвача, О. Медка. Серед менш уживаних прийомів, які створені на основі онімів, виділяємо такі: гіпербола (6 %) – творчість П. Ребра, Г. Лютого, М. Брацило, П. Вольвача; перифраз (5 %) – П. Ребра, В. Чабаненка, М. Білокопитова; алегорія (2 %) і паронімічна атракція (2 %) – П. Ребра, М. Білокопитова; антитеза (1 %) – М. Білокопитова, Т. Осінь; паралелізм (1 %) – О. Ліщук, І. Калиниченка; ампліфікація (1 %) – В. Чабаненка.

Установлено, що літературно-художній ономастикон поезій запорізьких письменників становить безмежний лінгвістичний простір, у якому перетинаються світові, загальноукраїнські та місцеві (запорізькі) культурні коди, які відтворюють дух епохи. Асоціативно-культурний компонент літературно-художніх онімів у творах письменників цієї території представлений у різному кількісному співвідношенні: П. Ребро (26 %), В. Чабаненко (15 %), Г. Лютий (14 %), П. Вольвач (10 %), Л. Геньба (9 %), М. Брацило (8 %), М. Білокопитов (8 %), І. Калиниченко (4%), В. Терлецький

(2 %), О. Ліщук (2 %), Т. Осінь (2 %). У творчості В. Віхляєва, Г. Лупинос, О. Медка, О. Ольшанської та П. Юрика оніми зрідка набувають культурного коду. Відзначимо, що найпродуктивнішими асоціативно-культурними кодами в поезіях запорізьких письменників є Тарас Шевченко, Бог, Матір Божа, Голгофа, Дніпро, Хортиця, Великий Луг.

У дисертаційній роботі доведено, що власні назви відіграють важливу роль під час аналізу творчої манери та індивідуального стилю письменників Запорізького краю. Оніми є невід'ємним складником структурно-семантичної та функційно-стилістичної системи слововживання в аналізованих поезіях. Реальний ономастикон займає особливе місце, оскільки творить просторовий складник художніх творів. Своєрідним є те, що поезії збірок об'єднує низка власних назв, які наскрізною лінією проходять через всі твори.

Ключові слова: антропонім, апелятивна номінація, власне ім'я, індивідуально-авторський стиль, картина світу, конотація, контекст, лінгвокультурологічний аспект, метафора, ойконім, периферійні оніми, структурно-семантична характеристика, теоретична ономастика, топонім, функційно-стилістичний аспект.

ABSTRACT

Tkachenko, N.V. Literary and Artistic Onomasticon in Zaporizhzhia of the Second Half of the 20th – Beginning of the 21st Century. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

The dissertation for the degree of Doctor of Philosophy, field of study 035 – Philology. – Zaporizhzhia National University, Zaporizhzhia, 2023.

In the work, for the first time, an analysis of the onomasticon of poetic works by writers of the Zaporizhzhia region of the second half of the 20th – beginning of the 21st century was carried out (M. Bilokopytov, M. Bratsilo, V. Vikhlyaev, P. Volvach, L. Henba, I. Kalynichenko, O. Lischuk, G. Lupinos, H. Lutyi, O. Medko, O. Olshanska, T. Osin, P. Rebro, V. Terletskyi, V. Chabanenko, P. Yurik); the role of onyms in the reflection of the author's worldview and the reader's perception of the works is clarified; anonymous classes are characterized, which act as associative and cultural codes of this region; the methodology of the study of literary and artistic onyms was specified and a separate classification of the literary and artistic onomasticon of the artistic works of the writers of the Zaporizhzhya region was proposed.

As a result of the research, about 700 literary and artistic onyms were systematized. There are still not many studies on the literary and artistic onomastics of the Zaporizhzhia region, but it can be said that the weighty and unique poetic work of the writers attracts the attention of modern researchers, forming a regional center of onomastics.

The debatable issues of the terminology of literary and artistic onomastics are clarified, including the views of L. Beley, A. Vegesh, K. Zaitseva, O. Karpenko, V. Kotovych, E. Kravchenko, H. Lukash, A. Popovych, N. Popovych, L. Selieverstova, O. Skolozdra, M. Torchynskyi, Ya. Shebeshtian. Taking into account the ambiguity in the interpretation of onomastic terms, the main concepts used in the dissertation work are singled out: «literary and artistic onomastics»,

«literary and artistic onym», «onym space». In our opinion, these terms are characterized by systematicity, ambiguity, motivation and accuracy, they most accurately reflect the phenomena we are investigating.

To this day, scientists cannot avoid contradictions regarding the typology of literary and artistic onyms, it was this discussion that contributed to the emergence of various classifications of proper names in a work of art. The material elaborated and detailed by modern onomists made it possible to develop a relevant and comprehensive typology of onyms used in the works of Zaporizhia writers. That is why all proper names are divided into three large groups: anthroponyms, toponyms and peripheral onyms. In the dissertation, the analysis of the functional and stylistic aspect of onymic classes is carried out according to the classification of literary and artistic anthroponyms by L. Beley.

It was established that the proper names of various thematic groups of poems written by Zaporizhzhia poets are used in the following quantitative ratio: anthroponyms – 60%, toponyms – 26%, peripheral onyms – 14%. The use of different onymic classes, which are an important component in the formation of an individual author's style, contributed to the creation of a coherent picture of the multifaceted use of proper names. For most poets, anthroponymic classes are the most used (P. Rebro, M. Bilokopytov, H. Lutyi, V. Chabanenko, M. Bratsilo, L. Henba, V. Terletskyi, V. Vikhlyaev, T. Osin, O. Olshanska), for some of them become the main toponyms (P. Volvach, O. Medko, P. Yurik, I. Kalynichenko) or peripheral onyms (G. Lupinos, O. Lischuk).

It was determined that the poets and writers of the Zaporozhye region actively use their own names, which are an integral component of the structure and an important part of artistic works. Poets are free to choose names for their characters, but they are guided by the norms of real anthroponymy. Among all anthroponymic classes, first names, surnames, nicknames and patronymic names prevail and make up 87% (*Volod'ka, Rudyi, Nepyivoda, Taras Shevchenko, Ivan Gonta, Burkalo, Prytykalo, Ivan Petrovych*), theonyms make up 6% (*Svantovit, Belobog, Chernobog, Yarylo*), mytho-anthroponyms – 4% (*Aladdin, Don Quixote,*

Thumbelina, Kotygoroshko, Medea, Prometheus, Snow Maiden, Jason), biblical anthroponyms – 3% (*Abel, Adam, Eve, Cain, Judas*). According to the structure, anthroponyms are single-membered («proper name», «surname», «nickname», «patronymic») and two-membered («proper name + surname», «proper name + patronymic»).

It is proved that toponyms belong to one of the most productive onymic categories in studied poetic texts. The names of the Ukrainian topos significantly exceed the names of the world topos and are represented by oikonyms (31%) – *Berdyansk, Gulyaipole, Zaporizhzhia, Kyiv, Melitopol, Tokmak, Basan', Bilotserkivka, Hrusheve, Krasive, Petrovo-Svystunovo, Sokolyvka*; hydronyms (28%) – *the Berda, the Gaichur, the Desna, the Dnipro, the Dniester, the Kalka, the Mississippi, the Slavuta, the Sea of Azov, the Yellow Sea, the Black Sea*; by horonyms (26%) – *America, Vkraiinonka, Dyke Pole, Zaporizhzhia region, Naddnipyrianshchyna, Oratania, South East, Ukraine*; insulonyms (6%) – *Bayda, Velikiy Lug, Crimea, Khortytsia*; oronyms (6%) – *Bona, Hoverla, Golgofa, Zamkova Hora, The Carpathian Mountains, Sinai*; mythoponyms (3%) – *Babylon, Bethlehem, Eden, Olympus*. It was found that the toponymic classes of the analysed poems create two structural types: single-component (simple monobasic and complex dibasic) and individual cases of multi-component («adjective + noun», «adjective + adjective», «numeral + noun + adjective + noun»).

The analysis of the peripheral onym space of poems showed that associonyms are the mostly used and make 28% – *Soul, Life, Love, Peace, Language, Poetry, Holy Victory, Death, Happiness*; the zoonyms make 19% – *Bobyk, Holub, Ravlyk, Reks, Ryabko, Siryy, Cherepakha, Sharyk*; while the geortonyms make 12% – *Easter, Verbna, Ivan Kupala, New Year, Intercession, Christmas*; spaceonyms make 11% – *Ursa Major, Earth, Space, Moon, Sun, Milky Way*; ideonyms make 11% – «*Cossack*», «*Kobzar*», *Kreml'*, «*Our Father*», *Khortytsia oak*; ergonomics make 4% – *Bu-Ba-Bu, Dniprelstan, Dniproges*; mythozoonyms make 4% – *Firebird, Pegasus, «Ho»* and ecclesionyms make 1% – *Sophia*. In literary texts, peripheral onyms are mostly optional, but in some

contexts, they acquire a key meaning: they can specify the chronotope, convey linguistic and historical-cultural information, express the main idea of the writer, and even reveal the idea of the work.

It was determined that one of the main purposes of literary and artistic onyms is their functional and stylistic importance, which is in their role and way of use, and it depends on the context and stylistic features. The literary and artistic anthroponymicon of works is diverse from a functional point of view and it is represented by anthroponyms with characteristic (54%), nominative (20%), deictic (16%) and ideological (10%) functions. Anthroponyms with a nominative function are represented in the poetry by P. Rebro, H. Lyuty, V. Chabanenko, M. Bratsilo, P. Volvach, M. Bilokopytov, L. Henba, with a characteristic one – by P. Rebro, V. Chabanenko, H. Lyuty, M. Bilokopytov, L. Henba, M. Bratsilo; with deictic – by M. Bilokopytov, M. Bratsilo, O. Medko, T. Osin, V. Vikhlyaev; anthroponyms that perform an ideological function are used only in the work of P. Rebro and P. Yurik.

Toponyms, like all the classes of onyms, are subject to the general laws of the artistic context. Most of the writers of the Zaporizhzhia region use toponyms with a characteristic function (68%) – P. Rebro, V. Chabanenko, P. Volvach, H. Lyuty, M. Bratsilo, M. Bilokopytov, L. Henba, I. Kalynychenko, P. Yuryk; toponyms with an ideological function (18%) are less commonly used – we can meet them in the works by V. Chabanenko and P. Yuryk; toponyms with a nominative function (12%) could be found in the work by M. Bilokopytov, L. Henba and P. Volvach, and with a deictic function (5%) – V. Chabanenko, P. Volvach, L. Henba, H. Lyuty and P. Rebro.

The peculiarity of the functioning of peripheral onyms in the poetic texts of Zaporizhzhia writers is gained due to their multifunctionality. Peripheral onyms with a nominative function (38%) are most productively represented in the poetry of M. Bilokopytov, H. Lyuty, M. Bratsilo, and P. Volvach; with the nominative-characteristic one (8%) – in the work of H. Lyuty, L. Henba, T. Osin; with the characteristic one (36%) – in V. Chabanenko, P. Volvach, V. Vikhlyaev, P. Yuryk;

with the chronological one (11%) – in H. Lyuty, M. Bratsilo, O. Olshanska; with the ideological one (7%) – only in the works of P. Yurik.

Poetic works of Zaporizhzhia writers testify to high linguistic skill, and their use of proper names gives a rise to the expression of solemnity, pathos, drama, and humour, and it creates a number of various stylistic techniques. In the poems of Zaporozhye writers, anthroponyms and toponyms take an active part in the creation of stylistic techniques, among which the main ones are headings (25%) – in the works of P. Rebro, M. Bratsilo, M. Bilokopytov, L. Henba, P. Volvach, V. Terletsky, G. Lupinos, O. Medko; metaphors (24%) – P. Rebro, V. Chabanenko, M. Bratsilo, P. Volvach, O. Lischuk, O. Medko, I. Kalynichenko, P. Yurik; epithets (20%) – P. Rebro, H. Lyuty, V. Chabanenko, M. Bratsilo, L. Henba, P. Volvach, I. Kalynichenko; comparative phrases (13%) – P. Rebro, H. Lyuty, V. Chabanenko, M. Bratsilo, M. Bilokopytov, P. Volvach, O. Medko. Among the less used methods created on the basis of onyms, we highlight the following: hyperbole (6%) – in the works of P. Rebro, H. Lyuty, M. Bratsilo, P. Volvach; paraphrase (5%) – P. Rebro, V. Chabanenko, M. Bilokopytov; allegory (2%) and paronymic attraction (2%) – P. Rebro, M. Bilokopytov; antithesis (1%) – M. Bilokopytov, T. Osin; parallelism (1%) – O. Lischuk, I. Kalynichenko; amplification (1%) – V. Chabanenko.

It has been established that the literary and artistic onomasticon met in the poems by Zaporizhzhia writers is a boundless linguistic space where the world, all-Ukrainian and local (Zaporizhzhia) cultural codes are interacting to reproduce the era spirit. The associative and cultural component of literary and artistic onyms in the works of writers of this territory is presented in different quantitative ratios: P. Rebro (26%), V. Chabanenko (15%), H. Lyuty (14%), P. Volvach (10%), L. Henba (9%), M. Bratsilo (8%), M. Bilokopytov (8%), I. Kalynychenko (4%), V. Terletskyi (2%), O. Lischuk (2%), T. Osin (2%). In the works of V. Vikhlyaev, H. Lupinos, O. Medko, O. Olshanska and P. Yuryk, onyms occasionally acquire a cultural code. It should be noted that the most productive associative and cultural

codes in the poetry of Zaporozhzhia writers are Taras Shevchenko, the God, The Mother Goddess, Golgofa, the Dnipro, Khortytsia, Velikiy Lug.

The dissertation proved that proper names play an important role in the analysis of the creative manner and individual style of the writers of the Zaporizhzhia region. Onyms are an integral part of the structural-semantic and functional-stylistic system of word usage in the analysed poetry. The real onomasticon occupies a special place because it creates the spatial component of artistic works. It is peculiar that the poems of the collections are united by a number of proper names that run through all the works.

Keywords: anthroponym, appellate nomination, proper name, individual author's style, world view, connotation, context, linguistic and cultural aspect, metaphor, oikonym, peripheral onyms, structural and semantic characteristics, theoretical onomastics, toponym, functional and stylistic aspect.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Ткаченко Н. В. Онімний простір поезій М. Брацило (на матеріалі збірки «Я зроду тут живу...»). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Філологія*. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. № 46. Т. 2. С. 160–165.
2. Ткаченко Н. В. Функційне навантаження антропонімів збірки М. Білокопитова «А Вічний Час неспіхом тече...». *Південний архів. Філологічні науки*. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Випуск 87. С. 35–40.
3. Ткаченко Н. В. Нові тенденції ономавжитку в творах сучасних запорізьких поетів. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Вип. 24. Т. 1. С. 155–159.
4. Ткаченко Н. В. Ономастичні реалії в поетичному доробку Павла Вольвача. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський зб. наук. праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Вип. 55. Т. 3. С. 153–158.
5. Ткаченко Н. В. Літературно-художні оніми в сучасній поезії про війну (на матеріалі поетичних збірок запорізьких авторів). *Мова. Література. Фольклор*. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. № 2. С. 57–63.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Ткаченко Н. В. Ономастичні реалії в романі Григорія Лютого «Мама-Марія». *Сучасныя праблемы анамастыкі* : зб. навук. артык., м. Мінськ (Білорусь), 17–18 січня 2020 р. Мінськ : «Беларуская навука», 2022. Вип. 1: Да 85-годдзя з дня нараджэння В. П. Лемцюговай. С. 312–316.

7. Ткаченко Н. В., Ільченко І. І. Антропоніми як вияв національно-мовної картини світу в романі А. Чайковського «Козацька помста». *Мова і міжкультурна комунікація : теорія та практика* : матеріали всеукр. наук.-практ. конф., м. Полтава, 14 травня 2020 р. Київ : Видавництво «Ліра-К», 2020. С. 42–49.

8. Ткаченко Н. В. Специфіка творення онімного простору поезій Л. Геньби. *Актуальні проблеми слов'янської філології* : матеріали VI всеукр. наук.-практ. інтернет-конф., м. Запоріжжя, 25–26 листопада 2021 р. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2021. С. 37–41.

9. Ткаченко Н. В. Епітет як один із прийомів ономастичності у творах письменників Запорізького краю. *Лексико-граматичні інновації в сучасних слов'янських мовах* : матеріали XI міжнар. наук. конф., м. Дніпро, 20–21 квітня 2023 р. Дніпро : Ліра, 2023. С. 162–165.

10. Ткаченко Н. В. Топоніми в контексті російсько-української війни (на матеріалі поезій письменників Запорізького краю). *Молода наука* : зб. наук. праць студентів, аспірантів, докторантів і молодих вчених : у 5 т. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2023. Т. 1. С. 282–285.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати:

11. Ісачук Н. В. Перекладні поезії В. А. Чабаненка : ономастичні спостереження. *Альманах науки*. 2018. №2/1 (11). С. 49–52.

12. Ісачук Н. В., Ільченко І. І. Оними – показники історико-художнього хронотопу збірки В. Чабаненка «Савур-могила». *Вісник Маріупольського державного університету. Філологія*. Маріуполь : МДУ, 2019. Вип. 20. С. 175–183.

13. Ткаченко Н. В., Ільченко І. І. Інсулоніми Великого Лугу Запорозького : семантико-структурний аспект. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2020. Вип. 13. Т. 3. С. 66–71.

14. Ткаченко Н. В., Ільченко І. І. Антропонімічна парадигма – елемент побудови історичного часопростору роману Ю. Мушкетика «На брата брата». *Проблеми гуманітарних наук : зб. наук. праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»*. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Випуск 45. С. 136–152.

15. Ткаченко Н. В., Ільченко І. І. Стилiстико-прагматичне функціонування онімів у творах Ю. Федьковича. *Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету*. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Вип. 36. С. 86–90.

16. Ткаченко Н. В., Ільченко І. І. Антропонімікон історичного роману С. Скляренка «Володимир». *Pomędzy. Polonistyczno-Ukrainoznawcze Studia Naukowe*. 2022. Nr 3 (6). S. 103–109.

17. Ткаченко Н. В., Ільченко І. І. Етнопсихолінгвістична основа надвеликолузьких прізвищ. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський зб. наук. праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Вип. 57. Т. 2. С. 136–142.

18. Ткаченко Н. В., Ільченко І. І. Топонімічна парадигма урбаністичного роману В. Підмогильного «Місто». *Українська мова і література в школі*. 2022. № 5–6 (164). С. 18–22.

19. Ткаченко Н. В., Ільченко І. І. Топонімний простір романів «Залишенець. Чорний Ворон» та «Маруся» як вияв мовної особистості В. Шкляра. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Вип. 26. Т. 1. С. 171–177.

20. Ткаченко Н. В., Ільченко І. І., Лугова Д. В. Антропоніми в художньому просторі романів В. Шкляра («Чорний Ворон», «Маруся»). *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Філологія. Журналістика*. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 33 (72), № 6, Ч. 1. С. 172–180.

21. Ткаченко Н. В., Ільченко І. І. Відапелятивні топоніми тюркського походження Запорізької області. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський зб. наук. праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2023. Вип. 62. Т. 1. С. 191–199.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	19
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНЬОЇ ОНОМАСТИКИ.....	25
1.1. Становлення й розвиток вітчизняної літературно-художньої ономастики й Запорізького регіонального центру ономастичних студій...	25
1.2. Літературно-художні оніми як об'єкт мовознавчих студій.....	35
1.3. Методика дослідження літературно-художніх онімів.....	51
Висновки до першого розділу.....	57
РОЗДІЛ 2. СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ ОНІМНОГО ПРОСТОРУ ПОЕТИЧНИХ ТВОРІВ ПИСЬМЕННИКІВ ЗАПОРІЗЬКОГО КРАЮ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ.....	59
2.1. Власна назва як вияв індивідуально-авторського стилю письменників Запорізького краю.....	59
2.2. Структурно-семантична характеристика антропонімів.....	65
2.3. Топоніми в художніх творах письменників Запорізького краю.....	88
2.4. Периферійна система ономапростору поетичних текстів.....	105
Висновки до другого розділу.....	113
РОЗДІЛ 3. ФУНКЦІЙНО-СТИЛІСТИЧНЕ ЗАБАРВЛЕННЯ ВЛАСНИХ НАЗВ У ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ ЗАПОРІЗЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ.....	115
3.1. Функції антропонімів.....	116
3.2. Функції топонімів.....	131
3.3. Функції периферійних онімів.....	141
3.4. Особливості ономастилістики в ідіостилі художніх творів письменників Запорізького краю.....	149
3.5. Асоціативно-культурний компонент онімів.....	165
Висновки до третього розділу.....	178
ВИСНОВКИ.....	180
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	185
ДОДАТКИ.....	210

ВСТУП

Промовистим складником мікросвіту художніх творів є власна назва, наділена яскраво вираженим структурно-семантичним та функційно-стилістичним потенціалом, через який оніми впливають на сприйняття мовної картини світу читачем. Зазвичай актуалізація цього потенціалу залежить від визначеного художнього дискурсу, у якому авторська онімна система є такою унікалією, яка здатна серед іншого втілити авторське світобачення при створенні художніх образів.

Онімні системи, під якими розуміємо сукупність власних назв у зв'язку з мовною ситуацією, відіграють важливу роль у реалізації творчого задуму письменника та оригінально пов'язуються з сюжетами творів. Власні назви використовуються письменниками широко й різнопланово, насичуючи тексти важливими експресивними нюансами й асоціаціями, адже вони належать до найбільш уживаних засобів актуалізації художнього часу та простору. Літературно-художні оніми по-різному виявляють себе в прозових та поетичних текстах. На відміну від прози поезія характеризується власними ономастичними особливостями, наприклад, ширшим колом онімів. Саме в поетичних творах власні назви набувають особливо глибокого символічного змісту, виступають засобом вираження оцінки та характеристики об'єктів. Тому поетичний текст завжди варто розглядати з урахуванням контексту.

Розроблення тем зі специфіки функціонування власних назв та їх текстотвірної ролі в організації художнього твору сприяли появі розвідок у галузі літературно-художньої ономастики, зокрема досліджено теоретичні засади цього ономастичного напрямку (В. Калінкін [98], О. Карпенко [100; 101], Ю. Карпенко [102], Л. Литвин [136], Г. Мельник [160], І. Хлистун [225], Г. Шотова-Ніколенко [243]); тенденції розвитку літературно-художньої антропонімії (Л. Белей [3; 4], Е. Боєва [17; 21], А. Вегеш [35], Л. Кричун [124], Н. Попович [189]) та топонімії (Е. Боєва [18], Т. Дудун [69], В. Котович

[121], В. Лучик [146; 147], Т. Можарова [164], Г. Шотова-Ніколенко [244]); семантико-структурний та функційно-стилістичний аспекти поетичних та прозових текстів (Л. Бачун [2], М. Бережна [10], І. Гаврилюк [47], О. Горбач [57], М. Доценко [67], Л. Зубар [79], Т. Ковалевська [109], Д. Козловська [113], Т. Крупеньова [129], Г. Лукаш [141], Т. Можарова [165], Л. Селіверстова [197], О. Усова [223]).

Останнім часом зростає інтерес дослідників до вивчення ономастикону Запорізького краю, а саме регіонального та літературно-художнього. Засадничі дослідження регіональної ономастики Запорізького краю пов'язані з лінгвістичними студіями С. Вербича [37], Л. Дуки [72], І. Ільченко [83; 84; 85; 88], Ю. Кравченко [123], В. Пачевої [185; 186], О. Стрижака [206], В. Фоменко [224], В. Чабаненка [234]. Літературно-художній ономастикон творів запорізьких письменників маловивчений. На сьогодні досліджено індивідуально-авторські особливості вживання антропонімів і топонімів у поезіях П. Ребра (Ю. Карпенко [104], І. Ільченко [82], А. Войталюк [43], І. Липова [135]); топонімні класи в доробку П. Вольвача (Т. Урись [222]) та М. Білокопитова (Ю. Карпенко [103]); власні назви різних лексико-семантичних груп у поетичних творах В. Чабаненка (І. Ільченко [86; 87], С. Сірик [199]); онімний простір творів Г. Лютого (І. Ходикіна [227]). Поетичний доробок М. Брацило, Л. Геньби, В. Терлецького, В. Віхляєва, О. Ліщук, Г. Лупинос, О. Медка, О. Ольшанської, І. Калиниченка, Т. Осінь, П. Юрика залишився поза увагою ономастів. Проте дослідження мовознавців свідчать про науковий інтерес лінгвістів до південноукраїнської (й запорізької зокрема) літературно-художньої ономастики. Це й зумовлює **актуальність дослідження**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна праця пов'язана із плановою науковою темою «Ономастикон Запорізької області» (номер державної реєстрації 0123U102495) кафедри української мови Запорізького національного університету. Тему дисертації

затверджено на засіданні вченої ради Запорізького національного університету (протокол № 7 від 26 грудня 2019 р.).

Об’єкт дослідження – літературно-художні оніми, ужиті в поетичних творах письменників Запорізького краю другої половини ХХ – початку ХХІ століття.

Предметом дослідження є структурно-семантичні та функційно-стилістичні характеристики літературно-художнього ономастикону поезій Запорізького краю другої половини ХХ – початку ХХІ століття.

Метою дисертаційної праці є дослідження онімної системи поетичних творів запорізьких письменників у структурно-семантичному та функційно-стилістичному аспектах.

Реалізація поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**:

- 1) окреслити основні етапи становлення термінології, класифікації та методології вивчення системи літературно-художньої ономастики;
- 2) визначити тематичні групи онімів у поетичних творах письменників Запорізького краю;
- 3) з’ясувати структурно-семантичні особливості онімів у поезіях запорізьких письменників;
- 4) виявити функційно-стилістичну спрямованість власних назв;
- 5) подати кількісний аналіз використання онімних класів у творах різних авторів.

Методи дослідження. У дисертаційній праці відповідно до заявленої теми використано *загальнонаукові методи* (аналіз, синтез, узагальнення, порівняння) для комплексного аналізу літературно-художніх онімів. *Описовий метод* залучено з метою спостереження, розгорнутого опису наявних у поетичних творах онімів, класифікації та узагальнення з’ясованих особливостей. *Стилістичний метод* допоміг простежити функціонування власних назв у художніх текстах. Для зіставлення всього онімного простору та його окремих складників (антропонімів, топонімів) залучено *порівняльно-зіставний метод*. *Кількісний метод* використано для інвентаризації масиву

літературно-художніх онімів з метою унаочнення та чіткого визначення результатів дослідження. *Формантний метод* застосовано для дослідження антропонімів як складників онімного простору, які мають певну структуру, а їх компоненти характеризуються рядом специфічних ознак.

Джерельною базою дослідження слугували поетичні тексти запорізьких письменників М. Білокопитова, М. Брацило, В. Віхляєва, П. Вольвача, Л. Геньби, І. Калиниченка, О. Ліщук, Г. Лупинос, Г. Лютого, О. Медка, О. Ольшанської, Т. Осінь, П. Ребра, В. Терлецького, В. Чабаненка, П. Юрика. Поетичні твори письменників Запорізького краю другої половини ХХ – початку ХХІ століття дали змогу проаналізувати близько 700 одиниць власних назв.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вперше в українській ономастиці комплексно проаналізовано онімну систему поетичних творів письменників Запорізького краю другої половини ХХ – початку ХХІ століття; з'ясовано роль онімів у відображенні авторського світогляду та сприйнятті творів читачем; схарактеризовано онімні класи, які виступають асоціативно-культурними кодами цього регіону; конкретизовано методологію дослідження літературно-художніх онімів та запропоновано власну класифікацію літературно-художнього ономастикону художніх творів письменників Запорізького краю.

Теоретичне значення дисертаційної праці полягає в розробці комплексного порівняльного аналізу різних груп онімів у поетичних творах письменників Запорізького краю; у визначенні функційно-стилістичного навантаження та асоціативно-культурного коду власних назв у поезіях та їх роль у формуванні індивідуально-авторського письма.

Практичне значення. Матеріали дослідження можуть бути використані для підготовки й викладання спецкурсів і спецсемінарів із етно- та психолінгвістики, проблем літературно-художньої ономастики, стилістики мови, сучасної української літератури. Показчик, у якому зібрано літературно-художні оніми творів письменників Запорізького краю, стане

матеріалом для укладання Словника української літературно-художньої ономастики XX – початку XXI ст.

Особистий внесок здобувача. Усі етапи дослідження (збір, систематизація, аналіз та інтерпретація матеріалу, формулювання висновків) виконано авторкою самостійно. Наукові розвідки з теми дисертації написані без співавторів.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дисертації апробовано на двох *міжнародних наукових конференціях*: Міжнародній науковій конференції «Сучасныя праблемы анамастыкі» (Мінськ, 2020), Міжнародній науковій конференції «Лексико-граматичні інновації в сучасних слов'янських мовах» (Дніпро, 2023); на шести *конференціях всеукраїнського рівня*: Всеукраїнській науковій конференції «Запорозжя в гуманітарному дискурсі» (Запоріжжя, 2019), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Мова і міжкультурна комунікація: теорія та практика» (Полтава, 2020), Всеукраїнській науковій конференції «Запорізькі філологічні читання» (Запоріжжя, 2021), Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Актуальні проблеми слов'янської філології» (Запоріжжя, 2021), Всеукраїнській мультидисциплінарній конференції «Чорноморські наукові студії» (Одеса, 2022), Всеукраїнській інтернет-конференції студентів, аспірантів та молодих учених «Українське мовознавство першої чверті XXI століття: традиції й тенденції» (Запоріжжя, 2022); Науковій конференції молодих учених «Лінгвістика XXI ст.: традиції і перспективи розвитку» (Київ, 2021); Університетській науково-практичній конференції студентів, аспірантів, докторнтів і молодих учених «Молода наука-2023» (Запоріжжя, 2023).

Публікації. Основні положення дисертації викладено в десяти одноосібних наукових публікаціях (загальний обсяг – 3,4 д. а.), серед яких п'ять статей надруковано у фахових виданнях України (1,8 д. а.), п'ять публікацій – у збірниках наукових праць і матеріалах конференцій (1,6 д. а.).

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури (267 позицій) та додатків (11). Повний обсяг дисертації – 242 сторінки, основного тексту – 166 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНЬОЇ ОНОМАСТИКИ

Літературно-художня ономастика – це порівняно нова галузь, яка виявляє ознаки міждисциплінарності й охоплює комплекс проблем таких гуманітарних наук як лінгвістика, літературознавство, історія, етнографія, географія, діалектологія, прагматика, соціолінгвістика. Інструментарій літературно-художньої ономастики дає змогу комплексно проаналізувати власні назви й виявити їх додаткові конотації й потенційні можливості як вторинних назв, відображаючи при цьому цілісну картину світу як автора, у творах якого вони вживаються, так і етнічної спільноти чи території, сигніфікатами яких вони є. Саме тому власні назви в художніх творах є інформативним матеріалом, актуальним і досліджуваним у сучасних ономастичних студіях.

На сьогодні в українській літературно-художній ономастиці ще небагато фундаментальних розвідок, які деталізують ономастикон окремого художнього твору, а тим часом такі праці необхідні, оскільки більшість письменників вибудовує неповторну систему імен у творі, де по-різному співвідносяться оніми окремих розрядів, а читач повинен самостійно встановити зв'язки між цими елементами однієї системи, щоб отримати глибинне розуміння художнього твору й авторської концепції. Специфіка онімів у поетичних творах виявляється при зіставленні кількох авторських картин світу, що дає підстави виокремити як спільні перетини ментальних просторів, так і неповторні особистісні світогляди.

1.1. Становлення й розвиток вітчизняної літературно-художньої ономастики й Запорізького регіонального центру ономастичних студій

Вивчення власної назви як важливого стилеутворювального елемента в композиції художнього тексту включає аналіз структурної організації

онімного простору, його денотативних підсекторів, принципів і способів номінації, стилістичних функцій онімів, їхніх асоціативних зв'язків, співвідносних із реалізацією конкретного образу, замислу твору, позицією письменника [57, с. 56]. Лінгвісти дійшли висновку, що онімам належить вагома роль у художніх творах, тому згодом активізувалися наукові розвідки в ономастичній сфері. О. Горбач виділяє три періоди розвитку літературно-художньої ономастики в Україні:

1) початковий – 60–70-ті роки XX століття. Поява перших наукових праць у галузі літературної антропонімії (С. Бевзенко, А. Критенко, М. Фаненко, П. Чучка);

2) період становлення – 70–90-ті роки XX століття. З'являються ґрунтовні роботи Ю. Карпенка, які дали поштовх лінгвістам для створення наукових праць з літературно-художньої ономастики (Л. Белей, Е. Боєва, В. Галич, В. Калінкін, Т. Ковалевська, Л. Кричун, Г. Лукаш, І. Мариненко);

3) сучасний – від кінця XX століття – дотепер. Розвиток нових поглядів на семантико-функційні аспекти онімів у художніх текстах, активізація досліджень з ономастикону українських та зарубіжних письменників кінця XX – початку XXI століття (Н. Бербер, А. Вегеш, Т. Крупеньова, Л. Литвин, Т. Можарова, Л. Петрова, Н. Попович, Л. Селіверстова, О. Сколоздра, А. Соколова, О. Усова, І. Хлистун, Я. Шебештян, Л. Шестопалова, Г. Шотова-Ніколенко) [57, с. 32].

До 50-х років XX століття дослідники цікавилися літературно-художньою ономастикою як прикладним напрямом, допоміжним при аналізі творів та при укладанні словників власних назв до літературних текстів. Літературно-художня ономастика як окремий перспективний напрям ономастики виокремилася в 50-х роках XX ст., коли почали з'являтися дослідження з переконливим методологічним апаратом, присвячені функційно-стилістичним можливостям власних назв у художніх текстах; хоча Ю. Браїлко стверджує, що перші публікації вийшли ще в середині

XIX ст. і стосувалися аналізу гідронімів в усній народній творчості та у «Слові о полку Ігоревім» [22, с. 80].

Початковий період став переломним у розвитку літературно-художньої ономастики в Україні. А вже в другому періоді з'являються змістовні розвідки Ю. Карпенка, у яких сформульовано основні теоретичні засади вивчення літературно-художньої ономастики.

Після здобуття незалежності в Україні виникають нові напрями регіональної та національної ономастики. Науковці зосереджують увагу на вивченні антропонімів, топонімів, а саме мікротопонімів, займаються укладанням словників та бібліографічних покажчиків.

У цей період написано багато дисертацій з літературної ономастики, з яких особно стоїть ґрунтовна розвідка Л. Белея «Українська літературно-художня антропонімія кінця XVIII – XX ст.». Дослідник, проаналізувавши значний фактичний матеріал, виокремив основні тенденції розвитку української літературно-художньої антропонімії аналізованого періоду. Не менш важливою для становлення аналізованого напрямку є дисертація В. Калінкіна «Теоретичні основи поетичної ономастики», у якій розроблено методологічну концепцію теоретичного дослідження семасіології та поетики оніма.

Наприкінці XX ст. українські ономасти активно звертаються до текстів зарубіжних авторів. Зокрема, досліджено функційне навантаження антропонімів (К. Зайцева «Английская антропонимика и ее стилистическое использование»), композитні ономастичні структури (О. Кресан «Функції композитної онемасіологічної структури в англомовній художній прозі»), зоонімічні художні порівняння (Л. Олексишина «Лексико-семантичні та стилістичні особливості зоонімічних художніх порівнянь німецької мови»), власні назви в американській поезії (С. Співак «Власна назва в композиційно-смісловій структурі віршованих текстів американської поезії: комунікативно-когнітивний підхід») та фразеологізми з ономастичним компонентом (О. Сафронова «Структура і семантика фразеологічних

одиниць із ономастичним компонентом біблійного походження в сучасній англійській мові», А. Кравчук «Польська фразеологія з ономастичним компонентом», Ю. Фірсова «Фразеологічні одиниці з топонімічним компонентом у німецькій мові: лінгвокультурологічний аспект»).

Дослідження, спрямовані на вивчення онімів у творах письменників, є важливими та актуальними, адже дають матеріал для пояснення індивідуального стилю автора, а також для розуміння загальної картини художнього світу тексту загалом. Образно-сміслові потенції власних назв, актуалізовані в художніх текстах, слугують важливим художнім засобом для створення ідіоконцепту художнього дискурсу [57, с. 56].

На сучасному етапі ономасти аналізують онімне поле тих творів ХХ ст., які раніше не були об'єктом дослідження (Е. Боєва «Оними світового культурного кола у поетичних творах М. Зерова» [16], «Функційна парадигма антропонімів у повісті “Морітурі” І. Багряного» [17]), та зосереджують увагу на текстах сучасних авторів (Т. Крупеньова «Функціонально-стилістичні особливості антропонімікону прозових творів сучасних українських письменників» [128], «Особливості ономастикону творів братів Капранових» [130], Л. Зубар «Екзотичні власні назви у творах українських письменників-фантастів» [79]).

Активний розвиток літературно-художньої ономастики продовжується і в ХХІ столітті. Дисертаційні праці останніх років спрямовані на аналіз семантичного, стилістичного та функційного аспектів творів як українських, так і зарубіжних письменників: І. Гаврилюк «Поетонімні опозиції в художньому тексті: лінгвальні параметри типологізації», Д. Козловська «Структурно-семантичні та функціонально-стилістичні характеристики поетонімії романів українських письменниць початку ХХІ століття», М. Доценко «Поетоніміка модерністської та постмодерністської прози», О. Горбач «Ономастикон українських сатирично-гумористичних текстів кінця ХХ – початку ХХІ століття». Науковці досліджують як найсучасніших авторів, так і поетів модернізму та

постмодернізму, літературно-художній ономастикон яких вперше був проаналізований у цих роботах.

Новим матеріалом для дослідження слугують твори сучасних українських письменників, таких як Г. Вдовиченко, М. Кідрук, А. Кокотюха, В. Лис, Люко Дашвар: А. Вегеш «Літературно-художні антропоніми в ретророманах про Львів Андрія Кокотюхи» [34], Н. Цівун «Стилістичні функції антропонімів у мовотворчості Володимира Лиса (на матеріалі роману “Соло для Соломії”» [229], Д. Козловська «Структурно-семантичні та функціонально-стилістичні характеристики поетонімії романів українських письменниць початку ХХІ століття» [113], Л. Юлдашева «Літературні оніми як засіб структурування художнього світу у творах для дітей та юнацтва» [245], О. Мороз «Оніми в художньому дискурсі Макса Кідрука (на матеріалі роману “Твердиня”» [167].

Помітно й те, що сьогодні небагато наукових праць, у яких досліджуються оніми на матеріалі творів одного автора. Насамперед це залежить від творчої манери та специфіки жанру самого твору. Так, у дисертації Л. Селіверстової «Ономастикон у поетичному ідіолекті Яра Славутича» [197] визначено особливості використання власних назв у поетичній мові Яра Славутича. У дослідженні М. Бережної «Ономастикон романів Дж. К. Ролінг циклу “Гаррі Поттер” в українському та російському перекладах» [10] здійснений контекстуальний аналіз художнього ономастикону Дж. К. Ролінг. Г. Лукаш для аналізу обрала творчість В. Винниченка, одного з найяскравіших письменників неореалізму («Ономастикон прозових творів Володимира Винниченка» [141]), а О. Усова зацікавилася доробком видатного представника розстріляного відродження М. Хвильового, твори якого взагалі довгий час були заборонені («Ономастикон художніх творів Миколи Хвильового» [223]).

Серед таких одиничних праць упізнаваною є монографія Ю. Карпенка та М. Мельник, у якій проаналізовано всі розряди онімів, вжитих Ліною Костенко («Літературна ономастика Ліни Костенко» [106]). Ця праця ще раз

дає розуміння того, що безмежний творчий потенціал українських власних імен спонукає до створення цілісної мовної картини конкретної історичної доби й унікального автора.

Згодом почали з'являтися й порівняльні дослідження ономастикону різних творів одного письменника, а також порівняння онімного простору художніх текстів різних авторів. Обираючи твори для компаративного аналізу, дослідники звертають увагу на жанрову єдність, тематичну спорідненість, хронологічну близькість зображуваних подій: Л. Литвин «Ономастична система художньої прози (на матеріалі французьких романів XIX–XX ст.)» [136], О. Яцура «Антропонімікон сучасних поетичних і прозових творів А. Вознесенського та Є. Євтушенка (структурно-функціональний аспект)» [248], Т. Можарова «Оними в поетичних текстах шістдесятників: склад, структура, значення» [165]. Науковці-ономасти вдаються до порівняльних наукових студій для детального вивчення та зіставлення онімних систем різних авторів для з'ясування індивідуально-авторських особливостей формування виразового потенціалу та функціонування власних назв. Подібні дослідження є важливими для розвитку теоретичних та практичних засад літературно-художньої ономастики.

Однією із останніх дисертацій з літературно-художньої ономастики є праця Л. Бачун «Ономастикон української прози про національно-визвольний рух першої половини XX ст.» (2022) [2], у якій авторка вдосконалила методологійний апарат дослідження й виробила найбільш прийнятну стратегію аналізу онімів у художньому тексті з урахуванням структурних та функційно-стилістичних підходів.

Варто наголосити, що сьогодні літературно-художня ономастика – це науковий напрям, який має власний об'єкт дослідження, спеціальні методи й тісно пов'язаний із загальною лексикологією, семіотикою, стилістикою, поетикою, прагматикою, соціолінгвістикою. За останні десять років літературно-художня ономастика активно розвивається в напрямі

«контекстної» парадигми. Причому контекст виступає не тільки фактором оточення, а й актуалізатором виражальних можливостей власних назв.

І це цілком виправдано, адже під час дослідження конотацій номенів саме контекст є визначальним, де одні оніми можуть прямолінійно (нейтрально) характеризувати носіїв, а інші потребуватимуть додаткового пояснення значення імені (емоційно-забарвлені імена). З'ясовуючи семантику літературно-художньої ономастики, дослідники виокремлюють мікроконтексти та макроконтексти. Для з'ясування семантики номена одного мінімального контексту (слово, речення, абзац) недостатньо, тому ці два різновиди є дуже важливими в ономастичних дослідженнях.

Над теорією контекстної семантики онімів активно працював В. Калінкін, на думку якого, контекстом оніма є такий фрагмент тексту художнього твору, який необхідний і достатній для з'ясування ролі власної назви як для формування значення самого фрагменту, так і для створення змістової та образної цілісності твору [98, с. 250].

Оскільки власні назви в літературних творах вживаються як виражальний засіб, з'явилася потреба їх теоретичного осмислення, тому завданнями літературно-художньої ономастики є дослідження походження, розвитку, структурних особливостей власних назв, класифікації та функційного навантаження, а також реалізації стилістичного потенціалу онімів.

Ю. Карпенко визначає такі ідентифікувальні ознаки літературно-художньої ономастики, які дають змогу виділити її окремим напрямом вітчизняної ономастики:

1) літературно-художня ономастика вторинна, тобто вона тісно пов'язана з загальнонародною ономастикою, частково оперує її методологією, використовує її моделі та базу;

2) власні назви в художньому творі вибирає або створює сам автор, а загальнонародна ономастика детермінована історично;

3) літературно-художня та загальнонародна ономастика мають різні функції. Визначальна функція ономастики – номінативна, а літературно-художньої ономастики – стилістична (інформаційно-стилістична та емоційно-стилістична);

4) літературно-художня ономастика пов'язана зі сферою мовлення, а загальнонародна ономастика – зі сферою мови;

5) у художньому творі є особливий різновид власних назв – заголовок, який є центром онімного простору твору [102, с. 220].

Об'єктом нашого дослідження не випадково служить літературно-художній ономастикон поетичних текстів письменників Запорізького краю, адже багатий фактичний матеріал, оприявлений у художній творчості південноукраїнських представників красного письменства, спонукав не одне покоління лінгвістів до вивчення багатого онімного матеріалу як на рівні діалектному, так і олітературненому. Унаслідок цього й сформувався Запорізький осередок вивчення онімного простору в межах південноукраїнської ономастичної школи.

Хоч слід вказати й на той факт, що власні назви у творах письменників Запорізького краю розглядалися як із лінгвістичного, так і літературознавчого погляду, що доводить текстову універсальність онімів. Українські літературознавці неодноразово зверталися до онімів як джерела дослідження у творах місцевих авторів, використовуючи власне літературознавчий, чи синергійний методологічний апарат дослідження: В. Шевченко, І. Немченко, Т. Хом'як, В. Ніколаєнко, О. Смирнов, Л. Йолкіна, В. Ботнер, М. Стасик, Д. Цимбар.

Запорізький науковець В. Чабаненко цікавився регіональною ономастикою, що підтверджується його роботами в цій галузі. Науковець створив словник енциклопедичного типу «Великий Луг Запорозький» [230], де представлені історичні, географічні, археологічні, лінгвістичні та фольклорні відомості про топонімні об'єкти; також відомий його словник «Порожистий Дніпро» [233], де надано інформацію про всі топооб'єкти, які

були затоплені; словник «Прізвиська Нижньої Наддніпрянщини» [234], у якому науковець вміщує понад 12000 прізвиськ мешканців 254-х населених пунктів Дніпропетровської, Запорізької, Херсонської областей.

Низку досліджень особливостей літературної ономастики письменників Запорізької області продовжили статті Ю. Карпенка. Вони були присвячені вивченню індивідуально-авторських особливостей вживання онімів у гумористичних творах: «Гумористична ономастика» (2006), «Козацька специфіка гумористичної ономастики Петра Ребра» (2007).

У статті «Гумористична ономастика» дослідник частково аналізує прізвища та прізвиська гумористичних творів П. Ребра й М. Білокопитова. Автор акцентує, що козацьким прізвиськам, які використовують гумористи Запоріжжя, характерна варіативність, яка була притаманна українській антропонімії ще до виникнення прізвищ. Особливу увагу Ю. Карпенко звертає на козацькі прізвиська, які улітературнили запорізькі гумористи. Саме з цієї розвідки почали виявляти й аналізувати новий вид українських антропонімів – козацькі прізвиська.

Не менш важливою розвідкою Ю. Карпенка з регіональної ономастики є стаття «Козацька специфіка гумористичної ономастики Петра Ребра», у якій проаналізовано антропоніми та частково топоніми в гумористичній поезії зазначеного автора. Дослідник висновкує, що оніми мають різне функційне навантаження, відповідно до якого всі власні назви поділено на три групи: нейтральні, гумористичні й сатиричні. Деталізовано імена та прізвиська, які наділені яскравою гумористичною семантикою і вказують на належність власників до козацтва. Принагідно було описано й топоніми, здебільшого ті, що мали гумористично-сатиричну конотацію.

Утім і дотепер подібні лінгвістичні дослідження нечасті й не охоплюють творів різних жанрів і родів. Констатуємо, що вже вивчений ономапростір прозових творів запорізьких авторів: П. Ребра, В. Чабаненка, Г. Лютого, П. Вольвача. А тим часом у поле зору дослідників-ономастів досі не потрапили твори більшості регіональних авторів: М. Білокопитова,

М. Брацило, В. Віхляєва, Л. Геньби, І. Калиниченко, О. Ліщук, Г. Лупинос, О. Медка, О. Ольшанської, Т. Осінь, В. Терлецького, П. Юрика.

Найбільш детально вивчено онімний інструментарій одного з найвидатніших гумористів Запорізького краю – Петра Ребра (дослідники Ю. Карпенко, А. Войталюк, І. Липова, І. Ільченко та Д. Бабич). У статті А. Войталюк «Стилістично-виражальні можливості власних особових імен (на матеріалі усмішок Петра Ребра)» проаналізовано антропонімні класи гумористичних творів. З'ясовано, що більшість власних імен наділені виразною гумористичною конотацією. У розвідці І. Липової «Гумористична антропонімія у творах П. Глазового, С. Олійника, П. Ребра» порівняно антропонімні класи у творах різних гумористів. Щодо П. Ребра, то авторка більш детально аналізує козацькі прізвиська, які згодом переходять до розряду прізвищ. Особливості вживання топонімних класів поетичного ідіолекту Петра Ребра деталізовані у дослідженні І. Ільченко та Д. Бабич «Поетична географія творів П. Ребра».

Серед ономастичних праць, присвячених вивченню творчості запорізьких письменників, виділяємо працю І. Ходикіної «Ономастичний простір творів Григорія Лютого», у якій дослідниця аналізує семантичні та функційні особливості онімів. Авторка виділила найбільш численні групи онімів та з'ясувала особливості їх творення й функціонування.

Шерега ономастичних досліджень І. Ільченко, присвячених творчості В. Чабаненка, спрямована на вивчення семантико-структурних та функційно-стилістичних особливостей ономастичних реалій різножанрових творів письменника. У статті «Оними в ліриці В. Чабаненка як часопросторові маркери» авторка проаналізувала власні назви різних лексико-семантичних класів (антропоніми, агіоніми, етніоніми, топоніми), які виконують хронотопічну функцію. У розвідці «Художній хронотоп “Січової скарбниці” крізь призму власних назв» досліджено оними в легендах і переказах Нижньої Наддніпрянщини, які стають виразниками художнього хронотопу. У праці «Фонові оними “Січової скарбниці” як засіб конкретизації часу та простору»

найбільш детально проаналізовано реальні оніми, що відіграють важливу роль у створенні просторової та часової орієнтації тексту.

Мовотворчість поета й прозаїка В. Чабаненка досліджувала С. Сірик у статті «Мовні контрасти як засоби експресивності в мовно-художній системі В. Чабаненка», де проаналізувала систему експресивних засобів, побудованих на контрасті мовних одиниць. Дослідниця стверджує, що В. Чабаненко часто зіставляє, протиставляє різні топонімні класи (ойконіми, гідроніми, ороніми), які несуть образний підтекст. Характеризуючи особливості ідіостилю автора, С. Сірик робить акцент на активному зіставленні топонімів та антропонімів, які наділені символічним значенням.

Творчість П. Вольвача неодноразово була об'єктом різноаспектного вивчення, проте оніми проаналізовані тільки в дисертації Т. Урись «Модус національної ідентичності в сучасній українській поезії (на матеріалі творчості І. Андрусяка, П. Вольвача та І. Павлюка)». Т. Урись порівнює творчість трьох письменників, зазначаючи, що в кожного з сучасників є власний топонімний простір, у П. Вольвача – це Запоріжжя.

Як бачимо, досліджень з літературно-художньої ономастики Запорізького краю ще не так багато, а втім, можна стверджувати, що вагомий та унікальний своєю історичною специфікою поетичний і прозовий доробок запорізьких письменників привертає увагу сучасних дослідників, формуючи регіональний осередок ономастики.

1.2. Літературно-художні оніми як об'єкт мовознавчих студій

В українському мовознавстві спостерігаємо різноманітність ономастичних термінів та неоднозначність їх тлумачення, тому розроблено концепцію дослідження термінологічного апарату, яка має такі етапи:

1) ґрунтовне дослідження та ідентифікація основних змістових характеристик наукових визначень термінів, які використовуються для позначення науки, що вивчає власні назви в різних аспектах: «літературна

ономастика», «літературно-художня ономастика», «поетика оніма», «ономапоетика», «ономастилістика», «стилістична ономастика», «поетоніміка», «поетонімологія», «поетична ономастика»;

2) систематизація корпусу дефініцій на позначення сукупності власних назв всіх класів й виділення найбільш відповідного терміна для подальшого дослідження: «ономастикон», «онімний (ономастичний) простір», «онімне (ономастичне) поле», «поетонімосфера»;

3) проведення опису та виявлення суті термінів, якими послуговуються ономасти при позначенні базової одиниці терміносистеми літературно-художньої ономастики: «онім», «літературно-художній онім», «поетонім» (див. Додаток В).

Ю. Карпенко припускає, що «ці термінологічні незгоди, можливо, призвели до розрізнення трьох найвпливовіших в Україні наукових шкіл, що вивчають життя власних назв у художньому тексті – Одеської (оперує терміном «літературна ономастика»), Донецької (використовує термін «поетична ономастика»), Ужгородської (дотримується терміна «літературно-художня ономастика») [100, с. 71].

Оскільки літературна ономастика – це один із напрямів ономастики, тому цілком логічним видається те, що літературна ономастика найчастіше послуговується термінами цієї науки. Зазначимо, що сам термін «літературна ономастика» вже став загальновизнаним, але в наукових працях дослідники вживають варіантну термінологію на позначення цього напрямку:

1) «літературна ономастика» (М. Бережна, Д. Бучко, В. Калінкін, Ю. Карпенко, Н. Колесник, Г. Лукаш, Г. Мельник, Г. Шотова-Ніколенко). Термін «літературна ономастика» уперше був запропонований у II половині XX ст. Ю. Карпенком, який характеризує його як спеціальне термінологічне позначення ономастики художньої літератури. Наголосимо, що дослідник диференціював ономастику та літературну ономастику, а також визначив одиниці дослідження останньої. Погоджуємося з думкою Ю. Карпенка, що літературно-художня ономастика може бути відтворенням своєрідної

суб'єктивної гри. Враховуючи нашу джерельну базу, у дослідженні важливими є два принципи функціювання власних назв у поетичних текстах: ліричний та гумористичний;

2) «поетика оніма» (В. Калінкін, Л. Селіверстова). На нашу думку, термін «поетика оніма» недоречно використовувати для найменування науки, адже такою дефініцією буде більш доцільно позначити функційно-стилістичний потенціал власної назви, тобто предмет дослідження;

3) «ономапоетика» (Д. Бучко, О. Карпенко, Л. Селіверстова), «стилістична ономастика» (К. Зайцева), «ономастилістика» (О. Карпенко). Виходить, що ці три терміни синонімічні: ономастилістика (стилістична ономастика) є водночас ономапоетикою, адже стилістика – це важливий складник поетики;

4) «поетоніміка» (М. Торчинський), «поетонімологія» (Е. Кравченко), «поетична ономастика» (А. Попович). Ці терміни не повністю відповідають уявленню про аналізований напрям ономастики, адже позначають окремий розділ загальної ономастики, у якому акцентовано на поетичних творах;

5) «літературно-художня ономастика» (Л. Белей, А. Вегеш, В. Котович, Н. Попович, О. Сколоздра, Я. Шебештян). Термін «літературно-художня ономастика» через багатокomпонентність не є бездоганим, проте є найбільш доречним у застосуванні до класифікації та опису літературно-художніх онімів письменників Запорізького краю. Обраний термін набагато ширший за попередні дефініції, адже охоплює будь-які жанри літературних текстів; передає національний колорит, ментальну картину світу та різні історичні періоди розвитку суспільства, які знаходять відображення в літературі. Об'єктом вивчення літературно-художньої ономастики є власні назви в художньому мовленні, а не в системі мови; такі оніми виконують насамперед характеризуючу, ідеологічну та стилістичну функції.

Так само мовознавці послуговуються різною термінологією на позначення сукупності онімів:

1) «онімне (ономастичне) поле» (Д. Бучко, М. Кунтиш, О. Усова). Дослідники в структурі літературно-художньої ономастики виділяють онімні поля, розташування яких залежить від ідейно-тематичної концепції, жанрових особливостей твору, індивідуального стилю, різних текстоутворювальних чинників [133, с. 74];

2) «ономастикон» (М. Бережна, Д. Бучко, А. Вегеш, О. Карпенко, Ю. Карпенко, В. Котович, Г. Лукаш, О. Селіванова, Л. Селіверстова). На думку науковців, літературно-художній ономастикон – це сукупність онімів у художньому творі, що є невід’ємним складником індивідуального стилю письменника;

3) «поетонімосфера» (Т. Вінтонів, В. Калінкін, Е. Кравченко, І. Хлистун). Т. Вінтонів стверджує, що терміни «поетонімосфера» і «онімний простір» тотожні між собою: «Поетонімосфера (онімний простір) – система та ієрархічно організована структура сукупності власних імен, які функціонують в художньому творі» [40, с. 86];

4) «онімний (ономастичний) простір» (М. Бережна, Д. Бучко, А. Вегеш, В. Калінкін, В. Котович, Т. Крупеньова, Г. Лукаш, Г. Шотова-Ніколенко). На сьогодні не прийнято вживати термін «ономастичний простір», тому що при словотворенні (ономастика → ономастичний) спостерігається мотиваційний зв’язок з назвою дисципліни, а не з предметом її вивчення (онімом); хоч фіксуємо вживання терміна «оніміїний простір» (онімія → оніміїний). У сучасній ономастиці для позначення сукупності усіх власних назв рекомендують вживати термін «онімний простір». Оскільки онімний простір є відкритою системою, то кількість онімних полів та його різновидів постійно зростає. На нашу думку, для позначення сукупності власних назв у художньому творі доцільним є використання терміна «онімний простір», оскільки він є чітко структурованим.

Вітчизняні дослідники шукають і знаходять власні найбільш придатні на їх думку варіанти термінологічного позначення здавалося б одного й того ж мовного факту. Але природа цих фактів детермінована авторським

уживанням, контекстом, жанрами творів, історичним періодом, а тому й терміни пропонують різні:

1) «поетонім» (Д. Бучко, Т. Вінтонів, М. Доценко, В. Калінкін, М. Торчинський). На думку М. Торчинського, потрібно уніфікувати термінологію літературної ономастики, використавши як основу слово «поетонім», яке шляхом додавання відповідних морфем та коренів може утворювати нові терміни [215, с. 280]. В. Калінкін дуже слушно зазначає про відмінності поетонімів від мовних онімів: поетонім найчастіше називає нереальний об'єкт чи особу, тобто вигаданий автором образ, і здатний нести смислову динамічність та образність;

2) «літературно-художній онім» (Л. Белей, Д. Бучко, А. Вегеш, В. Котович, Н. Попович). Влучним є твердження Л. Белея про надмірну неконкретність термінів «поетичний антропонім», «промовисте ім'я», «стилістичний антропонім» та «художній антропонім». Дослідник вважає за доцільне використовувати термін «літературно-художній антропонім», зазначаючи, що й він не бездоганний, бо має багатокomпонентну структуру та узагальнену семантику [4, с. 11]. Серед усього різноманіття термінів, на нашу думку, найбільш конкретним є термін «літературно-художній онім», оскільки в ньому відображається сукупність власних імен у поетичному тексті, а також багатофункційність мовних одиниць, різножанровість аналізованих творів, національний колорит та ментальність. Цей термін якнайточніше показує специфіку поетичного матеріалу. Відповідно розряди онімів у художніх текстах варто називати як літературно-художній антропонім, літературно-художній топонім тощо.

Враховуючи різне лексичне значення та структуру онімів, їх можна систематизувати за певними групами. Детальніше зупинимося на загальновідомих класифікаціях онімних класів (див.: класифікація географічних назв чеського історика Ф. Палацького; класифікація власних назв українського мовознавця В. Німчука; ієрархія власних назв М. Торчинського з поділом на поля, підполя, сектори і т.д.; типологія

М. Кочергана, в основі якої семантика власної назви; класифікація британського філософа Дж. С. Мілля; класифікація А. Гардинера, який бере за основу значення та сферу функціонування, та ін.).

Одна з перших класифікацій, що відома в ономастиці, належить чеському історику Ф. Палацькому, який, враховуючи походження топонімів, поділяв їх на дві групи: похідні від імен засновників чи власників; похідні від природних умов; а назви невідомого походження і складені були частково відмежовані від двох попередніх груп [262, с. 404].

Українські ономасти також постійно працюють над проблемою типології онімів. В. Німчук (представник Київської ономастичної школи) відзначав, що проблеми термінології онімів тісно пов'язані зі складними аспектами типології власних назв: «Не менш цікавими і важливими є питання, пов'язані з класифікацією ономастичного матеріалу. Вони тісно пов'язані з ономастичною термінологією». Дослідник зазначає, що українські власні назви схематично можна поділити на чотири групи: власні назви взагалі; власні назви місць; власні назви об'єктів (крім місць); власні назви живих істот [176, с. 26].

М. Торчинський (Кам'янець-Подільська ономастична школа) розробив ієрархію власних назв з поділом на поля, підполя, сектори, підсектори, сегменти, підсегменти, елементи та піделементи. Цей дослідник додає, що критерії, на основі яких структурується онімний простір, – це сукупність досить різнопланових ознак пропріальних одиниць, серед яких виокремлюються як загальномовні особливості, так і диференційні, специфічні саме для власних назв [211, с. 261].

М. Кочерган серед власних назв виділяє такі групи: антропоніми (імена людей); топоніми (географічні назви); теоніми (назви божеств); зооніми (клички тварин); астроніми (назви небесних тіл); космоніми (назви зон космічного простору і сузір'їв); хрононіми (назви відрізків часу, пов'язані з історичними подіями); ідеоніми (назви об'єктів духовної культури); хрематоніми (назви об'єктів матеріальної культури) [122, с. 187].

Протилежною є типізація онімів Дж. С. Міллем, який стверджує, що власна назва – це «слово, довільно взяте для того, щоб бути міткою, яка може збудити у свідомості думку, подібну до тієї, яка була в нас раніше. Вимовлена назва для інших може бути знаком тієї думки, яка була раніше у мовця. Імена – це назви самих речей, а не тільки наших уявлень про речі» [260, с. 23]. Зважаючи на таку дефініцію, Дж. Ст. Мілль запропонував шість видів класифікацій власних і загальних назв: загальні та індивідуальні; конкретні й абстрактні; конотувальні та неконотувальні; позитивні і негативні; відносні й абсолютні; унівокальні та еквівокальні [260, с. 27].

З огляду на таку класифікацію, дослідник виокремлював речі існуючі та неіснуючі, а серед перших Дж. Ст. Мілль виділяє такі групи: почуття (думки, емоції, чуттєві сприймання, волевиявлення); субстанції, які викликали ці почуття (самоіснуючі тіла й об'єкти, які знаходяться поза нами); атрибути (належність чогось, послідовності, подібності та відмінності, які диференціювалися на якості, кількості та відношення, що ґрунтувалися на чуттєвому сприйманні) [260, с. 68].

А. Гардинер власні назви поділяє на групи за предметом, який вони позначають. Такі оніми різняться характером свого значення та сферою функціонування. Вчений виокремив два види назв: оніми, які щось позначають (прізвища, імена осіб, прізвиська тварин, назви місць, історичних подій, дат) та власні назви, які тільки називають (заголовки книг, назви журналів, етикетки на продуктах, виробих парфумерії). Перша категорія має денотативний характер, тобто несе в собі певну інформацію про предмет. Звісно, у порівнянні з повноцінними знаками, що мають денотативно-сигніфікативний або сигніфікативний тип значення, їх значеннєвий потенціал значно менший, проте він все ж є [252, с. 9].

Науковці й до сьогодні не можуть уникнути протиріч щодо типології літературно-художніх онімів, саме ця дискусія посприяла виникненню різноманітних класифікацій власних назв у художньому творі. Існує багато різних підходів до визначення основного критерію поділу літературно-

художніх онімів на класи. Більшість дослідників враховують чинники з літературно-художньої та загальної ономастики: в основі класифікації О. Карпенко – профілювання і побудова онімних фреймів; структурно-семантична класифікація літературно-художніх онімів Г. Лукаш ґрунтується на ієрархічній залежності власних назв; М. Доценко розподіляє оніми відповідно до образності та функціонування в певному стилі; класифікація К. Зайцевої здійснена за рисами персонажа, місцем і часом дії.

Структурно-семантичну класифікацію літературно-художніх онімів пропонує Г. Лукаш, акцентуючи на ієрархічній залежності власних назв. Дослідниця зазначає, що антропоніми є основною частиною онімного простору твору, топонімія становить вторинний прошарок, фонову частину поетонімії утворюють інші розряди онімів. Антропоніми та топоніми, які належать до маргінальних онімів у структурі ономастикону художніх текстів, виокремлює Г. Шотова-Ніколенко [243, с. 62].

Унаслідок аналізу інформаційного наповнення онімів О. Карпенко пропонує новий підхід до профілювання (появу нового онімного концепту) і побудови онімних фреймів [цит. за 55, с. 221]. Дослідниця «залежно від типів денотатів, способів їх пізнання й номінації, ментального лексикону виділяє дев'ять фреймів онімної лексики: антропонімічний, топонімічний, теонімічний, ергонімічний, зоонімічний, космонімічний, хрононімічний, хрематонімічний та ідеонімічний» [цит. за 241, с. 228]. Кожен фрейм складається з кількох субфреймів, або доменів. Ця типологія відповідає когнітивно-орієнтованому підходу до концептуалізації різних фрагментів мовних картин світу, де оніми посідають важливе місце і виконують не меншу роль, ніж загальні назви [цит. за 241, с. 229].

О. Карпенко, виділяючи дев'ять розрядів онімів, стверджує, що ці типи онімів у художньому творі мають свою скерованість та стилістичне навантаження: антропоніми – наймення людей; топоніми – власні географічні назви; астроніми – назви космічних об'єктів; теоніми – імена божеств; зооніми – клички тварин; ергоніми – об'єднання людей за

найрізноманітнішими ознаками; хрононіми – власні назви подій, часових відрізків; хрематоніми – назви матеріальних предметів; ідеоніми – назви ідеальних предметів (заголовки літературних творів і взагалі назви витворів мистецтва) [100, с. 73].

М. Доценко в дисертаційній праці «Поетоніміка модерністської та постмодерністської прози» відповідно до образності та функціонування онімів у певному стилі виділяє такі групи: поетоніми, які безпосередньо задіяні в художньому тексті як засіб виділення та подальшої характеристики (імена головних і другорядних дійових осіб, назви місць дії тощо); поетоніми, які опосередковано беруть участь у розкритті змісту художнього твору, тобто побічно залучені до загальної образної характеристики (історичні власні імена, літературні імена, а також інші власні імена, що створюють у контексті художнього твору своєрідний «культурний» фон, який необхідно враховувати при загальній оцінці художнього тексту) [67, с. 38].

Відмінну від попередніх класифікацію пропонує К. Зайцева, яка розподіляє оніми за рисами персонажа, місцем і часом дії. Дослідниця серед онімів виокремлює дві групи: іррелевантні та релевантні риси персонажа. Першу групу складають імена, які ніяким чином не характеризують образ, а просто викликають у читача певну емоційну реакцію. До другої групи належать етимологічні або значущі назви, назви-характеристики. К. Зайцева стверджує, що цей підвид літературних антропонімів лише прямо характеризує героя [78, с. 31].

Мовознавці намагалися створити єдину класифікацію онімів, проте ці класифікації дуже різняться між собою, а інколи і суперечать одна одній. На нашу думку, проблема полягає в тому, що ономасти використовують різні принципи добору власних назв при систематизації та групуванні матеріалу, а також аналізують оніми одного тексту або творів однакових жанрів. У зв'язку з цим неможливо окреслити особливості кожного класу.

Напрацьований і деталізований сучасними ономастами матеріал дає змогу розробити релевантну й всеохопну щодо матеріалу типологію онімів,

ужитих у творах запорізьких письменників. При цьому зауважимо, що за основу було взято класифікації М. Кочергана, Г. Лукаш, О. Карпенко та Л. Белея, найбільш відповідні матеріалу нашого дослідження. Саме тому всі власні назви розділено на три великі групи: антропоніми, топоніми та периферійні оніми (див. Додаток Г).

Оскільки серед ономастів виникають різні погляди на визначення групи антропонімів, тому варто з'ясувати, які саме розряди віднесено до антропонімних класів у дисертації. Більшість науковців відносить до антропонімів імена, прізвища, прізвиська та по батькові. Ми погоджуємося з цим поглядом, але вважаємо, що з огляду на специфіку художніх творів можна віднести до цього класу всі назви, пов'язані з людиною; точніше – із антропоморфним зображенням персонажів: імена, прізвища, прізвиська, імена по батькові, теоніми, міфоніми, біблійні антропоніми, агіоніми. Тим більше, що запорізькі письменники намагаються уподібнити богів, святих, героїв казок, міфів до людини.

Систематизація топонімів здійснюється за різними класифікаційними ознаками, з-поміж яких релевантними є ті, що спираються на територіальний принцип, який полягає в групуванні назв у межах природних або адміністративно-територіальних одиниць. На топонімії Запорізького регіону значний відбиток відклали складні події історичного розвитку. Перебуваючи довгий час на території Нижньої Наддніпрянщини, численні народи залишали свої найменування, які відображали природно-кліматичні умови, особливості господарства, ментальність народу, а також дуже часто вказували на певні події. Аналізований матеріал свідчить про широке різноманіття топонімної системи поезій Запорізького краю. Тому за видовими ознаками виділяємо такі класи топонімів: хороніми, ойконіми, гідроніми, інсулоніми та ороніми.

Онiмний простiр за внутрiшньою будовою представляє складне утворення, яке структурно репрезентоване полями з ядерними i периферiйними онiмними розрядами. У центрi онiмного простору поезiй

запорізьких письменників містяться антропоніми та топоніми, так зване «ядро», а периферію репрезентують асоціоніми, космоніми, геортоніми, ідеоніми, ергоніми, еклезіоніми, зооніми та міфозооніми. Периферійні оніми в художніх текстах не виконують основної функції, а лише виступають фоном зображуваних подій.

С. Шестакова, аналізуючи структуру сучасного онімного простору, виділила такі ознаки периферії:

- 1) периферійний онім вимагає номенклатурного терміна;
- 2) периферійні класи власних назв характеризуються вторинністю, оскільки часто створюються шляхом онімізації та трансонімізації;
- 3) периферійні групи пропріативів характеризуються структурно-семантичною різноманітністю, оскільки будь-яка мовна одиниця (від слова до цілого речення) може стати найменуванням;
- 4) периферійні групи онімів виконують особливі соціальні функції (номінативну, інформативну, репрезентативно-ідентифікаційну, агітаційну, атрактивну тощо);
- 5) периферійні групи пропріативів характеризуються нестабільністю, оскільки моделі найменувань однотипних об'єктів постійно змінюються під впливом моди, витісняючи застарілі та неактуальні найменування [242, с. 234].

Зауважимо, що, позначаючи другорядні оніми в художніх текстах, дослідники використовують два терміни «фонові» (Г. Лукаш) та «периферійні» (С. Шестакова, О. Сколоздра-Шепітко). Найбільш влучним є другий термін, адже цей клас онімів у письменників Запорізького краю характеризується вторинністю (асоціоніми утворюються шляхом онімізації), структурно-семантичною різноманітністю (велика кількість розрядів), особливими функціями (номінативна, інформативна, рекламна) і найголовніше – нестабільністю, тобто до периферійних онімів творів запорізьких поетів належать особливі групи, які в доробку інших українських письменників можуть утворювати «ядро».

Доповнення функцій літературно-художнього оніма залежно від мовностилістичного навантаження власних назв у текстах окремих жанрів є перспективним, оскільки специфічний жанровий контекст як смислотворче середовище оніма в його синтагматичних і парадигматичних зв'язках ґрунтується на співвідносних одиницях, одні компоненти яких завжди служать певним досвідом для сприйняття і розуміння реципієнтом інших [57, с. 55]. Проте українська ономастика, як і зарубіжна, досі не має єдиної загальноприйнятої класифікації функцій власних назв у художніх текстах.

М. Торчинський, зважаючи на емоційно-експресивне навантаження онімів, поділяє їх на дві групи: емоційно нейтральна та емоційно забарвлена пропріальна лексика [215, с. 145]. Емоційно забарвленим власним назвам можуть бути властиві позитивні (демінутивні) або негативні (пейоративні) конотації.

Т. Можарова відповідно до функцій та ступеня реалізації в семантиці онімних одиниць основних і периферійних сем виділяє дві групи власних назв: стилістично нейтральні та стилістично марковані. Перша група онімів зреалізовує в межах поетичних текстів номінативну (диференційну, ідентифікувальну) функцію. Друга група – потенційні, приховані семи, які надають власним назвам додаткової стилістичної актуалізації [166, с. 165]. Т. Можарова, дослідивши ономастикон поетичних творів, зазначає, що стилістично марковані оніми виконують хронотопну, символічну, соціально-історичну, естетичну, етичну й образно-тропеїчну функції [166, с. 162].

На думку Л. Литвин, оніми в художніх текстах можуть бути представлені як реальними іменами, так і авторськими новотворами, які набувають власної семантики. За семантикою можна виділити такі види власних імен: загальномовні, безреферентні; референтні, які позначають реальних осіб та широковідомі об'єкти, що певним способом включаються до художнього тексту; вигадані, власне текстові, які мають два підтипи – інтертекстуальні поетоніми та авторські новотвори [137, с. 125].

Загальна класифікація функцій онімів у площині художнього твору була розроблена А. Вільконом, який визначив такі їх функції: локалізувальна (просторово-локалізувальна і темпорально-локалізувальна) – відтворює зв'язок фабули твору з окремими часовими та просторовими даними; соціологічна (з вказівкою на суспільну належність, середовище проживання й походження, національну належність); алюзійна – паралель із певними місцями, подіями, особами; семантична, яка характеризує персонаж, місце дії через пряму або метафоричну назву; експресивна – відтворює експресивно-емоційні особливості онімів [266, с. 82].

Німецький дослідник Д. Лампінг запропонував, на наш погляд, досить вдалу та цілісну класифікацію функцій літературно-художніх онімів: ідентифікаційну; ілюзійну – назви викликають у читача ілюзію реального світу; міфологізувальну – ім'я породжує реальну уяву персонажа; характеризувальну – здатність назви бути промовистою, пізнавальною, зображувальною; акцентувальну; констеляційну – пов'язування, підкреслення зв'язку денотатів – носіїв власних назв; перспективізаційну – здатність імені визначити перспективу денотата в художньому творі; естетичну – зумовлюється формою наймення та його твірною основою [258, с. 35].

Польський учений Ч. Косиль виділяє в літературній онімії такі функційні «вартості»: ідентифікаційно-диференційна (семантична та соціальна функції), локалізувальна (локалізація в просторі та локалізація в часі), інформаційно-дидактична, соціологічна (дані про суспільний стан, національність, освіту тощо), алюзійна (посилання на конкретні особи чи місця), емотивна (автобіографічні оніми), семантична (характеристична) та експресивна [256, с. 25].

Ю. Карпенко і М. Мельник у монографії «Літературна ономастика Ліни Костенко» визначили особливості онімного письма української поетеси Ліни Костенко й виділили шість функцій власних назв у її творах: номінативну (називну), хронотопічну, характеризуючу, образну,

експресивну, текстотвірну й дійшли висновку про поліфункційність поетонімів, які, «як правило, виконують, всупереч класифікаторській логіці, мало не всі можливі функції одразу» [106, с. 200]. Хоч це твердження дослідники довели на матеріалі творів одного автора, проте можемо припустити, що поліфункційність онімів властива всім творам художньої літератури. Стає зрозумілим, чому досі немає бездоганної методики розрізнення онімів, класифікації та однотипності й безваріантності термінів, адже поліфункційність власних назв не дає змогу однозначно їх сформулювати.

Досить поширеною є класифікація літературної антропонімії Л. Белея, в основі якої принцип стилістичної домінанти. Мовознавець також наголошує, що «ознак певного стилістичного типу літературно-художній антропонім набуває завдяки його конкретній стилістичній значущості» [5, с. 9]. Дослідник виділяє чотири групи літературно-художніх антропонімів: нейтральні, характеристичні, дейктичні та ідеологічні. Л. Белей зазначає, що найбільш численним і цікавим для ономастів є клас характеристичних антропонімів, які здатні вказувати на вік, національність, соціальний статус, сімейний стан персонажа-денотата, увиразнювати певні риси його характеру чи зовнішності, виражати емоційне ставлення до найменованого героя [5, с. 10]. Запропонована Л. Белеєм класифікація літературно-художніх онімів використовується багатьма сучасними дослідниками.

У дисертаційній праці аналіз функційно-стилістичного аспекту онімних класів здійснений саме за класифікацією літературно-художніх антропонімів Л. Белея. На нашу думку, підхід науковця можна застосувати до аналізу функційного навантаження всіх літературно-художніх онімів, адже стилістична функція, яка в основі аналізованої класифікації, притаманна онімним розрядам у поетичних текстах письменників Запорізького краю. Л. Белей у монографії детально описав типи та функції літературно-художніх антропонімів, поділяючи їх на групи та підгрупи.

Важливим у функційному навантаженні онімів художніх творів є його залежність від денотата. Не дивно, що у вирішенні багатьох інших ономастичних проблем, версії науковців щодо кількості розрядів різняться: одні дослідники виокремлюють чотири-п'ять, а інші – до двадцяти, виділяючи в окремі розділи різновиди топонімів (ойконіми, хороніми, гідроніми, мікротопоніми, ороніми).

Очевидно, варто погодитися з думкою В. Калінкіна, який зазначає: «Досвід, надбаний ономастами, дає підставу стверджувати: що створення “ідеальної” таксономічної системи функцій поетонімів, найімовірніше, неможливе» та припускає, що єдиним шляхом удосконалення класифікації поетичних функцій онімії буде її розвиток і постійне поповнення новими характеристиками. Поява ж нових функцій – неминуча, оскільки пов'язана з принциповою нескінченністю художнього пошуку [98, с. 25].

У літературно-художній ономастиці є багато класифікацій функцій літературних онімів, які стосуються всіх груп власних назв або окремих розрядів. Оскільки функції онімів співвідносні з жанром художнього твору, то інколи одні і ті ж функції можуть бути названі дослідниками по-різному, а деякі функційні розряди навіть переплітаються між собою. Тому онімна система в плані виявлення потенційних функційних можливостей у художньому тексті – вдача і перспективний для аналізу матеріал, який доповнюватиме таксономію виражальних образних засобів.

У сучасній поетиці існує багато підходів і до тлумачення термінів «виражальні засоби» та «стилістичні прийоми». Більшість дослідників зазначають, що це мовні засоби, яким властиве ідейно-естетичне навантаження. Але єдиний усталений погляд щодо природи, термінології та класифікації стилістичних засобів на сьогодні відсутній.

За класифікацією Л. Мацько, О. Мацько та О. Сидоренко, поняттям «фігури» охоплюються три типи виражальних засобів мови: фігури заміни, заміщення (метафора, антономазія, персоніфікація, алегорія, метонімія,

синекдоха, перифраз, евфемізм, іронія, гіпербола, мейозис, літота); фігури сумісності; фігури протилежності [157, с. 327].

А. Коваль окремо аналізує тропи (слова і словосполучення, вжиті в переносному значенні з метою створення образу [112, с. 22]) та стилістичні фігури (явища стилістичного синтаксису, у яких поєднуються особливості синтаксичної будови конструкції, специфіка її лексичного наповнення і спосіб інтонування [112, с. 301]). До тропів дослідниця відносить епітет, порівняння, метафору, метонімію, синекдоху, гіперболу, літоту, іронію, алегорію, персоніфікацію, перифраз; а до стилістичних фігур – повтори, антитезу, інверсію, еліпси, замовчування, риторичні питання, звертання і вигуки, асиндетон, полісиндетон, період.

Не можемо оминати увагою монографію В. Чабаненка, у якій автор зазначає: «Засобами формування й передачі художніх образів виступають елементи мови, які організуються в систему тропів» [237, с. 221]. Дослідник зупиняється на аналізі найсуттєвіших, на його думку, тропів: порівняння, епітет, метафора; та стилістичних фігур і прийомів: повтор, тавтологія, елізія, плеоназм, антитеза, оксиморон, перафраз, ремінісценція.

Проаналізувавши класифікації стилістичних прийомів, виділяємо дві групи засобів, якими послуговуються письменники Запорізького краю другої половини ХХ – початку ХХІ століття: стилістичні фігури та лексичні засоби (див. Додаток Д). До стилістичних фігур відносимо паралелізм та антитезу. Серед лексичних засобів виділяємо тропи (метафора, порівняння, епітет, алегорія, гіпербола, персоніфікація, перифраз), заголовки, відапелятивні назви, контекстуальні синоніми та паронімічну атракцію.

У дисертаційній праці послуговуємося такими термінами: «літературно-художня ономастика», «літературно-художній онім», «онімний простір», яким притаманна системність, однозначність, мотивованість та точність. Структурно-семантичний аналіз здійснюємо за власною релевантною й всеохопною щодо матеріалу типологією онімів, ужитих у творах запорізьких письменників.

1.3. Методика дослідження літературно-художніх онімів

Предметом нашої наукової розвідки є специфічні лінгвальні явища, таксономія й аналіз яких вимагає визначення парадигмальної площини дослідження, тим більше з огляду на те, що сучасний стан вітчизняної лінгвістики усе частіше кваліфікують як «поліпарадигмальний». На сьогодні в мовознавстві аналіз художнього тексту можна виконувати з урахуванням п'яти основних парадигм: герменевтичної, філологічної, лінгвістичної, структуралістичної та прагматичної [178, с. 267]. У дисертації застосовано такі підходи:

1) герменевтичний – для розуміння змісту та призначення художнього тексту на основі обраної автором специфіки текстової діяльності, зокрема активного використання онімів з урахуванням стильової манери письма, історичних та етнопсихолінгвістичних чинників;

2) лінгвістичний – спостереження за використанням різних мовних засобів (лексичних, морфологічних, словотворчих) у складі антропонімів та топонімів, які сприяють глибокому розкриттю ідейно-тематичного змісту поезій;

3) філологічний – демонструє, як унікальні ідеї художнього твору виражаються через його онімну систему з урахуванням мовознавчих, літературознавчих, історичних та культурологічних аспектів; художній текст розглядається як комунікативна одиниця.

Із чинних дослідницьких підходів, виправданих логікою дослідження й матеріалом, у цій роботі застосовані найдоцільніші, що відповідають її меті та завданням, а також предметові дослідження.

Для виконання окреслених завдань було використано напрацювання з методології мовознавчих досліджень, а також з літературно-художньої ономастики й поетики оніма. Виділяють такі принципи вивчення власних назв у художніх текстах: історизм, розмежування синхронії та діакронії, дослідження поетики онімів у символічному (традиції ономастичних досліджень) і композиційному (лінгвістична поетика) напрямках [197, с. 12].

На думку Д. Козловської, при вивченні специфіки літературних онімів доречним є використання таких методів:

1) термінологічного – будь-яке дослідження (як теоретичне, так і аналітично-практичне) потребує подання та уточнення вибору термінів і понять, що використовуються в цьому дослідженні;

2) аналізу складників поетонімії літературно-художнього твору, що передбачає окремий розгляд кожного розряду поетонімів і, звичайно, поетонімів, що входять до аналізованого розряду;

3) контекстуально-інтерпретаційного аналізу, що реалізується через установлення значущості досліджуваних творів у соціокультурному контексті та спробу відтворення авторського задуму. Вагомими при цьому стають свідомість і лексикон автора, зокрема поетонімія, у часовому й культурному зрізі;

4) суцільної вибірки поетонімних одиниць із текстів творів;

5) лінгвостатистичного методу (методу кількісних підрахунків), що дає змогу визначити в текстах кількість поетонімів задля виявлення домінувальних серед них [113, с. 40].

У більшості ономастичних досліджень науковці найчастіше використовують описовий метод (синхронне моделювання дає змогу якнайповніше з'ясувати специфіку розгалуженої системи літературних онімів) [57, с. 58]. О. Усова зазначає, що цей метод уможливорює розгорнутий і деталізований аналіз власних назв художнього тексту [223, с. 4].

При вивченні ідейно-функційного навантаження онімів у художньому творі обов'язково застосовується контекстуальний аналіз як основний прийом. Складниками контекстуального аналізу є відбір й систематизація контекстів із літературними онімами; аналіз контекстів, що поширюються; методи комплексного філологічного аналізу тексту й описовий [31, с. 4].

Контекстуальний аналіз використовує й І. Хлистун, виділяючи на його основі змістові, естетичні та стилістичні функції власних назв у мовно-художньому континуумі поетичних текстів другої половини XX ст. [226,

с. 4]. Т. Чуб, здійснюючи контекстуальний аналіз власних імен, додає «внутрішній» порівняльно-зіставний аналіз поетонімогенезу в оригінальних творах та в їх перекладах та психолінгвістичну інтерпретацію окремих властивостей [239, с. 4]. На основі цього методу в роботі досліджені оніми в складі мовленнєвого контексту, тобто тих частин поезій, у яких реалізується їх семантичний потенціал. На значення власної назви впливає як лінгвістичний контекст, так і ситуативно-мовленнєвий та етнокультурний. Тому неможливо здійснити комплексне дослідження, не враховуючи умов комунікації, які свідчать про зміни в семантиці онімів.

У наукових працях дослідники часто застосовують елементи структурно-семантичного методу, за допомогою якого вивчають структуру власних назв, визначають їх словотвірні особливості та специфіку значення. А також досить поширеним є порівняльно-зіставний (компаративний) метод, який полягає в з'ясуванні спільного і відмінного, подібного і розбіжного у вживанні власних назв у художніх творах.

Дослідження із літературно-художньої ономастики не можуть здійснюватись без спеціальних методів, таких як семантична інтерпретація (мотивація утворення промовистих імен), контекстуально-ситуативний аналіз (уточнення функцій певного стилістичного засобу в кожному конкретному контексті), контрастивний опис (подібності та розбіжності в семантиці та функціях онімних одиниць одного твору з іншим), прийоми культурно-історичної інтерпретації. Т. Наумова послуговується ще такими методами як моделювання семантичного поля номінацій осіб та виявлення семантичних компонентів лексико-семантичної структури номінації [171, с. 9].

Зарубіжні науковці в дисертаціях із дослідження ономастики художніх текстів використовують такі методи: мовностилістичний аналіз першотворів, за допомогою якого можна виявити мовні елементи, що створюють естетичний ефект; метод лінгвопоетики, який дає змогу з'ясувати факультативність перекладу того чи того елемента тексту; метод контекстуального аналізу – визначення художньої значущості мовних

елементів тексту. Як зазначено вище, у дисертаційній праці одним із головних методів є контекстуальний аналіз.

Варто зазначити, що ономастика, як і будь-яка інша наука, послуговується загальнонауковими та лінгвістичними методами, а також має власну систему методів, які відповідають меті й завданням науки про називання. Серед всіх ономастичних методів у дисертації будуть задіяні такі: описовий, формантний, стилістичний, кількісний, порівняльно-зіставний.

Під дескриптивним (описовим) методом розуміємо послідовний опис власних назв і різних ономастичних явищ досліджуваного регіону, художньої літератури, писемних пам'яток. На думку вчених, дескриптивний метод є тим базовим методом, який покладено в основу описової ономастики [33, с. 118]. Описовий метод полягає в сукупності процедур інвентаризації, класифікації та інтерпретації досліджуваних онімних розрядів у синхронії. Описовий метод дав змогу систематизувати теоретичні засади вивчення літературно-художньої ономастики та здійснити загальну характеристику онімів у аналізованих поетичних творах. У дисертаційній праці спочатку виявляємо всі власні назви, потім виділені одиниці членуємо на менші складники, класифікуємо їх і визначаємо структурно-семантичні та функційно-стилістичні особливості в поетичних текстах запорізьких письменників.

Формантний метод спрямований на дослідження формантів онімів і встановленні їх онімних рядів на основі ідентичності формантів у цій групі власних назв; цей метод особливо широко застосовують у топоніміці [33, с. 119]. Формантний метод застосовується для дослідження антропонімів, топонімів та периферійних онімів як складників онімного простору, які мають певну структуру, а їх компоненти характеризуються рядом специфічних ознак. У дисертаційній праці формантний метод знайшов активне застосування при виокремленні в антропонімних класах демінутивних та пейоративних повторюваних суфіксів, що розкриває семантику та функційне навантаження імені; при здійсненні структурного аналізу топонімних класів, серед яких виділено продуктивну групу

однокомпонентних топонімів, що репрезентовані простими одноосновними та складними двоосновними назвами; при аналізі однокомпонентних периферійних онімів, які представлені префіксальними, суфіксальними дериватами та композитами.

Для стилістичного методу важливо виявити функції власних назв у тексті, особливості їх відбору й уживання. Відзначимо, що дослідники виокремлюють стилістичну ономастику, яка досліджує стилістичні можливості власних назв і використання їх зі стилістичною метою [176, с. 30]. Стилiстичний метод застосовано для вивчення функціонування власних назв у художніх творах. Використання цього методу дало змогу визначити функції власних назв у художньому тексті, встановити залежність між онімами та їхніми функціями від літературного жанру, розкрити особливості вибору та використання власних назв, визначити їхню роль у створенні художніх образів, а також розглянути власну назву як засіб для створення сатири і гумору.

Метод кількісних підрахунків використано для інвентаризації масиву літературно-художніх онімів з метою унаочнення та чіткого визначення результатів дослідження. Використання цього методу сприяє аналізу кількісно-якісних особливостей використання онімів у художніх текстах. Наприклад, у більшості поезій запорізьких письменників переважають антропоніми – 60 %, кількість топонімів складає 26 % і найменше периферійних онімів – 14 %. Кількісний метод дав змогу узагальнити результати роботи та проілюструвати логічні висновки дослідження за допомогою діаграм.

Порівняльно-зіставний метод є так само важливим у дослідженнях літературно-художньої ономастики і базується на порівнянні (за наявності спільних генетичних ознак) та зіставленні (за наявності типологічно спільних явищ). У роботі зіставлення здійснене як для всього онімного простору, так і для його окремих складників, таких як антропоніми, топоніми. Дослідження структурно-семантичних особливостей та функційного навантаження

онімних класів у різних поетичних творах та їх використання запорізькими письменниками забезпечує порівняльно-зіставний метод.

Ономастика споконвічно була пов'язана з нелінгвістичними галузями знань. Крім того, як наукова дисципліна вона постійно розбудовується, відбиваючи зміни в лінгвістичній науковій парадигмі, що впливає на методологічну базу ономастики [169, с. 180]. Зазначимо, що конкретних постійних методів і прийомів дослідження в ономастиці немає і не може бути, оскільки в науці регулярно з'являються нові тенденції і відповідно збільшується кількість методів вивчення власних назв.

Ономастика – це багатоаспектна наука, тобто вона досліджує назви не лише в їхньому історичному ракурсі, і якщо ономастичні дослідження спрямувати лише в цьому напрямі, це значить звузити дослідницькі можливості ономастики. Щоб цього не сталося, сьогодні й на перспективу для ономастики загалом й академічної зокрема потрібно, крім етимологічного аспекту вивчення власних назв, розвивати й інші напрями, наприклад, функційний, що пов'язаний безпосередньо з ономастичною практикою – правопис власних назв, творення відтопонімних похідних [38, с. 79].

Створення загальноприйнятої термінології, методології та класифікації власних назв у художніх творах необхідне й робота над системою онімних груп повинна залежати від об'єкта і завдань, які ставить перед собою дослідник. Йдеться не про створення канонічної системи, а про необхідність виведення загальних доцільних принципів та підходів задля встановлення текстової специфіки оніма – важливого складника художнього тексту.

Отже, науково-дослідна концепція опису й аналізу літературно-художніх онімів складається з таких етапів: систематизація теоретичного матеріалу щодо основних засад літературно-художньої ономастики (за допомогою описового методу, системного аналізу та синтезу); відбір літературно-художніх власних назв із поетичних творів письменників

Запорізького краю другої половини ХХ – початку ХХІ століття методом виписування; створення власної класифікації онімів поетичних творів (прийоми узагальнення й класифікації); аналіз структурно-семантичних та функційно-стилістичних характеристик онімів, який здійснений від найбільш вживаних онімів до найменш вживаних (описовий, порівняльно-зіставний та стилістичний методи); кількісний підрахунок онімів, на основі якого складений абетковий показчик, схеми, діаграми (кількісний метод).

Висновки до розділу

1. Літературно-художня ономастика як науковий напрям має власний об'єкт дослідження та спеціальні методи. Її завданнями є вивчення походження, розвитку, структурних особливостей, функційного та стилістичного навантаження власних назв у художньому творі. Наукових праць з літературно-художньої ономастики Запорізького краю ще не так багато, а втім можна стверджувати, що вагомий та унікальний своєю історичною специфікою поетичний і прозовий доробок запорізьких письменників привертає увагу сучасних дослідників, формуючи регіональний осередок ономастики.

2. В українському теоретичному мовознавстві ще не вироблено стрункої системи ономастичних термінів. Найбільш доречними для дослідження літературно-художніх онімів письменників Запорізького краю вважаємо терміни: «літературно-художня ономастика» – для позначення напрямку ономастики, який вивчає функціонування власних назв у художніх текстах; «онімний простір» – для позначення сукупності онімів у художньому творі; «літературно-художній онім» – для позначення власної назви в художньому творі.

У зв'язку із відсутністю усталеної класифікації літературно-художніх онімів пропонуємо свою типологію, згідно з якою виокремлюємо три групи онімів: антропоніми, топоніми та периферійні оніми. Перша група охоплює всі назви, пов'язані з антропоморфним зображенням персонажів: імена,

прізвища, прізвиська, імена по батькові, теоніми, міфоніми, біблійні антропоніми, агіоніми. До другої групи увіходять власні назви, виокремлені з опертям на територіальний принцип – хороніми, ойконіми, гідроніми, інсулоніми та ороніми. Периферійні оніми репрезентовані асоціонімами, космонімами, геортонімами, ідеонімами, ергонімами, еклезіонімами, зоонімами та міфозоонімами. Периферійні оніми в художніх текстах постають лише фоном зображуваних подій. У дисертації аналіз функційно-стилістичного аспекту онімних класів здійснений за класифікацією літературно-художніх антропонімів Л. Белея.

3. Ономастичні дослідження натепер проводять з використанням значної кількості методів, з-поміж яких виокремлюють загальнонаукові та частково наукові. У пропонованій роботі доречними будуть такі: описовий, формантний, стилістичний, кількісний, порівняльно-зіставний.

РОЗДІЛ 2

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ ОНІМНОГО ПРОСТОРУ ПОЕТИЧНИХ ТВОРІВ ПИСЬМЕННИКІВ ЗАПОРІЗЬКОГО КРАЮ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XX – ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТТЯ

Власні назви в художньому тексті «мають розгалужену значеннєву сферу, створену контекстом, часто відтворюють більшу кількість ознак, виокремлюючи їх спеціальні значення, реалізовані в мовленні, особливо новотвори з авторською семантикою: вони виступають індикатором неповторного стилю письменника-новатора (сприяють розкриттю підтексту творів і авторської концепції)» [35, с. 27].

У поетичних текстах оніми вживаються з метою передачі авторської позиції. За допомогою різних груп власних назв письменникові набагато легше продемонструвати різноманітність людських характерів, вчинків персонажів, а також виявити авторське ставлення до героїв. Зазначимо, що багато сучасних українських авторів продовжують реалістичні традиції літературно-художньої ономастики. Такі поети намагаються створювати реальний ономастикон конкретного регіону або країни, які зображуються у творах, зокрема, використовуючи емоційно-забарвлені власні назви.

2.1. Власна назва як вияв індивідуально-авторського стилю письменників Запорізького краю

Онімний простір поетичних текстів письменників Запорізького краю другої половини XX – початку XXI століття – це цілісна, багатогранна система, у центрі якої літературно-художні антропоніми і топоніми, на периферії розміщуються асоціоніми, космоніми, геортоніми, ідеоніми, ергоніми, еклезіоніми, зооніми та міфозооніми (див. Додаток Г). Усі розряди власних назв допомагають у реалізації ідеї творів, слугують засобом увиразнення, а також вживаються у складі різноманітних стилістичних фігур.

До письменників Запорізького краю другої половини ХХ – початку ХХІ століття відносимо: Петра Ребра, Григорія Лютого, Віктора Чабаненка, Марину Брацило, Миколу Білокопитова, Любов Геньбу, Павла Вольвача, Валентина Терлецького, Володимира Віхляєва, Ольгу Ліщук, Ганну Лупинос, Олександра Медка, Олену Ольшанську, Ігоря Калиниченка, Тетяну Осінь (Нікулочкіну), Пилипа Юрика. Творчість кожного із зазначених вище авторів характеризується певними індивідуально-авторськими особливостями, зокрема й в ономастичному аспекті.

До когорти письменників Запорізького краю аналізованого періоду належить відомий громадський діяч, публіцист, перекладач, поет, сатирик, гуморист Петро Ребро. Творчість П. Ребра не обмежується одним жанром, адже митець реалізував себе в прозі, драматургії, публіцистиці, перекладознавстві, гумористиці та поезії. Передусім зацікавлюють сатирично-гумористичні твори П. Ребра, які з часом стали переважати серед інших творів і характеризуються різноманітністю тематики, жанрів, засобів комізму та іронії, жарту й гротеску. За нашими спостереженнями Петро Ребро активно послуговується власними назвами саме в гумористичних творах, одночасно використовуючи три групи онімів: антропоніми (55 %), топоніми (37 %) та периферійні оніми (8 %).

Аналізуючи літературно-художній ономастикон Запорізького краю, не можемо оминати й гумористичні твори М. Білокопитова, у якого сатира й гумор – домінуючий напрям літературної діяльності митця. Гуморески Миколи Білокопитова відзначаються докладністю розробленого сюжету з комічними ситуаціями, що постають на ґрунті реальних, відомих авторові фактів. Гуморескам письменника притаманні гіперболізація, несподіваний підтекст, жартівливі діалоги, каламбури, використання мовного непорозуміння. Усе це досягається за допомогою мовних засобів, серед яких важливе місце належить онімам. В аналізованих поетичних творах М. Білокопитова антропоніми складають 56 %, топоніми – 27 %, периферійні оніми – 17 %.

До найяскравіших представників поетичного жанру належить і Григорій Лютий, який оспівує унікальність та красу рідного краю. Водночас поезії автора особливо чутливі до найгостріших сучасних проблем. Творчість Г. Лютого характеризується пристрасністю, емоційністю, глибинними роздумами про любов і ненависть, добро й зло, вічність і сьогодення. Митець поетичного слова активно послуговується власними назвами як в інтимній ліриці, так і в гумористичних творах: антропоніми – 56 %, топоніми – 26 %, периферійні оніми – 18 %.

Оніми займають чільне місце в поезії Віктора Чабаненка. Відтворюючи історичне минуле українського народу, письменник свідомо використовує власні назви, адже вони є експресивно й стилістично насиченими та визначають просторовий чинник поезій: антропоніми – 59 %, топоніми – 35 %, периферійні оніми – 6 %.

Павло Вольвач – сучасний письменник Запорізького краю, діяльність якого розпочалася у 80-х роках ХХ століття. Багатогранною є саме поетична творчість автора: «...доробок Павла Вольвача розлогий і багатогранний, та найважливішим нюансом є те, що він тісно пов'язаний з пережиттями автора. Ліричний герой його художніх текстів живе, імовірно, одним життям з автором» [92, с. 132]. У поезіях П. Вольвача переважають топоніми – 50 %, кількість антропонімних класів складає 42 % і найменше периферійних онімів – 8 %.

Неординарною особистістю Запорізького краю була й Марина Брацило – авторка восьми поетичних збірок, більше ста авторських пісень, численних публікацій у періодичних виданнях та літературно-художніх часописах. Поетичним текстам авторки притаманний широкий спектр літературних прийомів, які наділяють поетичний твір довершеністю й гармонійністю. Для творчості М. Брацило найбільш характерним є використання антропонімів (55 %) та периферійних онімів (36 %), а топонімні класи представлені менш продуктивною групою і становлять 9 %.

Тема рідного дому й загалом Батьківщини, яка передається через вдячність пращурам і землякам, найповніше представлена в поетичному доробку Любові Геньби. Авторка виражає щиру любов як до природи та людей малої батьківщини (Гуляйпільщини), так і в цілому до України. В інтимній ліриці поетеса возвеличує любов у найширших її проявах, ліричний герой наділений глибокими та щирими почуттями. Оскільки Л. Геньба поєднує високе й земне, священне й буденне, то онімний простір її творів є надзвичайно різноманітним: антропоніми – 67 %, топоніми – 20 %, периферійні оніми – 13 %.

Вважаємо за доцільне звернути увагу на поетичні твори запорізьких письменників останнього десятиліття. Сучасні тексти авторів Запорізького краю багатогранні та різнопланові. Творчість молодих поетів несхожа на попередників, вони по-новому осмислюють сьогодення і своїм доробком відкривають літературний процес ХХІ століття.

Різносторонньою особистістю є письменник, літературний критик, журналіст та музикант Валентин Терлецький. Доробок В. Терлецького останні роки зацікавив українських науковців, з'явилася низка наукових досліджень, проте всі вони несуть літературознавчий характер. Досліджено онімний аспект поетичних творів В. Терлецького і встановлено, що письменник не дуже активно використовує власні назви. Були зафіксовані поодинокі випадки вживання антропонімів (72 %) та топонімів (28 %), периферійні оніми взагалі відсутні.

Глибокою метафоричністю, різноманітними художніми засобами, світовим культурно-символічним світосприйняттям відзначаються поезії Ганни Лупинос. Тематика поезій авторки дуже різнобарвна, але індивідуальною особливістю творчості є інтуїтивне зображення єдності природи й людини, яких поєднує нерозривний зв'язок. У поезіях Г. Лупинос простежується найбільша частотність використання периферійних онімів – 63 %, далі за кількістю антропоніми – 25 % та топоніми – 12 %.

Громадянська тематика, вміння бачити дива в буденних явищах, юнацький максималізм і емоції, синтез інтимного й соціального – це все риси, які характеризують творчу манеру Володимира Віхляєва. Літературознавці зазначають, що саме традиціоналізм найточніше розкриває доробок письменника. Серед поезій автора вагоме місце належить інтимній ліриці, яка представлена неповторними мотивами та своєрідними стилістичними засобами. Зафіксовані у творчості поета онімні групи структуруються на антропоніми – 45 %, топоніми – 18 % та периферійні оніми – 37 %.

Ще однією запорізькою письменницею з оригінальним світобаченням і стильовою манерою є Ольга Ліщук, відома також як композиторка – авторка багатьох пісень. В аналізованих текстах поетеси серед засвідчених власних назв переважають периферійні оніми – 60 % від загальної кількості, антропоніми – 25 %, а топоніми – лише 15 %.

Ключовими темами поезій Тетяни Осінь (Нікулочкіної) є універсальні питання буття: мета і сенс існування людини, швидкоплинність і суєта життя, наближення старості, втрата ілюзій юності, пошук щастя, природа мистецтва і феномен особистості митця. Дослідники переконані, що лірика запорізької поетеси синтезує провідні тенденції розвитку вітчизняного і європейського поетичного слова нашого часу [138, с. 270]. Поезії авторки насичені власними назвами, серед яких мають перевагу антропоніми (60 %), периферійні оніми становлять 30 %, а топоніми лише 10 %.

Не так давно в сучасну українську літературу увійшов запорізький поет, філософ та перекладач Олександр Медко (автор збірок «Хора», «Буття і порожнеча», «Категорія Sakrum», «Про природу»). З-поміж онімного простору поетичних творів письменника превалюють топоніми – 64 %, меншу частку складають антропоніми – 27%, і ще менша кількість периферійних назв – 9 %.

Полян-Пилип Юрик відомий як український поет, гуморист-сатирик, фольклорист, перекладач та журналіст. Творчість П. Юрика поділяється на

кілька яскравих напрямків, зокрема гумористично-сатиричний, громадсько-патріотичний та ліричний. Його сатира й гумор висміюють типові життєві ситуації, які знайомі кожному. У поезіях П. Юрика переважають топоніми – 46 %, кількість антропонічних класів складає 33 % і найменше периферійних онімів – 21 %.

Основною темою творів Ігоря Калиниченка є любов до рідної землі й до всього українського, яка знайшла своє відображення в патріотичній, пейзажній та інтимній ліриці. Поетичні твори автора привертають увагу своєю щирістю та любов'ю. Більшу частину поетичного доробку митця становить інтимна лірика, у якій ліричний герой надзвичайно щиро висловлює свої почуття до коханої. Найпродуктивнішими серед усіх ономалексем, що слугували для увиразнення поетичних текстів автора, виявилися топонімні класи – 90 %, найменш вживаними є антропоніми (5 %) і периферійні оніми (5 %).

Цікавим з погляду форми є творчий доробок молодшої поетеси Запорізького краю Олени Ольшанської. Письменниця полюбить експериментувати з формою поезій, адже у творчості авторки є як традиційні вірші, так і верлібри та каліграми. Наскрізною лінією через усі її поезії проходить тема Бога, у чому ми й переконалися під час аналізу антропонімів (83 %), а саме теонімно-біблійних онімів. Поетеса інколи послуговується периферійними онімами (17 %) і взагалі не використовує топонімні класи.

Проведений аналіз свідчить про те, що власні назви різних тематичних груп запорізькі письменники використовують у такому співвідношенні: антропоніми – 60 %, топоніми – 26 %, периферійні оніми – 14 % (див. Додаток Е). Кількісний аналіз власних назв поетичних творів письменників Запорізького краю дає змогу визначити найпоширеніші моделі антропонімів, топонімів та периферійних онімів з точки зору семантики та структури. Вживання різних онімних класів, які є важливим складником у формуванні індивідуально-авторського стилю, сприяє створенню цілісної картини різнопланового використання власних назв. Кожен письменник

передає своє бачення реалій через онім: для більшості поетів найуживанішими є антропонімні класи (П. Ребро, М. Білокопитов, Г. Лютий, В. Чабаненко, М. Брацило, Л. Геньба, В. Терлецький, В. Віхляєв, Т. Осінь, О. Ольшанська), для деяких з них основними стають топоніми (П. Вольвач, О. Медко, П. Юрик, І. Калиниченко) або периферійні оніми (Г. Лупинос, О. Ліщук).

2.2. Структурно-семантична характеристика антропонімів

У досліджуваному онімному просторі антропонімні класи представлені іменами, прізвищами, іменами по батькові, прізвиськами, теонімами, міфоантропонімами та біблійними антропонімами (див. Додаток Ж). Власні імена є невід'ємним компонентом структури й вагомою частиною художніх творів. Вибір тієї чи тієї антропомоделі для найменування персонажа залежить передусім від його характеру, іноді від соціальної належності. Уживання багатьох імен пов'язано з особливостями просторово-часових меж, а також масштабу описуваних подій (збільшення кількості різних імен при описі окремих історичних епізодів).

Письменники Запорізького краю вільні у виборі імен своїм персонажам, проте орієнтуються на норми реальної антропонімії. Для досягнення правдивості, достовірності описуваних подій, автор зобов'язаний дібрати персонажам реальні імена. Структура власних особових іменувань персонажів більшою чи меншою мірою мусить бути орієнтована на реальну антропонімію, точніше, на знання її мовним колективом [3, с. 11].

Структура антропоніма включає лінгвальні та екстралінгвальні компоненти. До лінгвальної частини значення імені входять особливі мотиви іменування, специфіка існування імені та етимологія його основи; до екстралінгвальної частини значення імені входять особливі умови існування імені в суспільстві, культурно-історичні асоціації, пов'язані з ним, специфіка зв'язку імені з іменованим об'єктом, а також ступінь популярності об'єкта та його імені.

У поетичному доробку письменників найбільш поширеною групою є одночленні іменування, які ґрунтуються на вживанні тільки одного імені для ідентифікації особи. Зауважимо, що одночленна антропонімна система була популярною на первісній стадії розвитку суспільства, тоді для виокремлення особи вистачало одного індивідуального імені чи навіть прізвища. Сьогодні одночленні іменування є найбільш уживаними в побутовому спілкуванні в колі знайомих та близьких, або ж у літературі, коли повне ім'я та прізвище вже є відомі з сюжету твору.

Одночленні іменування, які представлені офіційними чоловічими та жіночими іменами, активно використовує більшість письменників Запорізького краю (М. Брацило, В. Чабаненко, Л. Генба, М. Білокопитов, П. Вольвач, Г. Лютий, П. Ребро): *Мрію мрію подумки з Євгеном* (П. Вольвач) [46, с. 246]; *У небо нічне задивився Кузьма* (М. Білокопитов) [12, с. 104]; *Гафія горда, звісно. Та й вона / Деся по світах ту гордість ізносила* (Г. Лютий) [151]; *І скрині, і сволака, й діда Павла, / Та майже нічого нема* (П. Вольвач) [45, с. 120]; *Так ото ж згадав Микита дідову методу* (М. Білокопитов) [12, с. 51]. Одиначне офіційне ім'я насамперед слугує для ідентифікації людини в суспільстві.

Залучення народнорозмовних варіантів імен з реального місцевого антропонімікону створює враження, ніби герой перебуває поряд з читачем: *А це назустріч суне – це Трохим. / Соне, як міх, і очі – мов у рака* (Г. Лютий) [151]; *Тут Степан узяв на рученьки Марію, / Але випручалась, пурхнула садком* (Г. Лютий) [151]; *Де навкруги – жура довготелеса, / А в тій жури – чи Григір, чи Василь...* (П. Вольвач) [45, с. 63]; *Біля Галини став, говорить, / Немов до рідної, про... щось* (Г. Лютий) [151]; *Ой, збирала мати сина / В гості до Агати* (О. Ліщук) [139]; *Моєму діду Петру сто років* (В. Віхляєв) [42]; *Шепчуть губи: «Тетяна, Тетяна», / Тонуть очі у клетоті мрій* (І. Калиниченко) [94]. Вибираючи імена своїм героям, письменники враховують такі основні мотиви: родинна традиція; вшанування іменем

видатних осіб, літературних персонажів; милозвучність імені та легкість у вимові.

До сучасних неофіційних антропонімів належать гіпокористичні, демінутивні та пейоративні імена. Гіпокористичні йменування сприяють відображенню картин з буденного життя: *...Йде вона і усміхається, / Сонце в зінцях грає. / Катя, чи Шура, чи Галя це – / Гарну дорогу має* (П. Ребро) [192, с. 60]; *Жалко мені Васи, / Нче дня, що взяв оце й пройшов* (П. Вольвач) [45, с. 108]; *Вже й Настя пригорта її в сльозі... / Жаліть уже й сусіди перестали...* (Г. Лютий) [151]; *І був схожий на сусіда Колю, / Що до Катрі сватавсь на святки* (Л. Генба) [51, с. 55]. Гіпокористичне ім'я – це скорочена форма імені, яка належить до неофіційної сфери використання; допомагає виразити ставлення поета до персонажа або навіть виступає засобом уникнення формотворчої тавтології.

Припускаємо, що гіпокористичні імена письменники використовують з метою передачі фамільярності (*Олі – судився Коля, / Любі – Дмитра кохати* (Л. Генба) [51, с. 23]; *А щоб ти скис! – кричить Микола Саві* (П. Ребро) [195, с. 204]; *З церквою на спині, Вася здимів – / І кому від того стало гірш* (П. Вольвач) [45, с. 108]; *У тітки Жені огрядненьке тіло* (Л. Генба) [51, с. 35]; *Хмарки – мов відьма вистроїла в ряд... / Зварила баба Христя молодило...* (Г. Лютий) [151]); для того, щоб осучаснити ім'я за звучанням (*Лиш красуня – задумлива Лада* (Л. Генба) [51, с. 46]); або для полегшення вимови, адже деякі імена задовгі (*Бо у Совихи Валя заміж вийшла* (Л. Генба) [51, с. 26]; *Розводити вже досить баляндраси, – / Кричала Вівдя, – тій аби кричать. – / Ти не забула, як воно, Параско?* (Г. Лютий) [151]). Виявлено особливість, що гіпокористичні антропоніми більш властиві поетичним творам Л. Генби, М. Білокопитова та П. Ребра.

Серед основних фонетико-морфологічних явищ, що призводять до виникнення гіпокористичних імен, можна виділити такі:

- 1) чергування голосних звуків: *Вівдя* ← *Євдокія*, *Льоня* ← *Леонід*;
- 2) чергування приголосних звуків: *Женя* ← *Євген*;

3) усічення: *Катя* ← *Катерина*, *Настя* ← *Анастасія*, *Вітя* ← *Віктор*, *Володя* ← *Володимир*, *Галя* ← *Галина*, *Сава* ← *Савелій*, *Лада* ← *Владислава*, *Люба* ← *Любов*, *Вася* ← *Василь*, *Оля* ← *Ольга*, *Коля* ← *Микола*, *Валя* ← *Валентина*; *Параска* ← *Парасковія*, *Віка* ← *Вікторія*;

4) усічення та додавання суфікса -р-: *Катря* ← *Катерина*.

Такі запорізькі письменники як Л. Геньба, М. Білокопитов, Г. Лютий, П. Ребро, В. Віхляєв часто вживають демінутивні (зменшено-пестливі) імена: *Ну що із нього взять – Стецько* (М. Білокопитов) [14, с. 92]; *І сказав йому Левко / Тихо і культурно* (М. Білокопитов) [12, с. 40]; *Оксаночко, Оксанко, / Вкраїночко, слов'яночко* (Л. Геньба) [51, с. 108]; *А осторонь Гафієчка – під небом. / Їй цілували ноги спориши...* (Г. Лютий) [151]; *Як тільки кухаря Івася / Надвір чогось виносив біс* (П. Юрик) [138, с. 461]. Кількість зменшено-пестливих варіантів імен слугує показником його поширеності поміж народу. Серед жіночого іменника найбільше демінутивних варіантів мають імена *Оксана* (*Оксанка, Оксаночка*) і *Марія* (*Марієчка, Марійка, Марічка, Маруся*). Можемо припустити, що вони є поширеними в реальному антропоніміконі, у цьому виявляється характер мовотворчості поетів (Л. Геньби, Г. Лютого, М. Брацило), зв'язок з народно-розмовним та фольклорним ґрунтом.

Уживання зменшено-пестливих антропонімів свідчить як про ставлення авторів до своїх героїв, так і про вміле застосування словотвірних засобів. При утворенні демінутивних форм імен використовуються такі суфікси:

1. -к-: *Привіт, Олежку! Я – на мить, проїздом...* (М. Білокопитов) [12, с. 12]; *Давно пішли Гафія із Васильком* (Г. Лютий) [151]; *А з учора Сашко – мій друг / вже твоєї країни житель* (В. Віхляєв) [138, с. 70]. Розмовні форми імен з суфіксом -к- найчастіше належать другорядним персонажам з невисоким соціальним статусом. Використовуючи цю антропомодель, необхідно зважати на ситуацію спілкування, адже офіційна форма імені не завжди є доречною в певних мовленнєвих умовах: *Марійко, донечко кохана, / До «Волі Божої» мені...* (Г. Лютий) [151];

2. -оньк-: *Називає Любонька, Любава* (Л. Геньба) [51, с. 53];

3. -очк- (-ечк-): *І, може б, він зі сліз зварив був сіль... / А як же ти, Марієчко, звідтіль?* (Г. Лютий) [151]; *...Очима із Гафієчкою стрілась, / Відкинулась – мов стала на крило...* (Г. Лютий) [151];

4. -ус-: – *Стрічай, Лідусю, запорожців, – Павло Григорович гука* (П. Ребро) [193, с. 443]; *А він питає все: – Петрусю, / Вам зручно тут?* (П. Ребро) [193, с. 443].

Демінутивні імена вказують на характер стосунків між персонажами, на їх близькість, свояцтво та на почуття комуніканта (лагідність, ніжність) в конкретній ситуації.

Особливістю антропонімних класів у поезіях П. Вольвача, Л. Геньби, Г. Лютого та М. Брацило є вживання пейоративних розмовних варіантів типових українських імен: *І що вчора в Надьки, у «кобили», / Подорожчав знову самогон* (П. Вольвач) [45, с. 19]; *«Цитьте ж бо! Розквотались», – / Встряне в балачку Зойка, / – А в спориші топталась / І «гопаки», і «польки»* (Л. Геньба) [51, с. 24]; *Викопує мій батько таїну. / Сусідка Галька каже, що картоплю* (М. Брацило) [26, с. 19]; *Володька і грім-Петро, / Валерка грав скомороха* (Г. Лютий) [150, с. 59]. Використання таких пейоративних форм зумовлено жанровою специфікою (зазвичай у гумористичних творах) та римованою формою поезій.

У багатьох досліджуваних нами поезіях фіксуємо активне вживання особливої антропомоделі «апелятив + антропонім»: *Всяк вгадає, що в цю мить / Дід Захар кує підкови* (П. Ребро) [192, с. 153]; *Чи не від них було так ясно в полі, / Що дід Гаран, баитанник сивобровий* (П. Ребро) [192, с. 193]; *Ой поїду до баби Оксани / На заручини* (М. Брацило) [26, с. 6]; *Як сусідка баба Оксана / Була дівкою* (М. Брацило) [26, с. 6]; *Де баба Пріся гусям ногами мила* (Л. Геньба) [51, с. 26]; *Був ще парубок дід Платон* (М. Брацило) [26, с. 18]; *І баба Палажка, й Параска, / І Одудка он шкандиба* (Л. Геньба) [49, с. 18]. За допомогою супровідних конотацій автори виражають своє ставлення до персонажів та передають родинні зв'язки.

Зазначимо, що скорочені та неофіційні за вживанням імена не мають вікових обмежень ні для мовця, ні для тих, кого називають, крім того, що так не можна звертатися до людей, які старші за мовця: *Роль Галушки виконує щиро / Наш коваль знатний – дядько Микита* (П. Ребро) [193, с. 17]; *Баба Катря була за маму / І сестричкам і брату Федьку* (М. Брацило) [26, с. 18]; *Ой, бабусю Палазю, бабусю / Як я хочу, щоб ви ще жила...* (Л. Геньба) [51, с. 31]; *А дід Іван впражнявся на гармошці: «Ой, трошки ще, щоб не боліли ножки!...»* (Л. Геньба) [51, с. 26]; *Там тітка Настя воду понесла / І в кожній цеберчині – спрагле серце, / Яке в собі вмістити не змогла* (Л. Геньба) [51, с. 26]; *Мене на руках тітка Ганна, / Зітхаючи тяжко несе* (П. Ребро) [193, с. 217]. При такому іменуванні письменники додають слова «тітка», «дядько», «дід», «баба», зазвичай такі антропомоделі використовуються в родинному колі або в спілкуванні близько знайомих людей.

Микола Білокопитов у поетичних творах створює антропонімні ряди, кожен із яких наділений ритмомелодикою: *З боку поля – помідори / У сумках несе Тарас, / Ящик з морквою – Панас / Ганна – з редькою відерце, / Катерина – кошик з перцем, / Сава – сітку з огірками, / Митя – лантух з кабачками, / А Мишко, в своїй машині, / Пре кавунчики і дині...* [13, с. 29]; *Клим, не криючись, додому / Возить сіно і соломю. / Слідом Гнат – тижневу норму / Буряків і комбікорму. / А за ним гуртом: / Марія, Євдокія, Соломія / Ольга, Зіна, Василина, / Клава, Ніна, Валентина / І завфермою Лука* [13, с. 29]. Нагромадження антропонімів, яке дає змогу привернути увагу читача до імен героїв, виступає засобом ритмізації поетичних творів.

Запорізькі письменники залучають різні за походженням жіночі та чоловічі імена: власне українські (*Надія*); єврейські та давньоєврейські (*Ганна, Марія (Марічка), Іван, Михайло, Захар, Назар, Соломія*); грецькі (*Катерина, Оксана, Євдокія, Галина, Зоя, Ніна, Микола, Григій (Григорій), Микита, Панас, Богдан, Василь, Палажка, Параска*); латинські (*Наталія (Наталка), Мотря, Валерій, Віктор, Гнат, Марина, Павло, Еней, Лука,*

Тетяна); слов'янські, давньослов'янські та старослов'янські (*Людмила, Люба (Любка), Володимир, Святослав, Борис*); скандинавські (*Ольга, Олег*).

Отже, одночленні іменні антропоніми властиві творам більшості письменників, проте В. Терлецький, О. Ліщук, Г. Лупинос, О. Ольшанська, І. Калиниченко, Т. Осінь взагалі не використовують одиничні власні імена.

Наступною групою одночленних іменувань є прізвища, які в художньому просторі поетичних творів письменників Запорізького краю представлені найменуваннями реальних осіб. Реальні антропоніми, або як ще називають їх дослідники «прецедентні імена», часто виступають символами, передаючи характерні для суспільства ритуали. Такі прізвища характеризують ідіостиль письменників, їх світогляд, індивідуальність авторської манери. Українська історія багата на осіб, чиї імена були охоплені хвилею популярності і стали прецедентними власними назвами, особливо в періоди національних піднесень. Імена запорозьких ватажків, відомих письменників, науковців, музикантів та художників увібрали енергію всенародної любові і стали символами національної гордості.

Прецедентні імена поділяємо на три групи – це імена представників зі сфери мистецтва, політики та науки. До першої групи належать:

1. Прізвища реальних літературних діячів, які співвідносяться з українською та зарубіжною літературою: *Кров Пушкіна, Шевченка, Беранже* / *У венах новочасності пульсує* (П. Ребро) [192, с. 212]; *Бачиш, в руках хрестоматії, / Пушкіна томик, Шевченка* (П. Ребро) [192, с. 60]. Поєднання в одному контексті різних відомих письменників вказує на те, що кожен із них по-своєму вплинув на становлення культур (української, російської та французької). Припускаємо, що не випадковим є згадування саме Шевченка з Беранже, адже Тарас Шевченко розділяв погляди французького письменника. Використання антропоніма *Кафка* вказує на захоплення М. Брацило творами цього письменника: *Ми, напевно, зустрілися б / на Дунаї, Дніпрі чи Пслі / Ми співали б блюзи / і разом читали Кафку* (М. Брацило) [25, с. 102]. Прізвище французького поета Бодлера створює

романтичну атмосферу в поезії: *Я казав їй про гори і море / Вона цитувала Бодлера* (В. Терлецький) [209, с. 53]. І. Калиниченко, залучаючи образ російського письменника Пушкіна, висловлює думку про негативний вплив на мовну ситуацію в місті: *В моїм селі квітує буйно суржик, / А в місті мова Пушкіна живе* (І. Калиниченко) [94].

Письменники не забувають і про українських літературних діячів, які є творцями і носіями світогляду сучасного українства: *Не забувай Шевченкових пісень, / народе мій, – сіяч, мислитель, воїн* (Т. Осінь) [180]; *Ми Вишню (це кажу я гумористам) / Не можемо замінити і гуртом* (П. Ребро) [192, с. 402]; *Твоє прокляття – в голосі Франка* (В. Чабаненко) [236, с. 110]; *...це ж твій страждальник – Стус, тобі його не вдосталь!* (О. Медко) [159, с. 37]; *...І не в кибитці – в палаці яснім / Обійметься з Франком і Руставелі* (П. Ребро) [192, с. 130]. За Н. Шармановою такі прецедентні прізвища своєрідно сприймаються представниками інших народів крізь призму крос-культурного підходу [240, с. 6].

Згадування цієї групи антропонімів орієнтоване на знання читачами імен реальних історичних постатей: *В краю, де визрів гнів Шевченка, / Де шаблі Байди свист живий, / Нам засіяв талант Довженка, / Юри, Данькевича, Ужвій* (П. Ребро) [192, с. 117]; *Не доля, звісно, не всевишній – / Народ мій світу дав пісні, / Дав світлий сміх Остапу Вишні / Й Сосюрі – струни голосні* (П. Ребро) [192, с. 117]; *Не на їхнім вчорашнім обкомі, / А на серці і Стуса труні* (П. Вольвач) [45, с. 32]; *А серце чує те, що хоче, – / Стус. Драч. Стус. Драч. / Стус...* (П. Вольвач) [45, с. 137]. Відповідно в читачів виникають асоціації з конкретною історичною епохою, соціальним та національним середовищем, вибудовується своєрідна хронологія від минулого (Шевченко, Довженко) до письменників-сучасників (Драч, Стус).

2. Прізвища композиторів, музикантів, співаків, кінорежисерів: *В нім живе дух Бетховена, Штрауса, Гріга...* (П. Ребро) [192, с. 184]; *Ти любиш гуляти зимовими парками / з літом в очах і з Шопеном в душі* (В. Терлецький) [209, с. 68]; *Я люблю його стримано – / Як люблять готичні*

собори. / Так люблять полотна Далі / і музику **Вагнера** (М. Брацило) [30, с. 147]. У гумористичних поезіях М. Білокопитова є поодинокі випадки вживання прізвища відомого кінорежисера та сценариста Жан-П'єра Жене, яке автор уміло обігрує, поділивши антропонім між двома героями: *Й домоглись, щоб **Жан** із **П'єром** – голубочки любі / Проживали один з одним у законнім шлюбі* [12, с. 50]. Прізвища композиторів та музикантів передають емоції, ідеї, почуття та цінності, оскільки сама музика наділена потужним виразовим потенціалом.

3. Прізвища художників: *І світанок блідий, як одрізане вухо **Ван-Гога*** (П. Вольвач) [45, с. 26]; *Між ними розбризкав сонце / колись напівп'яний **Ван Гог*** (В. Терлецький) [209, с. 34]; *Рахитні, ниці, в пранцях і багні, – / Каліки дьогтем підквацьовують **да Вінчі*** (В. Чабаненко) [236, с. 60]; *Самі того не помічаючи, / На цій планеті все ми любимо, / Від крихти ґрунту починаючи / До вогнебарвних фресок **Врубеля*** (П. Ребро) [192, с. 169]; *Змушений **Пікасо** / Сенсу шука в тобі* (М. Брацило) [28, с. 63]; *Я люблю його стримано – / Як люблять готичні собори. / Так люблять полотна **Далі** / і музику **Вагнера*** (М. Брацило) [30, с. 147]. Кожен з письменників вводить у контекст прізвища художників, які своєю неординарністю вплинули на світосприйняття поетів.

4. Прізвища літературних персонажів: *Азов до берегів раз по раз горне / Вербечку хвиль, а далі море Чорне, / А далі – **Беня Крік** і **Фроїм Грач*** (П. Вольвач) [45, с. 140]. Павло Вольвач використовує імена літературних персонажів творів Ісаака Бабеля *Беня Крік* і *Фроїм Грач*, щоб перенести читачів до Одеси, або занурити в одеський колорит.

Т. Осінь неодноразово проводить паралелі з літературним персонажем повісті «Пурпурові вітрила» Артуром Греєм: *Мабуть, вітрила мали невірний крій / і віднесло десь **Грея** на мілину* [180]; *В яких таких високих емпіреях / душа ширяє на вітрилах **Грея**, / і хто за нею має наглядати?* [180]; *Життя промайнуло, мов птиця, – кричи не кричи. / Зв'язала фортуна лиха з доморощеним **Греєм*** (Т. Осінь) [180]. Залучення цього літературного героя

зумовлено прагненням висловити мрійливий психологічний стан людини, яка потрапила в безвихідну ситуацію.

Зрідка в поезіях Л. Геньби вживаються конотоніми, які виникають на основі літературних онімів або запозичуються з різних культур. Спосіб поведінки героїв подається через асоціації з іменами літературних персонажів, увиразнюючи значеннєві нюанси: *Оспівану поетом – «Біатриче», / І ту, що не минає Дон Жуан* [50, с. 48]. Наприклад, *Біатриче* – поширене ім'я в Середньовіччі, яке зараз викликає асоціації з блаженною та благословенню жінкою, а також передає концепцію жіночності; *Дон Жуан* – образ порушника моральних і релігійних норм, спокусника жінок та ловеласа. Через порівняння з Джокондою поетеса передає загадковість, неоднозначність та суперечливість, ким є ліричний герой – людиною чи витвором мистецтва: *А я уся – ні мертва, ні жива – / Застигла, мов Джоконда на картині* [49, с. 184].

Другу групу складають антропоніми з політичної сфери, які репрезентовані прізвищами історичних постатей. Письменники не забувають про героїчне минуле, яке представлене іменами відомих захисників та борців України – *Гонта, Наливайко, Богун, Кармелюк, Кривоніс: Сіра цегла облич, сніг, печаль. Кармелюк – / все, чим дихалось і видихалось* (П. Вольвач) [45, с. 35]; *І білі хмари над миттєвим дрібом – / Не з Гонтиної всі хіба душі?* (П. Вольвач) [45, с. 57]; *Гей, як озвався, як гукнув Северин Наливайко – / Луна покотилась!* (В. Чабаненко) [236, с. 116]. Для українців антропонім *Іван Гонта* акумулював інформацію «керівник українського гайдамацького руху, один з очільників Коліївщини»: *А між панами з вартою-козаками / Сотник уманський Іван Гонта пробуває* (В. Чабаненко) [236, с. 129]. Антропонім *Северин Наливайко* позначає українського військового діяча, керівника повстання в Речі Посполитій *Ой, та Северин Наливайко добрий розум має, / На ці речі Лободині зважає* (В. Чабаненко) [236, с. 119]. Прізвища *Кривоніс* і *Богун* відсилають читача до періоду Хмельниччини: *Не думав я, що стануть яничарами / Нащадки Кривоноса й Богун* (П. Ребро) [193, с. 202]. На нашу

думку, письменники цілеспрямовано вишукують постаті, які відповідно до їх історіософських концепцій претендують на роль державних мужів і є прикладом мужності і незламності духу.

У художній простір поезій більшість авторів вводять також імена князів роду Рюриковичів: *Стоять на Хортиці дуби, / Неначе вої Святослава* (В. Чабаненко) [236, с. 14]; *Снився дивний сон, немов пророчий: / З князем Володимиром на «ти»* (Л. Геньба) [49, с. 145]; *А над Славутою слов'янство клекотіло: / Іржали коні воїв Святослава* (В. Чабаненко) [236, с. 113]. Імена князів Святослава та Володимира в поезіях Л. Геньби та В. Чабаненка звучать гордо, велично, витончено та піднесено-романтично, відображаючи їх важливу роль в історії України. В. Чабаненко для того, щоб показати славетне минуле нашого регіону, поєднує в одному контексті історичних постатей, більшість з яких побували на острові Хортиця: *А то Святослав, / Морозенко, Богун і Хмельницький, / Кальнишевський Петро і Шевченко Тарас* (В. Чабаненко) [236, с. 158]. За однією із легенд Святослав загинув саме на цьому острові; Богдана Хмельницького та Петра Калнишевського тут вибрали гетьманами; Тарас Шевченко любив прогулюватися стежинами Хортиці.

Третю групу представляють прецедентні імена осіб зі сфери науки. У поетичних текстах автори згадують як українських науковців (*Яворницький*); так і тих, що відірвані від нашої дійсності (*Ортега-і-Гассет, Ейнштейн, Ом, Сократ*): *То плаче Яворницького (Дмитро Яворницький – дослідник історії Запорізького краю) душа?* (П. Ребро) [193, с. 207]; *Покрита трупами у будучину траса / Ейнштейна* (Альберт Ейнштейн – німецький фізик) *мозок знюхали осли* (В. Чабаненко) [238, с. 135]. Прецедентне ім'я *Ейнштейн* вказує на те, що в сучасному світі знання та інтелект не завжди оцінені належним чином. Тому автор прагнув висловити критику суспільства через його негативне ставлення до інтелектуальної власності.

П. Вольвач вводить антропонім *Ом* для того, щоб порівняти створення художнього твору з відкриттям фізичного закону; письменник намагається

показати, що література, як і фізика, має свої закони та принципи, а творчий процес впливає на взаємодію об'єктів: *Що крутилось, пінилось, світилось / За законом **Ома** чи тертя, / Надихало і водило стилос, / Гикало і звалося – «життя»* (П. Вольвач) [45, с. 83] (Георг Симон Ом – німецький фізик). В основі моделей, які проєктують появу конотонімів, не тільки загальні відомості про прецедентні імена, ситуації та стереотипи, а й особистісні знання людини, що вбирають її попередній індивідуальний досвід, ерудицію, почуття, емоції [142, с. 388].

Припускаємо, що деякі прецедентні імена цієї групи підібрані письменниками для моделювання рими в поетичному творі: *Чіткого мислення колись бажав **Сократ** / Дорозі ми завдячимо стократ, / коли поверне нас у коло рідне* (Сократ – давньогрецький філософ) (Т. Осінь) [180]; *Знову мудрість старих передмість – / І який там **Ортега-і-Гассет!** / Віс жовтень-імпресіоніст / Туманцем на посьолок, за насип* (П. Вольвач) [45, с. 70] (Хосе Ортега-і-Гассет – іспанський філософ).

Прецедентні прізвища в поетичних текстах запорізьких письменників викликають особливий інтерес, адже такі власні імена здатні розкривати загальну концепцію творів, транслювати закодовану інформацію, яка є вагомою для інтерпретації всього тексту. Це кількісно представлена група антропонімів у творах більшості поетів, за винятком Г. Лютого, О. Ліщук, Г. Лупинос та О. Ольшанської.

Характерною особливістю антропонімного простору поетичних творів письменників Запорізького краю другої половини ХХ – початку ХХІ століття є прізвиська, які часто використовують П. Ребро, Г. Лютий, М. Білокопитов та М. Брацило. За класифікацією В. Чабаненка, яка подана в словнику «Прізвиська Нижньої Наддніпрянщини» [234, с. 7], прізвиська в поетичних текстах запорізьких письменників поділяємо на три групи: особливої структури; особливої семантики; оніми, утворені від етронімів.

В українській лінгвокультурології спостерігаємо прізвиська козацького походження, які мають яскраво мотивований характер,

вербалізують як позитивні, так і негативні риси їхніх носіїв. Українська антропонімія зберігає переконливу кількість композитів у ролі родових найменувань. Для творчості П. Ребра, зрідка М. Брацило, характерними є такі антропомоделі:

1. «Спонукальна форма дієслова + іменник»: *Вже Вернидубу сімдесят і п'ять. / Як кажуть, чималенько* (П. Ребро) [195, с. 217]; *Дід Свєрбигуз пристав до кошового:/ – Ой, слово дай, бо гигну, далебі!* (П. Ребро) [195, с. 213]; *Почвалають сліпими степами / Котивітер, Незнайжура, Випийкрові та Витопчинам'ять* (М. Брацило) [26, с. 25].

Поява цих прізвиськ пов'язана з історичними подіями доби козаччини. Зазначимо, що в одній із поезій П. Ребро створює авторський антропонім *Ламайребро* за зразком загальноприйнятої моделі композитів «спонукальна форма дієслова + іменник»: *Козак Ламайребро прикрикнув на роззяв* (П. Ребро) [195, с. 39]. Звичайно прізвиська склалися в побуті мимовільно, стихійно, ніхто їх не творив спеціально, однак у козаків існував звичай навмисного надавання певного роду прізвиська у відповідних обставинах. Запорізькі прізвиська надавалися в різні часи і з різних мотивів, та все ж основа їх появи – у характерному, пам'ятному вчинку людини, або в події в її житті, або в рисах характеру, поведінки чи зовнішнього вигляду [15, с. 250].

Добираючи іменування персонажам, автори виділяють своїх улюбленців. Наприклад, козак *Свєрбигуз* згадується щонайменше в п'яти поезіях П. Ребра: *Казала братва Свєрбигузу* [195, с. 45]; *запорожець Свєрбигуз* [195, с. 77]; *Запитали в діда Свєрбигуза* [195, с. 214].

2. «Префікс *не* + спонукальна форма дієслова + іменник»: *Щось журиється козак Непийвода* (П. Ребро) [195, с. 86]; *Казали хлопці козаку / Миколі Нечуйвітру* (П. Ребро) [195, с. 173].

3. «Префікс *не* + прислівник + іменник»: *Козака Нетудихату / (Їхав до Горпини) / Вздрів вельможу дурнуватий / І бере на кпини* (П. Ребро) [195,

с. 21]; *Якось десь хтось колись / У козака **Нетудихати*** (П. Ребро) [195, с. 60].

4. «Числівник + іменник»: *Говорив козак **Тринога*** (П. Ребро) [195, с. 149]; *І каже повагом козак **Тридуля*** (П. Ребро) [195, с. 19].

Козацька мовотворчість у галузі антропонімії є особливо цікавою. Вона відіграла важливу роль у формуванні системи українських прізвищ і прізвиськ, а також виявила національні особливості цієї системи. Антропонімна практика запорозьких козаків є відображенням цього явища з соціолінгвістичного та лінгвостилістичного погляду.

Д. Яворницький відзначав: «З природних якостей, властивих справжньому українцеві, запорожці відзначались умінням майстерно розповідати, вміли підмічати смішні риси в інших і передавати їх у жартівливому, але ні для кого не образливому тоні. Цією рисою запорозьких козаків частково пояснюються й ті дивні прізвиська, котрі вони давали новачкам, що приходили в Січ» [247, с. 117].

Причини значно ширшого, порівняно з іншими народами, побутування в українській мові колоритних прізвищ із виразним гумористичним відтінком у значенні слід шукати в нашій історії. Адже величезна кількість сучасних українських прізвищ кувалась у горнилі Запорозької Січі. Саме тут уперше виникла потреба офіційної реєстрації великого числа козаків. За звичаями Запорозької Січі новоприбулий до війська повинен був обрати нове прізвисько, під яким його записували до козацьких реєстрів. Під час процедури вибору нового наймення січове товариство мало слушну нагоду повною мірою виявити схильність до жарту й дотепу [81, с. 128].

Наступна структурна група – прізвиська особливої семантики. Антропоніми цієї групи утворені шляхом трансонімізації апелятивів (перенесення загальної назви до розряду ономастики), які були широко представлені в козацьку добу. Прості за структурою однокореневі іменування допомагають нам сформулювати уявлення про особливості матеріальної та

духовної культури в той період, коли ще офіційно не було родових прізвищ, але всі мали, крім імені, якесь індивідуальне прізвисько. Тому найменування, які утворилися через переосмислення загальних назв мають більше пізнавальне значення, ніж прізвиська особливої структури. Такі назви характеризують персонажів за їх індивідуальними ознаками:

1. Подібність із тваринним світом: *Сотник **Ворон** спав на хмизі* (П. Ребро) [195, с. 97]; *Цікавився джура у сотника **Гуски*** (П. Ребро) [195, с. 228]; *Питали хлопці в діда **Мухи*** (П. Ребро) [195, с. 222]; *Те, що **Віслик** – затятий бюрократ, / Стоїть всьому новому на заваді* (М. Білокопитов) [12, с. 67]; *Послухав **Лиску**, хитру дівку, / І геть постригся під нулівку* (М. Білокопитов) [12, с. 77].

2. Характерна ознака поведінки, більшість таких антропонімів метафоризовані: *Якось каже дід **Порада*** (П. Ребро) [195, с. 230]; *Два дзвонарі: **Безрукий** і **Буркало** / Вже в час цей на дзвіниці день у день...* (Г. Лютий) [151]; *Дістав його **Притикало** – причепа, / Як дошкуля на белебні мороз...* (Г. Лютий) [151]; *Внук запитує діда **Негоду*** (П. Ребро) [195, с. 63]. В основі таких прізвиськ може бути як позитивна, так і негативна ознака, проте більшість подібних антропонімів несуть насмішливий характер. Варто зауважити, що такий тип іменувань становить значні труднощі з етимологічного погляду, оскільки на сьогодні складно встановити справжні мотиви цих прізвиськ.

Запорожців відрізняла здатність до жартівливо-гумористичної чи іронічно-саркастичної лінгвокреативної спроможності у створенні прізвиськ, які з часом, можливо, перетворилися на прізвища, що вказували на характерну рису конкретного козака [120, с. 53].

Вдалося встановити походження найменування *Горголя*, яке вживається тільки в поезіях Г. Лютого: *Засиділась Марієчка в **Горголі**, / Прийшла Гафія, і Васько – синок* [151]. Колись героїню звали *Галею*, але згодом її називали *Горголя*, тому що горе було її долею. З часом люди взагалі забули її справжнє ім'я і називали тільки за прізвиськом.

3. Вказівка на професію, ремесло чи вид заняття: *Говорив старий Ковінька* (П. Ребро) [195, с. 136] (ковінька – палиця із зігнутих кінцями [202, с. 205]); *Сказав козак Мазниця* (П. Ребро) [195, с. 201] (мазниця – посуд для дьогтю [202, с. 595]). За цими прізвиськами можна дізнатися про матеріальну культуру, тобто знаряддя праці, які були поширені на той час. Ця група прізвиськ є багатим матеріалом для етнографічних досліджень, що стосуються вивчення соціально-економічного життя надвеликолузького регіону.

4. Назви одягу та його частин: *Оженився козак Ширінка* (П. Ребро) [195, с. 70]; *У корчмаря козак Матня / Якось питає глумливо* (П. Ребро) [195, с. 195]; *Шпонька мовить товариству* (П. Ребро) [195, с. 88] (шпонька – запонка [202, с. 526]). Такі прізвиська є продуктивними тільки в поезіях П. Ребра.

5. Фізіологічні особливості або зовнішній вигляд людини: *Хто не встиг ще одружитися – нічого... / – Наживеши і за день, – гука Рудий...* (Г. Лютий) [151]. Внутрішня форма прізвиська *Пукало* умотивована характерною індивідуальною ознакою людини, яка впадає в очі оточуючим. Певну ваду чи фізіологічну особливість відображає первісно значна частина прізвиськ на -ало: – *Що, п'ятдесят? Ну й брешеш ти!* – / *Озвався сотник Пукало.* – / *Тобі самому й тридцяти, / Нівроку, не настукало!* (П. Ребро) [195, с. 152].

Прізвиська особливої семантики відтворюють ментальність українського народу, що виявляється в здатності висміяти свої недоліки, навіть дещо принизити, репрезентуючи цим гумористичний образ українця. Етнолінгвістичні дослідження підтверджують, що показ негативного, образливого та принизливого; і водночас гарного та доброго через гумор – це ментальна риса українського національного характеру.

Одиничними прикладами представлена група прізвиськ, утворених від етронімів. Соціальний фактор, а саме ідеологічна, політична та морально-етична орієнтація поета, мала потужний вплив на етронімію Петра Ребра. Усі

використані письменником етноніми мають виражене емоційно-експресивне забарвлення. Найбільш промовистим є іменування *Москаль*, яке підтверджує українсько-російські контакти того часу. Проте в сучасній українській антропонімії це прізвисько належить до рідковживаних: *Мов, пани тут без холопів / Опинились, як без рук, / А у вас там розкошують / І Москаль, і Москальчук* (П. Ребро) [195, с. 169].

При аналізі подібних власних назв неабияке значення відіграє літературознавчий аспект. Якщо поезія присвячена подіям доби козацтва, то цілком імовірно, що автор вживає саме прізвиська, адже прізвища в українців офіційно з'явилися в ХІХ столітті. Але якщо це твір про сучасні події та сучасників з такими іменуваннями, то, відповідно, це прізвища.

У поетичному доробку Л. Геньби та П. Вольвача зафіксовано сімейно-родові прізвиська, тобто неофіційні назви, які передаються в спадок, виступають іменням для всієї родини, уживаються переважно в множині, але мають форму однини на позначення конкретного члена сім'ї: *Йдуть Пузани, Гонки – всі наші, / Кириченки і Кузьменки. / Тут ми сьогодні гості бажані, / Ось Клименки, Мірошники...* (Л. Геньба) [49, с. 17].

І. Сухомлин класифікує такі антропоніми як неофіційні прізвища, адже вони утворюються за тими ж моделями й мають однакову семантику. Тим часом М. Торчинський такі сімейно-родові іменування відносить до фаміліонімів – власні назви окремих сімей, однак тут немає зв'язку зі шляхетним походженням їх денотатів. А також зазначає, що до цієї групи власних назв необхідно додати «прізвища людей, уживані в загальному значенні, але які не втратили свого індивідуального значення (не стали загальними назвами), оскільки вони мають певний відтінок династичності» [215, с. 139].

У складі літературно-художнього антропонімікону аналізованих поетичних творів невелику групу становлять імена по батькові – вид антропоніма, іменування чоловіка або жінки, крім імені, ще й за іменем батька; таке іменування утворюють за допомогою патронімічних суфіксів [33,

с. 100]. Об'єктно-вікове значення виражається за допомогою імен по батькові, які вживаються без власного імені: *Здрастуйте, **Василівно!*** (Л. Геньба) [49, с. 31]; *А що коли, **Герасимович,** / Цей туман – з твого села?* (П. Ребро) [192, с. 285]; *І нишком хреститься **Петрович,** / Бо ще партійний* (П. Вольвач) [45, с. 95]. Як бачимо з прикладів вище, ім'я по батькові вживається не завжди, а тільки тоді, коли необхідно підкреслити повагу чи офіційне ставлення до співбесідника. За українським народним звичаєм, звернення до людини чи називання її по батькові означає прояв особливої поваги. Саме через цю антропомодель письменники показують доброзичливе чи інтимне ставлення до персонажа.

Здійснивши аналіз одночленних іменувань, ми дійшли висновку, що ця група антропонімів є дуже продуктивною і представлена в поетичному доробку всіх письменників Запорізького краю. З-поміж одночленних антропонімів переважають одиничні імена – 53 %, прізвища становлять 32 %, прізвиська – 13 %, по батькові – 2 %.

Порівняно з одночленними іменуваннями менш продуктивною групою в поетичних творах письменників Запорізького краю другої половини ХХ – початку ХХІ століття є двочленні іменування. Двочленні антропоніми характеризуються усталеною сполукою слів, яка позначає окрему особистість. Зазвичай у цій сполуці основний компонент виражений власним ім'ям, до якого додають іншу особову назву. Двочленні іменування в досліджуваних поетичних текстах представлені такими антропомоделями:

1. «Ім'я + прізвище» (76 %): *А вони всміхаються, узнавши, / Що **Павла Поповича** я брат* (П. Ребро) [192, с. 164]; *Син козака **Павло Попович** хвацько / У космосі дописував листа!* (П. Ребро) [192, с. 205]; *Аж не чекав: гультяй **Іван Порада,** / І сива Хівря сіла під вікном* (Г. Лютий) [151]; *Під осінь вже і взяв **Шовкунку Настю.** / Вона за ним всихала ще дівчам!* (Г. Лютий) [151]. Найактивніше антропомоделлю «ім'я + прізвище» послуговуються П. Ребро та Г. Лютий.

2. «Ім'я + по батькові» (24 %): – *Так то ж, Іване Климовичу, трактор / Стоїть серед шляху, немов більмо!* (М. Білокопитов) [13, с. 15]; *Іван Ілліч човном керує / Євгенко глипа навсібіч...* (М. Білокопитов) [14, с. 91]; *Як же Вас, Любо Василено, / Доля роками гріла?* (Л. Геньба) [49, с. 34]. Вживання офіційної антропомоделі *Люба Василенна* свідчить про те, що автор ставиться до персонажа з повагою і намагається висловити конкретний намір із пестливим відтінком у значенні. Ця антропомодель є однією із найбільш вживаних у поетичних творах М. Білокопитова та Л. Геньби.

У творчості П. Вольвача антропомодель «ім'я + по батькові» вживається в офіційній сфері з відтінком нейтральності, а в розмовній – з підкресленою ввічливістю: *І був би я весь вишиваний, різьблений і інкрустований, / І В'ячеслав Максимович був би мій Президент* (П. Вольвач) [45, с. 11]. Повага та стилістична нейтральність моделі зумовили офіційність її вживання: *А що ж у нас? Мовчить мій бригадир, / Суворо-боязкий Іван Петрович* (П. Вольвач) [45, с. 96]. Поодинокі випадки використання аналізованої антропомоделі під час спілкування героїв свідчить про те, що ця модель не дуже популярна.

При аналізі антропонімів помічено, що в досліджуваних текстах письменники активно використовують одночленні (90 %) та двочленні (10 %) іменування.

Оскільки в нашому дослідженні антропоніми – це власні імена персонажів із антропоморфним зображенням, тому до цього розряду також віднесено теоніми, біблійні антропоніми та міфоантропоніми. Серед антропонімного різноманіття аналізованих поезій частотними та продуктивними є теоніми – власна назва Бога, божества в будь-якій релігії, міфології, пантеоні; сюди ж слід віднести й найменування *Богородиця, Свята Троїця, Ангели, Архангели* [33, с. 170].

У поезіях В. Чабаненка та П. Ребра з'являються боги давньослов'янського пантеону, проте улюбленими образами є давньоруські

боги *Світовид* (образ мудреця-старця, образ сонця, яке приходить із настанням осені), *Ярило* (образ сонця зрілого, ярого, родючого) та *Орій* (бог весняного сонця): *Під ясним ликом Світовиди, / Що все горить – і не згора, / Цілує волю Припонтида / Вустами сивого Дніпра* (В. Чабаненко) [232, с. 8]; *Пращур живе у солодкому колосі, / Одну складаючи богу Ярилу* (П. Ребро) [192, с. 215]; *Є сенс у тім, що майорить вітрило, / Мов Ярославни вишитий рукав, / Де через плин язичницький Ярило / Правицю дніпробудівцям подав* (П. Ребро) [192, с. 303]. Використання таких теонімів вказує на особливості онімного письма В. Чабаненка та П. Ребра.

Характерною особливістю поезій Віктора Чабаненка є називання *Ярила* осучасненою назвою – *Дядько Сонце: Позлітались до діброви / Всі вітренки-синьоброви, / Сполоснули в студнях крила / І помчали до Ярила. / Дядьку Сонце, дайте злата* [236, с. 52]. Припускаємо, що таким вживанням письменник підкреслює нерозривну єдність давньоруського бога і народу; демонструє, що народ довіряє щедрому на тепло богу Ярилу.

Поширення Святого письма на Руській землі призвело до підміни культу старовірських богів прославленням нових святих. Не випадково, наприклад, багато елементів образу Перуна були перенесені на образ Іллі-пророка. Письменники відображають історичні події через призму теонімних назв, у яких вони пов'язують язичницьке і християнське.

Язичницькі теоніми з дохристиянських часів є виразниками української ментальності: *Хто зверху – Чорнобог чи Білобог? / Тримаймося балансу* (М. Білокопитов) [14, с. 10]; *Ярило щедрий з небозводу Дзвінкого злата долива* (В. Чабаненко) [232, с. 62]; *Тут віщий батько наш Орій / Із неба вчув гучне наймення* (В. Чабаненко) [236, с. 11]; *Скарбом Ярила по небу розкиданим, / Млію в обіймах весни...* (В. Чабаненко) [236, с. 53]. Зазначимо, що теоніми *Білобог* та *Чорнобог* втілюють добро і зло та концепції, що лежать в основі міфології та значної частини літератури.

Отже, у поетичних текстах запорізьких письменників частотними та продуктивними є теоніми, що свідчить про релігійність світобачення авторів.

Переважає більшість теонімів зафіксована в поетичних текстах В. Чабаненка (16 %), М. Брацило (15 %), М. Білокопитова (13 %), П. Вольвача (13 %) та Л. Геньби (13 %); меншу частку становлять теоніми у творах О. Ліщук (10 %), Т. Осінь (10 %) і Г. Лютого (10 %).

Серед антропонімних класів виділяємо біблійні власні імена, до яких відносимо іменування біблійних персонажів, окрім власної назви Бога та божеств, які наведені вище. Щодо цього онімного розряду до сьогодні тривають суперечки: одні дослідники відносять їх до теонімів, інші – до міфонімів, ще інші – до біблеїзмів [33, с. 122]. На нашу думку, найбільш доречним є вмотивування окремої групи біблійних антропонімів (за І. Хлистун) [225], які зазвичай несуть додаткову семантику та оцінність і виступають образами-символами.

В антропонімному просторі поезій М. Брацило, П. Ребра, В. Чабаненка, Г. Лютого та О. Медка біблійні антропоніми *Каїн*, *Авель*, *Адам*, *Єва*, *Соломон*, *Суламита* представлені поодинокими найменуваннями: *І гіпнотично билося вітрило / Із полум'я, що бачив і Адам* (Г. Лютий) [150, с. 185]; *Скоро вже на Іудею / Перетворить світ ...* (В. Чабаненко) [236, с. 93]; *Існує день, де я іще сміюсь / Оплутуючи сміхом, мов шовками / Того хто залишився у раю / Після падіння Єви і Адама* (М. Брацило) [30, с. 91]; *Відтоді, як лишили райський сад / Адам і Єва, – все іде по колу* (М. Брацило) [24, с. 15].

У декількох аналізованих поезіях фіксуємо бінарну опозицію «Каїн – Авель»: *А на місяці завше – і Авель. Не тільки що Каїн. / А під місяцем – двом (і навіки) дорога лягла* (М. Брацило) [30, с. 54]; *Незрозуміло, Авель він чи Каїн?* (Т. Осінь) [180]; *За що, завіщо Авеля вбив Каїн – / Підняв на вила брата, наче сніп?* (П. Ребро) [192, с. 403]. Ця опозиція привертає увагу до таких моральних аспектів, як добро і зло, справедливість і несправедливість, милосердя і жорстокість; допомагає письменникам висловити певні ідеї та філософські концепції через поетичний текст.

Ще одним біблійним антропонімом з негативною конотацією є лексема *Іуда* (*Юда*). На нашу думку, причиною вживання такого антропоніма є важливість понять «зрада» та «зрадник» для етичних принципів письменників: *Не всупереч, а за бажанням Юди / Він у моїй історії прибуде / Як зрада мною – давньої мене, / Як скривлення нове колишніх вуст...* (М. Брацило) [30, с. 81]; *По торгах Юди совість рознесли* (В. Чабаненко) [236, с. 60].

Всього раз у поетичному доробку М. Брацило згадується ім'я *Соломона* (другий та улюблений син царя Давида) та його коханої нареченої *Суламіти*: *Хто знає, скільки Суламіта / Царю ще снилася по тому* [30, с. 124]; *Чарівний персню Соломона, / Скажи мені, а це минеться?* [30, с. 125].

До антропонімних класів відносимо й міфоантропоніми (власні назви людських істот в міфах, билинах, яких людина уявляла собі як такі, що реально існують [33, с. 122]), за допомогою яких поети виражають ставлення до зображуваного. Письменники Запорізького краю часто залучають міфоантропоніми, запозичені з давньогрецької міфології: *Плаче, плаче Ясон* (герой давньогрецьких міфів, ватажок аргонавтів), */ Лезо гострить Медея* (М. Брацило) [30, с. 143]; *Пізно, надто пізно згадую / Я тебе, Пігмаліоне* (скульптор, цар Кіпру) (М. Брацило) [30, с. 50].

Окремі міфоантропоніми можуть семантично переобтяжувати текст, тому автори намагаються витлумачити їх образно-символічний зміст: *Але ви од землі, мов міфічний Антей* (М. Брацило) [26, с. 11]; *Та, знаєш, нині вже ніде я. / В мені рішучості Медеї* (могутня чарівниця, допомогла викрасти золоте руно прибульцю Ясону і втекла з ним) (Л. Генба) [49, с. 167]; *Купайся в царствові Протея* (морське божество, був мінливий, як море, і з'являвся щохвилини у новому виді) (Л. Генба) [49, с. 167]. Автор, використовуючи подібні міфоантропоніми, показує свою обізнаність з історії та міфології.

Найчастіше поети згадують міфоантропонім *Прометей* – у грецькій міфології син титана Япета й німфи Клімени. Прометей став символом повстання проти тиранії, пошуку свободи і прогресу: ... *тебе в обійми / з твоєю брехнею / Аїд не прийме / чекай Прометея / він полум'я вийме* (М. Брацило) [30, с. 158]; *Світ зневірою вкривсь, / Як футляром покривджена ліра. / Будь ти хоч Прометей – / Не повірять* (Г. Лютий) [150, с. 9]; *У цім краю – вогонь усім за друга, / А люди – Прометеева рідня* (П. Ребро) [192, с. 121]; *І чому говорити не будеш про те, як / Розпинали на скелі кати Прометея* (М. Брацило) [30, с. 32]. У поезії образ Прометея є уособленням сміливості, ризику, жертвності та незалежності.

До міфоантропонімів включаємо й імена казкових персонажів, які в досліджуваних поезіях представлені як власне українськими, так і світовими назвами: *І ті слова – як лампи Аладдіна* (Г. Лютий) [150, с. 85]; *Котигорошко, візьми цю землю / В свисток вербовий для хлопчача* (Г. Лютий) [150, с. 48]; *Ходимо, в землю дивимось: / Тільки чомусь Дюймовочок / Не хочемо... чи не бачимо* (Г. Лютий) [150, с. 194]; *На фермі мама, а дитина / Букет Снігурочки плека* (Г. Лютий) [150, с. 334]. Імена казкових персонажів викликають певні асоціації, а також відображають характерні риси героїв. Наприклад, ім'я *Аладдін* вказує на пригодницький дух та магічний світ; *Котигорошко* передає кумедну натуру цього героя; *Дюймовочка* асоціюється з маленькою дівчинкою, яку неможливо побачити; *Снігурочка* – із спокоєм, ніжністю, зимовою красою.

Міфоантропоніми репрезентовані невеликою групою, проте в поезіях М. Брацило, Л. Геньби, Г. Лютого та П. Ребра ці власні імена набувають значної вагомості. Це говорить про те, що ця група онімів має особливий структурно-семантичний потенціал для сприйняття поетичних текстів цих авторів.

Письменники Запорізького краю активно використовують власні імена, які є невід'ємним компонентом структури й вагомою частиною художніх творів. Поети вільні у виборі імен своїм персонажам, проте

орієнтуються на норми реальної антропонімії. Серед усіх антропонімних класів переважають імена, прізвища, прізвиська та імена по батькові – 87 %; теоніми становлять 6 %; міфоантропоніми – 4 %; біблійні антропоніми – 3 % (див. Додаток Ж). За структурою антропоніми є одночленні («одиничне ім'я», «прізвище», «прізвисько», «по батькові») та двочленні («ім'я + прізвище», «ім'я + по батькові»).

2.3. Топоніми в художніх творах письменників Запорізького краю

Однією з онімних груп у поетичних текстах письменників Запорізького краю є топоніми. Топонімія Запоріжжя, як і всієї України, сформувалася в процесі складного історичного розвитку. Численні племена й народи за довгі століття свого перебування на території Нижньої Наддніпрянщини залишили свої назви, пов'язані не тільки з природно-кліматичними умовами й господарством, але й з окремими подіями. Мабуть, важко знайти ще такий регіон, який зазнав би впливу стількох міграцій народів, які спричинилися до корінних змін у політичному, соціально-економічному й культурному житті краю. Проте вони, як і історична строкатість етнічних комплексів Надвеликолужжя, не пішли в небуття, а знайшли відображення в мовних фактах [87, с. 10].

Аналізований матеріал свідчить про широке різноманіття топонімної системи поезій Запорізького краю. За видовими ознаками запорізькі письменники використовують такі класи топонімів (див. Додаток И): хороніми, ойконіми (полісоніми, комоніми та урбаноніми), гідроніми (потамоніми і пелагоніми), інсулоніми, ороніми та міфотопоніми.

Найчастіше в поезіях письменники використовують ойконіми (31 %) (власні назви будь-яких поселень – міст, сіл, висілків, хуторів [33, с. 130]) (див. Додаток К), а саме їх різновид – полісоніми (назви міст [33, с. 151]). Полісоніми можуть вказувати на місце, де відбуваються події, або засвідчувати місце походження чи перебування героїв.

Полісоніми репрезентують реальну топонімію краю – батьківщину письменників (П. Вольвач, І. Калиниченко – Запоріжжя, Г. Лютий – Гуляйполе), що сприяє створенню ілюзії реальності описуваних подій: *Тебе місив стежками в Гуляй-Полі, / В тілах місив жіночих і словах* (Г. Лютий) [151]; *Його пером водило Гуляй-Поле... / І він отак поволеньки почав...* (Г. Лютий) [151]; *Дарую душу Запоріжжю, / Сповиту миром і добром* (І. Калиниченко) [93]; *Я народився на Запоріжжі / В тиші гаїв, в зелені трав* (І. Калиниченко) [94]; *І нас, і це незграбне Запоріжжя, / Котрому в світі рівного нема* (П. Вольвач) [45, с. 174].

Павло Вольвач часто не називає сам топооб'єкт, але так детально зображує промислове, задимлене та зрусіфіковане місто, що з опису здогадуємося, про яке місто йдеться: *Саме у цьому місті чомусь судилося бути. / В цьому часі і сонці. Посеред цих людей. / Тут ковтати повітря і повні груди отрути* [45, с. 38]. Такі згадки про Запоріжжя подаються описово й виступають альтернативою традиційному іменуванню: *Сивіє місто. Дихає дальнє місто. / Ритмічно здіймають зябра райради і профспілки* [45, с. 122]. Не називаючи конкретний об'єкт, автор створює універсальну картину і фокусується на загальних проблемах, актуальних для будь-якого промислового міста.

П. Вольвач дуже часто рефлексує, порівнюючи своє рідне місто з Києвом: *Як роком раніше – над Києвом хмарка, / Під хмаркою – Київ – і що красивіш* [46, с. 224]; *Мій Києве-не мій, а дай-но й свій розгін* [46, с. 127]; *Видно Київ ізрання – / Золотий і сто найкращий* [46, с. 37]; *Сюди, до мене, в Київ опівнічний...* [45, с. 176]; *Зневіри сунуть з чотирьох сторін / І сіються на Київ і Полог* [45, с. 151]; *Київ запахне крізь сині вогні* [45, с. 20]. Полісонім *Київ* у наведених прикладах вказує на визначення міста як культурного, історичного та архітектурного центру; а також згадування столиці асоціюється із загадковістю, незвичайністю, таємничістю.

Саме у творчості П. Вольвача полісоніми *Київ* і *Запоріжжя* стають бінарними опозиціями, оскільки Запоріжжя – це рідне місто для П. Вольвача,

а Київ – це місто, яке приваблює своєю красою, і яке він намагається підкорити: *Собори тануть в голубе, / А я іду, іду по **Києву*** [46, с. 11]; *Тремтять тонкі дими. І **Київ** – за горбами* [46, с. 14]; *Чи спить, чи ні – весь **Київ** не берем* [45, с. 137]; *Той полин біля рейки – вже **Київ** / **Київ** – рейок знервована ртуть* [45, с. 111]; *Причащуся **Києвом** з гори. / Він мене потер, але не витер* [45, с. 168]. Київ і Запоріжжя – це два головних міста для автора, які мали неабияке значення в становленні письменника.

У поетичному доробку письменників загальновідомий мотив митця й мистецтва поєднується з мотивом національної свідомості, утворюючи мотив невіддільності від рідного краю (за допомогою займенника «мій»): *Палають вірші в **Запоріжжі**, / В котрім не є, та все ж єси в нім* (П. Вольвач) [45, с. 20]; *Гуляйполе моє, маків цвіт голубої **Вкраїни*** (Л. Геньба) [51, с. 13]; ***Запоріжжя** моє, твоя доля стає і моєю, / І у грудях моїх віковична глибінь ожива* (Г. Лютий) [138, с. 237]. Використання полісонімів *Запоріжжя* і *Гуляйполе* має на меті створення образу рідного міста, підкреслюючи зв'язок поетів з рідним краєм.

Український топонімікон поезій найчастіше пов'язаний з реальними подіями авторів або життям їх близьких: *У **Гуляй-Полі** наприклад куди / ми з вами їздили у 90-х минулого віку* (П. Вольвач) [46, с. 120]; *Аж бачу з боку **Запоріжжя** / Смолій із Козьмиком плвуть* (М. Білокопитов) [14, с. 91]; *Ген салютує **Запоріжжя** – / Луна спадає на стерні...* (П. Ребро) [193, с. 16]; *Зашарілась гостя нетутешня: / – Я із **Мелітополя**. Черешня* (П. Ребро) [193, с. 126]; *Називається місто «**Приморськ**», / А насправді це – наш **Дружбоград*** (П. Ребро) [193, с. 509]. Письменники вживають полісоніми для показу власного досвіду та особистих спогадів: П. Вольвач згадує місто, яке він відвідував у минулому; М. Білокопитов використовує топонім для визначення місця, у якому знаходяться його друзі; П. Ребро через конкретну назву міста передає походження героя і його ідентичність.

Автори намагаються вводити в поезії поряд із назвами міст рідного Запорізького краю полісоніми Західної та Центральної України: *Жив би в*

якихось **Заліщиках**, чи, може, десть в **Теребовлі** / Ходив би в неділю до церкви, просвітлений і чепурний. / Слова безсилим бадиллям не застрявали б у горлі (П. Вольвач) [45, с. 11]; *І де там ті в біса Заліщики? Тоскні, наче шинелі* (П. Вольвач) [45, с. 11]; *І гуцул в осінній Яремчі* / Сидить на вокзалі в пивній (П. Вольвач) [45, с. 65]; *Хай з вітром бринить від Луганська до Львова, / Від Ялти до Луцька блакитний твій стяг* (І. Калиниченко) [93]. Письменники доходять висновку, що люди із Заходу та Сходу насправді різні, їх світогляд формувався в різних історичних, географічних та соціально-політичних умовах.

До окремої групи полісонімів відносимо назви, що увиразнюють чи уточнюють певні деталі життя героїв: *Сходить на небі місяць, кований в Чигирині* (П. Вольвач) [45, с. 42]; *Сповзає вечір. Сонечко сіда / Як сто життів сідало у Бердянську* (П. Вольвач) [45, с. 141]; *У них в утробі – / Один Чорнобиль* (Г. Лютий) [150, с. 50]; *Її батько з-під Полтави...* (М. Білокопитов) [12, с. 57]; *А по мамі всі з Одеси / По восьме коліно* (М. Білокопитов) [12, с. 57]; *Ветлікарю дзвонив у Львів* (П. Юрик) [138, с. 467]; *Кудись поїхати б. У Ніжин, / У Ніжин, чи кудись іще* (П. Вольвач) [45, с. 48]; *А що в тім Ніжині? Та хто зна / На карті – наче б то райцентр* (П. Вольвач) [45, с. 48]. Згадування того чи того міста несе певну інформацію: *Бердянськ* – курортне містечко на березі моря з особливо прекрасним заходом сонця (створення регіонального колориту); *Чорнобиль* – образ-символ страшної катастрофи, яка мала вплив на життя і долю героя; *Полтава* – вказує на походження батька героїні, або взагалі на регіон, з якого походить вся родина; *Чигирин* – змалювання краси і загадковості місяця уособлює красу всього міста; *Одеса* – вказує на походження матері героя та всіх предків; *Ніжин* – місто, яке хоче відвідати ліричний герой, що свідчить про пошук чогось нового.

За допомогою полісонімів письменники занурюють читача у світ реальних географічних назв: *Ірпінські вечори – романтика Парижа: / письменники і музи, як душі у раю...* (В. Віхляєв) [42]; *Мене не бачив*

злотOVERхий **Львів** (І. Калиниченко) [94]; *Ще й досі на дим з **Батурина** / Так схожі нічні хмарки* (Г. Лупинос) [138, с. 220]; *Під небом **Києва** мляво смеркну* (В. Терлецький) [209, с. 104]; *Кому розкажеш, як я дзвони лив, / Як віз волами бронзові з **Полтави**...* (Г. Лютий) [151]. Використання подібних топонімів викликає асоціації та передає емоції, пов'язані з цими містами. Наприклад, згадування Львова створює відчуття ностальгії та суму, Париж асоціюється з романтикою, а Полтава передає героїзм та славу.

Виокремлюємо групу полісонімів, у складі яких є прихований антропонім: *Тут заспівують лайнери пісню, **Бориспіль**, про тебе, / А кінчають її десь аж там, за бузковим Дніпром* (П. Ребро) [192, с. 180]; *І гуцул в осінній **Яремчі** / Сидить на вокзалі в півній* (П. Вольвач) [45, с. 65]. Важливою в таких назвах є внутрішня форма топоніма, яка актуалізується в поданому контексті: *Ярема* → місто *Яремче*, *Борис* → місто *Бориспіль*.

Однак автори не обмежуються лише українськими полісонімами, онімний простір поетичних творів представлений назвами міст з усього світу: *Жила в **Парижі**, **Відні**. Мови зна... / А, бач, вернулася в Гуляй-Поле, до сина...* (Г. Лютий) [151]; *Будете з нашої землі української / Од коси бідняцької / Аж у **Варшаву** втікати!...* (В. Чабаненко) [232, с. 35]; *Вальс над **Віднем** плив, вальс **Париж** вінчав* (Г. Лютий) [150, с. 411]; *Ось вівчарка чистокровна / Із міста **Бішкека**...* (М. Білокопитов) [12, с. 57]; *Мчу з дівками погуляти / То в **Париж**, то в **Гагру**!* (М. Білокопитов) [12, с. 112]; *А незнайоме небо / тече собі кудись на **Тегеран*** (П. Вольвач) [45, с. 96]. Світові полісоніми вживаються з метою створення контрасту і зіставлення українських міст із зарубіжними.

Серед ужитих запорізькими поетами ойконімів також були зафіксовані комоніми – назви сільських поселень [33, с. 104]. Поети активно вживають назви сіл Запорізької області, що свідчить про захоплення їх рідним краєм (для П. Ребра – це Білоцерківка, для І. Калиниченка – Любичьке, для Л. Геньби – Грушеве): *На мить здалося: я тут не сама... / І вже люблю **Петрово-Свистуново*** (Л. Геньба) [51, с. 125]; *Ой ти, юнь моя,*

Білоцерківко, / Сірооке дитинство моє! (П. Ребро) [192, с. 58]; *Любицьке! Вітчизна в цьому слові, / Ніжний подих світлої любові* (І. Калиниченко) [93]; *...Коли в село привозили кіно, / Моя Білоцерківка молоділа* (П. Ребро) [192, с. 336]; *Гей, чи виживеш, Любицьке?* (І. Калиниченко) [95]; *Гуде, співа моє Грушеве / Хоча б єдиний раз на рік* (Л. Геньба) [49, с. 17]; *В Грушеве моє неповторне, / Де рідні живуть голоси* (Л. Геньба) [49, с. 19]. Наприклад, *Грушеве* – це мальовниче село, у якому народилася Л. Геньба, назва якого вже давно зникла з мапи. Із поезій авторки можемо припустити, що село отримало назву від грушевих садів, якими пахло скрізь.

Комоніми в досліджуваних текстах відтворюють місцевий колорит, надають зображуваним подіям історичної правдивості: *Виблискують Кінські Роздори і стелеться Комиш-Зоря* (О. Медко) [159, с. 21]; *Куплю квиток я до Комишувахи / І сяду на пологівський експрес* (І. Калиниченко) [95]; *У бур'янах дрімає Вознесенка* (П. Ребро) [192, с. 52]. Неоднозначним є вживання комоніма *Вознесенка*, адже на території Запорізької області фіксуємо два села з такою назвою. Перше – це село в Мелітопольському районі Запорізької області, яке існує і сьогодні. Друге – це колишнє село, на території якого сьогодні центральна частина Вознесенівського району міста Запоріжжя.

Неодноразово комоніми органічно вплітаються в образні пейзажі: *Там, де грушами пахли сади, / Де село називали Грушеве / Там пізнала я світ доброти / В земляках і смутних, і веселих* (Л. Геньба) [51, с. 33]; *Розкинулось Любицьке – рідне село, / Здіймає природа сліпуче крило* (І. Калиниченко) [93]; *Прокинулось Любицьке – мила земля, / Розквітли у маках солодкі поля* (І. Калиниченко) [93]. Пейзажі Любицького в поезіях І. Калиниченка передають мальовничі види, неперевершену красу природи, життєрадісність та привабливість села.

Невеличкою групою в поезіях представлені урбаноніми – власні назви будь-яких міських об'єктів [33, с. 184]: *Мечетей – море. Сонце. Снека. / Ворота грізні Топкапи* (П. Ребро) [193, с. 43]; *Коли я зійшов на Акрополь, /*

Що храми підносить у небо... (П. Ребро) [193, с. 39]. Безперечно, письменники неодноразово згадують внутрішньоміські об'єкти рідного їм Запоріжжя (райони, вулиці): *На 40 лет – звичайно ж, України, / Радянської, звичайно ж, ну а як?* (П. Вольвач) [187, с. 121]; *Хай Кушугум, і Кічкас, і Бабурка / Не знають ані ляха, ані турка* (П. Ребро) [187, с. 370]. Урбаноніми доповнюють опис міста, співвідносять просторове тло поезій з реальною картиною міста Запоріжжя й виявляють ставлення самих авторів до уживаних топонімів – від захоплення до глузування.

Гідроніми, зафіксовані в поезіях запорізьких письменників, розділено на дві групи: потамоніми та пелагоніми (див. Додаток Л). Для більш точного зображення дійсності автори використовують реальні географічні назви як Запорізького краю, так і всієї України.

Від гідронімних назв 82 % становлять потамоніми – вид гідронімів, власні назви будь-яких річок [33, с. 152]: *Берег. Потім – птах залізний / За Дніпра пороги* (О. Ліщук) [139]; *У поміч нам сонце любові й добра, / і повинь поліття, і води Дніпра!* (Т. Осінь) [180]; *Під розкриллям багряних знамен / Біля вод голубого Дунаю / Ваші чайки невішні ячать, / Ржуть натовлені Ваші комони* (В. Чабаненко) [238, с. 133]; *З Дунаю і євшанових легенд / Ми вийшли в це страшне десятиріччя* (В. Чабаненко) [238, с. 136]; *Проснеться в жилах так Черемош – / І йдем тоді у плотарі* (Г. Лютий) [150, с. 100]; *Розмови. Вірші. Спогадів намисто, / Над Конкою чарівні вечори* (І. Калиниченко) [95].

Найбільш уживаним є потамонім *Дніпро*, з яким асоціюється національний дух українців, їхні мрії про щасливе життя у своїй країні: *Рве Дніпро сталевий панцир криги – / Гул і тріск, немов салют весні...* (П. Ребро) [192, с. 79]; *Тут сам Дніпро, зелений од напруги, / Дроти сталеві міццю наповня* (П. Ребро) [192, с. 121]; *І Дніпро мов постарів, / Відкривши зору лисини обмілин* (П. Ребро) [192, с. 160]; *Уже непросто вийти до Дніпра – / На березі і дачі, і котеджі* (І. Калиниченко) [95]; *Наша свідомість впадає в Дніпро* (М. Брацило) [26, с. 74].

Дуже часто замість потамоніма *Дніпро* деякі письменники (Віктор Чабаненко та Петро Ребро) використовують синонімічні назви, що свідчить про реалізацію потенційних можливостей аналізованого гідроніма: *Мов на Славути збуреному піна, / Волосся сиве в нашого Чайковського* (П. Ребро) [192, с. 268]; *Тут з юними турбінами Славути, / Сам Борисфен, вальсує щодоби* (П. Ребро) [192, с. 122]; *Сини прадавньої доби, / Славути рать зеленоглава* (В.Чабаненко) [236, с. 14]; *Чи то грім об граніт гострить блискавки-роги? Чи Славутич кромсає замшлі пороги?* (П. Ребро) [187, с. 366].

Зазвичай таку синонімію автори застосовують для вираження патріотичних мотивів: *Недаром Хортицю Славути / В обійми взяв* (П. Ребро) [192, с. 122]; – *Уклін тобі, Славутичу, з пустелі!* (П. Ребро) [193, с. 53]; *Оті, що в воду лють страшну отруту / Й занапали батечка-Славути* (П. Ребро) [187, с. 370]. У поезіях запорізьких письменників спостерігаємо продуктивну варіативність гідроніма *Дніпро*: поетичні форми *Славутич* і *Славути*, розмовний варіант *Дніпр*, застаріла назва *Борисфен*. *Дніпро* – сучасна назва найбільшої річки України (третьої в Європі після Волги й Дунаю) відома з VI ст. н. е., але й досі не має загальноприйнятої етимології, що зумовлено її давністю та різномовними впливами на неї. Найбільш імовірно, що топонім *Дніпро* є скіфським за походженням і перекладається як «глибока річка» [146, с. 186].

Для змалювання образу ще не приборканого Дніпра Віктор Чабаненко використав прикладку, поєднавши лексему *Славути* (старовинна українська і козацька назва ріки Дніпро) із іменником *скакун*: *Кують громи на Хортиці підкову, / В копита б'ють Славути-скакуна* [238, с. 124]; *Він постав на березі Славути / Біля давніх хортицьких узвиш* [238, с. 125]. Прикладку «скакун» письменник використовує для підкреслення як швидкоплинності самого Дніпра, так і життя людини.

Часто письменники в одному творі згадують різні річки (великі та малі), тим самим створюючи образ топонімного простору України: *Сидів*

поет з блокнотом захаявним...*А він в думках витає над лугом славним, / Де Дніпр кипить – розбурхана ріка* (П. Ребро) [193, с. 53]; *Нема Дніпра, Десни, Дунаю, / Нема Хоролу і Дністра...* (М. Білокопитов) [12, с. 84]; *Ми, напевно, зустрілися б – / на Дунаї, Дніпрі чи Пслі* (М. Брацило) [25, с. 102]. Вживання потамонімів різних регіонів підкреслює географічну та культурну розмаїтість України. Кожна річка пов'язана з певним регіоном, його особливостями та історією.

В. Чабаненко, згадуючи потамоніми *Дніпро* і *Десна*, відсилає читача до давньої легенди, за якою Дніпро і Десна були братом з сестрою, дороги яких спочатку розійшлися, а потім злилися разом: *...І довго-довго сонце затуляла / Огидна хмара круків-смертолюбів, / Аж поки Дніпр з Десною не обнявся / Й не злився з Бугом, Доном і Дунаєм* [236, с. 113].

Оскільки аналізовані вище назви річок пов'язуємо з поняттям «батьківщина» (Україна), то потамоніми інших країн – з поняттям «чужина»: *На Дніпро, як по правді сказати, / Ти не схожа ні трішечки, Сена* (П. Ребро) [193, с. 45]; *Знов перекладаю / На мову Берди – переплеск Валдаю...* (П. Ребро) [192, с. 306]; *Від неї легше хвилі гнати / І Міссісіпі, й Нілу, й Гангу!* (П. Ребро) [193, с. 57]; *... Де жовта Ор пісками протікає, / Сидів поет з блокнотом захаявним* (П. Ребро) [193, с. 53]; *Був замок на березі Шельди колись / Похмурий, чорніший від ночі* (П. Ребро) [193, с. 48]; *Йордан від краю і до краю / Хвилясті крила простира* (М. Білокопитов) [12, с. 84]. Залучення в поезіях назв річок інших країн вказує на протилежність та віддаленість цих місць від рідної землі. Наприклад, П. Ребро порівнює річку *Сену* з *Дніпром*, а згадування річок *Міссісіпі*, *Нілу* та *Гангу* посилює відчуття чужини, яке переживає герой.

Назви морів виділено в самостійну групу пелагонімів (вид гідроніма, власна назва будь-якого моря чи його частини [33, с. 147]): *І покотились грізно морем Руським / Могутні хвилі помсти і розплати* (В. Чабаненко) [236, с. 114]; *Деся поруч спить Азовське море, та над Донбасом смерть ширя* (О. Медко) [159, с. 21]; *Азов до берегів раз по раз горне / Вербечку*

хвиль, а далі **море Чорне** (П. Вольвач) [45, с. 140]; *Він покаже вам ураз – / Де Бахрейн, де Жовте море...* (М. Білокопитов) [12, с. 54]. Пелагоніми **Чорне** і **Азовське море** вводяться в текст для створення образу бурхливих хвиль та могутності морського простору і символізують загадковість, небезпеку й навіть смерть; пелагонім **Жовте море** викликає асоціації з віддаленими екзотичними країнами.

Хороніми (вид топоніма, власна назва будь-якої території, області, району, краю [33, с. 188]) в поетичному доробку запорізьких письменників уживаються для показу глобальних подій та явищ: *Ще ж дорожча тим стократ, / Що, воюючи на славу, / Пів-Європи йшов наш брат* (П. Ребро) [193, с. 33]; *Татко не покинув нас. / Він подався по хліб на Кубань* (Г. Лютий) [150, с. 270]. Хороніми, що позначають частини території України, виступають символом єдності та неподільності: *Моя Україно – Волинь і Поділля, / Донбас, Придніпров'я, Карпати і Крим* (І. Калиниченко) [93]; *Крим, Донбас, Росія наділені негативним ідеологічним навантаженням: Не визнаю – буде Крим у нас, Азовське й Чорне море синє, чи продадуть Луганськ й Донбас царю московської Росії?* (О. Медко) [159, с. 44]; *Що ніхто з них, навіть близько, / Не був на Донбасі* (П. Юрик) [246, с. 61]; назви *Польща, Україна, Ізраїль* віддзеркалюють історичне минуле: *І встане Польща наша з могил, / З могил, з пільми устанем ми* (В. Чабаненко) [236, с. 149]; *Нема й самої України, / Куди не глянь – скрізь Ізраїль* (М. Білокопитов) [12, с. 84].

Група міжнародних хоронімів представлена найменуваннями суміжних з Україною держав і територій, часто фіксуємо нагромадження таких назв: *Здається, кожен мікрон / Покраятий ними доценту, / Бо ллється В'єтнаму кров, / Бо тужать руїни Ташкенту* (П. Ребро) [192, с. 226]; *Й, ветерана зустрівши над плином Неви, / На Уралі, на Волзі чи десь у Сибіру, / Я питаю: «Не ви були часом? Не ви?»* (П. Ребро) [192, с. 97]; *Та тільки нею прибавлялась могутність Польщі і Москви. Європа мовчазно вдивлялась в обличчя думної вдови* (О. Медко) [159, с. 24]. Ці топонімні масиви створюють ефект панорами, дозволяючи читачеві перенестися думкою на різні території.

Це додає текстам експресивності та виразності, розширює образний світ та збагачує сприйняття.

Через назви інших держав письменники виражають емоції ліричного героя, які пов'язані з відвідуванням цих територій: *Тут з Росії і Білорусі / Теж романтики молоді, / Задеркуваті, веселі, / Але слово у них тверде...* (П. Ребро) [193, с. 106]; *Я згадую про тебе, Білорусь, / та бачу не міста у гамі-шумі, / А тих сивеньких згорблених бабусь...* (П. Ребро) [193, с. 115]. У першому прикладі хороніми *Росія* і *Білорусь* асоціюються з різними аспектами культури та національного характеру цих країн; у другому прикладі хоронім *Білорусь* викликає почуття ностальгії, турботи та співчуття.

Хороніми втілюють захоплення персонажа певною країною: *В віках я бачу Білорусію – / Із хлібом-сіллю на руках* (П. Ребро) [193, с. 123]; *А гори твої, Абхазіє, – / То п'єдестал до сонця* (П. Ребро) [193, с. 159]. Проте не рідко виникають й сумні асоціації: *І дотліває десь там Америка* (М. Брацило) [29, с. 81]; *Тільки бачив, як діти, обідрані, бідні, / В Цариграді на ринку збирали крихти...* (П. Ребро) [193, с. 43]. В останньому наведеному контексті хоронім *Цариград* (давня назва Стамбула) відображає несправедливі умови життя і наслідки соціальних проблем.

Серед топонімних класів основною одиницею поезій є хоронім *Україна*, який представлений такими варіантами (*Україна, Вкраїна, ненька-Україна, матір-Україна, Українонька*): *В нещасну годину / «Вкраїна» – лине у майбутть, / Квітують стяги золото-сині* (В. Чабаненко) [236, с. 11]; *І все на світі – Україна, / І птах, і грудка, і слова* (П. Вольвач) [45, с. 62]; *Ой, для чого ж мову маю – / Та щоб оспівати / Україну. Та про неї / Світу розказати* (О. Ліщук) [139]; *Ти – частинка мене, ти – Вкраїноньки слава жива* (Л. Геньба) [51, с. 13]; *Ти в світ пустив мене, спасибі, в гості, / Мені Вкраїна піснею пече* (Г. Лютий) [151]; *В тобі є все, усенька Україна... / Що дав Господь, що вік не обрида...* (Г. Лютий) [151]. Кожен із варіантів наділений певним значенням: форма *Україна* – нейтральне вираження почуттів до країни; *Вкраїна* – більш ритмічне та музичне звучання, емоційний зв'язок з

країною; *Українонька* – вираження ніжності та прив'язаності, надання поезіям інтимного та особистісного характеру.

За допомогою такого розмаїття форм автори намагаються висловити свої хвилювання за Батьківщину, долю країни та український народ: *Аби назустріч сміх дітей, / дружини посмішка наївна, / батьків обійми й Україна, / мов серце, берегла тебе* (В. Віхляєв) [42]; *Буйно цвіте Українонька мила / Й серце, зігрите любов'ю батьків* (І. Калиниченко) [94]; *В росі холодній Україна. Відбитки зір – блищать степи. Що там, скажи, в твоїм таїні?* (О. Медко) [159, с. 49]; *Дивись, Вкраїно, скільки тих імен / у поминальних списках!.. Горя – тонни* (Т. Осінь) [180]; *Народився син та й у бранки – / В Україноньки зі сльози* (Г. Лютий) [150, с. 48]; *Русь-Україно! Ти була б щаслива, / Якби в болоті не зродивсь москаль!* (П. Юрик) [246, с. 21].

Митці часто інтимізують образ України, використовуючи хоронім у ролі звертання та прикладки, ототожнюючи Україну з матір'ю / ненею: *Люблю я свою неньку-Україну / Усім єством, сильніше за життя!* (І. Калиниченко) [94]; *Заварю Україні я зілля, / Щоб одужала, врешті, вона!* (О. Ліщук) [139]; *Свою матір-Україну / Продавали* (В. Чабаненко) [236, с. 186]; *Україно, полин мій гіркий!* (Г. Лютий) [150, с. 51]; *Ти жива ще, Вкраїно, поглянь, / Ще степи твої щедрі уповні!* (Г. Лютий) [150, с. 51]; *Тобі пишатись є чим, Україно!* (П. Ребро) [192, с. 274]; *Козацька родино, велика, єдина, / Тобою гордиться Вкраїна* (П. Юрик) [246, с. 22].

Однією з індивідуальних особливостей поезій Павла Вольвача є використання хороніма *Україна* в складі позбавлених конотативності назв: мистецьких творів (*Співав би я «Ще не вмерла» і «...нам Україну храни»* [45, с. 11] та гасел (*Вони за мить помруть навек, / Та шепчуть: «Слава Україні...»* [45, с. 135]).

Письменники Запорізького краю не забувають далеке минуле, зображують колишню Запорозьку вольницю в нерозривному зв'язку з сьогоденням. Саме це простежуємо на хоронімах, якими автори позначають Батьківщину, зокрема, у Віктора Чабаненка – це назви *Оратанія* та

*Наддніпрянина: Ой **Оратаніє**, / Ти зоре ранняя... [236, с. 8]; Горем степ переораний – / **Оратанія**... [236, с. 7]; Сум століть над Дніпром – / **Наддніпрянина** [236, с. 7]; Ой **Наддніпрянино** – / *Отецька спадщина* [236, с. 8]. Такі хороніми інші поети взагалі не використовують, проте незмінним найменуванням є назва рідного краю: *І знов мене дорога ця, як матір, привела / До краю Запорізького, до рідного села!* (І. Калиниченко) [94].*

Дике Поле – історична назва українського степу між Доном і басейном Дніпра, де після занепаду Київської Русі панували кочівники, а з XVI–XVII ст. ці землі засвоїли запорозькі козаки. Хоронім виник унаслідок онімізації лексикалізованого словосполучення «ди́ке поле» – традиційна назва чорноморських степів у XVI–XVII в. [146, с. 182]. Тобто *Запорізький край* – це частина *Дикого Поля*. Письменники через хоронім *Дике Поле* роблять екскурс до історії: *На підошвах черевиків я приніс вам **Поле Дике*** (П. Вольвач) [46, с. 129]; *Гуляй-Поле, **Поле Дике** – й попіл міст* (П. Вольвач) [46, с. 129]. З подіями російсько-української війни український виконавець Олександр Ярмак відродив назву *Дике поле*, присвятивши популярну пісню з однойменною назвою героїчним воїнам «Азовсталі», які до останнього боронили нашу країну. У такий спосіб співак намагався привернути увагу світу до трагічних подій, які відбувалися в українському Маріуполі.

У поезіях представлена група інсулонімів – власна назва будь-якого острова [33, с. 102]. Найбільш уживаними є інсулоніми *Великий Луг* та *Хортиця*: *Тієї осені помер **Великий Луг*** (В. Чабаненко) [236, с. 22]; *Плаче **Хортиця**, як мати, / Луг конає – побратим* (П. Ребро) [192, с. 377]; *Знов **Хортиця** у золотій киреї / Стоїть – вдивляється у день новий* (П. Ребро) [192, с. 404]; *До Вас іду, вродлива пані **Хортице** / Звіряю серце Вам, немов зорі»* (Л. Геньба) [51, с. 17]; *На **Хортиці**, над **Хортицею** дощ, / Забіг зухвало у обідню тишу* (Л. Геньба) [49, с. 47].

У поетичних творах В. Чабаненка, П. Ребра, М. Білокопитова, О. Медка та Г. Лупинос Хортиця набуває забарвлення величності, адже це

історичне місце козацької слави – Запорозької Січі: *Мені здається, Хортице, що ти – / Завмерле серце рідної Вкраїни* (В. Чабаненко) [236, с. 13]; *Ростуть на Хортиці дуби, / Росте, нуртує міць Дніпрова* (В. Чабаненко) [236, с. 14]; *На Хортиці, вірніше – на Хортиці, / Стають, я бачив, люди на коліна* (П. Ребро) [192, с. 274]; *Чи забув ти, як палав наш козак Харциза, щоб тривогу Хортиця побачили знизу* (О. Медко) [159, с. 18]; *Цей шлях до вічності / повз мить, / Або ж на Хортицю* (Г. Lupинос) [138, с. 222]; *І Хортиця – Дніпра природне серце – / Прокачує його бурхливу кров* (М. Білокопитов) [14, с. 56]; *Над Хортицею хор – мелодії порив: / спів цвіркунів і коників зелених* (О. Медко) [158, с. 29]. Хортиця сприймається як місце, де зароджується національна ідентичність та духовна спадщина.

Інсулонім *Хортиця* має велике культурно-історичне значення не тільки для України, але й особисто для Марини Брацило. На легендарній Хортиці пройшли дитячі та юнацькі роки майбутньої поетеси: *Є ти. Є Хортиця* [29, с. 81]; *Їх долонями ловить Хортиця* [29, с. 141]; *Хочеться вдвох на розмаяну Хортицю* [29, с. 183]. Хортиця була для М. Брацило місцем сили та джерелом творчої наснаги; місцем, де можеш відчутти себе справжнім; місцем, де пізнаєш світ, минуле і майбутнє; місцем, де занурюєшся в буття; місцем, де милуєшся безкрайними просторами. Усі ці почуття й відображають поезії авторки.

Найбільш відомим твором про Хортицю є однойменна поезія, у якій Марина Брацило хоч і не згадує аналізований інсулонім, але читач здогадується, який край описує поетеса: *Я не молюсь. Я зроду тут живу / В зеленому, дзвінкому пантеоні. / В сторіччями цілованих долонях / Я кроками розхитую траву* [27, с. 9].

У мовотворчості В. Чабаненка Хортиця також посідає особливе місце, письменник часто поєднував цю лексему зі словами «граніт», «твердиня», «гранітне серце», «ковадло», на якому кувався, кується й куватиметься нездоланий вільний дух українців: *Як Дніпро обіймає голубими руками / Хортицю / Так і я обіймаю тебе голубими мріями, / Вітчизно кохана* [238,

с. 130]; *Хортиця-ковадло* [238, с. 146]; *Кують громи на Хортиці підкову* [238, с. 12].

Петро Ребро дуже часто згадує острів Байда, намагаючись передати почуття спустошеності, втрати чогось неймовірно важливого для України: *І скелі залякли, немов леопарди: / Їм, певне, ввижається напад татар... / На острові Байди зібралися барди – / То зойк мікрофонів, то брязкіт гітар* [193, с. 197]; *На острові Байди зібралися барди – / Симпозіум лисин і чорних борід* [193, с. 199]. Розташований між островом Хортиця і місцевістю Бабурка в межах міста Запоріжжя, острів Байда має численні загадки, що роблять його цікавою пам'яткою міста. Острів Байда вражає не тільки своєю природою і схожістю з Хортицею, але й ховає значиме історичне минуле. Археологи зуміли знайти залишки містечка з фортецею, яке було побудоване Дмитром Вишневецьким у середині XVI століття. Цей історичний об'єкт вважається першою в історії Запорізькою Січчю [146, с. 30].

У досліджуваних творах зафіксовано вживання оронімів – вид топоніма, власна назва будь-якого елемента рельєфу земної поверхні [33, с. 69]: *І підеш в ранок, наче на **Голгофу*** (М. Брацило) [25, с. 40]; *Світ – єдине дійство, схоже до вертепу, / Душі на **Голгофі** – поминальний дзвін* (Л. Геньба) [49, с. 51]; *Завжди крута дорога на **Парнас*** (Л. Геньба) [50, с. 25]; *Тріщать свічки під образами, / В духмяній церкві на **Мтацмінді*** (гора в Тбілісі) (П. Вольвач) [45, с. 95]. У поетичних текстах Голгофа несе значення місця, де був розп'ятий Ісус, а також передає страждання та смерть заради певної мети.

У поетичному доробку М. Брацило та Л. Геньби є міфотопоніми – власні назви географічних об'єктів, які реально не існують, але згадуються у міфах [33, с. 123]: *Щоб ти на **Олімні*** (гора), *доню, / Зустріла любов безсмертно!* (М. Брацило) [30, с. 30]; *Та з **Вавилону**, спаленого часом, / Лишився образ з іменем твоїм* (Л. Геньба) [50, с. 27]; *Ти – і сурми століть, і дорога в новий **Віфлеєм*** (Л. Геньба) [49, с. 31]; *Ми ж бо зрадили світлий **Едем*** (райський сад) / *За єдину незбагнену мить* (М. Брацило) [30, с. 37].

Здійснивши структурний аналіз топонімних класів, виділяємо дві групи топонімів: однокомпонентні (75 %) та багатокомпонентні (25 %). До однокомпонентних топонімів відносимо назви, у складі яких одне повнозначне слово. Топоніми цієї групи можуть бути простими одноосновними та складними двоосновними. Прості одноосновні – це топоніми з нульовим формантом або з будь-яким афіксом: *Оратанія, Орлеани, Панама, Ізраїль, Кавказ, Китай, Кубань, Монако, Польща, Помпеї, Сибіри, Схід, Ташкент, Росія, Урал, Франція, Вавилон, Віфлеєм, Едем, Олімп, Бона, Говерла, Бішкек, Варшава, Відень, Гагра, Заліщики, Ірпінь, Київ, Мелітополь, Ніжин, Одеса, Освенцим, Париж, Полтава, Токмак, Чапаєвка, Чигирин, Красиве, Кринички, Любичьке*. В окрему групу відносимо топоніми, утворені префіксально-суфіксальним способом, які містять вказівку на розташування об'єкта: *Наддніпрянина* ← *над Дніпром*, *Придніпров'я* ← *при Дніпрі*, *Запоріжжя* ← *за порогами*, *Приморськ* ← *при морі*.

Складні двоосновні топоніми утворені поєднанням двох компонентів за допомогою сполучних голосних чи без них. Дослідники стверджують, що в топонімії композитні утворення належать до маловживаних; наші приклади цілком підтверджують цю думку. Серед зібраних топонімів у поетичних текстах запорізьких письменників зафіксовано поодинокі випадки вживання таких одиниць: *Донбас* ← *Донецький вугільний басейн*, *Гуляйполе* ← *гуляти + поле*, *Білоцерківка* ← *біла церква*, *Комиш-Зоря* ← *комиш + зоря*.

У поетичних текстах виділено чимало багатокомпонентних топонімів, які утворені з двох і більше повнозначних слів. Інколи однокомпонентні назви не передають всю повноту об'єктів, тому в таких випадках вживаються складені топоніми. Серед багатокомпонентних топонімів виділяємо такі моделі:

1) «прикметник + іменник» (*Дике Поле, Запорізький край, Південний Схід, Жовта Круча, Кінські Роздори, Жовті Води, Мокра Московка, Азовське море, Жовте море, Каховське корито, Каховське море, Руське море, Чорне море, Великий Луг*): *А якщо хочеш – бери і їдь / В Басань або **Жовту Кручу***

[45, с. 128]; *Болять мені Пороги й Луг Великий*, / *Затоплені-замулені болотом* (В. Чабаненко) [236, с. 58];

2) «прикметник + прикметник» (*Китайська Народна*): *З Китайської Народної*, / *З віддалених широт* (М. Білокопитов) [12, с. 34];

3) «числівник + іменник + прикметник + іменник» (*40 Лєт Радянської України*): *На 40 лєт* – звичайно ж, *України*, / *Радянської*, звичайно ж, ну а як? (П. Вольвач) [187, с. 121].

У кожного поета Запорізького краю своя манера графічного відтворення й словотвірного вживання відомих регіональних і всеукраїнських чи міжнародних онімів: *Вкраїна* (Л. Геньба, В. Чабаненко, Г. Лютий) / *Україна* (М. Білокопитов, І. Калиниченко, П. Вольвач, О. Ліщук, П. Ребро), *Вкраїнонька* (В. Чабаненко, Л. Геньба) / *Українонька* (В. Чабаненко, Г. Лютий, І. Калиниченко), *Дніпр* (П. Ребро, В. Чабаненко) / *Дніпро* (П. Ребро, М. Брацило, І. Калиниченко), *Гуляйполе* (Л. Геньба) / *Гуляй-Поле* (Г. Лютий), *Азов* (П. Вольвач) / *Азовське море* (П. Вольвач), *Великий Луг* (В. Чабаненко) / *Луг* (П. Ребро, В. Чабаненко) / *Луг Великий* (В. Чабаненко), *Дніпрогес* (В. Віхляєв) / *ДніпроГЕС* (П. Вольвач). Графічне відтворення топонімів показує індивідуальний поетичний стиль авторів, його унікальність та впізнаваність.

Топоніми аналізованих поезій становлять два структурні типи: однокомпонентні та багатокомпонентні. Однокомпонентні назви, утворені морфологічним способом, репрезентовані переважно афіксальними дериватами. Серед складених топонімів найчисельнішими є двокомпонентні, у межах яких найуживанішою моделлю є «прикметник + іменник».

Отже, топоніми належать до одного з найпродуктивніших онімних розрядів у досліджуваних поетичних текстах. Проаналізований матеріал засвідчив широке різноманіття топонімної системи поезій Запорізького краю, яка представлена ойконімами (31 %), гідронімами (28 %), хоронімами (26 %), інсулонімами (6 %), оронімами (6 %) та міфотопонімами (3 %). Серед ойконімів значно переважають полісоніми – 58 %, комоніми

становлять 30 %, а урбаноніми – 12 %. Причому часто вживаними в аналізованих поетичних творах є назви як українських ойконімів, так і зарубіжних. З-поміж гідронімів у поезіях запорізьких письменників переважають потамоніми – 82 %, пелагоніми становлять лише 18 %. Українські гідронімні назви частіше вживають В. Чабаненко, П. Ребро та П. Вольвач, зарубіжні – П. Ребро та М. Білокопитов. Встановлено, що переважна більшість інсулонімів зафіксована в поетичних творах В. Чабаненка (29 %), П. Ребра (23 %) та М. Брацило (18 %); меншу частку становлять інсулоніми в текстах Л. Геньби (10 %), О. Медка (10 %), М. Білокопитова (5 %) та Г. Лупинос (5 %).

2.4. Периферійна система ономапростору поетичних текстів

Кожен художній твір – це окремий довершений мікросвіт, виражений через особливу виразну та образну мову. Особливе місце в побудові художнього світу займають периферійні оніми. Розширення комплексу онімів дає можливість письменникові описати хронологію подій, вказати час, виокремити якусь важливу деталь, створити в читача певні асоціації чи викликати потрібний емоційний ефект. Усе це стає можливим завдяки великим «сугестивно-асоціативним можливостям історичного імені, так само і міфологічних, і літературних імен, що позначають такі поняття, які увиразнюються своєю певністю, довговічністю й широкою відомістю» [162, с. 105].

Встановлено, що в поетичних творах створюють фон оповіді такі класи онімів: асоціоніми, космоніми, геортоніми, ідеоніми, ергоніми, еклезіоніми, зооніми та міфозооніми (див. Додаток М).

Взаємодія між пропріальною та апелятивною лексикою в поетичному дискурсі виявляється в онімізації апелятивів (утворенні онімів лексико-семантичним способом від загальних назв). Перехід апелятивної лексики в онімну стає засобом естетизації дійсності, намагання осмислити реальність

поза часом і простором на іншому естетично-філософському рівні [175, с. 81].

Поетичні тексти письменників Запорізького краю надзвичайно багаті на асоціоніми. Зазначимо, що сам термін «асоціонім» ввела до наукового вжитку В. Галич: «Асоціонім – це свідомо створений автором шляхом переходу загальної назви у власне троп, головною ознакою якого є асоціативність, котра збуджує свідомість реципієнта, викликаючи в ній певні образи, фантоми, згадки, що поєднують переносне лексичне значення цього художнього засобу із семантикою різних слів» [48, с. 50].

Процес переходу апелятивів в оніми свідчить про відсутність чіткої межі між загальними та власними назвами. Наприклад, Т. Кондратьєва зазначала, що між апелятивом і пропріативом немає чіткої межі, а тому онім може позначати загальне поняття, тобто бути водночас і власною, і загальною назвою [117, с. 3]. На функціюванні окремих лексем як онімів та апелятивів акцентував Є. Отін: «У частини конотативних онімів на базі їхніх референтних конотацій розвиваються нові основні значення, що відбивають нові реалії. Одне й те ж слово може перебувати у 2-х станах: як конотативний онім і як новий апелятив, що втратив колишню референтну (понятійну) конотацію» [182, с. 151].

У більшості поезій (М. Білокопитова, М. Брацило, Г. Лупинос, Т. Осінь) онімізуються іменники, поєднані семантикою «творчість», «поетичний світ», «мова»: *На нашу Мову, на український люд / кували меч московські фарисеї* (Т. Осінь) [180]; *Бог чує нас – допоки є Поезія* (Г. Лупинос) [143]; *Тим диваком, звичайно ж, був Поет* (М. Білокопитов) [12, с. 17]; *Може чийсь заблуканий Талант?* (М. Білокопитов) [12, с. 24]; *Ти думав, до тебе постукала Слава?* (М. Брацило) [30, с. 54]; *І, навіть совість кинувши на кін, / ножі гострили на українське Слово* (Т. Осінь) [180]; *Прийшла Поезія до Вірша, / Лукаво зирить на рядки: / – Я буду, мабуть, щасливіша, / Коли подамся навтьоки* (П. Юрик) [138, с. 467].

Онімізований апелятив *Час* – це антропоморфний образ, який водночас виступає в поетичних творах у ролі персонажа: *Постукав Час, узяв мене за руку, / І ми пішли все далі у світи* (Г. Лупинос) [143]; *А був же Час – ти вічністю ворочав* (Г. Лютий) [151]; *Ти дав мені любов й од неї ліки, / Дав Час любить і в мріях не вмирать* (І. Калиниченко) [94]; *І все тобі давалося за так... / Мій Часе, я стою перед Тобою* (Г. Лютий) [151]; *А Час іде, і байдуже йому, / Що хтось його не встиг прилаштувати* (М. Білокопитов) [12, с. 6].

Сучасні поезії насичені екзистенційними рефлексіями над прозою життя, які письменниці (О. Ліщук та Г. Лупинос) виражають за допомогою вживання асоціонімів, що сприяють розумінню авторського задуму: *Я можу зібрати в суцвіття, / То – Щастя, Любов, Мир усюди* (О. Ліщук) [139]; *І день я закінчу словами: / «Спасибі, Життя! Я – існую!»* (О. Ліщук) [139]; *Зібрались Мрії в голові, / ПочАли сперечатись* (О. Ліщук) [139]; *Колись. Бо зараз, річ у тім, – / Лише про МИР я мрію* (О. Ліщук) [139]; *А з Коханням людина – пташиний політ, / Вільний вітер, що душу лоскоче!...* (О. Ліщук) [139]; *Коли ж надумують зазіхнути / І на Душу твою* (Г. Лупинос) [143].

Письменники графонами акцентують на зображуваному: *Хай буде МИР... І я – в труді, / В добробуті, в НАДІЇ!* (О. Ліщук) [139]; *Повертайтесь скоріш, з Перемогою ви повертайтесь* (О. Ліщук) [139]; *Бо все ближче той день, як засяє Свята Перемога* (О. Ліщук) [139]; *Але хіба Любов таку остудиш* (Г. Лютий) [150, с. 284]; *Як Вам живеться у Щасті?* (Л. Геньба) [51, с. 23]; *Я не просто – Любов, я – Кохання, / А Кохання приходить любить* (Л. Геньба) [51, с. 73]; *Спитаю Долю ... / А що вже Доля – / То чисте поле* (Л. Геньба) [51, с. 78].

За допомогою асоціонімів посилюється чуттєво-образне сприйняття творів, такі оніми здатні спонукати читачів до роздумів та пошуків художньої істини: *Бо й не шукав ніхто – це ІСТИНА була* (М. Білокопитов) [12, с. 15]; *Хіромантична Доля на руках* (М. Білокопитов) [14, с. 6]; *І молимося за Мир, за майбуття, / за вільний край, за правду, за життя!* (Т. Осінь) [180];

Колишній **Мир** ким кинуто на кін? (Т. Осінь) [180]; Хай буде **МИР**, бо лиш тоді / Здійсняться інші **Мрії** (О. Ліщук) [139].

Одним із найбільш уживаних є асоціонім *Смерть*, який у залежності від змісту твору асоціативно з *Самотність*: *Ти думав, до тебе постукала Слава? / Дивися уважно: це Смерть* (М. Брацило) [30, с. 54]; *Тільки Смерть блукає тут, незрима, / Але й їй притулку не знайти* (М. Брацило) [30, с. 20]; *Збирає попіл Смерть з того ужинку, / де танками поорана земля* (Т. Осінь) [180]; *Не всі до церкви ходять та й на цвинтар... / Там – Бог, там – Смерть* (Г. Лютий) [151]; *Там Смерть твоя за Долею стояла, / Ти б бачила, як плакала без жалю...* (Г. Лютий) [151].

Асоціонімам у досліджуваних поезіях відведена вагома роль, адже вони є важливим компонентом у семантичній структурі творів та поєднані з їх ідейним змістом: *Навколо сиплячи проміння, / Та квітка росяна – Надія* (М. Брацило) [30, с. 17]; *Що Істина тільки незрячим / Свою відчиняє браму* (М. Брацило) [30, с. 18]; *І про те, як вмирали за Правду і Волю, / І про те, що боїся не зради, а болю...* (М. Брацило) [30, с. 32]; *З жалю і смут Вічність зростить квіти* (М. Брацило) [30, с. 34]; *Без Кохання людина – гітара без струн* (О. Ліщук) [139].

Відповідно до класифікації І. Хлистун [226], виділяємо такі лексико-семантичні групи асоціонімів, які активно вживаються в досліджуваних поезіях:

1. Абстрактні поняття, зокрема назви основних філософських категорій (*Життя, Смерть, Душа, Добро, Зло, Істина, Доля*); фізіологічних та психологічних станів людини (*Кохання, Любов, Щастя, Мрія, Надія*); суспільних та міжособистісних відносин, становищ (*Перемога, Мир, Воля, Правда, Надія*);

2. Назви предметів чи явищ природного і штучного походження (*Поезія, Слово, Мова, Талант, Слава*);

3. Назви часових і просторових понять (*Час, Вічність*).

Отже, такі запорізькі поети, як О. Ліщук (23 %), Г. Лютий (19 %) та М. Брацило (16 %), з метою звеличення вічних цінностей активно вживають асоціоніми, менш активно – М. Білокопитов (11 %), Т. Осінь (11 %), Л. Генба (11 %), Г. Лупинос (7 %), І. Калиниченко (2 %), у творчості інших запорізьких письменників асоціоніми не були зафіксовані.

Ще однією групою периферійних онімів є зооніми – вид оніма, власна назва (кличка) домашньої чи дикої тварини [33, с. 92]. Зооніми утворюються через перехід апелятивів в особові імена й переважно дублюють загальну назву тварини, але пишуться з великої літери: *По всіх усядах / Півень кукуріка: / – Не має Голуб шпорів. / От каліка* (П. Ребро) [194, с. 215]; *На калині Соловей співав пісні* (П. Юрик) [138, с. 466]; *Хтось каже, що Баран дурний, / Та висновок інакший мій* (П. Юрик) [138, с. 467]; – *Здрастуй, Вовчику, не гнівайсь* (П. Юрик) [138, с. 463].

Тварини перетворюються на персонажів, суб'єктів діяльності та стають виразниками авторської ідеї: *Тхір, на Слона поглянувши угору, / Подумав: «Як він тільки влазить в нору?»* (П. Ребро) [194, с. 213]; *І я не плакав – вив, немов Рябко* (П. Ребро) [187, с. 367]; – *А за що це Черепасі / Така шана і хвала? / – Вона Равлика на трасі / На бігах перемогла* (П. Ребро) [194, с. 212]; *І пес Рябко шукає дядька слід* (Л. Генба) [187, с. 132].

Особлива роль в онімному просторі належить геортонімам – вид хрононіма, власна назва будь-якого свята, пам'ятної дати, торжества, фестивалю [33, с. 69]. Вони виступають показниками хронології, вказуючи на приблизний час, коли відбуваються події, описані в поезії: *А ще би я мав Свят-Вечір, маланку, вертеп і гаївку* (П. Вольвач) [45, с. 11]; *Замреш отак, мов знак чи заповіт / Тобі відкриє обрій на Покрову* (Г. Лютий) [150, с. 208]. Геортоніми допомагають створювати культурний колорит творів, а також зрозуміти звичаї мешканців краю: *На Івана Купала / Я вінок заплела* (М. Брацило) [30, с. 15]; – *Малюєш на Великдень? Як ти міг! / – Ага, скажи ще – грішно і співати...* (Г. Лютий) [151]; *Чим ближче Купала, тим папороть пахне тривожніше* (М. Брацило) [29, с. 100].

Представлені в поезіях запорізьких авторів і космоніми – вид оніма, власна назва будь-якого об'єкта космічного простору – зірок, сузір'їв, галактик, планет, їх супутників, назви астероїдів, комет, метеоритів [33, с. 109]: *То дзвони Вічності, / Опущені на Землю* (В. Чабаненко) [187, с. 489]; *Під місяцем повис літак, мов одірваний лист / Із дерева Землі* (Г. Лютий) [150, с. 139]; *...випромінення віття, / хвиль польових, що зриваються в Космос* (О. Медко) [187, с. 344]; *Вирує Космос чи димиться Вічність / снігами зим, пісками літ й оман?* (Т. Осінь) [180]; *Я від імені всіх матерів на Землі / Закликаю і плачу, і небо благаю* (Л. Геньба) [187, с. 129]; *Душа диктує, пишуть руки – / А твір Землею вже мандрує!* (О. Ліщук) [187, с. 303].

Назви *Місяць*, *Сонце*, *Всесвіт* позначають поняття, що сформувалися носіями в процесі пізнавальної діяльності. У поезіях ці космоніми відзначаються особливою активністю та своєрідністю образного вживання. Лексеми *Місяць*, *Сонце*, *Всесвіт* мають тенденцію до актуалізації позитивних та негативних конотацій: *В цьому впевнені зорі та Місяць-віщун* (О. Ліщук) [139]; *Розвернувся вже сувій Всесвіту, / Нагострилося вістря сповіді* (Г. Лупинос) [143]; *Вона веде предвічну дивну гру / З людиною та Всесвітом одразу* (Г. Лупинос) [143]; *Сонце – колесо в наших тачанках, / Коні космосу, гей, вороні!* (Г. Лютий) [150, с. 44].

Космонім *Всесвіт* вживається для створення образних асоціацій та вираження глибокого сенсу: *І Всесвіт знає: життя не має меж* (М. Брацило) [30, с. 33]; *Зорі облітають пелюстками: / Яблуні у Всесвіті цвітуть...* (М. Брацило) [30, с. 55]; *Ця таємниця вже належить Всесвіту / Як вітер і небес глибока синь* (М. Брацило) [30, с. 122]; *Нас троє, / Всесвіт увесь – між нас* (Г. Лютий) [150, с. 53]; *Як я тебе у Всесвіті шукав!* (М. Брацило) [30, с. 36]. Аналізований космонім має широкий семантичний потенціал і використовується для підкреслення безмежності життя, широти космічного простору, універсальності та загадковості.

Дослідники серед космонімів окремо виділяють такий клас як зодіоніми – власні назви сузір'їв [212, с. 312]: *Їде ніч Великим Возом / Стелить місяць довгі тіні* (М. Брацило) [30, с. 103]; *За мостом десь курів Чумацький шлях, / По нім хтось їхав в обладунках мідних* (Г. Лютий) [151]; *Чумацький шлях – дорога в Крим по сіль. / Є в небі теж і жуки, й карасі...* (Г. Лютий) [151]; *Великої Ведмедиці зірки – / То Рід Сокрут, Малої – Діденки...* (Г. Лютий) [151].

До периферійних онімів належать ідеоніми – вид хрематоніма, власна назва окремого об'єкта культури, науки, мистецтва, взагалі духовності, інакше назви художніх, музичних творів, наукових, релігійних, публіцистичних праць, найменування картин, скульптур, кінофільмів, а також театральних, циркових вистав, балетів [33, с. 94]: *Читають «Доктора Живаго»? / Танцюють брейк? Співають рок?* (П. Ребро) [192, с. 358]; *Співає «Розпрягайте, хлопці, коні» / На сивих схилах Хортиці калмик* (П. Ребро) [192, с. 276]; *Той щасливо-нещасний володар / в «Шовковій державі»* (М. Брацило) [187, с. 71]; *І та мені вже миліша, / Ніж ваша «Казачья»* (М. Брацило) [187, с. 72].

Одиничними прикладами в досліджуваних поезіях представлені ергоніми – власні назви певних об'єднань людей (організації, партії, установи, заклади) [33, с. 85]: *Вона читає Ліну й Бу-Ба-Бу* (літературне угруповання) / *І власну фальш, настояну на вмінні* (П. Вольвач) [45, с. 130]. Зокрема, найчастіше це типові запорізькі географічні назви: *Де повітря покраєне висками фрез, / Там, де готика труб, де стоїть ДніпроГЕС* (П. Вольвач) [187, с. 119].

Зазначимо, що у творах П. Вольвача й В. Чабаненка вживається застаріла назва Дніпровської гідроелектростанції – Дніпрельстан, ця поетично піднесена форма була відомою в 1930-х роках: *Потім – до Дніпрельстану. / Він, мабуть, буде довго Дніпрельстан* (П. Вольвач) [187, с. 122]. Композит *Дніпрельстан* утворився від поєднання двох основ «Дніпр»

(позначення річки *Дніпро*) «стан» (вказівка на територіальну одиницю) і суфікса -ель-.

В окрему групу периферійних назв відносимо міфозооніми – власні назви тварин, які реально не існують, але людина уявляла їх реальними [33, с. 123]: *Щоб Пегаси стали шкапами, / Щоб безсилля їм боліло / І слова спокути капали / На прихилені коліна* (Л. Геньба) [30, с. 63]; *Зелене, мохнате чугикає «Хо», / На ньому лопух, мов старий балахон* (Г. Лютий) [150, с. 329]. Міфозоонім *Жар-птиця* позначає істоту, яка наділена надприродними силами та надзвичайними можливостями: *Немов з Жар-Птиці вирване перо* (Г. Лютий) [150, с. 137].

З-поміж низки периферійних онімів в аналізованих творах фіксуємо еклезіоніми – вид топоніма, власна назва місця проведення обряду, місця поклоніння в будь-якій релігії; назва церкви, каплиці, костела, монастиря [33, с. 83]. Еклезіоніми виступають важливим складником української культури: *Сяйвом праведним Софія / Освітила нам серця* (П. Ребро) [192, с. 507].

За структурою периферійні онімні класи розподіляємо на одно-, дво- та багатокомпонентні. До однокомпонентних відносимо оніми, які виражаються непохідними та простими похідними. Встановлено, що 63 % периферійних онімів виражені непохідними номенами, зазвичай іменниками: *Воля, Добро, Доля, Душа, Життя, Зло, Істина, Ліра, Любов, Мир, Мова, Мрії, Надія, Поезія, Поет, Правда, Слава, Слово, Смерть, Талант, Час, Щастя, Голуб, Півень, Рекс, Сірий, Слон, Тхір, Різдво, Земля, Космос, Місяць, Сонце*.

Однокомпонентні оніми, представлені префіксальними та суфіксальними дериватами, становлять 29 %: *Вічність, Кохання, Перемога, Бобик, Моторний, Мухтарик, Равлик, Рябко, Тузик, Черепаха, Вербна, Купала, Покрова, «Казачья», «Кобзар»*. Периферійні оніми цього класу також представлені композитами й складають 8 %: *Дніпрельстан, Дніпрогес, Великдень, Всесвіт, Святвечір, Жар-Птиця*.

Двокомпонентні та багатокомпонентні периферійні оніми представлені словосполученнями (*Івана Купала, Свята Перемога, Новий рік*,

Велика Ведмедиця, Великий Віз, Чумацький шлях, «Доктор Живаго», «Отче наш», «Шовкова держава», Хортицький дуб) та реченнями («Код да Вінчі», «Розпрягайте, хлопці, коні»).

Отже, периферійний онімний простір аналізованих поезій складають різнотипні оніми, серед яких найуживанішими є асоціоніми (28 %) та зооніми (19 %), меншу частку становлять геортоніми (12 %), космоніми (11 %) та ідеоніми (11 %), поодинокі приклади ергонімів (4 %), міфозоонімів (4 %) та еклезіонімів (1 %) (див. Додаток М). Основне призначення таких онімів у створенні фону оповіді, а також в увиразненні деталей життя персонажів, процесу їх мислення, роботи, захоплень та звичок.

Висновки до розділу

1. Уживання різних онімних класів, які є важливим складником у формуванні індивідуально-авторського стилю, сприяло створенню цілісної картини різнопланового використання власних назв. Для більшості поетів найуживанішими є антропонімні класи, для деяких з них основними стають топоніми або периферійні оніми.

2. Письменники Запорізького краю активно використовують власні імена, які є невід'ємним компонентом структури й вагомою частиною художніх творів. Поети вільні у виборі імен своїм персонажам, проте орієнтуються на норми реальної антропонімії. Серед усіх антропонімних класів переважають імена, прізвища, прізвиська та імена по батькові; теоніми; міфоантропоніми; біблійні антропоніми. За структурою антропоніми є одночленні та двочленні.

3. Топоніми належать до одного з найпродуктивніших онімних розрядів у досліджуваних поетичних текстах. Назви українського топосу значно перевищують назви світових топосів і представлені ойконімами, гідронімами, хоронімами, інсулонімами, оронімами та міфотопонімами. Виявлено, що топонімні класи аналізованих поезій становлять два структурні типи: однокомпонентні та багатокомпонентні.

4. Периферійний онімний простір аналізованих поезій складають різнотипні оніми, серед яких найуживаніші асоціоніми та зооніми, меншу частку становлять геортоніми, космоніми, ідеоніми, ергоніми, міфозооніми та еклезіоніми. Основне призначення таких онімів у створенні фону оповіді, а також в увиразненні деталей життя персонажів, процесу їх мислення, роботи, захоплень та звичок.

5. Своєрідним є те, що поезії збірок об'єднує низка власних назв, які наскрізною лінією проходять через усі твори (власні імена, прізвища, прізвиська, теоніми, ойконіми, гідроніми, хороніми). Проведений аналіз доводить, що письменники мають тенденцію до вживання антропо- і топоформ, властивих Запорізькому краю.

РОЗДІЛ 3

ФУНКЦІЙНО-СТИЛІСТИЧНЕ ЗАБАРВЛЕННЯ ВЛАСНИХ НАЗВ У ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ ЗАПОРІЗЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ

Одним із основних призначень літературно-художніх онімів є функційно-стилістична вагомість, яка полягає в їх ролі та вживанні залежно від контексту та стилістичної ситуації. У поетичних творах запорізьких письменників оніми виконують різні функції і виражають різні стилістичні відтінки, що додає текстам емоційної насиченості. Вибір конкретних онімів є важливим літературним прийомом, який допомагає авторові передати свою ідею чи побудувати художній образ.

Загальна специфіка власних назв у художньому тексті полягає в тому, що оніми, потрапляючи до мовної канви твору, стають знаком художньої дійсності, виразником картини світу письменника. Поетичні твори запорізьких письменників засвідчують високу мовну майстерність, а використання власних назв породжує експресію урочистості, пафосу, ліричності й гумору, створює низку різноманітних стилістичних прийомів. Науковці розглядають текст не лише як структурно-семантичну, змістову або інтонаційну одиницю. Їх цікавить когнітивно-мовленнєвий аспект, саме ті елементи поетичної мови, через які розкриваються особливості авторського світобачення, своєрідність уживання національної маркованої лексики та фразеологічних одиниць, використання граматичних ресурсів мови – усе, чим досягається висока експресивність поетичного тексту [111, с. 69].

Поетичний текст – це своєрідна цілісна система, яка характеризується естетичними, експресивними, стилістичними, емоційними, функційними та інформаційними особливостями. Специфіка походження й уживання власних назв у будь-якому тексті результує в розширене коло функцій онімів: номінативна, яка полягає у виділенні власних назв з ряду подібних, такі оніми підтверджують достовірність зображуваних персонажів та подій; характеристична містить вказівку на національну чи регіональну належність

персонажів, часопросторові параметри, інформаційну та емоційну оцінку; дейктична вказує на реальних прототипів, характеризує героїв та виражає емоційне ставлення до них; ідеологічна використовується для надання соціально вмотивованої характеристики або оцінки денотата-персонажа. Кожен онімний клас у літературному творі набуває різного функційного навантаження: антропоніми найчастіше виконують характеристичну функцію з інформаційною та емоційною оцінкою; топоніми – здебільшого характеристичну з оцінною інформацією; особливістю периферійних онімів є наявність хронологічної та специфічної номінативно-характеристичної функцій.

Літературно-художні оніми володіють значними виражальними можливостями, багатством стилістичних прийомів, що свідчить про оригінальність поетичних творів. Зазначимо, що на відміну від функційного аспекту, стилістичне навантаження є спільним для всіх класів власних назв. Стилiстичні прийоми, які є важливими елементами ідіостилію запорiзьких письменників та репрезентантами мовної картини свiту, представлені лексичними засобами (метафора, порiвняння, епiтет, алегорiя, гiпербола, перифраз, заголовки, паронiмiчна атракцiя, амплiфiкацiя) та стилістичними фiгурами (паралелiзм, антитеза).

3.1. Функції антропонімів

Антропонімікон поетичних творів письменників Запорізького краю відповідає народній традиції вживання імен і є дуже різноманітним з функційно-стилістичного погляду. Стилiстичне забарвлення iменi – обов'язковий складник його мовленнєвої iнформацiї. На вiдмiну вiд енциклопедичної iнформацiї, яка свiдчить про денотат власного iменi, мовна iнформацiя встановлює зв'язок iменi з його носiєм, соцiальне поле денотата та його iменi виявляє ставлення автора до названого [197, с. 15].

Власні назви в поезіях викликають особливі емоції та набувають конотативного забарвлення. Ім'я персонажа – це яскрава й колоритна мовна

одиниця. Саме тому воно є вагомим у процесі формування індивідуально-авторської картини світу. Антропоніми, які в художньому творі позначають головних героїв, стають тематичним словом. Завдяки своїй невіддільності від дійової особи, ім'я сприймається в асоціативному комплексі з нею, отримує право не лише вказувати на позначуваний об'єкт, але й слугувати його характерологічним представником [167, с. 168].

Художні найменування людей вирізняються функційністю в літературі. Серед основних функцій, які виконують антропоніми в художньому тексті, можна назвати номінативну (називну), характеристичну, дейктичну та ідеологічну. Зазначимо, що характеристична функція може вказувати на національність, хронологію, давати експресивну та інформаційну оцінку. О. Карпенко зауважила, що письменник добирає імена своїм персонажам, уже обміркувавши їх характер та особливості, знаючи їх роль у розвитку сюжету [100, с. 69]. Всі антропоніми у творах запорізьких письменників мають різноманітне функційне навантаження та пов'язані майже з усіма елементами художнього твору.

Часто власне найменування вжите автором виключно для номінації. Письменник називає героїв, не пояснюючи й не характеризуючи ім'я. Тому антропонімам насамперед притаманна номінативна (називна) функція, яка полягає у виділенні власних імен із ряду подібних. У поетичних творах антропоніми з номінативною функцією підтверджують достовірність зображуваних персонажів та подій, вони не мають супровідних конотацій та вживаються для того, щоб однозначно називати денотата.

Більшість залучених антропонімів у поезіях запорізьких письменників виконують саме називну функцію. У художньому творі антропонім, який водночас виступає стилістемою та орієнтиром для читача, відіграє важливу роль. Акцентуємо на тому, що антропоніми, які виконують номінативну функцію, представлені такими групами: іменами (антропоніми-вокатииви, імена головних та другорядних персонажів, офіційні та неофіційні імена), прізвищами, по батькові та прізвиськами.

Антропоніми-вокативи здатні впливати на дії персонажа і одночасно привертати увагу читача до художнього твору: *Та вже пора... Пора уже, Іване...* (В. Чабаненко) [236, с. 82]; *Позіхання придушує: “Борю, їсти вже час!”* (М. Брацило) [30, с. 70]; *Наталко! Талочко! Натале!* (М. Брацило) [30, с. 84]. Такі антропоніми можуть виражати емоційно-вольову сферу мовця, актуалізувати чи активізувати адресата.

Антропоніми, які називають персонажів першого чи другого плану, також викликають певні асоціації: *Стоять на Хортиці дуби, / Неначе вої Святослава* (В. Чабаненко) [236, с. 14]; *Кий, Гатило, а то Святослав* (В. Чабаненко) [236, с. 158]; *Прийми вітання від Марічки* (М. Брацило) [30, с. 80]; *Де пройшла Катруся, / Квітнуть маки в лузі. / Де пройшла Наталя – / Озеро конвалій. / Де пройшла Надія – / Ружа червоніє* (П. Ребро) [192, с. 81]. При згадуванні імені *Святослав* в уяві читача мимоволі постає образ могутнього князя Київської Русі; імена *Катруся, Марічка, Наталя, Надія* відсилають нас до реального антропонімікону села чи міста.

Незначна група антропонімів з номінативною функцією представлена непохідними варіантами імен: *Говорить Віктор: – Подвиг? Що ти!* (П. Ребро) [192, с. 364]; *З вузликом у руках поспіша зажурена Оксана* (П. Ребро) [193, с. 294]; *І стрийко у мене був би Богдан, чи, можливо, Орест* (П. Вольвач) [45, с. 11]. Вживання таких імен допомагає автору створити більш виразні і живі образи персонажів, зробити їх більш запам'ятовуваними і особливими, а також підкреслити певні аспекти їхньої особистості чи характеру.

Повні форми імен, які виконують номінативну функцію, надають поетичним текстам більшої вагомості: *Що робити з цим не зна / Аж ось до гурту йде Степан* (М. Білокопитов) [12, с. 48]; *Смерть, і рядок, і якийсь там Василь* (П. Вольвач) [46, с. 140]; *Тут Микиту за піжаму смикнула дружина* (М. Білокопитов) [12, с. 50]; *Торохнули у спину, – / Забув і про Горпину* (В. Чабаненко) [236, с. 102]. Кожне з імен, крім того, що називає персонажа, наділене певним значенням: ім'я *Степан* (від грецького «вінок», «діадема») –

той, що оберігає інших [200, с. 100]; ім'я *Василь* (від грецького «цар») вказує на мужність і владу [200, с. 45]; *Микита* (від грецького «перемагаю») – на відважність та сміливість [200, с. 77]; а при вживанні імені *Горпина* в уяві виникає образ жінки-страдниці, яка віддано працює на благо інших [200, с. 54].

У поетичному корпусі літературно-художніх антропонімів з номінативною функцією незначний відсоток становлять прізвища та прізвиська героїв: *Син козака Павло Попович* хвацько / *У космосі дописував листа!* (П. Ребро) [192, с. 205]; *Аж не чекав: гультей Іван Порада,* / *І сива Хівря сіла під вікном* (Г. Лютий) [151]; *Під осінь вже і взяв Шовкунку Настю.* / *Вона за ним всихала ще дівчам!* (Г. Лютий) [151] та прізвиська: *Сотник Ворон* спав на хмизі (П. Ребро) [195, с. 97]; *Питали хлопці в діда Мухи* (П. Ребро) [195, с. 222]; *Якось каже дід Порада* (П. Ребро) [195, с. 230]. Виконуючи номінативну функцію, ці прізвища і прізвиська називають персонажів, прототипи яких взяті з реального життя або вигадані автором.

Імена по батькові протягом останніх десятиліть у реальній українській антропонімії виявляють чітку тенденцію до втрати характеристичного потенціалу [35, с. 120]: *Здрастуйте, Василівно!* (Л. Геньба) [49, с. 31]; *А що коли, Герасимович,* / *Цей туман – з твого села?* (П. Ребро) [192, с. 285]; *І нишком хреститься Петрович,* / *Бо ще партійний* (П. Вольвач) [45, с. 95]; *Як же Вас, Любо Василівно,* / *Доля роками гріла?* (Л. Геньба) [49, с. 34]. У творах запорізьких письменників такі антропоніми насамперед виконують номінативну функцію, хоча їм властива і характеристична. Імена по батькові надають вікову оцінку, герої з повагою звертаються до старших за віком людей.

Номінативна функція властива всім класам антропонімів у творах запорізьких письменників, бо вона називає конкретний персонаж. Літературно-художні антропоніми з номінативною функцією творять «кістяк, антропонімію канву твору, засвідчують достовірність персонажів і зображувальних подій» [5, с. 11].

Наступною не менш важливою є характеристична функція, яка може нести такі ознаки: національну чи регіональну належність персонажа, часо-просторові параметри, інформаційну та емоційну оцінку. У художніх текстах серед антропонімів з характеристичною функцією дуже вагомими є іменування, які містять вказівку на національне чи регіональне походження ліричного героя. Антропоніми, які виконують характеристичну функцію з національним значенням, представлені такими групами: повними формами імен, демінутивними іменами та прізвищами.

Зазначимо, що виразником національної ознаки стають іншомовні антропоніми, які були зафіксовані в поодиноких поезіях Павла Вольвача та Петра Ребра: *Оливковий **Федеріко** / Дихнув на моє волосся* (П. Вольвач) [45, с. 27]; *І ти вже – як не ти, ти звешся – **Ізабель** / В повітрі цім, що пристрасно-гітарне* (П. Вольвач) [45, с. 141]; *Ой, упали навіки із Росії **Ванюша**, / З Білорусії – **Янка**, з України – **Івась*** (П. Ребро) [193, с. 489]. Італійське ім'я *Федеріко*, іспанське *Ізабель*, російське *Ванюша*, білоруське *Янка* чітко вказують на належність до конкретної нації іменованого персонажа. Межування територій України з Білоруссю та Росією спричинило явище білінгвізму, яке позначилось на використанні іменних форм у поетичних текстах, а саме *Ванюша*, *Янка* замість *Іван*, *Іванко*, *Івась*.

Прізвиська *Москаль* та *Москальчук* набувають характеристичної функції з національним значенням у поезіях П. Ребра: *Хтось натуркав Катерині, / Що в Росії мужики / Так і рвуться за пороги, / Щоб піти у козаки. / Так з'явилися на Січі / (І про це далеко гук) / Вояки **Москаль** Ємея / І Омелько **Москальчук*** [195, с. 169]. Припускаємо, що аналізовані антропоніми можуть бути наділені як негативним відтінком, так і позитивним, адже не завжди перший носій цих іменувань був представником неукраїнського етносу. Прізвиська *Москаль* і *Москальчук* можуть походити з початкової назви «росіянин», проте частіше їх використовували в народі для українців, які були рекрутами. Пригадаймо головного героя п'єси видатного українського письменника Івана Котляревського «Москаль-чарівник».

Найбільш репрезентативним мовностилістичним індикатором часу є літературно-художні антропоніми з характеристичною функцією, що містить вказівку на хронологію. Конкретну історичну добу пов'язують із певними реальними історичними особами та їх іменуваннями або відповідними історичними особливостями – фонетичними, лексичними, словотворчими – онімів. Такі антропоніми здебільшого служать візитівками певного реального чи ірреального часового відрізка [35, с. 123].

Поети через прізвища реальних осіб, які виконують у творах характеристичну функцію, зображують хронологічні події. Такі іменування не лише створюють оригінальний і неповторний художній образ, а й передають дух певної епохи, історичних подій. У поетичних текстах В. Чабаненка та Г. Лютого чітко протиставлення антропонімів конкретного періоду віддзеркалює історико-культурну ситуацію в давній Україні: *Ні гот, ні Мешех, ні Батий / Не владні взять клейноди наші!* (В. Чабаненко) [236, с. 11]; *То Максима Залізняка – / Славного запорозького ватажка* (В. Чабаненко) [236, с. 134]; *Вже й мужів пізнаю, що попереду нього ступають: / Кий, Гатило, а то Святослав, / Морозенко, Богун і Хмельницький, / Кальнишевський Петро і Шевченко Тарас* (В. Чабаненко) [236, с. 158]; *І Залізник, і Мальва, і Атілла, / Пройшовши всю невідворотність кіл* (Г. Лютий) [151]. Письменники наводять ряд прізвищ історичних постатей, які відіграли важливу роль у боротьбі за незалежність та українську ідентичність. Ці антропоніми наділені характеристичною функцією, яка допомагає визначити важливість та унікальність кожного історичного персонажа.

Особливістю поезій запорізьких письменників є те, що автори (В. Чабаненко та Г. Лупинос) часто роблять екскурси в різні епохи, розширюючи комплекс історичних імен. Такі антропоніми стають виразниками авторських думок, авторської інтерпретації історичних подій: *Поети та композитори / Натхненні були Мазепою* (Г. Лупинос) [138, с. 220]; *Над «морем» Каховським гуде буревій / І чайка Мазепина плаче*

(В. Чабаненко) [236, с. 15]; *Твоя незборна, висвячена міць – / У тих шаблях, що грілися в Скутарі, / У грізнім блиску **Гонтиних** зіниць, / У тверді скель і молота ударі* (В. Чабаненко) [236, с. 110]. Антропоніми *Мазепа* й *Гонта* наділені характеристичною функцією з хронологічним відтінком, автори майстерно вплітають ці найменування в контекст. Згадування гетьмана Івана Мазепи слугує безпосередньою вказівкою на часи існування Запорозької Січі, а Івана Гонти – на часи народно-визвольного гайдамацького повстання Коліївщини. Ці антропоніми також позначають нескореність, єдність та волелюбність українського народу.

Характеристична функція з хронологічним значенням допомагає в художньому контексті зобразити імена історичних осіб, які пов'язані з різними епохами та становлять збірний образ героїв минулого. У поезіях різними антропонімами зображено часові пласти – *Петро Калнишевський* (останній кошовий отаман Запорозької Січі XVIII ст.) та *Тарас Шевченко* (видатний геній української літератури XIX ст.): *Усе ближче, все ближче оте многолюття, / Вже й мужів пізнаю, що попереду нього ступають: / **Калнишевський Петро і Шевченко Тарас** / А за ними – ще сотні лицарства!* [236, с. 158]. Використання таких антропонімів з хронологічною значимістю є характерною ознакою індивідуального стилю Віктора Чабаненка.

Літературно-художні антропоніми з характеристичною функцією, які несуть експресивну оцінку, демонструють різноманітний спектр інтимно-пестливих і пейоративно-згрубілих відтінків. Виділяємо значний антропонімний клас, до якого належать загальнонародні імена, що утворилися за допомогою суфіксів суб'єктивної оцінки. Найбільш продуктивним є суфікс -к-, який характерний антропонімам поезій всіх письменників Запорізького краю. Ці імена наділені такими експресивними відтінками:

1. Пестливості та здрібнілості: *Співається їй про **Марічку*** (Л. Геньба) [51, с. 19]; *Вона тебе, **Марійко**, на весь вік / І наперед спокутати посміла* (Г. Лютий) [151]; ***Марійко**, донечко кохана, / До «Волі Божої» мені...*

(Г. Лютий) [151]; *Давно пішли Гафія із Васильком* (Г. Лютий) [151]; *А з учора Сашко – мій друг / вже твоєї країни житель* (В. Віхляєв) [138, с. 70]; *І сказав йому Левко / Тихо і культурно* (М. Білокопитов) [12, с. 40]; *Ну, знаєш сам, як це бува, Олешку...* (М. Білокопитов) [12, с. 12]; *І баба Палашка, й Параска, / І Одудка он шкандиба* (Л. Геньба) [49, с. 18]. Через демінутивні назви письменники передають улесливість, насмішку або ввічливість. Порівняймо демінутиви *Маринка, Левко, Василько, Сашко*, з відтінком пестливості та здрібнілості з гіпокористичними іменами *Катя, Шура, Галя, Настя, Вася*, які мають нейтральний відтінок.

2. Зневаги, іронії, фамільярності: *Бо ішов жених удвох із Людкою* (Л. Геньба) [51, с. 21]; *А по стежці в поле юність маками / Та, що Людка понесла без слів* (Л. Геньба) [49, с. 28]; *Ой, налякав! Ти, Вовко?* (П. Ребро) [193, с. 294]; *Приніс Хведько півмертвого kota – / Вона й того взялася рятувати* (Г. Лютий) [151]; *Володька і грім-Петро, / Валерка грав скомороха* (Г. Лютий) [150, с. 59]; *А пам'ятаєш Вітьку із Чугуєва?* (М. Білокопитов) [12, с. 12]; *Зацікавлено вже зирка на сусідську Надьку* (М. Білокопитов) [12, с. 51]; *Бджола на паші біля Майки сіла* (Л. Геньба) [51, с. 26]. Пейоративи *Надька, Людка, Вовка, Володька, Валерка* передають неповагу або є маркерами свояцтва. Для того, щоб більш точно інтерпретувати той чи той антропонім, необхідно з'ясувати соціальну інформацію безвідносно до конкретних мовних знаків.

А. Коваль розмовні варіанти з суфіксом -к- кваліфікує як такі, що можуть виражати різне емоційне забарвлення, і залежно від території вживання, ситуації мовлення, інтонації сприймаються як пестливі, дружньо-фамільярні або ж зневажливі. При цьому дослідниця зазначає, що зловживати іменами із суфіксом -к- не рекомендується, бо певна часточка фамільярної зверхності чи зневаги в такому імені зберігається [110, с. 79].

Літературно-художні антропоніми з суфіксами -оньк- та -очк- (-ечк-) з характеристичною функцією наділені позитивними емоціями ласкавості та здрібнілості в поетичних творах Л. Геньби та Г. Лютого: *Називає Любонька,*

Любава (Л. Геньба) [51, с. 53]; *Оксаночко, Оксанко, / Вкраїночко, слов'яно* (Л. Геньба) [51, с. 108]; *І, може б, він зі сліз зварив був сіль... / А як же ти, Марієчко, звідтіль?* (Г. Лютий) [151]; *...Очима із Гафієчкою стрілась, / Відкинулась – мов стала на крило...* (Г. Лютий) [151]; *А осторонь Гафієчка – під небом. / Їй цілували ноги спориші...* (Г. Лютий) [151].

Типове вживання, передбачене попередньою практикою й відображене в мовній свідомості як на рівні мовних знаків, несе інформацію про мовця, його ставлення до співрозмовника, про наміри, про характеристики самої ситуації – як вони відображаються у поданні активного учасника комунікації [71, с. 29]. Наприклад, наступні фрази можна інтерпретувати по-різному: або як звичайне звертання, або як прояв іронії та зневаги: – *Стрічай, Лідусю, запорожців, – Павло Григорович гука* (П. Ребро) [193, с. 443]; *А він питає все: – Петрусю, / Вам зручно тут?* (П. Ребро) [193, с. 443].

Характеристичну функцію, яка наділена оцінною інформацією, можуть виконувати літературно-художні антропоніми, а саме: повні форми імен, прецедентні імена, прізвища, біблійні антропоніми. Характеристична функція антропонімів з оцінною інформацією в поетичних творах не просто іменує героя, часто поряд з цими антропонімами автори вводять у середовище художнього тексту характеризувальні апелятиви: *За богомазом сивий Митрофан* / *Вже рік який куня-спостерігає...* (Г. Лютий) [151]; *Обвилась голосочком Соломія* – / *Неначе грамофончики* (Г. Лютий) [151]; *А з тих оратаїв найпершим був Григорій, / Він люд навчив орати перелогі. / А з сіячів найпершим був Тарасій, / Добром дорідним землі він засіяв* (В. Чабаненко) [236, с. 113]. У своїх поезіях В. Чабаненко та Г. Лютий широко використовують антропоніми з характеристичною функцією для визначення інформаційно-оцінного значення того чи іншого персонажу: *Соломія* – це дівчина з дзвінким голосочком, а *Тарасій* та *Григорій* – це видатні письменники та мислителі Тарас Шевченко і Григорій Сковорода.

Припускаємо, що згадування цих імен у поєднанні з іменниками «оратай» і «сіяч» свідчить про продовження ідей Т. Шевченка та Г. Сковороди.

Характеристичну функцію з оцінною інформацією виконують імена героїв, які наділені семантичною мотивацією. Для кращого й детального розуміння твору автори разом з антропонімом наводять характеристику носія, яка відіграє важливу роль під час створення портрета персонажа: – *А-а, точно-точно! Це **Митько-п'яничка*** (М. Білокопитов) [13, с. 15]; *Ото і все лишилось від **Галини** / Після пожежі – тінь лиш божевільна* (Г. Лютий) [151]; *А біля того писані дві кралі. / Прийшла й **Секлета**, гостра на язик...* (Г. Лютий) [151]. В останньому уривку Г. Лютий інформує читача і проводить паралель з героїнею п'єси Михайла Старицького – Секлетою Лимерихою, а також водночас наділяє антропонім *Секлета* конотативним значенням. Також апелятив може вказувати на вік персонажа: *Другокласничок **Назар** – / Унікальний має дар* (М. Білокопитов) [12, с. 37]. Оцінну інформацію надає саме апелятив, що стоїть поруч з антропонімом. Такі антропоніми в більшості представлені у творах М. Білокопитова та Г. Лютого.

Завдяки характеристичній функції з оцінною інформацією художні антропоніми відрізняються від реальних імен. Так, слов'янське чоловіче ім'я *Богдан*, що означає «Богом даний», підтверджує, що воно було своєрідним звертанням чи то вдячним, чи то благальним: – *То що, **Богдане**? Будемо вертати?* (В. Чабаненко) [236, с. 82]; *Уже **Богдан** наточує ножі / Од соняхів одсахуються тіні* (Г. Лютий) [151]. Дуже часто таке звертання сприймалося як побажальне, що адресувалося Богові.

У поетичних текстах В. Чабаненка та П. Ребра представлений антропонім *Бетховен*, який несе характеристичну функцію з оцінною інформацією: *І зорі-долі меркнуть уночі, / Німує атомом заглушений **Бетховен*** (В. Чабаненко) [236, с. 60]; *В нім живе дух **Бетховена, Штрауса, Гріга...*** (П. Ребро) [192, с. 184]; *Дивуйся, світе, / Бентеги повен! / Дивуйся, світе, – / Воскрес **Бетховен**!* (В. Чабаненко) [236, с. 144]; *В нім жив Дніпро –*

наш голубий **Бетховен**, – / Як сам поет в піснях Славути жив (П. Ребро) [193, с. 55]. Образ Бетховена, одного з найвидатніших композиторів, уособлює силу, волю, геніальність та неперевершеність людського таланту.

Поетичні твори запорізьких письменників представлені не тільки ліричним жанром, але й гумористичним, у якому також присутні антропоніми з характеристичною функцією, що несуть інформацію і оцінку. Насамперед для досягнення гумористичного ефекту письменники вживають прізвиська з інформаційно-оцінним значенням. П. Ребро, М. Білокопитов та Г. Лютий використовують значну кількість прізвиськ, через які показують комічну оцінку персонажів творів: *Те, що **Вісюк** – затятий бюрократ, / Стоїть всьому новому на заваді* (М. Білокопитов) [12, с. 67]; *Козака **Нетудихату** / (Їхав до Горпини) / Вздрів вельможа дурнуватий / І бере на кпини* (П. Ребро) [195, с. 21]; *Дістав його **Притикало** – причепа, / Як дошкуля на белебні мороз...* (Г. Лютий) [151]. Поети дуже влучно підібрали іменування кожному персонажу, адже під час ознайомлення з твором у читача в уяві одразу виникає образ із певними особливостями характеру, вдачі або зовнішності. Такі власні імена зазвичай наділені яскраво вираженим емоційним забарвленням. В основі характеристичної функції прізвиськ з оцінною інформацією лежать лексеми з прозорою семантикою, тому антропоніми з такою функцією утворилися через наявність асоціацій із колишнім апелятивним значенням назви.

Біблійні антропоніми (образи Адама і Єви) також виконують характеристичну функцію, несуть у собі інформацію про безперервний зв'язок народу з християнським минулим та оцінку дій біблійних персонажів, що уособлюють гріховність, відречення від раю: *Існує день, де я іще сміюсь / Оплутуючи сміхом, мов шовками / Того хто залишився у раю / Після падіння **Єви і Адама*** (М. Брацило) [30, с. 91]; *Відтоді, як лишили райський сад / **Адам і Єва**, – все іде по колу* (М. Брацило) [24, с. 15]; *І гіпноотично билосся вітрило / Із полум'я, що бачив і **Адам*** (Г. Лютий) [150, с. 185]. Антропоніми сакрального світу *Адам і Єва* містять знання про Всесвіт і зберігають

відомості про загальнолюдські цінності. Цей тип конотонімів належить до культурного патерну [142, с. 251].

Письменники Запорізького краю в поетичних текстах залучають біблійні персонажі, які наділені негативною інформацією та оцінкою. Наприклад, вчинок Каїна означає непізнання зло, він стає першим братовбивцею на землі: *Ранок, нерозкаяний, мов **Каїн**, / Кров із пальців змиє у воді* (М. Брацило) [30, с. 55]; *Можливо, завинивши, **Каїн** / Закляк із жаху на траві* (М. Брацило) [30, с. 88]; *Порвати їх стократно нам хотіли / Оті, що носять **Каїна** печать* (П. Ребро) [192, с. 247]; *Біблейським пилом скриті тайни, та першою з безчестя слав на всі віки: убивця – **Каїн*** (О. Медко) [159, с. 31]. Кожен поет своєрідно обіграє образ Каїна: він виступає символом вбивці, зради, провини і покарання; пов'язаний зі страхом та тривогою від здійсненого вчинку; слугує об'єктом порівняння з людьми, які здійснили подібні злочини; образ Каїна використовується для передачі глузування.

Характеристична функція з оцінною інформацією характерна і для біблійного антропоніма *Іуда (Юда)*, який насичує змістовий план розповіді певною магічністю: *Скоро вже на **Іудею** / Перетворить світ ...* (В. Чабаненко) [236, с. 93]; *На рогах його не один уже **Юда** повісився* (М. Брацило) [24, с. 36]. Антропонім *Іуда* для посилення експресії описуваної ситуації В. Чабаненко та М. Брацило вводять у тексти із прямими коментарями і чіткими паралелями між священним текстом і реальними ситуаціями.

Характеристична функція антропонімів є найбільш продуктивною серед інших функцій (54 %). У складі характеристичної функції виділено антропоніми з вказівкою на національну чи регіональну належність (5 %), часо-просторові параметри (11 %), інформаційну (19 %) та емоційну оцінку (19 %).

Наступною функцією, яку виконують антропоніми в поетичних творах, є дейктична. Дейктичну функцію онімної лексики вперше визначив та описав Л. Белей при аналізі літературно-художніх антропонімів:

«...певним літературно-художнім антропонімам притаманна ще одна властивість, про яку майже не згадують антропономасти, – вказувати на реальних осіб, які зображуються у літературно-художньому тексті. Такі антропоніми ми пропонуємо називати дейктичними» [5, с. 97]. Мовознавець О. Карпенко подібні онімні розряди називає протонімами, оскільки вони містять вказівку на реальних прототипів. Антропоніми, які виконують дейктичну функцію, не тільки натякають на реальних прототипів, але й характеризують героїв та виражають емоційне ставлення до них.

У доробку Л. Геньби, М. Брацило та М. Білокопитова виділяємо групу антропонімів з дейктичною функцією, що іменують конкретних людей з оточення письменників, знайомих, друзів та рідних: *Йде Грицько із Любою у серці*, / *Йде з Грицьком до подруги Василь* (Л. Геньба) [49, с. 11]; *Ми знову самі*, / *Мов в дитинстві – Юрась і Маринка* (М. Брацило) [30, с. 104]; *Мій друже Валько!* / *Сядемо до столу* (М. Брацило) [30, с. 85]. У трансформованих літературно-художніх антропонімах, що містять вказівку на реальних осіб, легко розпізнати реальні іменування прототипів. Наприклад, в антропонімах *Грицько* та *Валько* відгадуються відомі запорізькі письменники Григорій Лютий і Валентин Терлецький. Дейктичну функцію виконують і антропоніми *Юрась* і *Маринка*, що вказують на реальних осіб – подружжя письменників Юрій Нога і Марина Брацило.

Для творчості М. Білокопитова є характерним те, що імена, які він залучає з реального антропонімікону, виконують дейктичну функцію, вказуючи на акторів Запорізького обласного музично-драматичного театру ім. Володимира Магара: *Агов, пливіть сюди, Ілліч!* [14, с. 91]; *Іван Ілліч човном керує* / *Євгенко глина навсібіч...* [14, с. 91]; *Аж бачу з боку Запоріжжя* / *Смолій із Козьмиком плвуть* [14, с. 91]; *Глип – то не сом, не лящ, не щука* / *А загримований Гапон* [14, с. 93]. Так, прототипом персонажа *Івана Ілліча* (Смолія) є український письменник і журналіст Іван Смолій, *Євгенка* – заслужений артист України Євген Козьмик, *Гапона* – народний артист України Олександр Гапон.

Особливістю поетичних творів О. Медка є використання антропонімів з дейктичною функцією: *Був такий поет – Холодний. Не безридний, не голодний, із чернігівських, пророк, мав сміливість, як порок* [159, с. 14]; *Сам вже порох той Холодний, без відзнак і не народний...* [159, с. 14]; *Я знаю, молиться Рекуба вже з потойбічного села, щоб взимку нас зігріла груба і всі раділи від тепла* (О. Медко) [159, с. 16]. У самих текстах автор дає вказівку, що *Холодний* – це письменник Запорізького краю Юрій Єршов-Холодний, а *Рекуба* – це український поет, прозаїк та журналіст Анатолій Рекубрацький. О. Медко використовує не просто звичайне прізвище, а прізвисько; тому читач повинен додумати, провести паралелі і відгадати в згаданому персонажі прототипа.

Прізвища відомих письменників та акторів у поезіях виконують дейктичну функцію, адже вони є важливими для створення реального часопросторового фону поетичних творів, позначаючи своєрідний розвиток української культури: *...Шевченка заповітний код / код України, введений у Вічність* (В. Віхляєв) [138, с. 69]; *Пора схаменутись, піднять хоругви, / як радив Шевченко – гострити сокиру* (Т. Осінь) [180]; *...І не в кибитці – в палаці яснім / Обійметься з Франком і Руставелі* (П. Ребро) [192, с. 130]; *В краю, де визрів гнів Шевченка, / Де шаблі Байди свист живий, / Нам засіяв талант Довженка, / Юри, Данькевича, Ужвій* (П. Ребро) [192, с. 117]. Ця група антропонімів представлена в поезіях В. Віхляєва, Т. Осінь та П. Ребра і є визначальною для ономаписьма цих авторів.

У доробку запорізьких письменників є невеликий пласт літературно-художніх антропонімів з ідеологічною функцією, яка використовується для надання соціально вмотивованої характеристики або оцінки денотата-персонажа. Ці антропоніми суб'єктивно-політичні, адже їх характеристичний чи оцінний потенціал не містить підтверджень в енциклопедичній характеристиці. Властивістю літературно-художніх антропонімів, які виконують ідеологічну функцію, є те, що вони перестають вживатися, по суті, разом із відмиранням тієї системи, у якій виникли [189, с. 35].

У поезіях П. Ребра особливу увагу привертають найменування вождя комуністичної ідеології (Йосифа Сталіна) та основоположника націонал-соціалізму (Адольфа Гітлера): *Якби воскрес сьогодні **Сталін** / І подивився навкруги...* [192, с. 357]; *У нас один був «батько» **Сталін**, / А чи була тьма-тьмуца їх?* [192, с. 367]; *Воскресай же, рідний краю, / Вже не прийде **Гітлер-нес*** [192, с. 408]. Антропонім *Гітлер* передає виразну негативну конотативність, яка містить конотеми «тиран» і «загарбник»; а псевдонім *Сталін* уособлює авторитарне і тоталітарне правління, політичні репресії.

Особливістю поетичних текстів П. Юрика є використання антропонімів з ідеологічною функцією. Серед антропонімних класів часто вживається негативно забарвлене прізвище *путлер* (на позначення президента російської федерації): *Браття, нам би **Путлера** піймать!* [246, с. 29]; *В **Путлера** – натура хижаків. Дураків зібрав і бандюків* [246, с. 28]. Антропонім *путлер* належить до пейоративів-оказіоналізмів з негативною ідеологічною функцією, адже це слово було створене в роки російсько-української війни. Контамінування прецедентних прізвищ *Путін* і *Гітлер* передає ідентичні загарбницькі ідеології та засудження їхніх дій суспільством.

Показовим є вживання лексеми *фюрер* на позначення президента росії, це своєрідна відповідь на звинувачення російською стороною України у фашизмі: *Так запевнив фюрер **Путін** / Разом із кремлівством* [246, с. 61]. Прізвище російського президента часто використано в негативному контексті саме в гумористичних творах (анекдотах та каламбурах): *Тепер же **Вольдемар-зараза** / (Чутки йдуть) нюха нашатир* [246, с. 43]; *А іще не треба буде / Їм платить бабло. – / Так міркує словоблуда – / **Вовочка Хамло*** [246, с. 32]; *Бо надумав навіжений / **Вольдемар Хамло*** [246, с. 30]; *І назвіть **Владімір Путін** – / Я з ним розберуся!* [246, с. 62]; *Обступили генерали / **Вовочку Хамла**, / Мов скажені, закричали: / – **Путіну** – хвала!* [246, с. 30]. Як

бачимо, українці створили надзвичайно багато принизливих прізвиськ на позначення путіна, винуватця збройної агресії росії.

Набувають ідеологічно негативної конотації й інші одіозні особи з оточення путіна: *Расею заснували жириновські!* [246, с. 45]; *І Порєчик, і Кадиров, / І прицюцькуватий Жирик – / Україну знищить повелів* [246, с. 28]; *Коли загинуть Путін і Медведєв* [146, с. 57]. Ця група антропонімів активізувалася саме під час російсько-української війни.

Отже, літературно-художній антропонімікон поетичних творів різноманітний з функційного погляду і представлений антропонімами з характеристичною (54 %), номінативною (20 %), дейктичною (16 %) та ідеологічною (10 %) функціями. Антропоніми з номінативною функцією репрезентовані в поезіях П. Ребра, Г. Лютого, В. Чабаненка, М. Брацило, П. Вольвача, М. Білокопитова, Л. Геньби; з характеристичною – у П. Ребра, В. Чабаненка, Г. Лютого, М. Білокопитова, Л. Геньби, М. Брацило; з дейктичною – у М. Білокопитова, М. Брацило, О. Медка, Т. Осінь, В. Віхляєва; антропоніми, які виконують ідеологічну функцію, вживаються тільки у творчості П. Ребра та П. Юрика.

3.2. Функції топонімів

Топоніми, як і всі класи онімів, підпорядковані загальним законам художнього контексту. Вони є експресивно та стилістично насиченими, створюють географічну просторову основу художнього тексту, формують простір твору і відтворюють його контурну карту, на яку потім накладається дія. Відсутність топонімів, як певних онімів-путівників і орієнтирів в сюжетному русі та образній системі, ускладнює досягнення достовірності опису [244, с. 332].

У художніх творах функція топонімів полягає в посиленні локальної характеристики співвідношення «персонаж – місце дії», оскільки герої часто пересуваються в просторі. Антропоцентричність художнього тексту не передбачає наявності великої кількості персонажів, а підкреслює увагу

автора до людини. Зазвичай, герой твору має одне іменування, але може перебувати в різних місцях. Це призводить до того, що антропонім один, а топонімів може бути багато [244, с. 332].

Топоніми тільки в контексті набувають додаткових конотацій, а без нього несуть суто локалізаційний характер. Дуже слушно з цього приводу висловилося М. Новікова: «Звернення до реальної топографії, актуалізація географічного простору сприяє утворенню значних стилістичних конотацій, відповідної експресії та чіткому окресленню художнього простору» [177, с. 64]. Літературно-художній топонімікон творів письменників Запорізького краю неоднаковий з функційного погляду і представлений топонімами, які виконують номінативну, характеристичну (з вказівкою на національність або регіональність, хронологію, оцінну інформацію), ідеологічну та дейктичну функції.

Номінативна функція є обов'язковою для топонімів, адже вони виділяють об'єкт і вказують на місце його розташування: *Тут з Росії і Білорусі / Теж романтики молоді* (П. Ребро) [193, с. 106]; *Цікаво, звідки ця фраза? / я ж жодного разу / не був у Греції* (М. Брацило) [30, с. 174]; *З Китайської Народної, / З віддалених широт* (М. Білокопитов) [12, с. 34]; *Дід і баба з боку батька / Родом з Аргентини* (М. Білокопитов) [12, с. 57]. Хороніми є важливим засобом умовної диференціації простору, вони допомагають ідентифікувати та локалізувати географічні об'єкти.

Номінативна функція властива і комонімам, які зображують конкретне місце подій: *На мить здалося: я тут не сама... / І вже люблю Петрово-Свистуново* (Л. Генба) [51, с. 125]; *Вбралася Соколівка* (Л. Генба) [51, с. 23]; *А якщо хочеш – бери і їдь / В Басань або Жовту Кручу* (П. Вольвач) [45, с. 128]; *І так весело мчить-пролітає / І життя, і село Кринички* (П. Вольвач) [45, с. 49]. Автори використовують такі комоніми для передачі специфічних локацій та атмосфери, що створює особливий колорит поетичних текстів.

Номінативна функція топонімів є вагомим складником опису географічного простору. Номінативними конотаціями наділені пелагоніми *Чорне море*, *Жовте море* і *Азовське море*, які вказують на місце дії: *Азов до берегів раз по раз горне / Вєрвечку хвиль, а далі море Чорне* (П. Вольвач) [45, с. 140]; *Він покаже вам ураз – / Де Бахрейн, де Жовте море...* (М. Білокопитов) [12, с. 54]; *Дорога до моря Азовського / Біжить собі та й біжить...* (П. Вольвач) [45, с. 56]; *Моря Чорного води сині* (М. Білокопитов) [14, с. 16]. Такі оніми називають не лише водні простори України, але й слугують показниками водних назв інших країн.

Однією з найважливіших функцій топонімів є характеристична, яка може вказувати на українську ментальність, регіональні та часо-просторові параметри, інформаційну оцінку. Усі запорізькі письменники активно послуговуються топонімами з характеристичною функцією, яка описує український простір і ментальність. Зокрема, найчастіше фіксуємо вживання хороніма *Україна*, який виступає не тільки топооб'єктом, а й вказує на українську культуру, підкреслює гордість, невіддільність від Батьківщини та важливість українського національного менталітету: *Моя Мати велична, / Україна моя!* (М. Брацило) [30, с. 17]; *Легіони мужніх полягли / З мрією про тебе, Україно* (П. Ребро) [192, с. 385]; *Що з тобою, моя Україно?* (М. Брацило) [30, с. 25]; *Україно моя, / Все, що зву я віки Україна, / Все, що б'ється в мені, – / Вся гаряча крові течія...* (Г. Лютий) [151]; *Та душа до того краю – / В Україну – завжди лине!* (П. Юрик) [246, с. 16]; *О прийми свою кровину, / Україно, моє сонце!* (П. Юрик) [246, с. 17]; *Та більше за все в цьому грішному світі боюся, / Що Зоною стане уся Україна моя* (І. Калиниченко) [95]. Такі вислови свідчать про глибокий емоційний зв'язок письменників з Україною.

Топоніми, що виконують характеристичну функцію з регіональним значенням, насамперед репрезентовані хоронімами: *З горя дочасно, мабуть, стинилося / Серце Гомера із Наддніпрянщини* (П. Ребро) [192, с. 216]; *Козацький сміх – / Це свято для усіх. / Жартує і танцює Придніпров'я*

(П. Ребро) [193, с. 506]; *Ми усі – брати і сестри / Від Донбасу до Карпат* (П. Ребро) [193, с. 506]; *Я тільки раз побув у цьому краї, / Але Донбас причарував мене...* (П. Ребро) [192, с. 190]. Регіональні оніми вказують на рідний край письменників, а власні назви всієї України підкреслюють єдність українських земель.

Полісоніми, які наділені характеристичною функцією з позначкою на регіональність, розширюють уявлення читачів про «малу батьківщину» поетів: *Гуляй-Поле димнолике – звідки зник* (П. Вольвач) [46, с. 129]; *Ген салютує Запоріжжя – / Луна спадає на стерні...* (П. Ребро) [193, с. 16]; *Які там зараз ціни у Токмаці?* (П. Вольвач) [45, с. 45]; *Звідкіль його у тридцять третій рік / Погнав Голодомор на Запоріжжя...* (І. Калиниченко) [94]; *Ген аж у Гуляйполе* (Л. Геньба) [51, с. 24]; *Живу собі під Запоріжжям – / У придніпровському степу* (М. Білокопитов) [12, с. 27]; *...Чапаєвка понад плесами / Крилом яворів маячить* (Г. Лютий) [150, с. 61]. Письменники з трепетом та щирою любов'ю згадують свої рідні міста, селища, села; в уяві відразу постає мальовнича картина того чи того краю, яка переносить нас у таке тепле безтурботне дитинство.

Рідні міста письменників зображені всебічно і наділені відмінними характеристиками. В І. Калиниченка це мала батьківщина, місце, де народжується і формується особистість; у П. Вольвача це місто з неповторними рисами, які виокремлюють його серед інших міст; у Г. Лютого наголошено на важливості міста, на тому як воно впливає на людей, зокрема на початок творчої діяльності самого автора.

Серед топонімів з характеристичною функцією дуже вагомими є інсулоніми *Великий Луг* та *Хортиця*, які вказують на те, що письменники народились у Запоріжжі та області, а також ці місця для них виступають не просто географічною назвою, а мають глибший зміст та символічне навантаження: *Тієї осені помер Великий Луг* (В. Чабаненко) [236, с. 22]; *Плаче Хортиця, як мати, / Луг конає – побратим* (П. Ребро) [192, с. 377]; *На Хортиці, над Хортицею дощ, / Забіг зухвало у обідню тишу* (Л. Геньба) [49,

с. 47]. Такі назви сприймаються не лише як вказівки на окремі географічні об'єкти реальної топографії нашого регіону, а як згорнений, закодований маркер на означення всієї Батьківщини.

Літературно-художні топоніми з характеристичною функцією, що вказують на хронологію, здебільшого служать візитівками певного реального чи ірреального часового відрізка [35, с. 123]. Поети, створюючи топонімні класи, враховують як денотативно-конотативну семантику, так і стилістичні можливості, адже це сприяє ефективній взаємодії автора й читача. Топоніми не тільки називають певний об'єкт чи місце, а виступають своєрідними маркерами цілої епохи чи вказують на якісь події з життя народу чи самого автора. Незважаючи на низький рівень експресивного забарвлення, такі топоніми є естетично значимими, оскільки виконують у контексті локативно-темпоральну функцію [125, с. 145].

Насамперед характеристична функція з позначкою на хронологію, притаманна хоронімам: *Ми ж повинні до Європи ближче підпихатися* (М. Білокопитов) [12, с. 50]; *Затрясуться, впадуть і згорять / В нім нікчемно-помпезні Помпеї* (В. Чабаненко) [236, с. 25]; *І встане Польща наша з могил, / З могил, з пільми устанем ми* (В. Чабаненко) [236, с. 149]. Ці хороніми переміщують читача в конкретний історичний період та просторову площину, якій притаманні ці назви.

Запорізькі письменники неодноразово згадують героїчне минуле українського народу, на основі таких відомостей і створюється яскрава історична реальність: *Із Жовтих Вод, із Калки, із Пиляви – / Доживемо, домрієм до спокут / Не до чужої – до своєї слави. / Бо сам Господь посіяв нас отут* (Г. Лютий) [151]. Гідронім *Жовті Води* відсилає нас до Битви під Жовтими Водами (1648 р.) між військами Речі Посполитої та українськими козацько-селянськими військами Богдана Хмельницького; гідронім *Калка* змушує пригадати Битву на Калці (1223 р.); комонім *Пилява* викликає спогади про легендарну переможну битву української козацької армії під Пилявцями (1648 р.).

У творах запорізьких митців важливим мовностилістичним засобом є літературно-художні топоніми з характеристичною функцією, що несе інформацію та оцінку. Такі власні назви мають дуже широкі характеристичні можливості [35, с. 96]. Топонімні класи в поетичних творах наділені геофізичною та загальнокультурною інформацією, а також багатим спектром конотацій. Через топоніми письменник намагається зобразити світ таким, яким бачить його сам; це світ, у якому письменник живе, відчуває, пізнає, творить та зображує.

При аналізі характеристичної функції з оцінною інформацією знову варто пригадати поліфункційний хоронім *Україна*, який передає незламність українського народу: *Ми – окраєць **Вкраїни**, її золотий оберіг* (Л. Геньба) [51, с. 13]; *Ми з **України** – ні – нікуди не йдемо* (П. Вольвач) [46, с. 127]; *На підмогу Северину / Боронити **Україну*** (В. Чабаненко) [236, с. 146]; *З пісень, з проміння, з лавра ніжних віт / Вона вінок сплітає **Україні!*** (В. Чабаненко) [236, с. 96]; *До ніг його прихилися, молися, – / То, може, **Вкраїну** спасеш?* (В. Чабаненко) [26, с. 23]. У наведених контекстах згадується підтримка Северина для захисту України, процес сплетення вінка для України, що свідчить про небайдужість запорізьких письменників до майбутнього України.

Через власну назву *Україна* автори показують глибину проблем, негараздів, які довелося їм самим пережити. Дуже часто Україна змальована сумними барвами: *Сном забулась сумна **Україна**, / Тільки пісня прадавнього краю* (М. Брацило) [30, с. 25]; *І, як завжди, вітерець нестиме / Білі хмари в степ і на лиман. / І ділити **Україну** з тими, / З тими, для котрих її – нема...* (П. Вольвач) [45, с. 119]; *Та вже по них – тремтлива світлотінь, / Мов **Україна** родиться з видінь* (П. Вольвач) [46, с. 31]. Хоронім *Україна* відображає стан душі авторів, які відчують болючу долю країни.

Для більшості запорізьких письменників (В. Чабаненка, П. Вольвача, М. Брацило, І. Калиниченка, П. Юрика) образ України є дуже близьким: *За землю рідную, / **Україну** бідную / Відомщав...* (В. Чабаненко) [236, с. 165];

Люд голодний стогне-тужить, плаче Україна (В. Чабаненко) [236, с. 102]; *У боях за Україну / Переможеши ти* (П. Юрик) [246, с. 6]; *Що стою в трагічній Україні, / Й чую, крізь вселенську тишину, / Як ростуть нові її склепіння* (П. Вольвач) [46, с. 189]; *Де ти був, як стогнала твоя Україна* (М. Брацило) [30, с. 32]; *Інакше якось глянем у вікно, / А там уже не буде України...* (І. Калиниченко) [95]. Помічено, що автори наче оживлюють Україну, ставляться як до рідної людини, за яку болить душа й серце; їм страшно навіть уявити, що колись України може не бути.

У поезіях зображено любов українського народу до рідного краю, історичним минулим якого вони щиро пишаються: *Та де б не був я – щохвилини / Мені те пам'ятати слід, / Що з-під долоні Україна, / Як мати, дивиться услід* (П. Ребро) [192, с. 302]; *Тож виспівуй солов'їно, / Калиново-яблунева, / Кароока Україно – / Мати й донька Кобзарева!* (П. Ребро) [192, с. 183]; *...Щоб друг сказав: «Спасибі, Україно»* (П. Ребро) [192, с. 306]; *Бо б'ється два серця в грудях: / Моє і моєї Вкраїни* (М. Брацило) [30, с. 26]; *Кажуть, гарна ти, Росіє, / Тільки ти – не Україна. / Кажуть, щедра ти, Росіє, / Тільки ти – не Україна* (П. Юрик) [246, с. 16].

Характеристична функція хоронімів, яка несе оцінну інформацію, виражається через зменшено-пестливі форми. Хоронім *Україна* має демінутивний варіант *Українонька*, що втілює емоції стосовно Батьківщини: *Незнищенні вони, / Ними дух Україноньки повен. / Як їх можна сховати? / Проступають: / Ховай не ховай...* (Г. Лютий) [151]; *Мені здається, Хортице, що ти – / Замерле серце рідної Вкраїноньки* (В. Чабаненко) [238, с. 131]; *Буйно цвіте Українонька мила / Й серце, зігрите любов'ю батьків* (І. Калиниченко) [94]; *Народився син та й у бранки – / В Україноньки зі сльози* (Г. Лютий) [150, с. 48]. Вживання демінутива *Українонька* надає образу країни атрибутів материнства, зв'язку з рідною землею, між народом і Батьківщиною.

Зрідка хороніми, які виконують характеристичну функцію з оцінною інформацією, уживаються для створення гумористичного ефекту: *Кудись в*

Монако чи в Панаму, / Де воля, спокій і офшори... (М. Білокопитов) [12, с. 46]; *Він покаже вам ураз – / Де Бахрейн, де Жовте море, / Де Кавказ, де Гондурас...* (М. Білокопитов) [12, с. 54]; *А людно як, людно! / Народу – неначе в Китаї* (М. Брацило) [30, с. 146]; *Ось ниточки із Франції* (М. Білокопитов) [12, с. 33]. Згадані країни пов'язані з багатством, розкішшю та відпочинком, саме це і створює контраст між зображеними ситуаціями та образами.

На особливу увагу заслуговує відносно нова політична назва *Донбас*, яка утворилася від найменування «Донецький кам'яновугільний басейн». За радянських часів цей топонім вважався пропагандистським: *Ви планували: Крим, тепер – Донбас, / щоб землю нашу краяти на клаті?! (Т. Осінь)* [180]; *А скрізь горять, як сон, червоні маки – / Нескорені вогні степів Донбасу* (І. Калиниченко) [95]; *«Сюр» поета не про нас, та в горбах-гробках Донбас* (О. Медко) [159, с. 14]; *Крим йому, / Донбас подайте, / Сирію і Білорусь!* (П. Юрик) [246, с. 35]. Письменники наділяють цю назву оцінною інформацією, зображуючи свої хвилювання за захоплений український край.

Полісоніми, що також наділені характеристичною функцією з оцінною інформацією, відображають жахливі воєнні дії російських окупантів у багатьох українських містах. *Буча, Харків, Ірпінь, Ізюм, Маріуполь* – це назви, які стали прецедентними й отримали значення з актуалізацією номенів «страждання», «нескореність», «нездоланність»: *Руйнують Херсон, / Маріуполь, столицю, / Тримається Харків, / мов крейсер «Варяг»* (П. Юрик) [246, с. 48].

Більшість полісонімів в аналізованих поетичних текстах також виконують характеристичну функцію з вказівкою на особливості того чи іншого міста, яку дають апелятиви перед онімом: *Вічну гавань має слава, / В щастя є адреса: / Це весела, величава, / Сонячна Одеса* (П. Ребро) [193, с. 497]; *Нерідко і на стольний Київ / Дуб живодайну кидав тінь* (П. Ребро) [193, с. 206]. Такі полісоніми передають спогади та роздуми ліричного героя про певне місто, у якому відбулись особливі події.

Оцінну інформацію несе і різноманітний за значенням потамонім *Дніпро*, який може виражати тугу й сум за пограбованим чи зруйнованим: *Принишк Дніпро – такий тут шум і гам* (П. Ребро) [192, с. 332]; *Птах ширяє над Дніпром / Чи душа козацька?* (П. Ребро) [192, с. 332]; *Квилять чайки дні і ночі, / Бо отруєний Дніпро* (П. Ребро) [192, с. 377]; *Не кров – огонь. Коли й Січі не стало, / Вони все 'дно тікали до Дніпра* (Г. Лютий) [151]; *Сум століть над Дніпром* (В. Чабаненко) [236, с. 8]; а може бути наділений позитивними конотаціями: *І курять люлечку Карпати, / Й Дніпро в порогах виграє* (П. Ребро) [192, с. 399]; *В нім жив Дніпро – наш голубий Бетховен, – / Як сам поет в піснях Славути жив* (П. Ребро) [193, с. 55]; *Стоять міста великі при Дніпрі* (П. Вольвач) [46, с. 225]. Із контексту та сполучуваності цього потамоніма розуміємо, які емоції хоче передати автор: *сум над Дніпром*, *принишк Дніпро* – сум, меланхолія; *отруєний Дніпро* – розчарування через забруднення річки; *Дніпро виграє* – радість, захоплення, піднесений настрій; *жив Дніпро* – жвавість, енергія, активність.

Характеристична функція топонімів є найбільш продуктивною серед інших функцій (68 %). У складі характеристичної функції виділено топоніми з вказівкою на національну (7 %) чи регіональну (14 %) належність, часо-просторові параметри (5 %) та оцінну інформацію (40 %).

У поетичному доробку запорізьких письменників є значний пласт топонімів з ідеологічною функцією: *Оті, що їх замучено в Сибірах, / Оті, що їх спалили в Орлеанах* (В. Чабаненко) [236, с. 67]; *За що кати вас на Голготи виводжали? / За що царі вас у Сибіри засилали?* (В. Чабаненко) [236, с. 64]. Хоронім *Сибір* наділений негативною конотацією та відсилає нас у період тоталітаризму Радянського Союзу.

Бінарною опозицією до назви *Україна* виступає хоронім *росія*. Аналізована назва набуває тільки негативних конотацій, адже з кожним днем ненависть українців до країни-агресора зростає: *Бо засиділись хлопчиська, / Як у норах гадь, / А Росії те юрмисько / Треба годувать!* [246, с. 31]; *Служив Росії цей кадет. / Хоронять тут. Бо «их там нет»!* [246, с. 27]; *Я подався у*

Росію – / *За туманом і грошима* [246, с. 16]; *Вертайтесь в Росію*, / *поручник Голицин* [246, с. 50]; *Підгодовує Росія* / *Дойчешвайн-керівників* [246, с. 45]; *Ви в Росії бражку жлуктите*, / *Потяг ваш в багнюку вгруз* [246, с. 19]; *Вони б тоді пішли б і на Росію*, / *Але ж чомусь Росії не було* [246, с. 20]. Використання хороніма *росія* є характерною ознакою індивідуального стилю П. Юрика. Саме цей письменник зневажливе ставлення передає через різноманітне графічне зображення: написання топоніма з малої літери та використання форми *расея*: *Повідомили їм чинно / Малічікі з Расеї*, / *Що у негараздах винні / Укри і євреї* [246, с. 38]; *Расею* заснували жириновські! [246, с. 45]; *За юдині срібні сюди вас пригнали* – / *Во славу Расеї на підлу війну* [246, с. 49]; *Україна і Болгарія / Краці будь-яких росій* [246, с. 19]. Щодо написання хороніма *росія* з малої літери зазначимо, що в «Українському правописі» є примітка про можливість написання власної назви з малої літери, якщо вона вживається зі зневажливим емоційно-експресивним значенням.

Полісонім *москва* також наділений ідеологічною функцією, як і прецедентний хоронім *росія*: *...кінь Сагайдачного, / гетьмана славного, / топче Москву* [246, с. 15]; *Москву* спалить хотіли печеніги, / *Але її чомусь ще не було* [246, с. 20]; *В Москву* й попів послала б мати Ольга, / *Але Москви тоді ще не було* [246, с. 21]; *Також потопчуть обдерту Москву* [246, с. 15]; *Хозарин, щоб не підіймав глави – / Побив його. Вглив би й московіту, / Але, на жаль, ще не було Москви...* [246, с. 20]. Полісонім *москва* несе в собі виключно негативне значення.

Варто зазначити, що нечисленну групу представляють літературно-художні топоніми з дейктичною функцією (*Азов* → *Азовське море*; *Луг* → *Великий Луг*; *Південний Схід, Схід* → *Запорізький край*; *Красиве* → *Грушеве*, *Пилява* → *Пилявці*; «море» *Каховське, Каховське корито* → *Каховське водосховище*; *Руське море* → *Чорне море*): *Махнув козак у Лузі булавою – / Знялись орли з верхів стрімких / карпатських / І соколи злетіли за пороги, / І Гролом-кличем вдарили литаври...* (В. Чабаненко) [232, с. 14]. Такими

вказівними топонімами поети втілюють як позитивну, так і негативну оцінку до певних непривабливих явищ суспільного життя.

Запорізькі письменники використовують пелагоніми з дейктичною функцією, щоб відтворити історію своєї батьківщини в конкретний період та епоху: *Над «морем» Каховським гуде буревій / І чайка Мазепина плаче* (В. Чабаненко) [236, с. 15]; *А там унизу, у Каховськiм коритi, / Клеочуть i пiнятьcя води зi злостi* (В. Чабаненко) [236, с. 18]; *І покотились грізно морем Руським / Могутні хвилі помсти і розплати* (В. Чабаненко) [236, с. 114]. Зауважимо, що в давнину *Руським* називали Чорне море через довготривалі морські походи русів.

Визначено, що більшість письменників Запорізького краю вживає топоніми з характеристичною функцією (68 %) – П. Ребро, В. Чабаненко, П. Вольвач, Г. Лютий, М. Брацило, М. Білокопитов, Л. Геньба, І. Калиниченко, П. Юрик; менш уживаними є топоніми з ідеологічною функцією (18 %) – доробок В. Чабаненка і П. Юрика; топоніми з номінативною функцією (12 %) репрезентує творчість М. Білокопитова, Л. Геньби та П. Вольвача, а з дейктичною функцією (5 %) – П. Вольвача, Л. Геньби, Г. Лютого, В. Чабаненка та П. Ребра.

3.3. Функції периферійних онімів

Зазначимо, що периферійний онімний простір поетичних творів письменників Запорізького краю складають різнотипні оніми: геортоніми, ергоніми, асоціоніми, ідеоніми, космоніми, зооніми та міфозооніми. Основне їх завдання – «створювати фон оповіді, увиразнюючи окремі деталі життя персонажів, процесу їх мислення, практичної роботи, захоплень, звичок, спостережень тощо» [166, с. 163].

У художніх текстах периферійні оніми переважно є факультативними, але в деяких контекстах вони набувають ключового значення: можуть конкретизувати хронотоп, передавати лінгво- та історико-культурологічну інформацію, виражати головну думку письменника і навіть розкривати ідею

твору. У поезіях запорізьких письменників периферійні оніми виконують такі функції: номінативну, номінативно-характеристичну, характеристичну (з оцінною інформацією, з національним і регіональним значенням), хронологічну та ідеологічну.

Більшість залучених периферійних онімів у поетичних текстах письменників Запорізького краю виконують номінативну функцію, тобто називають предмети та явища. Периферійні оніми з номінативною функцією обов'язкові для поезій, адже слугують підтвердженням правдивості зображуваних подій, проте не несуть додаткових супровідних конотацій та використовуються з метою чіткого називання фактів. Зазначимо, що всі класи периферійних онімів насамперед виконують номінативну функцію.

Значна група периферійних онімів з номінативною функцією представлена асоціонімами: *Бо завтра прошмигне, неначе стріли, / Між королівствами Добра і Зла* (Л. Геньба) [51, с. 120]; *Такого, може, більше не скажу... / Де Доля йшла, там бачиш он – межу...* (Г. Лютий) [151]. Вживання асоціонімів допомагає Л. Геньбі та Г. Лютому звеличити вічні цінності, підкреслюючи їх важливу роль у житті кожної людини.

Асоціоніми *Батьківщина* і *Вітчизна*, які виконують номінативну функцію в поетичних текстах П. Вольвача, І. Калиниченка, Г. Лупинос та П. Юрика, відіграють визначну роль у формуванні етнокультурної моделі світу українців: *Розминаєш між пучок пучок полину – / І приходить Вітчизна* (П. Вольвач) [45, с. 173]; *Для себе, чи для Вітчизноньки / Вимощував дні і ночі всі* (Г. Лупинос) [143]; *Я вірю, Вітчизно, ти станеш на ноги, / Махнуть золотистим крилом рушники* (І. Калиниченко) [93]; *...і маю я тільки згарище з присмаком Батьківщини* (П. Вольвач) [45, с. 11]; *Адже сказано, та й не нами – / «Батьківщина сильніша смерті...»* (П. Вольвач) [45, с. 160]. У цих асоціонімах приховані конотації топоніма *Україна*, а саме: втілення патріотизму та національної гордості, відданість своєму народу, зв'язок з історичним минулим.

Номінативною функцією наділений і асоціонім *Творець*, який деякі митці (В. Чабаненко, М. Білокопитов, Г. Лютий) використовують замість теоніма *Бог*: *Я нею життя величаю / І славлю ранкову зорю, / Я нею квилю із одчаю / І тихо з **Творцем** говорю* (В. Чабаненко) [236, с. 193]; *Під дореміфасольку, / Що грає сам **Творець*** (М. Білокопитов) [14, с. 11]; *Що таке полон, / Коли всі у полоні **Творця**?* (Г. Лютий) [150, с. 53]. Поети через лексему *Творець* передають читачеві закодований предметно-понятійний сенс цього слова, закладаючи в нього поняття світла, добра, моралі та сакральності.

Номінативна функція є головною і для геортонімів, які насамперед називають певне свято чи день року: *Жінка – та, яку любив він, / На **Свят-вечір** йшла із ферми* (Г. Лютий) [150, с. 203]; *І дива. І **Нового року**. / І кисню незбутніх повстань* (П. Вольвач) [45, с. 65]; *Дитячу казку світлого **Різдва*** (М. Брацило) [29, с. 61]. Такі геортоніми надають поетичним текстам більшої конкретності та контекстуальної виразності.

У поетичному корпусі периферійних онімів з номінативною функцією незначний відсоток становлять зооніми, які, передусім, називають тварин: *Стоїть на розі пес – / Бульдог на кличку **Сірий*** (М. Білокопитов) [187, с. 63]; *Його діда звали **Рексом**, / Прадіда – **Мухтарик**. / Далі йдуть – **Рябко, Моторний, / Тузик, Бобик, Шарик...*** (М. Білокопитов) [187, с. 49]; *Зніс би вже хоча б одне / Обізвався Пес **Бровко*** (П. Юрик) [138, с. 463]; *Пес **Бровко** з цепка зірвався / І побіг уздовж хатин* (П. Юрик) [138, с. 464]; *Розривавсь бульдог **Пірат*** (П. Юрик) [138, с. 464]. Використання назв тварин у прямій номінативній функції має велике значення для досягнення експресивно-стилістичних завдань. Це сприяє покращенню структури та ритму тексту, надає йому експресивності. Використання зоонімів з номінативною функцією є характерною ознакою індивідуального стилю М. Білокопитова та П. Юрика.

Космоніми набувають номінативної функції в поезіях М. Брацило: *Ти сказав іронічно: / «І **Сонце** не встане: / Не настане весна...»* (М. Брацило)

[30, с. 62]; *Все шукаєм, убогі й голі, / Скажи мені, Сонце, / Чому усі квіти різні* (М. Брацило) [30, с. 40]. Космонім *Сонце* вживається для називання поняття, що сформувалось носіями в процесі пізнавальної діяльності.

У поетичних творах запорізьких письменників виділяємо периферійні оніми, у яких важко чітко визначити, яка це функція. Такі оніми виконують номінативно-характеристичну функцію – називають явище чи предмет та дають характеристику. У поезіях Г. Лютого, Л. Геньби та Т. Осінь асоціонім насамперед надає номінацію, а оцінну інформацію подає характеризувальний апелятив, який стоїть перед онімом: *Така Любов живе у кожній жінці. / Не зрадь її ніколи. Не убий...* (Г. Лютий) [150, с. 284]; *Пускаю в душу стоголосу Ліру* (Л. Геньба) [51, с. 88]; *Ти ж тільки світлому **Слову** підзвітна, / сива поетко і мрійнице літня* (Т. Осінь) [180]; *І, навіть совість кинувши на кін, / ножі гострили на українське **Слово*** (Т. Осінь) [180]. Одним із найбільш уживаних є асоціонім *Слово*, що наділений особливою характеристикою, адже це й символ української мови й сенс життя будь-якого письменника. Саме номінативно-характеристична функція вирізняє периферійні оніми серед інших груп власних назв.

Не менш важливою функцією периферійних онімів є характеристична, яка може нести оцінну інформацію, національне чи регіональне значення. У поетичних творах периферійні оніми з характеристичною функцією представлені такими класами: асоціонімами, космонімами, міфозоонімами, ідеонімами, ергонімами.

Характеристична функція з оцінною інформацією насамперед властива асоціонімам, які привертають увагу до незвичного, нетрадиційного сприйняття слова, позначеного великою літерою, і переводять його до розряду так званих суперслів. Автор зумисне перетворює загальні назви на символи добра, чистоти, справедливості, віри, надії, задля підкреслення великої ролі цих явищ у житті суспільства, виражає свою повагу, вшановує їх [228, с. 201].

Українська топонімія в поетичних творах П. Вольвача, Г. Люпинос, В. Чабаненка, І. Калиниченка і П. Юрика співвідноситься не лише з географічними назвами, які є на карті, але й з асоціонімами *Батьківщина*, *Вітчизна*: *Так! Це твоя Батьківщина, / Де не по-твоєму так* (П. Вольвач) [45, с. 124]; *І Вітчизна намріяна – то лише грудка, / Що у серці здавен запеклась* (П. Вольвач) [45, с. 157]; *Так і я обіймаю тебе голубими мріями, / Вітчизно кохана* (В. Чабаненко) [238, с. 130]; *Любицьке! Вітчизна в цьому слові, / Ніжний подих світлої любові* (І. Калиниченко) [93]. Письменники емоційно розкривають широту почуттів до рідного краю. Асоціоніми *Батьківщина* і *Вітчизна* наділені конотаціями «вічність», «безсмертя», «беззахисність» та «слабкість»: *Не буде Вітчизна рабою!* (П. Юрик) [246, с. 22]; *Найяснішу Батьківщину, / Сину, захисти!* (П. Юрик) [246, с. 6]. Ці асоціоніми також виконують характеристичну функцію з оцінною інформацією, яку надають апелятиви.

Характеристична функція з оцінною інформацією характерна літературно-художнім космонімам, які є важливими складниками формування художнього простору тексту і підпорядковуються задуму автора: *Сонце – колесо в наших тачанках, / Коні космосу, гей, вороні!* (Г. Лютий) [150, с. 44]; *В цьому впевнені зорі та Місяць-віщун* (О. Ліщук) [139]; *Ця таємниця вже належить Всесвіту / Як вітер і небес глибока синь* (М. Брацило) [30, с. 122]. У конотативному компоненті семантичної структури космоніма вирізняється емотивно-оцінний компонент; експресивний компонент, який реалізується через семантичне значення слова; функціонально-стилістичний компонент як своєрідний маркер належності космонімів до поетичного прошарку лексики [109, с. 8]. Такі периферійні оніми в більшості представлені у творах Г. Лютого, О. Ліщук та М. Брацило.

Підкреслена експресивність та оцінне значення притаманне міфозоонімам у поетичних текстах Л. Геньби, які можуть завуальовано передавати значну частину інформації: *Щоб Пегаси стали шкапами, / Щоб*

безсилля їм боліло / І слова спокути капали / На прихилені коліна (Л. Геньба) [30, с. 63]. Пегас – чарівний крилатий кінь, який був здавна відомий у грецькій міфології, є символом поезії та поетичного натхнення.

Характеристичну функцію з вказівкою на національність та українську ментальність виконують ідеоніми, які є важливим компонентом у структурно-семантичній організації поетичного тексту. У поезіях запорізьких письменників П. Ребра та В. Віхляєва вони пов'язані з українським національним символом Тарасом Шевченком: *Мені б віддати йому у спадок / Любов, що світить, мов зоря, / Аби довіку мій нащадок / Наснагу пив із «Кобзаря»* (П. Ребро) [192, с. 380]; *Але сміються-знають українці, / що код народу в «Кобзарі» таїться* (В. Віхляєв) [187, с. 106]. Цей ідеонім додає національного колориту, зміцнює зв'язок автора з культурною спадщиною.

Характерним для поезій В. Віхляєва є використання ідеоніма *Хортицький дуб*, який співвідноситься з могутністю та незламністю українського народу: *Тут дідів моїх храм і фортеця, / санаторій для тіл, і для душ... / А кабан хвалькувато сміється, / що міцніший за Хортицький дуб* (В. Віхляєв) [138, с. 74]. Тисячолітній Хортицький дуб належить до системи етнокультурних символів українців, а саме українського козацтва. Образ-символ дуба здавна посідає почесне місце серед священних дерев українців, недаремно його вважають «царем дерев». Споконвіку в народі поважали дуб. За повір'ями українського народу, дуб був деревом Перуна, і йому приносили жертви [240, с. 121]; тому не випадковим є те, що поети Запорізького краю часто описують його в поезіях.

Характеристична функція з регіональним значенням притаманна ергонімам, які виражені характерними для Запорізького краю географічними назвами, допомагають створити місцевий колорит і атмосферу в поетичних текстах: *Мов рояль, Дніпрогес щось грає – / неможливо втримати сліз* (В. Віхляєв) [138, с. 74]; *Гудуть-двигтять потужні Дніпрельстани, / А кінь летить нестримно, наче птах!* (В. Чабаненко) [187, с. 485]; *Там, де готика*

труб, де стоїть ДніпроГЕС (П. Вольвач) [187, с. 119]. Аналізовані ергоніми наділені оцінною інформацією, яку надає апелятив, що стоїть поруч з онімом.

Характеристична функція периферійних онімів є найбільш продуктивною серед інших функцій (36 %). У складі характеристичної функції виділено оніми з вказівкою на національну (6 %) чи регіональну належність (6 %) та оцінну інформацію (24 %).

Зазначимо, що в поетичних текстах периферійні оніми, а саме геортоніми, крім номінативної, виконують функцію хронологізації. Виступаючи неконкретними засобами датування, геортоніми сприяють засвоєнню культури та традицій українського народу. Назви свят допомагають послідовно описати події, відображають характерні особливості українського православного календаря.

Розмаїття геортонімів у аналізованих поетичних творах свідчить про те, що раніше українці для позначення важливих часових відрізків використовували християнський календар: *Сюди із «Волі Божої» учора? / А я тут од **Покрови** забаривсь...* (Г. Лютий) [151]; *Хвалився і нажаханий копач, / Що у криниці кров була на **Вербну*** (Г. Лютий) [151]; *Лиш під **Різдво** / Умер останній запах квітів* (М. Брацило) [30, с. 39]; *Йде зима (бо напrawdę пора б уже) / І за місяць святкуй **Різдво*** (О. Ольшанська) [178]. За назвами релігійних свят можна визначити, у який період року відбуваються зображені події: Святвечір, Новий рік → взимку, Покрова → восени, Вербна неділя → навесні. Геортоніми пробуджують уявлення та створюють відповідний настрій.

Загалом для поезій запорізьких письменників характерні периферійні оніми, які в більшості виконують декілька функцій. Проте можемо зазначити, що один із письменників, П. Юрик, вживає периферійні оніми з ідеологічною функцією. Події найбільш резонансної на сьогодні російсько-української війни відобразилися в його поетичному доробку. Російська влада актуалізується в поезіях через прецедентну ідеологічно негативну назву *кремль*: *Проклинають **Кремль** і «тата» – / Путю-феодала...* (П. Юрик) [246,

с. 61]; *Тож в Росії сміх і регіт, / Аж трясеться Кремль-барліг* (П. Юрик) [246, с. 46]; *Є пройдисвіт і в Кремлі* (П. Юрик) [246, с. 35]. Через назву будівлі, у якій знаходяться представники найвищої влади в країні, поійменовано саму владу. Варто зазначити, що назва *кремль* – топонімна і сприймається як ідеонім. Різномпланова культурна інформація дає підстави для її класифікації і як топоніма, оскільки беззаперечними є локативні складники значення («центральна частина Москви», «найдавніша частина Москви»), і як прагматоніма, адже Кремль є й об'єктом матеріальної культури – спорудою, фортецею, архітектурною та історичною пам'яткою [23, с. 190]. Основною функцією периферійного оніма *кремль* є ідеологічна, зокрема пов'язана із конотаціями «радянська влада» та «російська влада». Ідеологічна функція власних назв передає ставлення автора як до історичного минулого, так і подій сьогодення.

Варто зазначити, що периферійні оніми належать до поліфункційних, тобто одночасно позначають декілька функцій: асоціоніми → номінативну, номінативно-характеристичну, характеристичну; геортоніми → номінативну, хронологічну; космоніми → номінативну, характеристичну; ідеоніми → характеристичну, ідеологічну. Це і є однією із особливостей онімного письма поетів Запорізького краю.

У такий спосіб периферійні оніми з номінативною функцією (38 %) найпродуктивніше репрезентовані в поезіях М. Білокопитова, М. Брацило, Г. Лютого, П. Вольвача, П. Юрика; з номінативно-характеристичною (8 %) – у доробку Г. Лютого, Л. Геньби, Т. Осінь; з характеристичною (36 %) – у В. Чабаненка, П. Вольвача, В. Віхляєва, П. Юрика; з хронологічною (11 %) – у Г. Лютого, М. Брацило, О. Ольшанської; з ідеологічною (7 %) – тільки у творах П. Юрика. Особливість функціонування периферійних онімів у поетичних текстах запорізьких письменників полягає в їх поліфункційності, а також наявності специфічної номінативно-характеристичної функції.

3.4. Особливості ономастилістики в ідіюстилі художніх творів письменників Запорізького краю

У поетичних творах письменників Запорізького краю другої половини ХХ – початку ХХІ століття онімні класи виступають продуктивним засобом утворення лексичних засобів (метафора, порівняння, епітет, алегорія, гіпербола, перифраз, заголовки, паронімічна атракція, ампліфікація) та стилістичних фігур (паралелізм, антитеза) (див. Додаток Д). Аналіз здійснюємо від найбільш уживаних стилістичних прийомів до найменш уживаних.

З-поміж власних назв у художніх текстах варто виокремити особливу групу – заголовки, що становлять словесний комплекс, прагматика якого проєктується на зміст усіх текстових рівнів і його частин, на його загальну ідею; естетичне значення заголовку пов'язане з глибокою семантикою твору [118 с. 79]. Оніми, які вживаються в складі заголовків, обов'язково актуалізуються в поетичних творах.

Відповідно до класифікації Л. Дуки [71] існують два типи ідеонімів. До заголовків першого типу відносимо назви, які точно характеризують зміст і розкривають сюжет поезій. Наприклад, *«Напевно з **Польщі** йдуть похилі дощі...»* (П. Вольвач) [46, с. 32], *«Іду **Подолом**. Є така земля...»* (П. Вольвач) [46, с. 173], *«Гей, шуми, Великий **Луже!**»* (П. Ребро) [192, с. 76], *«Тобі тишатись є чим, **Україно!**»* (П. Ребро) [192, с. 274], *«Ніч перед **Благовіщенням**»* (Г. Лупинос) [138, с. 220], *«Моєму папузі на ймення **Бука**»* (В. Терлецький) [209, с. 144], *«Арковий міст через **Дніпро**»* (Г. Лупинос) [138, с. 222]. Така точність визначення змісту обумовлена компонентами заголовків та особливостями його сприйняття, цьому сприяють і фонові знання інформантів.

У складі заголовків поетичних творів значним смисловим навантаженням позначені топоніми, адже вони не тільки вказують на місце дії, але й надають реалістичності зображуваним подіям і виступають узагальненими образами-символами: *«Ну і що, що десь там є **Америка**...»*

(П. Вольвач) [46, с. 6], «*Махатмі-хмарі йдеться на Почайв...*» (П. Вольвач) [46, с. 167], «*Повези мене у Красиве...*» (Л. Генба) [138, с. 90], «*Південний Схід*» (П. Вольвач) [45]. Наприклад, заголовком збірки П. Вольвача «Південний Схід» є хоронім. Письменник вже самою назвою хотів наголосити на тому, що визначальним у збірці буде образ рідної землі – Південного Сходу. Зі слів Павла Вольвача читач здогадується, що Південний Схід – це територія Запорізького краю: «Всі мої вірші з Південного Сходу. І сам я звідти. Полини, будяки, а вдалині – хутро димів над заводськими трубами. Кисень моїх віршів і мій світ. Географічне поняття. Геополітичний напрямок. Як хто хоче. Поза сумнівом одне – це Південний Схід» [45, с. 5].

Любов Генба в назві збірки «Повези мене у Красиве» використовує комонім *Красиве*, що свідчить про важливість цієї назви в житті авторки. Літературознавці зазначають, що *Красиве* – це водночас і спогад про рідне село Грушеве, яке для авторського світу є осердям всієї України, і втілення української душі, свідомості поетеси, її мікросвіту [175, с. 135].

Виділяємо також полівалентну групу, до якої відносимо заголовки поетичних текстів, які актуалізують не одне значення. До цієї групи належать заголовки, у яких відображена загальна ідея в стислому вигляді: «*Запоріжжя моє*» (Г. Лютий) [138, с. 237], «*Гортон*» (П. Вольвач) [46, с. 170]; «*Хортиця*» (В. Віхляєв) [138, с. 74], «*До України*» (В. Чабаненко) [238, с. 130], «*Привіт із Белграда*» (В. Терлецький) [209, с. 123], «*Карпати*» (В. Терлецький) [209, с. 76], «*А от тепер мені, Боже...*» (М. Брацило) [29, с. 21], «*Не дай Боже дожити до старості*» (В. Терлецький) [209, с. 102]. Наприклад, у поезії Павла Вольвача «Гортон» [46, с. 170] розповідається не тільки про визначений район міста Запоріжжя, а й загалом передаються спогади письменника про його рідне місто.

Заголовки другого типу визначають зміст творів лише приблизно, оскільки не всі лексеми, що актуалізуються в тексті, виносяться в заголовок: «*На синій кручі Київ...*» (П. Вольвач) [46, с. 226], «*Вояцькі ноти за Кубань...*» (П. Вольвач) [46, с. 239], «*На могилі Яна Райніса*» (П. Ребро) [193, с. 186],

«Пам'яті дружини **Любові**» (М. Білокопитов) [14, с. 15], «**Перемога, то від Бога**» (О. Медко) [159, с. 10], «**Спита Господь: – А де твій рідний брат?**» (О. Медко) [159, с. 31], «**Монолог Купала**» (М. Брацило) [26, с. 29], «**Чим ближче Купала...**» (М. Брацило) [29, с. 100]. Наприклад, у назві поезії «Кажуть, у **Черкасах** поховують...» (П. Вольвач) [46, с. 242] розуміємо, що дія відбувається в Черкасах, але тільки здогадуємося, про що саме йтиметься.

Заголовки першої й другої груп несуть перспективну функцію, яка полягає у формуванні читацьких припущень. Проте значна частина власних назв, що входять до складу заголовків, не виконує цю функцію. Наприклад, антропоніми можуть вказувати тільки на вік та стать персонажів і не сприяють виявленню семантичних особливостей текстів: «**Привіт, Миколо Львовичу, привіт...**» (П. Ребро) [193], «**Миколі Аврамчику**» (П. Ребро) [193, с. 121], «**Я, Кость Великий**» (П. Ребро) [193, с. 248], «**Твоя Оріяна**» (М. Брацило) [26, с. 32].

В окрему групу варто виділити заголовки, у складі яких антропоніми, що вказують на реальну особу, про життєві події якої дізнаємося в контексті поезій: «**Пушкін**» (П. Ребро) [193, с. 129], «**Сірко**» (П. Ребро) [193, с. 200], «**Еней у пеклі**» (П. Ребро) [193, с. 277], «**Ярославна**» (П. Ребро) [193, с. 508], «**Заувага Пушкіну**» (М. Білокопитов) [14, с. 41], «**Був такий поет – Холодний**» (О. Медко) [159, с. 14], «**Я знаю, молиться Рекуба**» (О. Медко) [159, с. 21], «**Івану Смолю**» (М. Білокопитов) [14, с. 91], «**Місяць уповні: Мотря і Мазепа**» (Г. Лупинос) [138, с. 219], «**Михайлові Буряку в день його народження**» (І. Калиниченко) [95]. Такі заголовки допомагають письменникам розкрити характери та наголосити на значенні цих постатей.

Заголовки наділені виразними стилістично-виражальними особливостями (емоційністю, символічністю, таємничістю, іронією, двозначністю) та представлені номінативними непоширеними реченнями. Власні назви наявні в заголовках поетичних творів усіх досліджуваних поетів.

У поезіях власні назви часто вживаються в складі метафор. Д. Бучко таке явище називає метафоричною онімізацією – вид семантичної онімізації, утворення онімів з використанням метафоричності (вживання слова в переносному значенні на основі схожості, аналогії) [33, с. 117]. До основних видів метафори належать: власне метафора, персоніфікація, метонімія. У цьому випадку доречним буде пригадати термін «контамінація», яким ми також послуговуватимемося: «Контамінація – додаткове семантичне та стилістичне значення слова, словосполучення чи виразу, яке накладається на основне значення й надає слову, виразу емоційно експресивного забарвлення (урочистості, фамільярності), або ж відтінків, зумовлених соціальними, ідеологічними, культурними, ситуаційними аспектами комунікації» [33, с. 106].

У багатьох випадках уживання онімів фіксуємо семантичні зміни власних назв, які пов'язані з розвитком у них метафоричного експресивного значення: *Бо б'ється два серця в грудях: / Моє і моєї **Вкраїни*** (М. Брацило) [30, с. 26]; *Що стою в трагічній **Україні**, / Й чую, крізь вселенську тишину, / Як ростуть нові її склепіння* (П. Вольвач) [46, с. 189]. Йдеться про «конотативне сприйняття» онімів, тобто вторинні емоційно-експресивні та змістовні нашарування на їх власні значення, які супроводжуються частіше й звичайніше для нас «денотативним» вживанням цих власних назв [71, с. 34].

Метафорі властива образність, яка посилює емоційне сприйняття, оскільки перетворює ідеї на уявлення, абстрактне на конкретне. Здебільшого метафоризація властива географічним об'єктам: *У них в утробі – / Один **Чорнобиль*** (Г. Лютий) [150, с. 50]; *Це до **Освенцима**, а це вже після – / Життя своє ділю я пополам* (П. Ребро) [193, с. 449]. У цих рядках спостерігаємо метафоризацію метонімічних номінацій: Освенцим – один із найбільших нацистських концтаборів, що існував біля міста Освенцима (Польща); Чорнобиль – найбільша екологічна катастрофа сучасності на Чорнобильській АЕС.

Особливістю ідіостилю письменників є використання онімів у складі унікальних метонімій. Найчастіше такі метонімії утворюються еліптизацією родового члена мотивованого словосполучення [226, с. 17]: *На подошвах черевиків я приніс вам **Поле Дике*** (П. Вольвач) [46, с. 129] (йдеться про те, що герой на своїх черевиках приніс землю зі вказаної території). Дуже часто назва місця переноситься на його жителів, уособлюється з живим об'єктом: *Їй-богу, Україною й не пахне, / Як наче вигиб весь козацький рід* (П. Ребро) [193, с. 403]; *Де ти був, як стогнала твоя **Україна*** (М. Брацило) [30, с. 32]; *Я вірю: Українонька заплаче / Від пісні щастя, що на всі* (І. Калиниченко) [93]; *Люд голодний стогне-тужить, плаче **Україна*** (В. Чабаненко) [236, с. 102]; *І все на світі – Україна, / І птах, і грудка, і слова* (П. Вольвач) [45, с. 62]; *Та вам не знищити народ, бо ж – Україна в серці* (О. Медко) [158, с. 33]. Образ-символ України є одним із ключових у творчості запорізьких письменників і вживається в значенні «народ України».

Метонімія утворюється й тоді, коли онім сполучається з епітетом (перенесення на країну характерних особливостей її жителів): *Сном забулась сумна Україна, / Тільки пісня прадавнього краю* (М. Брацило) [30, с. 25]; *За землю рідную, / Україну бідную / Відомщав...* (В. Чабаненко) [236, с. 165]; *Тож виспівай солов'їно, / Калиново-яблунева, / Кароока **Україно** – / Мати й донька Кобзарева!* (П. Ребро) [192, с. 183]; *Буде Україна чорноброва, / Якщо ми довіку будем разом* (П. Ребро) [192, с. 388]; *Козацька родина підніме з руїни / Соборну, святу **Україну**!* (П. Юрик) [246, с. 22]; *Хай ворог загине, але на коліна / Не стане свята **Україна**!* (П. Юрик) [246, с. 22]. Такі власні назви несуть виразовий потенціал.

Використовуючи метонімічну модель «власне ім'я автора – його твори», В. Терлецький, М. Брацило, П. Вольвач та П. Ребро прагнуть активізувати семантичний потенціал оніма в поетичному контексті: *Вона цитувала **Бодлера*** (В. Терлецький) [209, с. 53]; *Ми співали б блюзи / і разом читали **Кафку*** (М. Брацило) [25, с. 102]; *Вона читає **Ліну й Бґ-Ба-Бґ** / І власну фальш, настояну на вмінні* (П. Вольвач) [45, с. 130]; *...Що образом*

Вкраїни розквіта / Для того, хто Шевченка прочита! (П. Ребро) [192, с. 194]. Специфіка таких імен полягає в тому, що вони виражають узагальнене значення, яке ґрунтується на зв'язку імені та відомої людини. Зокрема І. Хлистун зазначає, що це прийом уведення імені відомої особи в метафоричний чи алегоричний сюжет, нерідко саркастичний [228, с. 390].

Оніми можуть і персоніфікуватися, тобто набувати ознак чи характеристик живого об'єкта: *І довго-довго сонце затуляла / Огидна хмара круків-смертолюбів, / Аж поки Дніпр з Десною не обнявся / Й не злився з Бугом, Доном і Дунаєм* (В. Чабаненко) [236, с. 113]; *...і по пісках біблійських караваном / до них у гості чимчикує Схід* (П. Вольвач) [45, с. 96]; *Із Кобзарем Славу́та розмовля – / Їм є про що удвох погомоніти* (П. Ребро) [193, с. 51]; *Та не на хінді чи на ідиш / Дніпро шепоче. І тайком* (П. Вольвач) [45, с. 44]; *Я чув: Дніпро, плескочучи, шептав: / – Оце так сила!* (П. Ребро) [192, с. 63]; *І встане Польща наша з могил, / З могил, з пільми устанем ми* (В. Чабаненко) [236, с. 149]. Персоніфікація використовується для створення ефекту реалістичного зображення подій.

Зазвичай саме за допомогою персоніфікації розширюється семантичне поле топонімів: *Кують громи на Хортиці підкову* (В. Чабаненко) [236, с. 12]; *Тієї осені помер Великий Луг* (В. Чабаненко) [236, с. 22]; *Плаче Хортиця, як мати, / Луг конає – побратим* (П. Ребро) [192, с. 377]; *Знов Хортиця у золотій киреї / Стоїть – вдивляється у день новий* (П. Ребро) [192, с. 404]; *Деся поруч спить Азовське море, та над Донбасом смерть ширя* (О. Медко) [159, с. 21]; *...Коли в село привозили кіно, / Моя Білоцерківка молоділа* (П. Ребро) [192, с. 336]; *У бур'янах дрімає Вознесенка* (П. Ребро) [193, с. 52]; *Всміхнися, Любицьке, засяй / Віконцем хати, листом клена* (І. Калиниченко) [95]. У поетичних творах відображається сприйняття природи як оживленого об'єкта (антропоморфізовано), що дає змогу авторам передати її емоційну та символічну значущість.

У поетичному доробку письменників поступово формується персоніфікований образ України: *Щоб наповнились хати батьками, синами і*

святот, / Відновила життя Україна щаслива завзято! (О. Ліщук) [139]; *Щоб не танцювати Україні / Танго колорадського жука!* (О. Ліщук) [138, с. 211]; *Щоб змарніла Україна / Випростала крила – / Піднялася із руїни, / Силу відновила!* (О. Ліщук) [139]; *Як воскресне Україна, волю привітайте* (О. Медко) [159, с. 19]. Україна сприймається читачами як людина, яка має душу і може відновлюватись, танцювати, марніти, воскресати.

Власні назви відіграють важливу роль у формуванні авторських ідіостилів, наповнених метафоричним значенням, яке створюється в результаті вживання власне метафори, персоніфікації та метонімії. До метафоризації топонімів найчастіше звертаються П. Ребро, В. Чабаненко та П. Вольвач. Поодинокі випадки метафоризованих антропонімів було зафіксовано в поетичному доробку М. Брацило, П. Вольвач, П. Ребра й В. Терлецького. За допомогою метафоричної онімізації власна назва виступає експресивним центром образу.

Наступним образним засобом є художнє означення (епітет), яке в поєднанні з власною назвою моделює поетичну картину світу: *Лиш красуня – задумлива Лада* (Л. Геньба) [51, с. 46]; *З вузликом у руках поспіша зажурена Оксана* (П. Ребро) [193, с. 294]; *Мене не бачив злотоверхий Львів* (І. Калиниченко) [94]; *Тут сам Дніпро, зелений од напруги, / Дроти сталеві міццю наповня* (П. Ребро) [192, с. 121]; *Спокійний Дон, ні хвилечки на нім, / Та шум його усій землі чувати* (П. Ребро) [192, с. 178]. Використовуючи застарілий прикметник «стольний», П. Ребро намагається наголосити на тому, що Київ – це столиця України: *Нерідко і на стольний Київ / Дуб живодайну кидав тінь* (П. Ребро) [193, с. 206].

Ономастичним епітетам властивий емоційно-почуттєвий вимір, який виражається через поєднання топоніма з прикладкою: *І вдалині, над Хортицею-матір'ю, / Громів оркестри хвацько грають туш* (П. Ребро) [192, с. 224]; *Хортиця-ковадло* (В. Чабаненко) [238, с. 146]; *В цьому впевнені зорі та Місяць-віщун* (О. Ліщук) [139]; *Квітка-Україна / Як радісно ввечері стежкою йти* (І. Калиниченко) [93]. У поезіях П. Ребра й В. Чабаненка

особливо промовистими є складні епітети на позначення Хортиці: *Хортиця-матір*, *Хортиця-ковадло*. Так автори намагаються показати свою любов до Запорізького краю, а також зобразити місце, де кується незламність українського народу.

Біблійні антропоніми в поєднанні з епітетами набувають сакрального контексту: *І сказав посмутнілий **Всевишній**: / – Ця земля вже тому вам свята, / що із лона її ви всі вийшли* (Г. Лютий) [150, с. 49]; *І на стихлий курган з Немовлям / Зійде радісна **Діва Марія**!* (В. Чабаненко) [236, с. 25]; *І сум гіркий всевидящому **Богу*** (В. Чабаненко) [236, с. 69]; *І скорботна **Матір Божя** / Дивиться з ікон* (М. Брацило) [30, с. 21]; *Розвішує зелене віхоття / Межи гіллям старенький **Бог*** (М. Брацило) [30, с. 138]. Роль епітетів у зображенні різних властивостей Бога та святих є вагомою, адже деякі номени остаточно закріпилися в межах релігійного дискурсу. Наприклад, при згадуванні епітетів «всевидящий» і «скорботний» в уяві читача постає християнська постать.

Для урізноманітнення текстів поети вживають ампліфікацію епітетів, яка експресивно підсилює значення топонімів: *Тож виспівуй солов'їно, / Калиново-яблунева, / Кароока **Україно*** (П. Ребро) [192, с. 183]; *Вічну гавань має слава, / В щастя є адреса: / Це весела, величава, / Сонячна **Одеса*** (П. Ребро) [193, с. 497]; *І острів ожива, бринить, як люття: / Вони тебе цілують, **Україно**, / Колишня, сьогоденна і майбутня* (П. Ребро) [192, с. 274]; *Болять мені **Пороги** й **Луг Великий**, / Затоплені-замулені болотом / І **Хортиця** болить мені стражденна, / Поранена, обнована дротами* (В. Чабаненко) [236, с. 58]; *Моя **Україно**, кохана земляця, / Вродлива і юна, як чиста весна* (І. Калиниченко) [93]. Ампліфікація епітетів дає можливість автору уникати тавтологій і найголовніше – передати максимально детально інформацію про зображуваний об'єкт одним складним реченням.

Зазначимо, що хоронім *Україна* в усіх поетичних творах увиразнюється за допомогою використання демінутивних суфіксів з епітетами: *Буйно цвіте Українонька мила / Й серце, зігріте любов'ю батьків*

(І. Калиниченко) [94]; *Мені здається, Хортице, що ти – / Замерле серце рідної **Вкраїноньки*** (В. Чабаненко) [238, с. 131]; *Край укряяний нам – / **Українонька.** / Українонька-сиротинонька* (В. Чабаненко) [238, с. 130]. Епітети надають додаткових конотацій та виражають певну емоційно-сміслову навантаженість. Наведені приклади демонструють, що епітети можуть передавати почуття краси, прив'язаності, турботи, але також можуть мати підтекст, що вказує на проблеми, занепокоєння чи незахищеність держави.

Антропоніми в складі епітетів можуть уживатися для опису фізичних властивостей та підкреслення внутрішніх якостей персонажів. Їх призначення – виділити характерну рису та збагатити текст новими емоційними чи смисловими нюансами: *Між ними розбризкав сонце / колись напівп'яний **Ван Гог*** (В. Терлецький) [209, с. 34]; *Як там у світі люднему / Буде маленькій **Любі**?* (Л. Геньба) [51, с. 20]; *А що ж у нас? Мовчить мій бригадир, / Суворо-боязкий **Іван Петрович*** (П. Вольвач) [45, с. 96]; *За богомазом сивий **Митрофан** / Вже рік який куня-спостерігає...* (Г. Лютий) [151]; *Грав божевільний **Костович** надсадно / Біля пивної посеред бочок* (Г. Лютий) [151]; *І зорі-долі меркнуть уночі, / Німує атомом заглушений **Бетховен*** (В. Чабаненко) [236, с. 60]. У цій групі переважають епітети, які викликають у читача антипатію: «напівп'яний Ван Гог», «божевільний Костович», «заглушений Бетховен».

Однією з характерних особливостей поетичних творів є вживання оказіональних епітетів, які переконливо виразові: *Затрясуться, впадуть і згорять / В нім нікчемно-помпезні **Помпеї*** (В. Чабаненко) [236, с. 25]; *Гуляй-Поле димнолике – звідки зник* (П. Вольвач) [46, с. 129]; *Видно **Київ** ізрання – / Золотий і сто найкращий* (П. Вольвач) [45, с. 37]. Кожен з епітетів наділений певними конотаціями, які характеризують топонім: «нікчемно-помпезний» – поєднує дві протилежні ознаки і викликає конотації, що стосуються примхливості та розкоші; «димноликий» – пов'язаний з містичністю або

загадковістю; «золотий і сто найкращий» – передає велич та важливість прекрасного Києва.

На нашу думку, у творах письменників Запорізького краю епітети належать до найбільш вживаних стилістичних засобів увиразнення значення власних назв. Шляхом поєднання епітетів з теонімами автори розкривають різні прояви божественної суті; ампліфікації епітетів експресивно підсилюють значення топонімів; художні означення з антропонімами виділяють характерну рису персонажів та збагачують текст новими емоційними чи смисловими нюансами.

Оніми беруть активну участь у створенні порівнянь – образних висловів, побудованих на зіставленні декількох предметів, понять чи явищ за спільною ознакою. У структурі порівняння виділяють те, що порівнюється (суб'єкт порівняння), те, з чим порівнюється (об'єкт порівняння) і те, на основі чого відбувається порівняння (основа порівняння). Ономастичним називаємо таке порівняння, у якому власна назва є частиною об'єкта порівняння, тобто називає предмет чи явище, з яким зіставляється об'єкт художнього зображення [226, с. 16].

Відповідно до класифікації І. Хлистун [226, с. 16], за характером асоціативних зв'язків між суб'єктом і об'єктом ономастичні порівняння в поезіях поділяємо на дві групи:

1. Порівняння, в основі яких лежать узуальні (загальномовні) конотації онімів: *Ранок, нерозкаяний, мов Каїн, / Кров із пальців змиє у воді* (М. Брацило) [30, с. 55]. Використовуючи наведений вище біблійний антропонім, поетеса хотіла показати, що Каїн є загальновідомим образом, який уособлює братовбивчі злочини. Наголосимо на тому, що *Каїн* – антропонім інтерлінгвальний, це біблійний герой, який убив свого брата Авеля. Інтерлінгвальні оніми широко поширені в різних мовах та є важливим складником світової культури.

У складі порівнянь можуть вживатися геортоніми, які є уособленням найкращих якостей чи навіть традицій українців; наприклад, до Великодня

завжди потрібно прибрати свій будинок: *І на ранок втішитися: чисто – / Нече на Великдень* (М. Брацило) [29, с. 18]. Зафіксовано використання інтерлінгвального топоніма *Голгофа* в складі загальнономовного порівняння, де він ужитий з усталеним значенням «страждання»: *І підеш в ранок, нече на Голгофу* (М. Брацило) [25, с. 40]. Узуальні усталені порівняння були зафіксовані тільки в поетичних текстах М. Брацило.

2. Порівняння, в основу яких покладено okazіональні конотації онімів; при їх створенні автори керувалися власними уявленнями про суб'єкт і об'єкт порівняння: *Стоять на Хортиці дуби, / Ненече вої Святослава* (В. Чабаненко) [236, с. 14]; *Та вже по них – тремтлива світлотінь, / Мов Україна родиться з видінь* (П. Вольвач) [46, с. 31]; *Ненече з апостолами Месія, / дід поряд із нами у власнім дворі* (В. Віхляєв) [42]; *Храни Вкраїну, Господи, храни, / як восени Покрови струм небесний* (О. Медко) [158, с. 29]; *Україно, полин мій гіркий!* (Г. Лютий) [150, с. 51]. За допомогою таких порівнянь письменники увиразнюють контекст та надають читачеві більш детальне зображення подій чи характеристику героїв.

Для розуміння значення онімів у порівняннях важливим етапом є з'ясування особливостей логічного зв'язку між суб'єктом порівняння та власною назвою. Якщо асоціації зіставлення утворюються від суб'єкта до оніма-об'єкта безпосередньо, то такий зв'язок називаємо метафоричним (прямим): *І ті слова – як лампи Аладдіна* (Г. Лютий) [150, с. 85]; *А вся душа і, справді, з вічних тайн – / прозора, нече Господа мовчання* (О. Медко) [158, с. 22]; *І Дніпро мов постарів, / Відкривши зору лисини обмілин* (П. Ребро) [192, с. 160]. Петро Ребро, уживаючи порівняння «мов постарів», образно подає нам інформацію про те, що в Дніпрі впав рівень води, і річка обміліла.

Відповідно існує й непрямий зв'язок (метонімічний), при якому суб'єкт пов'язаний з апелятивним складником об'єкта, який перебуває з онімом у логічних, часових або просторових відношеннях: *А людно як, людно! / Народу – нече в Кумаї / Ніхто й не розчує твоєї дзвінкої ходи* (М. Брацило) [30, с. 146]; *Вони всі ті ж, хоч як Земля старі* (М. Брацило)

[187, с. 66]. У художній літературі та і в усному мовленні часто вживаним є порівняння з Китаєм, оскільки це найбільша за кількістю населення країна. Відповідно, і Марина Брацило, коли пише про велику кількість людей, дуже влучно використовує порівняння «неначе в Китаї».

Акцентуємо на тому, що оніми часто входять до складу порівнянь, за допомогою яких створюється гумористичний підтекст: *Віртуозно крутився смерч, / Наче музика Паганіні* (М. Білокопитов) [14, с. 16]; *Та попри підступну тимчасовість, / Віддано сатирою грішу / Наче Нестор літописну повість, / Я її увічнити спішу...* (М. Білокопитов) [12, с. 31]; *І світанок блідий, як одрізане вухо Ван-Гога* (П. Вольвач) [45, с. 26]; *Мов на Славуті збуреному піна, / Волосся сиве в нашого Чайковського* (П. Ребро) [192, с. 268]. Варто зупинитися на оказіональному порівнянні П. Вольвача «як одрізане вухо Ван-Гога», яке наділене не тільки гумористичним, але й саркастичним підтекстом. Автор настільки хотів передати картину цього сірого, похмурого та затуманеного ранку, що використав таке незвичне порівняння.

Запорізькі поети порівнюють персонажів чи явища з історичними постатями, міфологічними та літературними персонажами, що допомагає їм яскравіше зобразити героя або подію: *В заковах й мова, наче Прометей* (Т. Осінь) [180]; *А я уся – ні мертва, ні жива – / Застигла, мов Джоконда на картині* (Л. Геньба) [49, с. 184]; *Словом, вимелось з нього, що було потворним, / Став він як Еней-троянець – парубком моторним* (М. Білокопитов) [12, с. 52]; *Немов Дон Кіхот, на дахові / Од нас поскакав зненацька* (Г. Лютий) [150, с. 60]; *І сходить сонце з-над кривавих рос, / немов Шевченко знову народився* (О. Медко) [159, с. 55]; *Все поглинає безперервність, / як океан, що мислить Бога* (О. Медко) [158, с. 24]. Письменники вдаються до таких влучних порівнянь: «застигла, мов Джоконда» – в уяві постає загадкова посмішка Мони Лізи, «немов Дон Кіхот» – згадуємо пригоди відважного Дон Кіхота, «мова, наче Прометей» – страшні картини прикутого до гори борця за справедливість Прометей.

В ономастичних okazіональних порівняннях найбільш вживаним є клас антропонімів, дещо менше представлені топоніми. Власні назви в складі таких порівняльних зворотів увиразнюють і забарвлюють текст, деталізують зображуване.

Одиничними вживаннями представлені літературно-художні оніми в складі гіпербол, за допомогою яких письменники намагаються привернути увагу читачів, змушують по-новому оцінити зображувані події та явища, відчутти їх особливе значення. Гіпербола в поетичних текстах підкреслює умовність зображуваного світу. Стилiстично-виражальні характеристики гіперболи полягають у наданні додаткової інформації щодо ставлення автора до створених ним описів чи образів. Наприклад, возвеличення подій: *Ми усі – брати і сестри / Від Донбасу до Карпат* (П. Ребро) [193, с. 506]. Петро Ребро показує єдність українського народу, поєднуючи дві протилежні точки України – окуповану територію Донбасу (схід) та край неймовірної краси – Карпати (захід).

Марина Брацило уживає гіперболу для створення іронічного та саркастичного контексту: *Можна, я заспіваю пісню? – / Так, аби твоє серце / на мить завмерло / аби і висока Говерла / позаздрила світлій смерті / її відголосків – у лісі* (М. Брацило) [30, с. 105]. У використанні гіперболи письменники розраховують на те, що читач спроможний розтлумачити перебільшення як демонстративний стилістичний засіб: *Сповзає вечір. Сонечко сіда / Як сто життів сідало у Бердянську* (П. Вольвач) [45, с. 141]; *Навіть у далекім Казахстані / Видно, як на вахті ти стоїш* (П. Ребро) [192, с. 283]; *Нема й самої України, / Куди не глянь – скрізь Ізраїль* (М. Білокопитов) [12, с. 84]; *Ще ж дорожча тим стократ, / Що, воюючи на славу, / Пів-Європи йшов наш брат* (П. Ребро) [193, с. 33]. Гіперболою «Пів-Європи йшов наш брат» підкреслено незламність та мужність героя, а, може, і всього українського народу.

Застосування стилістичного прийому гіперболи допомагає письменникові зробити перебільшену вказівку на пояснення прізвиська Кум:

Аж кум Салій, що кум пів-Гуляй-Полю / (Мов на ім'я, гукають його: Кум), / Притих ураз, напружився до болю, / Ковтнув і слину, й посмішку гірку (Г. Лютий) [151]. Гіпербола як стилістичний засіб дає змогу підкреслити особливість героя, наголосити на його винятковості.

Образністю та емоційно-експресивним характером у поетичних творах запорізьких письменників вирізняються ономастичні перифрази. Перифраз як стилістичний прийом на основі конкретної ознаки здатний формувати оцінку, посилювати виразність тексту та дієвість висловлювання. Зазначимо, що перифрази не варто плутати з дескрипціями, у яких відсутні елементи переосмислення та образності.

До ономастичних перифраз належать ті, які мають у своєму складі власні назви і стосуються об'єктів, номінованих як онімами, так і апелятивами [226, с. 15]: *Мені здається, Хортице, що ти – / Замерле серце рідної Вкраїноньки* (В. Чабаненко) [238, с. 131]; *Кароока Україно – / Мати й донька Кобзарєва!* (П. Ребро) [192, с. 183]; *І Хортиця – Дніпра природне серце – / Прокачує його бурхливу кров* (М. Білокопитов) [14, с. 56]. У творчості П. Вольвача та П. Ребра окремо визначаємо групу оказіональних перифразів: *Той полин біля рейки – вже Київ / Київ – рейок знервована ртуть* (П. Вольвач) [45, с. 111]; *А він в думках витав над лугом славним, / Де Дніпр кипить – розбурхана ріка* (П. Ребро) [193, с. 53]. Ономастичні перифрази додають поезіям образності, емоційності та виразності.

Зазначимо, що перифрази здатні змінювати свої комунікативні функції. У такому випадку на першому плані пейоративна оцінка зображуваного й перифрази використовуються як засіб створення іронії, передачі негативного ставлення: *Чи не від них було так ясно в полі, / Що дід Гаран, баштанник сивобровий* (П. Ребро) [192, с. 193]; *А з учора Сашико – мій друг / вже твоєї країни житель* (В. Віхляєв) [138, с. 70]; *Це Думкін, Лошкарьова, Дмитрусенко – / Епохи трудової королі* (П. Ребро) [192, с. 262]. Перифраз може індивідуалізувати та увиразнити конкретний образ,

адже часто аналізований стилістичний прийом вживається після основної номінації з метою уточнення характеристики персонажа.

Алегоричними образами в досліджуваних поетичних текстах виступають антропоніми та зооніми, які переосмислюються та набувають символізації. Наприклад, Лисиця часто асоціюється з хитрістю та підступністю, Черепаха та Равлик – з неквапливістю, Віслик – зі впертістю: – *А за що це **Черепаці** / Така шана і хвала? / – Вона **Равлика** на трасі / На бігах перемогла* (П. Ребро) [194, с. 212]; *Те, що **Віслик** – затятий бюрократ, / Стоїть всьому новому на заваді* (М. Білокопитов) [12, с. 67]; *Послухав **Лиску**, хитру дівку, / І геть постригся під нулівку* (М. Білокопитов) [12, с. 77]. Ці алегоричні образи слугують стилістичними засобами, які допомагають П. Ребру та М. Білокопитову конкретизувати певні характеристики або якості.

У поезіях топоніми одинично вживаються у складі паронімічної атракції: *Здається, кожен мікрон / Покрааний ними доценту, / Бо ллється **В'єтнаму** кров, / Бо тужать руїни Ташкенту* (П. Ребро) [192, с. 226]; *Я згадую про тебе, Білорусь, / та бачу не міста у гамі-шумі, / А тих сивеньких згорблених бабусь...* (П. Ребро) [193, с. 115]; *Він покаже вам ураз – / Де **Бахрейн**, де Жовте море, / Де Кавказ, де Гондурас...* (М. Білокопитов) [12, с. 54]. Поети використовують співзвучність відповідних форм загальних назв і топонімні назви для римування й створення емоційно-стилістичного підтексту.

У поетичних творах В. Чабаненко використовує ампліфікацію (нанизування власних назв) – спочатку топонім, що стосується найдавнішого минулого, а останній характеризує сучасну Україну: *Горем степ переораний – / **Оратанія**. / Сум століть над Дніпром – / **Наддніпрянина**. / Край укряний нам – / **Українонька**. / **Українонька-сиротинонька*** [238, с. 130]. Ампліфікація топонімів допомагає виділити певну характеристику створеного образу – підсилити відчуття гордості за наш край, на шляху становлення якого траплялося багато перешкод.

Серед стилістичних прийомів виділяємо незначну групу стилістичних фігур, які представлені ономастичним паралелізмом та антитезою. Топоніми не тільки локалізують місце подій, а також роблять експресивним текст і мікротекст. Наприклад, характерною рисою ономастичної фігури як паралелізм: *Навіть птах у гаю невеселую пісню виводить... / По **Вкраїні** моїй сум зухвалим господарем бродить* (О. Ліщук) [138, с. 208]; *Солодкий нектар розіславсь у повітрі, / Палає каштанами **Київ** дзвінкий* (І. Калиниченко) [93]. Паралелізм на основі топонімів сприяє підсиленню враження і відтворює певний настрій та образ у читача.

Однією зі стилістичних фігур виступає антитеза, яка має високий виразовий потенціал для відтворення глибини естетичного напруження та ґрунтується на антонімічних відношеннях між поняттями [226, с. 21]), хоч і в аналізованих поезіях вона представлена одиничними прикладами: *Глип – то не сом, не лящ, не щука / А заgrimований **Ганон*** (М. Білокопитов) [14, с. 93]; *Незрозуміло, Авель він чи **Каїн**?* (Т. Осінь) [180]. Бінарна опозиція «Каїн – Авель», яку вживає Т. Осінь, має глибокі літературні та символічні асоціації. Всім відома розповідь з Біблії про двох братів, які принесли жертви Богові. Тому ця опозиція висвітлює протистояння між добром і злом, світлом і темрявою, любов'ю і ненавистю. Ця стилістична фігура є рідковживаною, адже характерна тільки для доробку М. Білокопитова і Т. Осінь.

У поетичних текстах антропоніми і топоніми беруть активну участь у створенні стилістичних прийомів, серед яких основними є заголовки (25 %) – доробок П. Ребра, М. Брацило, М. Білокопитова, Л. Геньби, П. Вольвача, В. Терлецького, Г. Лупинос, О. Медка; метафори (24 %) – П. Ребра, В. Чабаненка, М. Брацило, П. Вольвача, О. Ліщук, О. Медка, І. Калиниченка, П. Юрика; епітети (20 %) – П. Ребра, Г. Лютого, В. Чабаненка, М. Брацило, Л. Геньби, П. Вольвача, І. Калиниченка; порівняльні звороти (13 %) – П. Ребра, Г. Лютого, В. Чабаненка, М. Брацило, М. Білокопитова, П. Вольвача, О. Медка. Серед менш уживаних прийомів, які створені на

основі онімів, виділяємо такі: гіпербола (6 %) – творчість П. Ребра, Г. Лютого, М. Брацило, П. Вольвача; перифраз (5 %) – П. Ребра, В. Чабаненка, М. Білокопитова; алегорія (2 %) і паронімічна атракція (2 %) – П. Ребра, М. Білокопитова; ампліфікація (1 %) – В. Чабаненка; антитеза (1 %) – М. Білокопитова, Т. Осінь; паралелізм (1 %) – О. Ліщук, І. Калиниченка. Уводячи антропоніми та топоніми до лексичних структур цих виражальних засобів автори акцентують на експресивно-стилістичних можливостях власних назв.

3.5. Асоціативно-культурний компонент онімів

Важлива роль у художніх текстах відводиться онімам, що є елементами культури, оскільки, згідно з Т. Ковалевською, такі власні назви «актуалізують ті сфери людської свідомості, де індивідуалізація об'єктивного континууму є внутрішньо зумовленою, природною» [108, с. 309]. Літературно-художні оніми влучно передають характерний колорит твору, набувають символічного змісту, створюють численні аналогії, володіючи значним асоціативно-культурним потенціалом.

Функціонування онімів у художніх текстах тісно пов'язане з історичними та політичними подіями, факторами національної та мистецької культури. Саме це сприяє розвитку динамічної картини світу як всього народу, так і окремого його соціуму та індивідуума. Асоціативно-культурний компонент власних назв вказує на зв'язок імені з культурою народу, який його створив. Таке вживання онімів актуалізує культурні семи, завдяки мережі різноманітних асоціацій.

Літературно-художній ономастикон поезій запорізьких письменників становить безмежний лінгвістичний простір, у якому перетинаються світові, загальноукраїнські та місцеві (запорізькі) культурні коди, які відтворюють дух епохи. Асоціативно-культурний компонент у більшості відображають антропоніми та топоніми.

Автори спонукають до асоціативно-культурного осмислення

літературно-художніх антропонімів, залучаючи промовисті назви, які допомагають у створенні художнього світу. Письменники майстерно продумали імена своїх героїв, зробивши їх прецедентними на всіх рівнях текстової реальності. Такі власні імена взаємодіють з іншими літературними антропонімами, утворюючи потужне асоціативне поле.

Акцентуємо на тому, що антропоніми виступають тільки загальноукраїнськими кодами. У творах запорізьких митців значна кількість реальних героїв, які відомі в історії України. «Саме імена реальних відомих історичних осіб здатні чи не найбільшою мірою викликати в читачів бажані авторові асоціації з визначеною історичною добою. Вони здебільшого і служать часовою канвою літературного твору. Реалістичний історизм літературно-художнього твору зазвичай непереконаливий без історично правдивих антропонімів» [5, с. 36].

У поезіях В. Чабаненка та М. Білокопитова прізвища відомих письменників (творців і носіїв духовних надбань людства) можуть ставати уособленнями ідей поступу, добра, справедливості, краси: *У світ гукнемо: «Сам **Франко** став до бою! / Ми будемо жити! Ми знов оживе!»* (В. Чабаненко) [236, с. 176]; *І не вабить мене орден, ані чин, / Хай усе застається для **Тичин*** (В. Чабаненко) [236, с. 181]; *Мова **Руставелі**, мов із криці кута!* (В. Чабаненко) [193, с. 179]; *У нього хобі, / він щоднини / Йде полювати стихача:/ То «заарканисть» стиль в **Тичини**, / То «стрельне» риму у **Драча**...* (М. Білокопитов) [13, с. 65]. Поети використовують імена діячів культури як ознаку описуваної епохи або як штрихи до загальної характеристики. Завдяки своєму асоціативно-культурному потенціалу антропоніми цієї групи здатні доповнювати уяву читача асоціаціями.

До таких антропонімів у поезіях П. Ребра та І. Калиниченка належить найменування Тараса Шевченка, якому автори відводять особливе місце: *І кулаки стискаються в **Шевченка**, / І Дніпр у гніві хвилями жбурля!* (П. Ребро) [193, с. 52]; *То в розпачі **Кобзар** заплакав гірко, / Бо дуже пожалів, що він воскрес* (П. Ребро) [192, с. 398]; *Ми не раби, ми діти **Кобзаря**, /*

Покликала у бій свободи пісня (І. Калиниченко) [95]. Із синонімічного ряду іменувань Тараса Шевченка вирізняється псевдонім *Кобзар*. Т. Шевченка називають Кобзарем через його однойменну поетичну збірку, а також через значний внесок у розвиток української літератури та культури.

У поетичних текстах В. Чабаненка та П. Ребра Тарас Шевченко виступає національним символом України: *Все, що на світі зігриває нас, – / Честь Чураївни і Сіркову славу, / І слово те, що виплекав **Тарас*** (П. Ребро) [192, с. 381]; *Воскрес **Тарас**. / Довкола погляд кинув – / І ледь не вмер. / Стоїть ні в сих ні в тих: / Уздрів знацяцька доньку Україну / Між жебраків – старих і молодих* (П. Ребро) [192, с. 398]; *Ліворуч став мужицький син **Шевченко** – / Чоло терновим сколоте вінком* (В. Чабаненко) [236, с. 108]. Тільки в поезіях В. Чабаненка фіксуємо вживання асоціоніму *Батько*, який в уяві читача співвідноситься з образом Т. Шевченка, а підсилює це ще й використання антропоніма *Тарас*: *І **Батько** наш лежить в труні. / Устань, **Тарасе!** Чуєш, тату?!* [232, с. 56]. Зазначимо, що такі антропоніми виступають образами-символами, у яких наявний характеристичний та оцінний потенціал із запозичених фольклорних чи літературних текстів.

Асоціативно-культурні коди наявні і в гумористичних творах письменників Запорізького краю: *І де воно книжок тих начиталось? – / **Платон, Сократ**. А станеш говорити, / Так видно, що вже краще й не питав би, / Образити боїться, весь горить...* (Г. Лютий) [151]; *Та я би дав чотири фори **Фрейду**, / Хоча про **Фрейда** і не чув тоді* (М. Білокопитов) [12, с. 23]; *І хоч **Папа Римський** язик не вивчав, / Ні мама **Тереза**, ні **Леннон**...* (М. Білокопитов) [12, с. 35]. Такі антропоніми як *Папа Римський*, *Тереза*, *Леннон* привертають увагу, зацікавлюють читача звернутися до цих людей, дізнатися більше про них. Кожна із постатей викликає певні асоціації і виступає своєрідним символом: *Мати Тереза* – символ милосердя, любові та жертвності; *Джон Леннон* – символ миру, свободи, протесту проти війни; *Папа Римський* – символ єдності, авторитету, духовного наставництва.

Вживання Тетяною Осінь прізвища літературного персонажа несе асоціативно-культурне навантаження, яке допомагає підкреслити та поглибити емоційний вимір поезії: *Вітер ламає здиблений тамариск. / Суне зі сходу – гірше, аніж борей, – / цілить по наших мріях вчорашній «брат». / Він на чиєму боці, коханий **Грей**?* (Т. Осінь) [180]. Образ Грея є символом світла, надії та тепла, а також наполегливого втілення мрії в життя.

Окремо виділяємо групу сакральних назв, які несуть асоціативно-культурне навантаження як для українців загалом, так і для жителів Запорізького краю. Насамперед сюди відносимо ім'я на позначення найвищої сутності *Бог*. Щодо віднесення цієї сакральної назви до конкретних онімних класів тривають суперечки дослідників і досі. У роботах П. Мацькова [156] та Л. Бачун [2] Бог розглядається як концепт, що використовується для формування світогляду в релігійно-біблійному контексті. До теонімів найменування *Бог* відносять Т. Вільчинська [39], Н. Колесник [115] та Д. Бучко [33], аргументуючи тим, що це не категорійна ознака, а саме власна назва Бога. Ю. Карпенко характеризує лексему *Бог* безвідносно до онімних класів, вживаючи її з маленької літери: «А слово **бог**, центральне і для слов'янського язичництва на всіх етапах його розвитку, і для слов'янського християнства, стало центральним і для української ментальності» [105, с. 170]. На нашу думку, найбільш доречним є вмотивування окремої групи сакральних імен, які формують світогляд у релігійно-біблійному контексті.

Вічний образ Бога проходить наскрізною лінією через творчість всіх запорізьких поетів, виступає символом духовності людини та втілює найважливіші речі: *Застує погляд **Бога** жовтий вікна квадрат* (П. Вольвач) [45, с. 81]; *...а в білім небі визріває **Бог** / освітлене вікно саднить як несмак* (П. Вольвач) [45, с. 93]; *Та хай Вас **Бог** і совість береже* (Л. Геньба) [51, с. 88]; *Тихо-тихо в серця на осонні, / Чиста перед **Богом** і людьми* (Л. Геньба) [51, с. 113]. У цих текстах образ Бога асоціюється з внутрішнім світлом, щирістю, духовністю, чистотою та совістю.

Сакральне ім'я *Бог* у поетичних творах представлене такими синонімічними варіантами (*Господь, Христос, пан-Біг, Всевишній, Месія, Бозя*): *Милий Господи, дай-бо їм світла, тепла, доброти!* (Т. Осінь) [180]; *Із Господа, із істини, із знань, / якими ще бабуся володіла...* (В. Віхляєв) [138, с. 72]; *Тільки пан-Біг / Пам'ятаючи все, пам'ятаючи всіх, / Визначає ходу твоїх злодійських ніг...* (П. Вольвач) [46, с. 128]; *Бабуся Бозі очі розтулила* (Л. Геньба) [187, с. 132]; *Мама каже, з тобою Бог, / що у тебе вже інша хата...* (В. Віхляєв) [138, с. 70]; *Із глибин підсвідомості видно навряд / нам Всевишнього задум – «і нині, і прісно...»* (Т. Осінь) [180]; *То де ж нам той спокій у Бога знайти?!* (В. Чабаненко) [236, с. 15]. Ліричний герой поетичних творів звертається до Бога, наголошує на його присутності та заступництві. Іменування бога, на думку П. Мацькова, є своєрідною проєкцією на Бога як Творця видимого й невидимого світу, символічним відображенням трансцендентного в іманентному [156, с. 36].

Особливістю авторського письма запорізьких письменників є підкреслення якоїсь індивідуальної риси в багатогранному образі Бога. Наприклад, *Господь* – абсолютна вищість: *Все це прекрасно – Господь мені свідок – / Сп'яну забути про побут і зло* (М. Брацило) [30, с. 127]; *За обрієм їх зустрічав Господь, / як батько після трудової днини* (В. Віхляєв) [42]; *Всевишній – всесильний, творець усього суцього, який керує світом: І вже не відтворить Всевишній / печалі і щастя часи, / де вишні, криваві і ніжні* (О. Медко) [158, с. 9]; *Колись, наче грамоти вірчі, Всевишній вручав / нам долі, та вибір за нами: чи небо, чи хащі...* (Т. Осінь) [180]. Номінація *Всевишній* вказує на одне з імен Бога і втілює абсолютне верховенство над небом і землею, представляючи його як джерело сили й влади.

У поезіях запорізьких письменників *Господь* здатний розуміти, прощати, дарувати прозріння і спокій, благословляти, але й також засуджувати та карати: *І послав їм якось Бог / Отаку пригодоньку* (М. Білокопитов) [12, с. 37]; *Що робити з цим не зна / Ані Бог, ні люди...* (М. Білокопитов) [12, с. 41]; *Настане час, повідсихають бивні, / На блудній*

лжі вас **Бог** не вбереже (Л. Геньба) [50, с. 18]; *За бездіяльність Бог карає, / А від безумства дні горять* (Л. Геньба) [49, с. 52]; *...од нас самих залежить, не від Бога...* (О. Ольшанська) [178]; *Шмат часу, знайдений тобою – / Чи забутий Богом, чи кинутий кимось ще* (Г. Лупинос) [143]; *Забери його, Господи, чуєш, і кинь в океан!* (О. Ольшанська) [178]. Припускаємо, що Бог виступає своєрідним суддею всіх людських проступків та злочинів.

Зв'язок з Богом – важлива ознака зрілого християнського світогляду письменників Запорізького краю: *О Господи, яка ж краса довкола* (М. Білокопитов) [14, с. 55]; *Витри сльози їм, Господи, хай не сумують вони* (О. Ольшанська) [178]; *Я у Бога про землю спитав. / І сказав посмутнілий Всевишній: / – Ця земля вже тому вам свята, / що із лона її ви всі вийшли* (Г. Лютий) [150, с. 49]; *Бережи, милий Господи, тих, хто любить мене* (О. Ольшанська) [178]; *Звичай слов'янський – чекати й молитися стиха, / муку безсоння долати і славити Бога* (Т. Осінь) [180]; *Моє щастя, і совість, і щирість – це ти, / Рятівний подарунок від Бога* (О. Ліщук) [139]. Це вказує не тільки на глибоку пошану до релігії та культури українського народу, а й на повноправне використання сакральної лексики у мовленні, що є результатом діалогу авторів з Творцем.

При змалюванні сильного і волелюбного українського народу автори додають в їх мовлення звертання до Бога, які стали буденними фразами і усталеними словосполученнями: *Казка скінчилась безслізно, / Дякувати Богу* (О. Ліщук) [139]; *Але сказав: «Не винен, Боже!»* (М. Брацило) [30, с. 88]; *Але як же я – Господи! – / знову побачити хочу / Твоє сонячне тіло, – / аж млосний зривається крик* (М. Брацило) [30, с. 111]; *Слава Богу, обійшлося / Без чогось летального* (М. Білокопитов) [12, с. 39]. Часте вживання оніма Бог свідчить про релігійність письменників.

Сакральне ім'я Бог використовується в ряді фразорефлексивних словосполучень, тобто люди звикли вербально виражати ту чи іншу ситуацію або дію, відчуваючи емоції щастя, здивування чи гніву: *Дай вам Боже здоров'я, терпіння, / Майбуття ви почесні творці!* (О. Ліщук) [139]; *Не дай*

Боже дожити до старості (В. Терлецький) [209, с. 102]; *Не дай Боже* піти засмученим (В. Терлецький) [209, с. 102]; *Я прохаю Бога*: «Будь ласка, / *Дай мені подумать*» (П. Ребро) [192, с. 374]; *Дай нам, Боже, розправить рамена!* (В. Чабаненко) [236, с. 75]. Введення у текст народної фразеології допомагає авторам передати побажання чи прохання.

У поезіях Л. Геньби та М. Брацило ця власна назва зафіксована у формі звертання, яке є особливим за структурою (вигук *о* + присвійний займенник *мій*): *А я біжу... Я – жінка, квітка, леді, / Я, Боже мій, – високі небеса* (Л. Геньба) [51, с. 62]; *О Боже мій, невже і я кохала?!* (Л. Геньба) [51, с. 118]; *Тільки у любові путь у нас земний. / Боже, Україну, праведний, храни!* (Л. Геньба) [49, с. 25]; *Але, мій Боже, ну як розсудити* (М. Брацило) [29, с. 22]; *Бачиш, мій Боже, мені здається / Ми вже догрались до краю* (М. Брацило) [29, с. 22]. Уживаючи формулу «Боже мій», письменниці передають почуття великого відчаю та розпачу в конфліктній ситуації та складному періоді життя.

Формули звертання є і з теонімом *Господи*: «прости Господи» – вираз, який супроводжує різке висловлювання: *О Господи, прости!* (Г. Лютий) [138, с. 238]; *Чи в колесі життя одні кути, / тому й не їде, Господи прости* (Т. Осінь) [180]; *Аби щось путнє, Господи прости!* (М. Білокопитов) [12, с. 66]; *Господи Боже, я грішник – не зрадник. / Господи Боже, як можеш – прости* (П. Вольвач) [45, с. 223]. Саме в поетичних текстах Г. Лютого, Т. Осінь, М. Білокопитова та П. Вольвача вираз «Господи прости» вжитий як усталена формула вибачення за певні вчинки, дії або провину.

У поезіях більшості авторів лексема *Ісус Христос* традиційно виражає головні морально-етичні цінності християнства – любов, добро, милосердя: *І від лампадки лик Христа світився...* (Л. Геньба) [49, с. 10]; *А я ж бо все думав, що тут вдень і вночі / Людей як у храмі при гробі Христа* (В. Чабаненко) [236, с. 173]. В. Чабаненко використовує популярну застарілу сполуку «Христа ради» з семантикою «будь ласка»: *Бодай мені не бачити повік, / Як розум просить в дурня Христа ради* [236, с. 171]; *...де Божя*

Мати зрить Христові муки (П. Вольвач) [46, с. 150]; *Святі закони розтоптали, / Розіпнули правду і Христа* (В. Чабаненко) [236, с. 62]; *І вік розп'ятого Христа / Уже вросла в моє повітря* (П. Вольвач) [45, с. 12]; *Хвала Всевишньому за гору ту і цю, / За золоту, таку щасливу хмару* (П. Вольвач) [46, с. 95]. Жертовність в ім'я людей передає сакральне ім'я Ісус Христос у поетичному доробку В. Чабаненка, П. Вольвача та В. Віхляєва.

Сакральне ім'я *Мати Божа* також виступає мовним маркером біблійного сюжету. У словнику синонімів знаходимо визначення лексеми *Мати Божа* і фіксуємо, що аналізоване ім'я має багату варіацію форм: «Богородиця (у християнській релігії – назва матері Ісуса Христа), Богоматір, Божа (Господня) мати (матір), Мати (матір) Божа, Пречиста Діва (Мати), Діва Марія» [201, с. 79]. Матір Божа асоціюється з символом милосердя, заступництва, лагідності й любові: *Лишіть його, за нього Божа Мати... / І падали із душ, як із дзвіниць...* (Г. Лютий) [151]; *З небес так сходить тільки Божа Мати! / Наш білий світ очима полатать...* (Г. Лютий) [151]; *Десь голосила Матір Божа... / Десь вітер душі прибирав...* (Г. Лютий) [151]; *І скорботна Матір Божа / Дивиться з ікон* (М. Брацило) [30, с. 21]. Можемо припустити, що звертаючись до образу Матері Божої, письменники виражають своє ставлення до духовності та релігійних цінностей і намагаються створити релігійну атмосферу в тій чи тій поезії.

У поезіях запорізьких письменників Мати Божа водночас втілює материнський лад та мучеництво на найвищому рівні. Це виявляється в тому, що Марія, з одного боку, «пречиста», «матінка Божа», «діва Марія»; а з іншого – «скорботна»: *І Господа нашого / Матір Пречиста* (М. Брацило) [30, с. 138]; *А на хмарі Пречиста / Стояла, обійми простерши / І злилися у погляді / Ніжність, скорбота й тепло* (М. Брацило) [30, с. 14]. Образ Богородиці виступає символом гармонії в індивідуально-авторському трактуванні: *Щось вуста шепотять Богородиці. / Граю з пам'яттю в дивну гру* (М. Брацило) [30, с. 64]; *А на хмарі Пречиста / Стояла, обійми простерши / І злилися у погляді / Ніжність, скорбота й тепло* (М. Брацило)

[30, с. 14]. Семантика номінації *Марія* викликає асоціації «сила», «материнська любов», «покровителька» й у вузькому значенні виступає як особистий символ для кожної людини, а в ширшому – як символ «покрова цілого народу» [198, с. 13].

Ім'я *Марія*, яке прийшло з давньоєврейської мови і означає «чинити опір» [200, с. 75] з прийняттям християнства стало традиційним в українській культурі: *І тут Марія затремтіла, / Сльоза у неї закипіла* (Г. Лютий) [150, с. 256]; *Задзвенять золоті колоски, / Заклеочуть орли переможно, – / І на стихлий курган з Немовлям / Зійде радісна Діва Марія!* (В. Чабаненко) [236, с. 25]; *Матінко Божя, діво Марія, / Вкотре до тебе звернусь* (О. Ліщук) [138, с. 207]. Божя Матір має велике значення в історії християнства, тому є одним із найбільш уживаних сакральних імен у поезіях М. Брацило Г. Лютого, О. Ліщук та В. Чабаненка.

Найчастотніше антропоніми виступають загальноукраїнськими асоціативно-культурними кодами в поетичному доробку П. Ребра, Г. Лютого, В. Чабаненка та М. Білокопитова.

На відміну від антропонімів, топоніми можуть виступати світовими, загальноукраїнськими і місцевими культурними кодами. Літературно-художні топоніми завжди вплетені в контекст твору, вони обираються митцем з безлічі назв саме для цього твору, працюють на нього і створюють унікальне асоціативне поле, власний топонімійний фон, який слугує камертоном смислового наповнення [244, с. 332]. Тобто чим більше топонім використовується письменником, тим цікавіше він вписується в контекст твору, створюючи необхідну часово-просторову характеристику згідно з художнім задумом. Асоціативно-культурний потенціал топонімів полягає не тільки в позначенні місця, де відбуваються події, а й у збагаченні контексту численними експресивними нюансами й асоціаціями. Топоніми здатні переносити читача в рідний край, підсвідомо відтворювати події та культурний світогляд життя українців.

Топоніми з асоціативно-культурним компонентом, які зафіксовані в поезіях Л. Геньби та М. Брацило, є світовими образами-символами. Однією із таких назв є *Голгофа* – символ подвижництва, страждань, випробувань та спокути. У поетичних творах зазначених поетес Голгофа зображена не як місце страти Ісуса, а в переносному значенні – як символ страждань та смерті заради визначеної цілі: *На високій Голгофі / Побудую я замок захмарний* (М. Брацило) [27, с. 16]; *І підеш в ранок, наче на Голгофу* (М. Брацило) [25, с. 40]; *Світ – єдине дійство, схоже до вертепу, / Душі на Голгофі – поминальний дзвін* (Л. Геньба) [49, с. 51]. Парнас – символ поезії та натхнення: *Завжди крута дорога на Парнас* (Л. Геньба) [50, с. 25]. Не випадково, що саме поетеси звернулися до цієї групи топонімів, бо через жіночий світогляд відбулось переосмислення біблійних мотивів, визначення їх символічності та актуальності в сучасному світі. Це не просто топоніми, а духовні символи.

Загальноукраїнськими кодами в поетичних творах виступають знаки-символи на позначення українських гір, які викликають яскраві асоціації: *Лише плескати землі у людях та в деревах / на Замковій хтось ходить* (П. Вольвач) [187, с. 121]; *Ах, яка була нам Бона ця...* (гора на Тернопільщині) (П. Вольвач) [45, с. 127]; *Нема вкраїнської Говерли – / Над нею вивищивсь Синай* (М. Білокопитов) [12, с. 84]; *Яскраво мерехтять Карпати / Їх сонце ріже як тиріг* (В. Терлецький) [209, с. 76]; *Хай тобі вклоняються Карпати, / Бо ти їхня гордість і краса!* (І. Калиниченко) [95]. Ороніми в поезіях запорізьких письменників наділені узагальнено-образним значенням: *Говерла* і *Карпати* – національні символи, які передають почуття любові до малої батьківщини; *Замкова* – сила і велич, інша назва *Бона* актуалізує історичну інформацію: гора була названа на честь дружини польського короля Бони Сфорци, яка володіла замком на горі в XVI ст.

Для топонімів також є характерним асоціативно-культурний компонент, який пов'язаний з місцевими кодами: *Великий Луг*, *Хортиця*, *Берда*, *Гайчур*. Великий Луг та Хортиця уособлюють славне минуле нашого

краю і уживаються найчастіше. Великий Луг є рідним краєм для письменників, які трагічно переживали затоплення цієї святині. Зі спогадів Віктора Антоновича дізнаємося, що Великий Луг справді існував і відігравав неабияку роль у житті автора: «У різні пори року Великий Луг мінявся, але загалом його одвічна життєва могуть залишалася незмінною. Особливо потужно і рвійно він проявляв себе напровесні й у розпал весни. Про те, що скоро прийде тепло, віщували запахи, які вітер доносив на береги із плавневих пуцц. Пахло бруньками осоко́рів і верб, лозами, молодою корою і пожухлими травами. Було, вдихаєш ці запахи – і ніби набираєшся трепетної бентеги, нетутешньої, незборимої сили, мовби тобі виростають крила для лету в якісь далекі незвідані світи» [235, с. 175]. Після створення Каховського водосховища величезна територія Великого Лугу пішла під воду разом із запорозькими січами та зимівниками. Колишнє населення рідної В. Чабаненкові Єлизаветівки змушене було покинути свої домівки, оскільки село було затоплене.

Великий Луг і Хортиця постають образами могутності та величі історії як давньої, так і сьогодення; смутку та трагедії (затоплення частини Великого Лугу): *Болять мені Пороги й Луг Великий, / Затоплені-замулені болотом / І Хортиця болить мені стражденна, / Поранена, обснована дротами* (В. Чабаненко) [236, с. 58]. Хортиця є своєрідний символ місця сили, яке приїжджають відвідати з різних куточків України, щоб подивитися на велич Дніпра, могутніх скель, хоч у такий спосіб доторкнутися до славетної історії: *Знов Хортиця у золотій киреї / Стоїть – вдивляється у день новий* (П. Ребро) [192, с. 404]; *До Вас іду, вродлива пані Хортице / Звіряю серце Вам, немов зорі* (Л. Геньба) [51, с. 17]. Часто в поезіях географічні реалії рідного краю набувають сакрального значення.

Асоціативно-культурне навантаження властиве й потамоніму *Берда* – невеличка річка, яка протікає на півдні Запорізької області: *На гомінкому роздоріжжі / Дзвінкого дня й густої ночі / Мрійлива Берда в Запоріжжі, / Аж під вікном моїм, хлюпоче* [192, с. 280]; *І котилася Берда під ноги...* [192,

с. 320]; *Я не забув, по світу ходячи, / Як **Берда** хлюпа у корчах* [192, с. 150]; *При місяці копав у ґрунті ями. / Від **Берди** повівало холодком* [187, с. 367]. Ці спогади про рідну для Петра Ребра річку наповнені особливим теплом та щемливістю. Символом «малої батьківщини» Григорія Лютого є потамонім *Гайчур*: *На вербах там не тільки груші – / Там ми над **Гайчуром** росли...* [151]; *Ізмалку ще, замру, було, на кручі – / Тобі ув очі **Гайчура** дивлюсь...* [151]; *Де **Гайчур** кладкою, як сміттям, / Вітрам шляхи переступив...* [150, с. 143]. Асоціативно-культурний код потамоніма *Гайчур* полягає в передачі глибоких, особистих, емоційних зв'язків автора з місцем, де він виріс.

Серед топонімів окремо виділяємо гідронім *Дніпро*, який належить до перехідної групи, адже виступає як загальноукраїнським, так і місцевим кодом. Насамперед образ Дніпра асоціюється з поняттями «український народ», «Україна» і є домінантним при змалюванні України: *Та не на хінді чи на ідиш / **Дніпро** шепоче. І тайком* (П. Вольвач) [45, с. 44]; *Он розсунув обаполи місто / Мій **Дніпро**, заломивши брову* (П. Вольвач) [45, с. 32]; *Задивилася гребля / В чисті очі **Дніпра*** (П. Ребро) [192, с. 125]; *Умита в хвилях срібного **Дніпра!*** (І. Калиниченко) [94]; *Серце вдячності повне по вінця / За широкий **Дніпро**, за роздольні степи* (В. Чабаненко) [236, с. 9]. На думку М. Торчинського, гідронім *Дніпро* є національним символом України, нерозривно пов'язаним із поняттями «українська історія», «національна ідея», «українська територія» [21, с. 165].

У поетичних текстах *Дніпро* є символом єдності українського народу та наштовхує читача на проведення асоціацій з історичним минулим: *У дні війни, як щит країни, / На себе, **Дніпре**, без кінця / Приймав ти кулі, бомби, міни, / А на тобі – нема й рубця* (П. Ребро) [193, с. 59]; *Щодня по щедрість, по добро / Ми ідемо до тебе. / Ти – вісь республіки, **Дніпро**, / Ти – України небо* (П. Ребро) [193, с. 56]; *На високу скелю вибігає / І стрибає в безвісті **Дніпра*** (В. Чабаненко) [236, с. 32]; *А я думками десь далеко, / Де **Дніпр** широкий, де степи* (П. Ребро) [193, с. 41]; *І вже пропелер небо ріже, / Рябіє дзеркало **Дніпра*** (П. Ребро) [192, с. 298]. Назва річки передає як просторові

координати, так і стає своєрідним символом живого безперервного зв'язку поколінь. Гідронім *Дніпро* становить національний код, що відображає світогляд українського народу і формує фонові знання, які комуніканти набули на рівні етносвідомості.

У деяких поезіях М. Брацило, П. Ребра та Г. Лютого образ Дніпра асоціюється саме із Запорізьким краєм: *А далі – острів на Дніпрі / Підняв дуби у три обхвати* (П. Ребро) [193, с. 63]; *І все-таки, лиш душі їхні винні, / Що скелі оживають на Дніпрі* (М. Брацило) [29, с. 66]; *Я стояв над Дніпром, над весняним стрімким клекотанням, / Вдалині і в душі відкривались нові острови* (Г. Лютий) [150, с. 22]. Письменники описують природу та атмосферу регіону, Дніпро, острови та скелі, що є характерним саме для цієї місцевості. Описи згаданих природних об'єктів створюють місцевий культурний код, який привертає увагу читача до регіональної ідентичності та специфіки Запорізького краю.

Світові символи-топоніми, які декодуються у свідомості українців, актуалізовані перш за все в поетичному доробку М. Брацило та Л. Геньби; загальноукраїнські – у М. Білокопитова, П. Вольвача, В. Терлецького та І. Калиниченка; місцеві – у П. Ребра, Г. Лютого, В. Чабаненка та Л. Геньби. Особливістю топонімів з асоціативно-культурним компонентом є наявність перехідної групи назв, які можуть бути як загальноукраїнськими, так і місцевими кодами.

Асоціативно-культурний компонент літературно-художніх онімів у творах письменників Запорізького краю представлений у різному кількісному співвідношенні: П. Ребро (26 %), В. Чабаненко (15 %), Г. Лютий (14 %), П. Вольвач (10 %), Л. Геньба (9 %), М. Брацило (8 %), М. Білокопитов (8 %), І. Калиниченко (4%), В. Терлецький (2 %), О. Ліщук (2 %), Т. Осінь (2 %). У творчості В. Віхляєва, Г. Lupинос, О. Медка, О. Ольшанської та П. Юрика оніми зрідка набувають культурного коду. Відзначимо, що найпродуктивнішими асоціативно-культурними кодами в поезіях запорізьких

письменників є Тарас Шевченко, Бог, Матір Божа, Голгофа, Дніпро, Хортиця, Великий Луг.

Висновки до розділу

1. У поетичних творах запорізьких письменників оніми виконують різні функції і виражають різні стилістичні відтінки, що додає текстам емоційної насиченості. Власні назви в поезіях викликають особливі емоції та набувають конотативного забарвлення. Ім'я персонажа є вагомим у процесі формування індивідуально-авторської картини світу. Літературно-художній антропонімікон поетичних творів різноманітний з функційного погляду і представлений антропонімами з характеристичною, номінативною, дейктичною та ідеологічною функціями.

2. Топоніми, як і всі класи онімів, підпорядковані загальним законам художнього контексту. Вони є експресивно та стилістично насиченими, створюють географічну просторову основу художнього тексту, формують простір твору і відтворюють його контурну карту, на яку потім накладається дія. Більшість письменників Запорізького краю вживає топоніми з характеристичною функцією, менш уживаними є топоніми з ідеологічною, номінативною та дейктичною функціями.

3. У художніх текстах периферійні оніми переважно є факультативними, але в деяких контекстах вони набувають ключового значення: можуть конкретизувати хронотоп, передавати лінгво- та історико-культурологічну інформацію, виражати головну думку письменника і навіть розкривати ідею твору. У поезіях запорізьких письменників периферійні оніми виконують такі функції: номінативну, номінативно-характеристичну, характеристичну, хронологічну та ідеологічну.

4. У поетичних текстах антропоніми і топоніми беруть активну участь у створенні стилістичних прийомів, серед яких основними є заголовки, метафори, епітети, порівняльні звороти. Серед менш уживаних прийомів, які створені на основі онімів, виділяємо такі: гіпербола, перифраз, алегорія,

паронімічна атракція, ампліфікація, антитеза, паралелізм.

5. Асоціативно-культурний компонент літературно-художніх онімів у творах письменників Запорізького краю представлений у різному кількісному співвідношенні. Оними здатні переносити читача в рідний край, підсвідомо відтворювати події та культурний світогляд життя українців.

ВИСНОВКИ

1. Завданнями літературно-художньої ономастики, як наукового напрямку, є вивчення походження, розвитку, структурних особливостей, функційного та стилістичного навантаження власних назв у художньому творі. В українському теоретичному мовознавстві ще не вироблено стрункої системи ономастичних термінів. Для дослідження літературно-художніх онімів у творах письменників Запорізького краю виділено такі терміни: «літературно-художня ономастика», «онімний простір», «літературно-художній онім». На нашу думку, цим термінам притаманна системність, однозначність, мотивованість та точність, вони найкоректніше відбивають явища, що ми досліджуємо.

2. Науковці й до сьогодні не можуть уникнути протиріч щодо типології літературно-художніх онімів, саме ця дискусія посприяла виникненню різноманітних класифікацій власних назв у художньому творі. Напрацьований і деталізований сучасними ономастами матеріал дав змогу розробити релевантну й всеохопну щодо матеріалу типологію онімів, ужитих у творах запорізьких письменників. Саме тому всі власні назви розділено на три групи: антропоніми, топоніми та периферійні оніми (див. Додаток Г). У дисертації аналіз функційно-стилістичного аспекту онімних класів здійснений за класифікацією літературно-художніх антропонімів Л. Белея.

3. Доведено, що письменники Запорізького краю активно вводять власні імена в поетичні твори, у яких вони стають невід'ємним складником структури та вагомою частиною художніх текстів. Серед усіх антропонімних класів переважають імена, прізвища, прізвиська та імена по батькові – 87 % (*Володька, Рудий, Непийвода, Тарас Шевченко, Іван Гонта, Буркало, Притикало, Іван Петрович*); теоніми становлять 6 % (*Світовид, Білобог, Чорнобог, Ярило*); міфоантропоніми – 4 % (*Аладдін, Дон Кіхот, Дюймовочка, Котигорошко, Медея, Прометей, Снігурочка, Ясон*); біблійні антропоніми – 3 % (*Авель, Адам, Єва, Каїн, Юда*) (див. Додаток Ж). За структурою

антропоніми є одночленні («одиничне ім'я», «прізвище», «прізвисько», «по батькові») та двочленні («ім'я + прізвище», «ім'я + по батькові»).

Одним із найпродуктивніших онімних розрядів у поетичних творах письменників Запорізького краю є топоніми, які представлені ойконімами (31 %) – *Бердянськ, Гуляйполе, Запоріжжя, Київ, Мелітополь, Токмак, Басань, Білоцерківка, Грушеве, Красиве, Петрово-Свистуново, Соколівка*; гідронімами (28 %) – *Берда, Гайчур, Десна, Дніпро, Дністер, Калка, Міссісіні, Славута, Азовське море, Жовте море, Чорне море*; хоронімами (26 %) – *Америка, Вкраїнонька, Дике Поле, Запорізький край, Наддніпрянина, Оратанія, Південний Схід, Україна*; інсулонімами (6 %) – *Байда, Великий Луг, Крим, Хортиця*; оронімами (6 %) – *Бона, Говерла, Голгофа, Замкова, Карпати, Синай*; міфотопонімами (3 %) – *Вавилон, Віфлеєм, Едем, Олімп* (див. Додаток І). Виявлено, що топонімні класи аналізованих поезій становлять два структурні типи: однокомпонентні (прості одноосновні та складні двоосновні) та поодинокі випадки багатоконпонентних («прикметник + іменник», «прикметник + прикметник», «числівник + іменник + прикметник + іменник»).

У периферійному онімному контексті досліджуваних поезій виділяємо різнотипні власні назви, серед яких найуживаніші асоціоніми (28 %) – *Душа, Життя, Кохання, Мир, Мова, Поезія, Свята Перемога, Смерть, Щастя* та зооніми (19 %) – *Бобик, Голуб, Равлик, Рекс, Рябо, Сірий, Черепаха, Шарик*; меншу частку становлять геортоніми (12 %) – *Великдень, Вербна, Івана Купала, Новий рік, Покрова, Різдво*; космоніми (11 %) – *Велика Ведмедиця, Земля, Космос, Місяць, Сонце, Чумацький шлях*; ідеоніми (11 %) – *«Кобзар», Кремль, «Отче наш», Хортицький дуб*; ергоніми (4 %) – *Бу-Ба-Бу, Дніпрельстан, Дніпрогес*; міфозооніми (4 %) – *Жар-Птиця, Пегас, «Хо»* та еклезіоніми (1 %) – *Софія* (див. Додаток М). Такі оніми створюють фон оповіді, увиразнюють деталі життя персонажів, процес їх мислення, роботи, захоплень та звичок.

4. Специфіка походження й уживання власних назв у будь-якому тексті результує в розширене коло функцій онімів. Літературно-художній антропонімікон поезій різноманітний з функційного погляду і представлений антропонімами з характеристичною (54 %), номінативною (20 %), дейктичною (16 %) та ідеологічною (10 %) функціями. Антропоніми з номінативною функцією репрезентовані в поезіях П. Ребра, Г. Лютого, В. Чабаненка, М. Брацило, П. Вольвача, М. Білокопитова, Л. Геньби; з характеристичною – у П. Ребра, В. Чабаненка, Г. Лютого, М. Білокопитова, Л. Геньби, М. Брацило; з дейктичною – у М. Білокопитова, М. Брацило, О. Медка, Т. Осінь, В. Віхляєва; антропоніми, які виконують ідеологічну функцію, вживаються тільки у творчості П. Ребра та П. Юрика.

Експресивно та стилістично насиченими в поезіях є топоніми, які підпорядковані загальним законам художнього контексту, створюють географічну просторову основу художнього тексту, формують простір твору і відтворюють його контурну карту, на яку потім накладається дія. Більшість письменників Запорізького краю вживає топоніми з характеристичною функцією (68 %) – П. Ребро, В. Чабаненко, П. Вольвач, Г. Лютий, М. Брацило, М. Білокопитов, Л. Геньба, І. Калиниченко, П. Юрик; менш уживаними є топоніми з ідеологічною функцією (18 %) – доробок В. Чабаненка і П. Юрика; топоніми з номінативною функцією (12 %) репрезентує творчість М. Білокопитова, Л. Геньби та П. Вольвача, а з дейктичною функцією (5 %) – П. Вольвача, Л. Геньби, Г. Лютого, В. Чабаненка та П. Ребра.

Периферійні оніми в художніх текстах хоч і є факультативними, проте в певних контекстах набувають вагомого значення: вказують на час і місце подій, передають лінгво- та історико-культурологічну інформацію, виражають задум письменника та навіть розкривають ідею твору. Периферійні оніми з номінативною функцією (38 %) найпродуктивніше репрезентовані в поезіях М. Білокопитова, Г. Лютого, М. Брацило, П. Вольвача; з номінативно-характеристичною (8 %) – у доробку Г. Лютого,

Л. Генъби, Т. Осінь; з характеристичною (36 %) – у В. Чабаненка, П. Вольвача, В. Віхляєва, П. Юрика; з хронологічною (11 %) – у Г. Лютого, М. Брацило, О. Ольшанської; з ідеологічною (7 %) – тільки у творах П. Юрика.

Антропоніми і топоніми в поетичних текстах відіграють важливу роль у створенні стилістичних прийомів, серед яких основними є заголовки (25 %) – доробок П. Ребра, М. Брацило, М. Білокопитова, Л. Генъби, П. Вольвача, В. Терлецького, Г. Lupинос, О. Медка; метафори (24 %) – П. Ребра, В. Чабаненка, М. Брацило, П. Вольвача, О. Ліщук, О. Медка, І. Калиниченка, П. Юрика; епітети (20 %) – П. Ребра, Г. Лютого, В. Чабаненка, М. Брацило, Л. Генъби, П. Вольвача, І. Калиниченка; порівняльні звороти (13 %) – П. Ребра, Г. Лютого, В. Чабаненка, М. Брацило, М. Білокопитова, П. Вольвача, О. Медка. Серед менш уживаних прийомів, які створені на основі онімів, виділяємо такі: гіпербола (6 %) – творчість П. Ребра, Г. Лютого, М. Брацило, П. Вольвача; перифраз (5 %) – П. Ребра, В. Чабаненка, М. Білокопитова; алегорія (2 %) і паронімічна атракція (2 %) – П. Ребра, М. Білокопитова; ампліфікація (1 %) – В. Чабаненка; антитеза (1 %) – М. Білокопитова, Т. Осінь; паралелізм (1 %) – О. Ліщук, І. Калиниченка.

Літературно-художні оніми влучно передають характерний колорит твору, набувають символічного змісту, створюють численні аналогії, володіючи значним асоціативно-культурним потенціалом. Асоціативно-культурний компонент онімів у творах письменників представлений у різному кількісному співвідношенні: П. Ребро (26 %), В. Чабаненко (15 %), Г. Лютий (14 %), П. Вольвач (10 %), Л. Генъба (9 %), М. Брацило (8 %), М. Білокопитов (8 %), І. Калиниченко (4%), В. Терлецький (2 %), О. Ліщук (2 %), Т. Осінь (2 %). У творчості В. Віхляєва, Г. Lupинос, О. Медка, О. Ольшанської та П. Юрика оніми зрідка набувають культурного коду. Асоціативно-культурний потенціал онімів полягає не тільки в позначенні місця, де відбуваються події, а й у збагаченні контексту численними

експресивними нюансами й асоціаціями.

5. Установлено, що власні назви різних тематичних груп запорізькі письменники використовують у такому співвідношенні: антропоніми – 60 %, топоніми – 26 %, периферійні оніми – 14 %. Вживання різних онімних класів, які є важливим складником у формуванні індивідуально-авторського стилю, сприяло створенню цілісної картини різнопланового використання власних назв. Для більшості поетів найуживанішими є антропонімні класи (П. Ребро, М. Білокопитов, Г. Лютий, В. Чабаненко, М. Брацило, Л. Геньба, В. Терлецький, В. Віхляєв, Т. Осінь, О. Ольшанська), для деяких з них основними стають топоніми (П. Вольвач, О. Медко, П. Юрик, І. Калиниченко) або периферійні оніми (Г. Лупинос, О. Ліщук).

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у вивченні особливостей онімних систем у поетичних та прозових текстах сучасних запорізьких письменників, які залишились поза нашою увагою. Оскільки події, які зараз відбуваються в Україні, безпосередньо впливають на літературний ономастикон: видозмінюються класи власних назв (деякі поповнюються, інші ж навпаки зникають), розширюється тематика та жанрова специфіка творів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бачинська Г. В., Тишковець М. П. Поетонімія у романі Галини Вдовиченко «Пів'яблука»: функціонально-стилістичний аспект. *Науковий вісник Ужгородського університету. Філологія*. 2021. Вип. 1 (45). С. 74–78.
2. Бачун Л. І. Ономастикон української прози про національно-визвольний рух першої половини ХХ ст. : дис. ... д. філософ. : 035 – Гуманітарні науки. Філологія. Тернопіль, 2022. 700 с.
3. Белей Л. О. Нова українська літературно-художня антропоніміка : проблеми теорії та історії. Ужгород, 2002. 176 с.
4. Белей Л. О. Українська літературно-художня антропонімія кінця ХVІІІ-ХХ ст. : автореф. дис. ... докт. філол. наук : 10.02.01. Ужгород, 1997. 48 с.
5. Белей Л. О. Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії ХІХ-ХХ ст. : навч. посіб. Ужгород, 1995. 119 с.
6. Белей Л. О. Як «промовляють» імена літературних персонажів: про мовні засоби української літературно-художньої антропонімії. *Мовознавство*. 2002. № 1. С. 23–31.
7. Бербер Н. М. Метафоричне функціонування поетонімів у художньому дискурсі Марії Матіос. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Мовознавство*. Тернопіль : ТНПУ імені Володимира Гнатюка, 2017. Вип. 1 (27). С. 27–31.
8. Бербер Н. М. Поетонімія в структурі ідіостилю Марії Матіос : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Одеса, 2017. 243 с.
9. Бережна М. В. Антропонімія дитячої літератури жанру фентезі. *Нова філологія*. 2007. № 27. С. 142–149.
10. Бережна М. В. Ономастикон романів Дж. К. Ролінг циклу «Гаррі Поттер» в українському та російському перекладах : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16. Київ, 2009. 20 с.

11. Білозуб А. І. Паронімічна атракція як фоносемантичний прийом мовної гри в прозі представників станіславського феномена. *Лінгвістичні дослідження*. Харків, 2012. Вип. 33. С. 77–82.
12. Білокопитов М. Г. А Вічний Час неспіхом тече... Запоріжжя : Дике Поле, 2018. 280 с.
13. Білокопитов М. Г. Без паніки: гуморески, фейлетони, афоризми, усмішки, байки. Запоріжжя : Дніпровський металург, 2004. 360 с.
14. Білокопитов М. Г. Зимове безсоння: ліричні вірші, бувальщини, гумор, сни. Запоріжжя : Дніпровський металург, 2021. 96 с.
15. Білоусенко П. І. Козацькі прізвища. *Українське козацтво: Мала енциклопедія*. Київ : Генеза; Запоріжжя : Прем'єр, 2002. С. 250–251.
16. Боєва Е. В. Оніми світового культурного кола у поетичних творах М. Зерова. *Записки з українського мовознавства*. 2017. Вип. 24. С. 108–116.
17. Боєва Е. В. Функційна парадигма антропонімів у повісті «Морітурі» І. Багряного. *Записки з ономастики*. 2017. Вип. 20. С. 62–72.
18. Боєва Е. В. Реальна топонімія як засіб образності в художньому дискурсі В. Винниченка. *Філологічні науки*. Суми, 2009. С. 8–14.
19. Боєва Е. В. Специфіка функціонування поетонімів у сатирично викривальній драматургії О. Олеся. *Науковий вісник Чернівецького університету імені Юрія Федьковича. Слов'янська філологія*. Чернівці, 2007. Випуск 356-359. С. 67–72.
20. Боєва Е. В. Щодо образно-семантичної прагматики заголовків прозових творів В. Винниченка. *Записки з ономастики*. Одеса, 2015. Вип. 18. С. 35–44.
21. Боєва Е. В., Урсул В. С. Характеристичний потенціал антропонімів у комедії Річарда Брінслі Шерідана «Школа лихослів'я». *Записки ономастики*. Одеса, 2012. № 15. С. 15–22.
22. Браїлко Ю. І. Генеза української літературної топономастики. *Філологічні науки*. 2018. № 29. С. 80–83.

23. Браїлко Ю. І. Функційність оніма *Кремль* в українській поезії. *Записки з українського мовознавства*. 2019. Вип. 26(1). С 189–200. URL : <https://cutt.ly/VwnQSKLZ>
24. Брацило М. А. Благовіст: поезії. Запоріжжя : Хортиця, 1996. 47 с.
25. Брацило М. А. Мелодія вічних прощань: інтимна лірика. Запоріжжя : Хортиця, 1997. 107 с.
26. Брацило М. А. Сонцетяжіння: поезії. Запоріжжя : Хортиця, 2001. 110 с.
27. Брацило М. А. Хортицькі дзвони: поезії. Запоріжжя : Хортиця, 1995. 47 с.
28. Брацило М. А. Чотири пори любові: поезії. Київ : Видавництво Сергія Пантюка, 2006. 96 с.
29. Брацило М. А. Шовкова держава: лірика. Київ : Наш Формат, 2014. 323 с.
30. Брацило М. А. Я зроду тут живу: рання лірика, спогади сучасників. Запоріжжя : Дике Поле, 2018. 248 с.
31. Буевская М. В. Поэтонимосфера художественного текста : монографія. Киев : Изд. Дом Дмитрия Бураго, 2012. 287 с.
32. Бучко Д. Г. Основні принципи і способи номінації поселень у Галицькій землі (за даними реєстру поселень 1670 р.). *Українська мова*. 2009. № 4. С. 42–51.
33. Бучко Д. Г., Ткачова Н. В. Словник української ономастичної термінології. Харків : Ранок- НТ, 2012. 256 с.
34. Вегеш А. І. Літературно-художні антропоніми в ретророманах про Львів Андрія Кокотюхи. *Закарпатські філологічні студії*. Вип. 19. Т. 2. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 168–175.
35. Вегеш А. І. Традиції та новаторство української літературно-художньої антропонімії посттоталітарної доби : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Івано-Франківськ, 2010. 273 с.

36. Вербич С. О. Сучасна українська онімна лексика: функціональний аспект. *Вісник Національної академії наук України*. 2008. № 5. С. 54–60.
37. Вербич С. О. Гідронімія Наддністрянщини: склад, будова, особливості становлення : дис. ... докт. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2017. 596 с.
38. Вербич С. О. Українська ономастика: перспективи розвитку. *Українська мова*. 2010. № 3. С. 73–80. URL: <https://cutt.ly/uwnQ26pl>
39. Вільчинська Т. П. Теонім бог як репрезентант язичницького сценарію (на матеріалі прозових текстів української письменниці ХХ ст. Євдокії Гуменної). *Записки з українського мовознавства*. 2020. Вип. 27. С. 58–65.
40. Вінтонів Т. М. Антропоепоніми повісті М. Гоголя «Тарас Бульба». *Ономастичні науки*. 2008. № 2. С. 85–90.
41. Вінтонів Т. М. Реальна онімія як засіб образності в історичній оповіді : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15. Донецьк, 2008. 210 с.
42. Віхляєв Володимир. Письменницький портал Пилипа Юрика. URL : <https://cutt.ly/zwnQ3mm2>
43. Войталюк А. А. Стилiстично-виражальнi можливостi власних особових iмен (на матерiалi усмiшок Петра Ребра). *Лiнгвiстичнi дослiдження*: зб. наук. праць ХНПУ iм. Г. С. Сковороди. 2013. Вип. 36. С. 143–147.
44. Волкова І. В. Антропоніми як емоційно значимі елементи художнього тексту (на матеріалі романів Ліни Костенко «Маруся Чурай» та Уласа Самчука «Марія»). *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Філологія*. 2016. Вип. 74. С. 60–64. URL : <https://cutt.ly/TwnWpRNn>
45. Вольвач П. І. Південний Схід: поезії. Львів : Кальварія, 2002. 188 с.
46. Вольвач П. І. У Києві. Київ : Український пріоритет, 2015. 280 с.

47. Гаврилюк І. С. Поетонімні опозиції в художньому тексті: лінгвальні параметри типологізації : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15. Вінниця, 2017. 210 с.
48. Галич А. А. Жіночий і нежіночий романи Галини Тарасюк в асоціонімному вимірі. *Слово і час*. 2011. № 8. С. 49–59.
49. Геньба Л. Г. Душа іде на сповідь: поезії. Запоріжжя : Дніпровський металург, 2006. 244 с.
50. Геньба Л. Г. Паралель. Запоріжжя : Дике Поле, 1998. 64 с.
51. Геньба Л. Г. Повези мене у Красиве... Запоріжжя : Поліграф, 2006. 156 с.
52. Герасимчук В. А. Антропоніми: історія і сучасність : навч. посіб. Кам'янець-Подільський : Абетка, 2002. 152 с.
53. Гецько Г. І. Топоніми й антропоніми як складники метонімічних перейменувань у сучасних медіа текстах. *Науковий вісник Ужгородського університету. Філологія*. 2021. Вип. 1 (45). С. 175–181.
54. Глущик Н. В. Лінгвопрагматика сучасного англomовного сленгу: витоки, класифіційні та семантичні ознаки. *Вісник Львівського університету. Серія іноземної мови*. 2013. № 21. С. 22–36.
55. Глюдзик Ю. В. Лінгвокультурологічна основа поетонімів та мовна картина світу циклу повістей «The Chronicles of Narnia» К. С. Льюїса. *Наукові записки. Філологічні науки (мовознавство)*. Кіровоград : Редакційно-видавничий відділ КДПУ ім. В. Винниченка, 2014. Вип. 127. С. 220–224.
56. Горбач О. С. Комічна і сатирична інтенція прецедентних власних імен у сатирично-гумористичному дискурсі. *Граматичні студії*. Вінниця, 2017. Вип. 3. С. 95–99.
57. Горбач О. С. Ономастикон українських сатирично-гумористичних текстів кінця ХХ – початку ХХІ століття : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Івано-Франківськ, 2017. 243 с.

58. Горбач О. С. Прізвиська в українських сатирично-гумористичних творах початку ХХІ століття. *Іван Огієнко і сучасна наука та освіта*. Кам'янець-Подільський, 2015. Вип. ХІ. С. 185–189.

59. Городенська К. Г. Морфолого-словотвірне перевнормування запозичених прикметників в усталених словосполученнях. *Науковий вісник Ужгородського університету. Філологія*. Ужгород, 2020. Вип. 1 (43). С. 92–99.

60. Горпинич В. О. Антропонімія Дніпровського Припоріжжя і суміжних регіонів України : монографія. Дніпропетровськ–Миколаїв : Іліон, 2006. 237 с.

61. Грималовський І. С. «Наука, або способ зложення казання» І. Галятовського і становлення української релігійної терміносистеми. *Сучасна українська богословська термінологія: від історичних традицій до нових концепцій* : матеріали Всеукраїнської наук. конф. Львів, 1998. С. 191–196.

62. Дворянчикова С. Є. Романтичні засади онімного простору балади Л. І. Боровиковського «Маруся». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Філологія*. 2020. Вип. 46, Т. 1. С. 122–125.

63. Демешко І. М. Гідронімно-ойконімні тополексеми ономастикону північно-східного Полісся. *Наукові записки. Філологічні науки (мовознавство)*. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2005. Вип. 59. С. 46–61.

64. Дергач Д. В. Тенденції дослідження власних назв : від традиції до сучасності. *Актуальні проблеми української лінгвістики : теорія і практика*. 2008. Вип. 16. С. 100–107. URL : <https://cutt.ly/PwnQZbYh>.

65. Добролюба Г. М. Спостереження за онімною лексикою в ареальній фразеології (на матеріалі фразеології середнього полісся та суміжних територій). Житомирський держ. університет ім. Івана Франка. Житомир, 2009. С. 31–39.

66. Дорошенко К. С. Мовна гра як теоретична проблема. *Літературний процес: методологія, імена, тенденції. Філологічні науки*. Київ : КУ імені Б. Грінченка, 2014. № 4. С. 140–143. URL : <https://cutt.ly/rwnWrqhu>
67. Доценко М. В. Поетоніміка модерністської та постмодерністської прози : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Вінниця, 2018. 199 с.
68. Драган Ю. М. Функціонально-семантичне навантаження антропонімів у мовному просторі історичних творів Адріана Кащенка. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*. 2015. № 2. С. 216–224. URL : <https://cutt.ly/4wnWr9iw>
69. Дудун Т. В. Історичний аналіз класифікації топонімів. *Часопис картографії*. 2011. Вип. 1. С. 226–232.
70. Дука Л. И. Омонимическая и паронимическая аттракция онимов как способ актуализации их прагматического потенциала. *Придніпровський науковий вісник. Філологія*. 1998. № 51 (118). Дніпропетровськ : Наука і освіта. С. 21–26.
71. Дука Л. И. Прагматический потенциал онимов и способы его актуализации в тексте : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.02. Запорожье, 2002. 238 с.
72. Дука Л. И. Словообразовательная структура топонимов Запорожской области. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*. 1998. № 1. Т. 1. С. 47–49.
73. Дука Л. І. Проблема варіювання антропонімів у прагматичному аспекті. *Ономастика і апелятиви*. 1999. Вип. 8. Дніпропетровськ : ДДУ. С. 40–45.
74. Єрмоленко С. С. Граматика геортонімів у текстах календарних паремій. *Studia Linguistica*. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2010. Вип. 4. С. 39–47.
75. Жуйкова М. В. Слова і міфологеми в поетичному тексті Володимира Свідзинського. Незаймані слова : зб. статей про творчість Володимира Свідзинського. Брустурів, 2018. С. 93–100.

76. Загнітко А. П., Кравченко Е. О. Отношения и связи в поэтонимосфере: типологическая общность и отличие. *Relacje połączenia w poetonimosferze: cechyws pólneiróżnice, Przegląd Rusycystyczny*. 2021. Nr 4. С. 136–166.

77. Зайцева В. В. Антропоніми й топоніми як складники метонімічних перейменувань. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Київ, 2011. Вип. 7. С. 306–314.

78. Зайцева К. Б. Английская стилистическая ономастика. Одесса, 1973. 67 с.

79. Зубар Л. С. Екзотичні власні назви у творах українських письменників-фантастів. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2013. Вип. 6(3). С. 85–94. URL : <https://cutt.ly/zwnWyLZE>

80. Іваненко Ю. В. До питання про основні риси функціонування міфопоетонімів. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2010. Вип. 8. С. 262–267. URL : <https://cutt.ly/5wnWiL4e>

81. Ільченко І. І. Антропонімія Нижньої Наддніпрянщини в її історичному розвитку : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Запоріжжя, 2003. 166 с.

82. Ільченко І. І., Бабич Д. В. Поетична географія творів П. Ребра. *Дослідження з лексикології і граматики української мови*. Дніпропетровськ, 2012. Вип. 11. С. 239–245.

83. Ільченко І. І. Вплив християнства на антропонімікон Надвеликолуужжя. *Дослідження з лексикології і граматики української мови*. Вип. 8. Дніпропетровськ : Пороги, 2009. С. 97–105.

84. Ільченко І. І. Джерела вивчення антропонімікону Надвеликолуужжя. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*. 2012. № 1. С. 211–214. URL : <https://cutt.ly/cwnEyFUR>

85. Ільченко І. І. Ойконіми Надвеликолуужжя. *Nazwy terenowe i miejscowe w przestrzeni fizycznej. Geographical names in physical space*. Lodz : Wydawnictwo uniwersytetu Lodzkiego, 2016. С. 157–165.

86. Ільченко І. І. Оніми в ліриці В. А. Чабаненка як часопросторові маркери. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Мовознавство*. Тернопіль, 2017. Вип. 1 (27). С. 136–140.

87. Ільченко І. І. Ономастичні студії В. А. Чабаненка : дослідник надвеликолузької топонімії. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*. Запоріжжя, 2015. № 2. С. 236–241.

88. Ільченко І. І. Прізвища іншомовного походження Надвеликолузького регіону. *Актуальні питання антропонімії*. Київ, 2005. С. 104–109.

89. Ільченко І. І. Фонові оніми в ідіюстилі Р. Іваничука. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*. 2016. № 2. С. 302–308. URL : <https://cutt.ly/xwnWk6eG>

90. Ільченко І. І. Художній хронотоп «Січової скарбниці» крізь призму власних назв. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*. 2017. № 1. С. 127–131. URL : <https://cutt.ly/IwnWRXeo>

91. Ісакова Т. В. Лексико-семантична база прізвищ степу. *Наукові записки. Філологія (мовознавство)*. Кіровоград, 2001. Вип. 35. С. 86–91.

92. Йолкіна Л. В. Специфіка реалізації ліричного суб'єкта в поезії Павла Вольвача. *Науковий вісник Ужгородського університету. Філологія*. Ужгород, 2016. Вип. 2. С. 132–135.

93. Калиниченко Ігор. Літературний форум. URL : <https://cutt.ly/cwnWYf2u>

94. Калиниченко Ігор. Письменницький портал Пилипа Юрика. URL : <https://cutt.ly/IwnWUyAo>

95. Калиниченко Ігор. Поетичні майстерні. URL : <https://cutt.ly/IwnWUMS0>

96. Калинин В. М. Несколько замечаний к теории онимного пространства литературного произведения. *Наукові записки. Філологічні науки (мовознавство)*. Кіровоград, 2001. Вип. 37. С. 167–170.

97. Калінкін В. М. До визначення статусу поетики оніма як наукової дисципліни. *Проблеми слов'янської ономастики*. Ужгород, 1999. С. 53–58.
98. Калінкін В. М. Поетика оніма. Донецьк, 1999. 408 с.
99. Карпенко Н. А. Відтворення прагматики власних назв у перекладі українських народних казок англійською мовою. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Філологія*. 2020. Т. 31 (70). № 4. Ч. 3. С. 29–33.
100. Карпенко О. Ю. Про літературну ономастику та її функціональне навантаження. *Записки з ономастики*. Одеса, 2000. Вип. 4. С. 68–74.
101. Карпенко О. Ю. Комунікативно-прагматичний потенціал власних назв у науково-фантастичному тексті : автореф. дис. ... канд. філол. наук. : 10.02.19. Одеса, 1992. 17 с.
102. Карпенко Ю. А. Специфика имени собственного в художественной литературе. *Літературна ономастика*. Одеса : Астропринт, 2008. С. 205–220.
103. Карпенко Ю. О. Гумористична ономастика. *Літературна ономастика*. Одеса : Астропринт, 2008. С. 167–176.
104. Карпенко Ю. О. Козацька специфіка гумористичної ономастики Петра Ребра. *Літературна ономастика*. Одеса : Астропринт, 2008. С. 185–194.
105. Карпенко Ю. О. Українська ментальність : палеолінгвістичне декодування /П/. Бог. Волинь – Житомирщина. 2003. № 10. С. 162–170. URL: <https://cutt.ly/6wnWOE8T>
106. Карпенко Ю. О., Мельник М. Р. Літературна ономастика Ліни Костенко : монографія. Одеса, 2004. 216 с.
107. Кащенко А. Ф. Великий Луг Запорозький. Катеринослав, 1917. 112 с.
108. Ковалевська Т. Ю. Онімні пріоритети асоціативного простору реклами: семантика та класифікаційні ознаки. *Реклама та PR у масовоінформаційному просторі* : монографія. Одеса : Астропринт, 2009. С. 297–310.

109. Ковалевська Т. Ю. Стилiстичний потенцiал космiчних назв в українськiй поезiї XIV-XX ст. : автореф. дис. ... канд. фiлол. наук : 10.02.01. Днiпропетровськ, 1994. 17 с.
110. Коваль А. П. Життя i пригоди iмен. Київ : Вища школа, 1988. 240 с.
111. Коваль О. В. Функцiонально-стилiстичнi особливостi вживання онiмiв у поетичних творах М. Вiнграновського. *Мова*. Одеса : Астропринт, 2016. Вип. 25. С. 68–71.
112. Коваль А. П. Практична стилiстика сучасної українськiй мови. 3-те вид., допов. i перероб. Київ : Вища школа, 1987. 351 с.
113. Козловська Д. В. Структурно-семантичнi та функцiонально-стилiстичнi характеристики поетонiмiї романiв українських письменниць початку ХХI столiття: дис. ...канд. фiлол. наук : 10.02.01. Вiнниця, 2018. 260 с.
114. Колесник Н. С. Термiнологiчнi суперечки в царинi лiтературної ономастики i фольклорна ономастика. *Науковий вiсник Ужгородського унiверситету. Фiлологiя*. Ужгород, 2011. Вип. 24. С. 122–127.
115. Колесник Н. С. Фольклоронiм *Господь* у парадигмi Божих найменувань. *Науковi записки Тернопiльського нацiонального педагогiчного унiверситету iм. Володимира Гнатюка. Мовознавство*. 2017. Вип. 1(27). С. 170–174.
116. Колоїз Ж. В. Етнокультурна маркованiсть геортонiмних паремiй. *Славянская фразеология в синхронии и диахронии*. Гомель, 2014. Вып. 2. С. 202–205. URL : <https://cutt.ly/AwnWPq6r>
117. Кондратьева Т. Н. Метаморфозы собственного шимени : Опыт словаря. Казань : КазГУ, 1983. 110 с.
118. Коржанова Ю. В. Онiмний простiр поетичного тексту (на матерiалi поезiї Бориса Олiйника). *Вiсник КДПУ iменi Михайла Остроградського. Гуманiтарнi науки*. Кременчук, 2008. Вип. 6 (53). Ч. 2. С. 78–82.

119. Коржанова Ю. В., Можарова Т. М. Онімний простір поетичного тексту (на матеріалі поезії Бориса Олійника). *Вісник Кременчуцького державного педагогічного університету імені Михайла Остроградського*. Вип. 6 (53). 2008. Ч. 2. С. 78–82.

120. Корнієнко І. А. Антропонімна лексика у контексті лінгвокультурології. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]*. Філологія. Мовознавство. 2015. Т. 253, Вип. 241. С. 51–54. URL : <https://cutt.ly/mwnWPAw7>

121. Котович В. В. Ойконімія України як лінгвокультурний феномен : монографія. Дрогобич : Посвіт, 2020. 448 с.

122. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства. Київ, 2014. 368 с.

123. Кравченко Ю. В. Гідронімія колишнього Великого Лугу Запорозького : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Запоріжжя, 2009. 20 с.

124. Кричун Л. П. Функції антропонімів у сучасному українському сатиричному романі : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Кіровоград, 1998. 17 с.

125. Крупа М. П. Лінгвістичний аналіз художнього тексту. Тернопіль : Підручники і посібники, 2005. 416 с.

126. Крупа М. П., Дашенко Н. Л. Спроба прочитання мовного вираження українськості у вірші М. Вінграновського «Ластівко біля вікна». *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Педагогіка*. 2012. № 1. С. 82–92.

127. Крупеньова Т. І. Ойконімія творів письменників-постмодерністів. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Мовознавство*. Тернопіль : ТНПУ імені Володимира Гнатюка, 2017. Вип. 1 (27). С. 190–193.

128. Крупеньова Т. І. Функціонально-стилістичні особливості антропонімікону прозових творів сучасних українських письменників. *Проблеми сучасного літературознавства*. 2014. Вип. 19. С. 77–81.
129. Крупеньова Т. І. Ономастика драматичних творів Лесі Українки : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Одеса, 2001. 20 с.
130. Крупеньова Т. І. Особливості ономастикону творів Братів Капранових. *Записки з українського мовознавства*. 2017. Вип. 24(1). С. 117–124.
131. Крупеньова Т. І. Функції власних назв у драматичних творах Лесі Українки : монографія. Одеса, 2004. 160 с.
132. Кузьмич О. Я. Мовні засоби творення комічного в українській прозі кінця ХХ століття – початку ХХІ століття : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Луцьк, 2015. 217 с.
133. Кунтыш М. Ф. Лексическая структура рассказа А. П. Чехова «Дама с собачкой». *Веснік Віцебскага дзяржаўнага ўніверсітэта*. 2006. № 1 (39). С. 74–79.
134. Лемець Л. В. Символи в поезії Івана Франка : лінгвостилістичний аспект : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Дрогобич, 2018. 230 с.
135. Липова І. Гумористична антропонімія у творах П. Глазового, С. Олійника, П. Ребра. *Слова ў мове, маўленні, тэксьце* : зб. навуک. артыкулаў. Брэст : БрДУ, 2016. С. 455–459.
136. Литвин Л. В. Ономастична система художньої прози (на матеріалі французьких романів ХІХ – ХХ століть) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.05. Київ, 2006. 17 с.
137. Литвин Л. В. Ономастичний простір художнього твору і типи власних імен. *Мовні і концептуальні картини світу*. Київ, 2001. № 5. С. 124–128.
138. Література запорізького краю : хрестоматія творів кінця ХХ – початку ХХІ ст. / О. О. Медко, О. О. Стадніченко. Запоріжжя : Дике Поле, 2019. 480 с.

139. Ліщук Ольга. Письменницький портал Пилипа Юрика. URL : <https://cutt.ly/XwnWAeQ1>
140. Лонська Л. І. Антропоніми в складі українських паремій: лінгвостатистичне дослідження. *Мовознавчий вісник*. 2018. Вип. 24-25. С. 69–77. URL: <https://cutt.ly/twnWAlpZ>
141. Лукаш Г. П. Ономастикон прозових творів В. Винниченка : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Дніпропетровськ, 1997. 18 с.
142. Лукаш Г. П. Актуальні питання української конотоніміки : монографія. Донецьк : ТОВ «Видавничо-поліграфічне підприємство «ПРОМІНЬ», 2011. 438 с.
143. Лупинос Ганна. Письменницький портал Пилипа Юрика. URL : <https://cutt.ly/wwnWA9S5>
144. Лупол А. В. Онімний простір у поезії Василя Стуса : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Одеса, 2011. 199 с.
145. Лупол А. В. Онімні домінанти в ідіолекті В. Стуса. *Мова*. 2016. № 26. С. 76–82.
146. Лучик В. В. Етимологічний словник топонімів України / ред. В. Г. Скляренко. Київ : ВЦ «Академія», 2014. С. 186–187.
147. Лучик В. В. Принципи й критерії номінації та відновлення історичних назв у топонімії України. *Українська мова*. 2009. № 4. С. 28–33.
148. Лучик В. В. Про нові напрями української ономастики. *Філологічні дослідження* : зб. наук. пр. з нагоди 80-річчя члена-кореспондента НАН України, доктора філол. наук, проф. Ю. О. Карпенка. Одеса : Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова, 2009. С. 144–146.
149. Лучик В. В. Слов'янська ономастика: стан і перспективи розвитку. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Мовознавство*. Тернопіль, 2017. Вип. 1 (27). С. 210–213.
150. Лютий Г. І. Вибране : вірші, поеми, пісні. Запоріжжя : Хортиця, 1998. 532 с.

151. Лютий Г. І. Мама-Марія (роман-пісня). Запоріжжя : Дніпровський металург, 2008. 392 с. URL : <https://cutt.ly/gwnWZjEK>
152. Лютий Г. І. Письменники Запорізького краю. Запоріжжя : Хортиця, 2002. 580 с.
153. Макеева К. С. Про аспекти топонімічних досліджень в сучасній лінгвістиці. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Філологія*. 2012. Вип. 24. С. 189–193. URL: <https://cutt.ly/1wnWXrxn>
154. Малюга Н. М. Актуалізація генетичної словотвірної структури літературно-художнього імені (на матеріалі сатиричного роману Олега Чорногуза «Претенденти на папаху»). *Філологічні студії : Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2016. Вип. 15. С. 186–204.
155. Мариненко І. О. Специфіка антропонімної суфіксації у сатиричному тексті. *Науковий вісник Чернівецького університету імені Юрія Федьковича. Слов'янська філологія*. Чернівці, 2007. Вип. 356-359. С. 321–325.
156. Мацьків П. В. Концептофера Бог в українському мовному просторі : монографія. Дрогобич : Коло, 2007. 330 с.
157. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилїстика української мови : підручник. Київ : Вища школа, 2003. 462 с.
158. Медко О. О. Буття і порожнеча : нотатки до вистави. Запоріжжя : Дике Поле, 2016. 120 с.
159. Медко О. О. Хора : вірші. Запоріжжя : Дике Поле, 2017. 109 с.
160. Мельник Г. І. Міркування про теоретичні засади літературної ономастики. *Записки з ономастики*. Одеса, 2008. №11. С. 20–28.
161. Микитів Г. В. Вербалізація концепту Нижньої Наддніпрянщини в поезії В. А. Чабаненка. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*. 2013. № 3. С. 245–249.
162. Михайлов В. Н. О системе лингвистического анализа ономастической лексики в художественной речи. *Методика преподавания русского языка и литературы*. Киев, 1981. Вып. 14. С. 101–111.

163. Михайлова О. Г. Теоніми як таксономічні одиниці сакрального ономастикону. *Studia linguistica : зб. наук. праць*. Київ : Київський університет, 2008. Вип. 1. С. 100–105.

164. Можарова Т. М. Головні тенденції використання топонімів у поетичному мовленні та їх стилістичні функції (на матеріалі поезій І. Драча). *Вісник Кременчуцького державного педагогічного університету імені Михайла Остроградського*. 2008. Вип. 5. Ч. 2. С. 184–188.

165. Можарова Т. М. Оніми в поетичних текстах шістдесятників : склад, структура, значення : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Харків, 2009. 18 с.

166. Можарова Т. М. Стилiстичнi функцiї онiмiї поетичного тексту. *Лiнгвiстичнi дослiдження*. 2011. Вип. 31. С. 162–169. URL : <https://cutt.ly/ZwnWX5Ls>

167. Мороз О. А. Оніми в художньому дискурсі Макса Кідрука (на матеріалі роману «Твердиня»). *Вісник Донецького національного університету. Гуманітарні науки*. 2015. №1-2. С. 167–172.

168. Надутенко М. В. Лексико-семантичний спосіб творення ойконімів Дніпропетровської області. *Філологічні трактати*. 2011. № 3. С. 34–41.

169. Насакіна С. В. Методи ономастичного дослідження. *Записки з ономастики*. 2018. Вип. 21. С. 176–177.

170. Науменко Л. О. Прізвиська та прізвища у ранній прозі В. Винниченка. *Наукові записки. Філологічні науки (мовознавство)*. Кіровоград, 2001. Вип. 37. С. 204–206.

171. Наумова Т. М. Номінація особи у сатирично-гумористичних текстах Івана Франка та Володимира Самійленка : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2004. 20 с.

172. Неклесова В. Ю. Когнітивна природа власних назв на позначення часу : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15. Одеса, 2010. 20 с.

173. Немировська О. Ф. Антропонімізація як засіб створення хронотопу (на матеріалі роману І. С. Нечуй-Левицького «Гетьман Іван Виговський»). *Записки ономастики*. Одеса, 2005. № 9. С. 93–103.

174. Немировська О. Ф. Топонімікон як актуалізатор художнього простору (на матеріалі роману І. С. Нечуя-Левицького «Гетьман Іван Виговський»). *Записки ономастики*. Одеса, 2005. № 8. С. 83–93.

175. Ніколаєнко В. М., Кошель Я. М. Національна основа збірки Любові Геньби «Повези мене у Красиве...» як вияв світосприйняття автора. *Вісник Запорізького університету*. 2009. № 1. С. 135–138.

176. Німчук В. В. Українська ономастична термінологія (проект). *Повідомлення Української ономастичної комісії*. Київ : Наукова думка, 1966. Вип. 1. С. 24–43.

177. Новикова М. Л. Хронотоп как отстраненное единство художественного времени и пространства в языке литературного произведения. *Филологические науки*. 2003. №2. С. 60–69.

178. Огуй О. Д. Історія лінгвістичних учень (підручник для нової лінгвістичної парадигми). *Мова і культура*. Київ : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2008. Вип. 10. Т. VII (107). С. 265–268.

179. Ольшанська Олена URL : <https://cutt.ly/lwnWCGxf>

180. Осінь (Нікулочкіна) Тетяна. Письменницький портал Пилипа Юрика. URL : <https://cutt.ly/lwnWN32E>

181. Отин Е. С. Коннотативные онимы и их воспроизведение в историко-этимологическом словаре русского языка. *Вопросы языкознания*. 2003. № 2. С. 55–72.

182. Отин Е. С. Избранные труды по языкознанию. Донецк : Донеччина, 1999. 400 с.

183. Павленко І. Я. Креативний імпульс Запорожжя та регіональна специфіка фольклору Нижньої Наддніпрянщини. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*. 2005. № 2. С. 105–109.

184. Павленко І. Я., Дмитренко М. К. Духом козацьким гартований (про народознавчу і краєзнавчу діяльність В. А. Чабаненка). *Народна творчість та етнографія*. 2004. № 4. С. 33–42.

185. Пачева В. М. Ойконіми болгарських сіл Запорізького Надазов'я. *Дриновський збірник*. 2011. Т. 4. С. 549–555.

186. Пачева В. М. Формування системи запорізько-надазовських гідронімів. *Проблеми загального і слов'янського мовознавства*. 2018. № 2. С. 33–43.

187. Письменники Запорізького краю (антологія творів кінця ХХ – початку ХХІ ст.) / М. Г. Білокопитов, О. О. Стадніченко. Запоріжжя : Дике Поле, 2017. 552 с.

188. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови : підручник. Київ : Либідь, 1992. 248 с.

189. Попович Н. Ф. Літературно-художня антропонімія української драматургії ХІХ–ХХ століття : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Ужгород, 2004. 267 с.

190. Порпуліт О. О. Ономастичний простір українських чарівних казок : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Одеса, 2000. 217 с.

191. Процик І. Р. Словник власних астрономічних назв української мови. *Українське небо. Студії над історією астрономії в Україні*. 2010. С. 318–335.

192. Ребро П. П. Вибрані твори : в 5 т. Лірика. Запоріжжя : «Хортиця», 2000. Т. 1. 428 с.

193. Ребро П. П. Вибрані твори в 5 т. Цикли. Поеми. Пісні. Запоріжжя : «Хортиця», 2000. Т. 2. 520 с.

194. Ребро П. П. Вибрані твори в 5 т. Козацькі жарти. Запоріжжя : «Хортиця», 2006. Т. 4. 500 с.

195. Ребро П. П. Козацький сміховник. Гумор і сатира. Запоріжжя : Дніпровський металург, 2004. 246 с.

196. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2010. 843 с.
197. Селіверстова Л. І. Ономастикон у поетичному ідіолекті Яра Славутича : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Харків, 2003. 19 с.
198. Сімович О. І. «Ім'я роковане *МАРІЯ...*». *Дивослово*. 1989. № 1. С. 13–14.
199. Сірик С. В. Мовні контрасти як засоби експресивності в мовно-художній системі В. А. Чабаненка. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*. 2017. № 1. С. 198–203.
200. Скрипник Л. Г., Дзятківська Н. П. Власні імена людей : словник-довідник / за ред. В. М. Русанівського. 3-тє вид., випр. Київ : Наукова думка, 2005. 334 с.
201. Словник синонімів української мови : у 2 т. / ред. А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, С. І. Головащук. Київ : Наукова думка, 2001. Т. 1. 1027 с.
202. Словник української мови : в 11 т. / редкол. : І. К. Білодід та ін. Київ : Наукова думка, 1970-1980. Т. 4. С. 205, 575, 595. Т. 11. С. 294, 526.
203. Соколова А. В. Онімичний аспект проблеми ідіостилію письменника (на матеріалі зіставлення антропонімії у романах Григорія Тютюнника «Вир» і Василя Земляка «Лебедина згряя») : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Ізмаїл, 2003. 245 с.
204. Соколова А. В. Поетонімосфера художнього твору як складова його поетики (на матеріалі роману В. Земляка «Лебедина згряя»). *Література. Фольклор. Проблеми поетики*. Київ, 2008. Вип. 32. Ч. 1. С. 165–180.
205. Співак С. М. Власна назва в композиційно-смісловій структурі віршованих текстів американської поезії: комунікативно-когнітивний підхід : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2004. 197 с.
206. Стрижак О. С. Назви річок Запоріжжя і Херсонщини. Київ : Наукова думка, 1967. 127 с.

207. Суханова В. С., Коцюба А. Ю. Прагматоніми в ономастичному просторі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Філологія*. 2019. № 43. С. 142–144.

208. Сухомлин І. Д. Українські прізвиська людей як власні родові назви (лексико-семантична характеристика процесу творення відіменних чоловічих прізвиськ у народних говорах Середньої Наддніпрянщини). *Говори і ономастика Наддніпрянщини*. Дніпропетровськ, 1970. С. 30–58.

209. Терлецький В. М. П'ята пора року: збірка віршів. Тернопіль : Видавництво «Крок», 2014. 148 с.

210. Тележкіна О. О. Інтертекстуальність як ознака сучасної української поезії. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія філологічна*. Острог, 2014. Вип. 44. С. 310–314.

211. Торчинський М. М. Денотатно-номінативна структура антропонімікону української мови. *Філологічні науки. Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету*. Вип. 15. Т. 1. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2007. С. 146–150.

212. Торчинський М. М. Власні назви космічних об'єктів. *Мовні і концептуальні картини світу* : зб. наук. пр. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2008. Вип. 24. С. 311–315.

213. Торчинський М. М. Поетоніміка України: історія становлення і перспективи розвитку (на матеріалі дисертаційних досліджень). *Записки з українського мовознавства*. Одеса : Астропринт, 2006. Вип. 16. С. 332–340.

214. Торчинський М. М. Стилістично-виражальні можливості потамопоетонімів в українських поетичних текстах. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Лінгвістика*. Херсон: ХДУ, 2005. Вип. II. С. 164–167.

215. Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови : монографія. Хмельницький : Авіст, 2008. 550 с.

216. Торчинський М. М. Структура, типологія і функціонування онімної лексики української мови : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.01.01. Київ, 2010. 20 с.

217. Торчинський М. М. Українська ономастика: історія, сьогодення, перспективи. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2013. Вип. 6(1). С. 217–238.

218. Торчинський М. М. Українська ономастика : навч. посіб. Хмельницький : ХНУ, 2010. 237 с.

219. Трифонов Р. А. Лінгвокультурний зміст топонімів у метамовному аспекті (за есеїстикою Юрія Андруховича). *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2009. Вип. 46. Ч. 1. С. 146–154.

220. Тупиця О. Ю. Особливості організації поетичної картини світу. *Мовознавство*. 2009. № 4. С. 98–104.

221. Українська мова : енциклопедія / редкол.: В. М. Русанівський та ін. 3-тє вид., зі змін. і доп. Київ : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2007. С. 492.

222. Урись Т. Ю. Модус національної ідентичності в сучасній українській поезії (на матеріалі творчості І. Андрусяка, П. Вольвача та І. Павлюка): дис. ... канд. філол. наук: 10.01.01. Київ, 2017. 208 с.

223. Усова О. О. Ономастикон художніх творів Миколи Хвильового : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Донецьк, 2006. 195 с.

224. Фоменко В. Г. Звідки ця назва? Дніпропетровськ : Промінь, 1969. 102 с.

225. Хлистун І. В. Власна назва в українській поезії II пол. XX ст. (семантико-функціональний аспект) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2006. 27 с.

226. Хлистун І. В. Функціонування антропонімів у художній мові поетів Київської школи. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Філологічні науки*. Кіровоград, 2015. Вип. 138. С. 389–392.

227. Ходикіна І. І. Ономастичний простір творів Григорія Лютото. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Філологічні науки*. 2014. Вип. 2. С. 183-187. URL : <https://cutt.ly/CwnWM2pt>

228. Хоменко Г. Є. Функціонування графону в інформаційних текстах. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Філологічні науки (мовознавство і літературознавство)*. 2012. Вип. 4. С. 199–205.

229. Цівун Н. М. Стилiстичні функції антропонімів у мовотворчості Володимира Лиса (на матеріалі роману «Соло для Соломії»). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Філологія*. 2022. Вип. 14. С. 79–84. URL : <https://cutt.ly/wwnW1IP8>

230. Чабаненко В. А. Великий Луг Запорозький : історико-топонімічний словник. Запоріжжя, 1999. 331 с.

231. Чабаненко В. А. Вибрані праці з мовознавства. Запоріжжя : Дніпровський металург, 2007. 505 с.

232. Чабаненко В. А. Оратанія : поезії. Запоріжжя, 2004. 70 с.

233. Чабаненко В. А. Порожистий Дніпро : історико-топонімічний словник. Запоріжжя : ЗНУ, 2008. 188 с.

234. Чабаненко В. А. Прізвиська Нижньої Наддніпрянщини : у 2 кн. Запоріжжя : ЗНУ, 2005. Кн. 1. 262 с.

235. Чабаненко В. А. Савур-могила : Легенди та перекази Нижньої Наддніпрянщини (упорядкування, окремі записи, передмова, примітки). Київ : Дніпро, 1990. 264 с.

236. Чабаненко В. А. Січ духовна : поезії. Запоріжжя : Дніпровський металург, 2007. 220 с.

237. Чабаненко В. А. Стилiстика експресивних засобів української мови. Запоріжжя : ЗДУ, 2002. 351 с.

238. Чабаненко В. А. У вічному двобої : поезії, постичні переклади. Запоріжжя, 2000. 100 с.

239. Чуб Т. В. Вплив постонімогенезу на образні можливості пропріальної лексики : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15. Донецьк, 2005. 21 с.

240. Шарманова Н. М. Етнолінгвістика : навч. посіб. для студ. факультету української філології. Кривий Ріг : НПП АСТЕРІКС, 2015. 192 с.

241. Швець А. І. Предметно-номінативна класифікація онімів та місце в ній фольклорних онімів. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. 2015. Вип. 13. С. 227–234.

242. Шестакова С. О. До питання про стратифікацію сучасного ономастичного простору. *Типологія та функції мовних одиниць*. Луцьк, 2015. № 1 (3). С. 232–240.

243. Шотова-Ніколенко Г. В. Функції космонімів у творах Юрія Яновського. *Записки з ономастики*. Одеса, 2003. Вип. 7. С. 62–67.

244. Шотова-Ніколенко Г. В. Топоніми як засіб створення і зміни часопростору в художньому творі. *Наукові записки ТНПУ. Мовознавство*. 2017. № 1 (27). С. 331–334.

245. Юлдашева Л. П. Літературні оніми як засіб структурування художнього світу у творах для дітей та юнацтва. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Філологія*. 2019. № 39. Т. 1. С. 89–90.

246. Юрик П. С. Чхаю на Пупу! : вірші, сатира, проза. Запоріжжя : Дніпровський металург, 2022. 92 с.

247. Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків. Київ : Наукова думка, 1990. Т. 1. 577 с.

248. Яцура О. П. Антропонімікон сучасних поетичних і прозових творів А. Вознесенського та Є. Євтушенка (структурно-функціональний аспект) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.02. Київ, 2009. 22 с.

249. Ainiala T., Saarelma M., Sjöblom P. Names in focus : an introduction to Finnish onomastics. 2018. Vol. 17. 288 p.

250. Bright W. What is a Name? Reflections on Onomastics. *Language and Linguistics*. USA, 2000. No 4 (4). P. 669–681.

251. Dvořáková Ž. Abstract. Introduction to Literary Onomastics : dis. ...kand. na filol. vědy / Institute of the Czech Language. Praha. 2008. P. 2–4.
252. Gardiner A. The theory of proper names. A controversial essay. First edition. *Oxford University Press*. London, 1940. 67 p.
253. Gary D. Narrative and Consciousness : Literature, Psychology and the Onim. New York : Oxford university press, 2003. 252 p.
254. Gibka M. Literary Onomastics: a Theory. Łódź : ArchaeGraph. Wydawnictwo Naukowe, 2019. 173 p.
255. Hough C. Name structures and name survival. *Journal of the English Place-Name Society*. 2016. No 48. P. 5–27.
256. Kosyl Cz. Forma i funkcja nazw własnych. Lublin : Wydawnictwo UMCS, 1983. S. 25.
257. Kosyl Cz. Nazwy własne w literaturze pięknej. *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*. Kraków : Wydawnictwo Instytutu Języka Polskiego PAN, 1998. S. 363–387.
258. Lamping D. Der Name in der Erzählung : zur Poetik des Personennamens. Bouvier, 1983. S. 35.
259. Lieberman S. A matter of taste. How names, fashions, and culture change. New Haven : Yale University Press, 2000. 145 p.
260. Mill John S. A system of logic, ratiocinative and inductive, being a connected view of the principles of evidence, and the methods of scientific investigation. V. 1. Ed. 6. London, 1865. S. 3–180.
261. Nicolaisen W. F. H. On names in literature. 2008. No 31. P. 89–98.
262. Palacký F. Roxbor etymologický místních jmén českoslovanských. *Časopis českého museum*. 1834. VIII. S. 404–419.
263. Price R., Price S. Saramaka Onomastics : an Afro-American naming system. *Ethnology*. 1972. Vol. 11. P. 341–367.
264. Qizi G. S., Umarova N. R. The use of anthroponyms and pseudonyms in alisher Navoi's gazelles. *Academicia: An International Multidisciplinary Research Journal*. 2021. Vol. 11(9). P. 349–353.

265. Umarova N. R. The use of artistic anthroponyms in the poems of Alisher Navoi. *Theoretical & Applied Science*. 2021. Vol. 5. P. 419–421.

266. Wilkoń A. Nazewnictwo w utworach Stefana Żeromskiego. Wrocław, 1970. S. 82.

267. Zawawi S. What's in a name. New York : Afica World Press, 1996. 315 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

**Наукові праці, у яких опубліковані основні наукові результати
дисертації:**

1. Ткаченко Н. В. Онімний простір поезій М. Брацило (на матеріалі збірки «Я зроду тут живу...»). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Філологія*. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. № 46. Т. 2. С. 160–165.
2. Ткаченко Н. В. Функційне навантаження антропонімів збірки М. Білокопитова «А Вічний Час неспіхом тече...». *Південний архів. Філологічні науки*. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Випуск 87. С. 35–40.
3. Ткаченко Н. В. Нові тенденції ономавжитку в творах сучасних запорізьких поетів. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Вип. 24. Т. 1. С. 155–159.
4. Ткаченко Н. В. Ономастичні реалії в поетичному доробку Павла Вольвача. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський зб. наук. праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Вип. 55. Т. 3. С. 153–158.
5. Ткаченко Н. В. Літературно-художні оніми в сучасній поезії про війну (на матеріалі поетичних збірок запорізьких авторів). *Мова. Література. Фольклор*. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. № 2. С. 57–63.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Ткаченко Н. В. Ономастичні реалії в романі Григорія Лютого «Мама-Марія». *Сучасныя праблемы анамастыкі* : зб. навук. артык., м. Мінськ (Білорусь), 17–18 січня 2020 р. Мінськ : «Беларуская навука», 2022. Вып. 1: Да 85-годдзя з дня нараджэння В. П. Лемцюговай. С. 312–316.

7. Ткаченко Н. В., Ільченко І. І. Антропоніми як вияв національно-мовної картини світу в романі А. Чайковського «Козацька помста». *Мова і міжкультурна комунікація : теорія та практика* : матеріали всеукр. наук.-практ. конф., м. Полтава, 14 травня 2020 р. Київ : Видавництво «Ліра-К», 2020. С. 42–49.

8. Ткаченко Н. В. Специфіка творення онімного простору поезій Л. Геньби. *Актуальні проблеми слов'янської філології* : матеріали VI всеукр. наук.-практ. інтернет-конф., м. Запоріжжя, 25–26 листопада 2021 р. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2021. С. 37–41.

9. Ткаченко Н. В. Епітет як один із прийомів ономастистики у творах письменників Запорізького краю. *Лексико-граматичні інновації в сучасних слов'янських мовах* : матеріали XI міжнар. наук. конф., м. Дніпро, 20–21 квітня 2023 р. Дніпро : Ліра, 2023. С. 162–165.

10. Ткаченко Н. В. Топоніми в контексті російсько-української війни (на матеріалі поезій письменників Запорізького краю). *Молода наука* : зб. наук. праць студентів, аспірантів, докторантів і молодих вчених : у 5 т. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2023. Т. 1. С. 282–285.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати:

11. Ісачук Н. В. Перекладні поезії В. А. Чабаненка : ономастичні спостереження. *Альманах науки*. 2018. №2/1 (11). С. 49–52.

12. Ісачук Н. В., Ільченко І. І. Оними – показники історико-художнього хронотопу збірки В. Чабаненка «Савур-могила». *Вісник Маріупольського державного університету. Філологія*. Маріуполь : МДУ, 2019. Вип. 20. С. 175–183.

13. Ткаченко Н. В., Ільченко І. І. Інсулоніми Великого Лугу Запорозького : семантико-структурний аспект. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2020. Вип. 13. Т. 3. С. 66–71.

14. Ткаченко Н. В., Ільченко І. І. Антропонімічна парадигма – елемент побудови історичного часопростору роману Ю. Мушкетика «На брата брата». *Проблеми гуманітарних наук : зб. наук. праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»*. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Випуск 45. С. 136–152.

15. Ткаченко Н. В., Ільченко І. І. Стилiстико-прагматичне функціонування онімів у творах Ю. Федьковича. *Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету*. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Вип. 36. С. 86–90.

16. Ткаченко Н. В., Ільченко І. І. Антропонімікон історичного роману С. Скляренка «Володимир». *Pomędzy. Polonistyczno-Ukrainoznawcze Studia Naukowe*. 2022. Nr 3 (6). S. 103–109.

17. Ткаченко Н. В., Ільченко І. І. Етнопсихолінгвістична основа надвеликолузьких прізвищ. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський зб. наук. праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Вип. 57. Т. 2. С. 136–142.

18. Ткаченко Н. В., Ільченко І. І. Топонімічна парадигма урбаністичного роману В. Підмогильного «Місто». *Українська мова і література в школі*. 2022. № 5–6 (164). С. 18–22.

19. Ткаченко Н. В., Ільченко І. І. Топонімний простір романів «Залишенець. Чорний Ворон» та «Маруся» як вияв мовної особистості В. Шкляра. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Вип. 26. Т. 1. С. 171–177.

20. Ткаченко Н. В., Ільченко І. І., Лугова Д. В. Антропоніми в художньому просторі романів В. Шкляра («Чорний Ворон», «Маруся»). *Вчені*

записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Філологія. Журналістика. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 33 (72), № 6, Ч. 1. С. 172–180.

21. Ткаченко Н. В., Ільченко І. І. Відапелятивні топоніми тюркського походження Запорізької області. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський зб. наук. праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2023. Вип. 62. Т. 1. С. 191–199.*

**ПОКАЖЧИК ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ ОНІМІВ ЗАПОРІЗЬКОГО
КРАЮ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ**

Антропонімні класи

Антропоніми

Одночленні іменування

Одиничні імена

Агата – 66

Атілла – 121

Батий – 121

Біатриче – 74

Богдан – 118, 125

Боря – 118

Валентина – 70

Валерка – 69, 123

Валько – 128

Валя – 67

Ванюша – 120

Василина – 70

Василь – 66, 118

Василько – 68, 123

Вася – 67

Вівдя – 67

Віктор – 118

Вітька – 123

Вітя – 68

Вовка – 123

Вовочка – 130

Володимир – 75

Володька – 69, 123
Володя – 68
Вольдемар – 130
Галина – 68, 125
Галька – 69
Галя – 67, 68
Ганна – 70
Гаран – 69, 216
Гафієчка – 68, 124
Гафія – 66
Гнат – 70
Горпина – 118
Григір – 66
Григорій – 124
Грицько – 128
Джоконда – 74, 160
Дон Жуан – 74
Еней – 151, 160
Євген – 66
Євгенко – 128
Євдокія – 70
Жан – 73
Женя – 67
Захар – 69
Зіна – 70
Зойка – 69
Іван – 70, 118
Івась – 120
Ізабель – 120

Катерина – 70
Катруся – 118
Катря – 67, 70
Катя – 67
Кий – 121
Клава – 70
Коля – 67, 68
Кузьма – 66
Лада – 67, 155
Левко – 68, 123
Лідуся – 69, 124
Лука – 70
Льоня – 67
Люба – 67, 68, 157
Любава – 69,
Любов – 151
Любонька – 69, 123
Людка – 123
Майка – 123
Маринка – 128
Марієчка – 69, 124
Марійка – 68, 122
Марічка – 118, 122
Марія – 70
Микита – 66, 70, 118
Микола – 67
Митрофан – 124, 157
Митько – 115
Митя – 70

Мишко – 70
Мотря – 151
Надія – 108, 118
Надька – 69, 123
Назар – 125
Настя – 67, 70
Наталка – 118
Наталя – 118
Нестор – 160
Ніна – 70
Оксана – 69, 118, 155
Оксанка – 68
Оксаночка – 68, 124
Олежка – 68, 123
Ольга – 70
Оля – 67
Орест – 118
Павло – 66
Палажка – 69, 123
Палазя – 70
Панас – 70
Параска – 67, 123
Петро – 66
Петрусь – 69, 124
П’єр – 73
Платон – 69
Пріся – 69
Сава – 70
Сашко – 68, 123, 162
Святослав – 75, 118, 121, 159

Секлета – 125
Соломія – 70, 124
Степан – 66, 118
Стецько – 68
Талочка – 118
Тарас – 70, 167
Тарасій – 124
Тетяна – 82
Трохим – 66
Федеріко – 120
Хведько – 123
Христя – 67
Шура – 67
Юрась – 128
Янка – 120

Прізвища

Беранже – 71
Бетховен – 72, 125, 136, 139, 157
Богун – 74, 75, 121
Бодлер – 72, 153
Вагнер – 73
Ван Гог – 73, 157
Ван-Гог – 73, 160
Вишня – 72
Врубель – 73
Гапон – 128, 164
Гатило – 121
Гітлер – 130
Гонта – 74, 122

Гопки (уживається в множині) – 81
Грей – 68, 173
Гріг – 72, 125
да Вінчі – 73
Далі – 73
Данькевич – 72, 129
Дмитрусенко – 162
Довженко – 72, 129
Драч – 72, 166
Думкін – 162
Ейнштейн – 75
жириновські (уживається в множині) – 131
Залізняк – 121
Кадиров – 131
Кармелюк – 74
Кафка – 71, 153
Кириченки (уживається в множині) – 81
Клименки (уживається в множині) – 81
Козьмик – 128
Костович – 157
Кривонос – 74
Кузьменки (уживається в множині) – 81
Леннон – 167
Лошкарьова – 162
Мазепа – 121, 151
Медведєв – 131
Мірошники (уживається в множині) – 81
Морозенко – 75, 121
Ом – 75
Ортега-і-Гассет – 76

Паганіні – 160
 Пікасо – 73
 Платон – 167
 Пузани (уживається в множині) – 81
 Путін – 130, 131
 Путлер – 130
 Пушкін – 71, 72, 151
 Рекуба – 129, 151
 Руставелі – 72, 129, 166
 Салій – 162
 Сірко – 151
 Смолій – 128
 Сократ – 76, 167
 Сосюра – 72
 Сталін – 130
 Стус – 72
 Тичина – 166
 Ужвій – 72, 129
 Франко – 72, 129, 166
 Фрейд – 167
 Хмельницький – 75, 121
 Холодний – 129, 151
 Шевченко – 71, 72, 75, 121, 122, 129, 154, 160, 166
 Шопен – 72
 Штраус – 72, 125
 Яворницький – 75

Прізвиська

Безрукий – 79
 Буркало – 79
 Вернидуб – 77

Вишийкрові – 77
Витопчипам'ять – 77
Віслюк – 79, 126, 163
Ворон – 79, 119
Горголя – 79
Гуска – 79
Жирик – 131
Ковінька – 80
Котивітер – 77
Ламайребро – 77
Лиска – 79
Мазниця – 80
Матня – 80
Москаль – 81, 120
Москальчук – 81, 120
Муха – 79, 119
Негода – 79
Незнайжура – 77
Непийвода – 77
Нетудихата – 77, 78, 126
Нечуйвітер – 77
Порада – 79
Поречик – 131
Притикало – 79, 126
Пукало – 80
Рудий – 80
Свербигуз – 77
Тридуля – 78
Тринога – 78
Ширінка – 80

Шпонька – 80

По батькові

Василівна – 82, 119

Герасимович – 82, 119

Ілліч – 128

Петрович – 82, 119

Ярославна – 151

Двочленні іменування

Імена + прізвища

Беня Крік – 73

Владімір Путін – 130

Іван Гонта – 74

Іван Порада – 82, 119

Іван Смолій – 151

Кость Великий – 151

Максим Залізняк – 121

Микола Аврамчик – 151

Михайло Буряк – 151

Настя Шовкунка – 82, 119

Остап Вишня – 72

Павло Попович – 82, 119

Петро Кальнишевський – 75, 121

Северин Наливайко – 74

Тарас Шевченко – 121, 122

Фроїм Грач – 73

Ян Райніс – 150

Імена + по батькові

В'ячеслав Максимович – 83

Іван Ілліч – 83, 128

Іван Климович – 83

Іван Петрович – 83, 157

Люба Василівна – 83, 119

Микола Львович – 151

Павло Григорович – 69, 124

Теоніми

Білобог – 84

Дядько Сонце – 84

Орій – 84

Світовид – 84

Чорнобог – 84

Ярило – 84

Біблійні антропоніми

Авель – 85, 164

Адам – 85, 126

Єва – 85, 126

Іудей – 85, 127

Каїн – 85, 127, 158, 164

Соломон – 86

Суламіта – 86

Юда – 127

Міфоантропоніми

Аладдін – 87, 159

Антей – 86

Дон Кіхот – 160

Дюймовочка – 87

Котигорошко – 87

Медея – 186

Пігмаліон – 86

Прометей – 87

Протей – 86

Снігурочка – 87

Ясон – 86

Топонімні класи

Хороніми

Абхазія – 98

Америка – 98, 149

Аргентина – 132

Бахрейн – 138, 163

Білорусь – 98, 132, 163

В'єтнам – 97, 163

Вкраїна – 98, 99, 136, 137, 152, 164

Вкраїнонька – 98, 137, 157, 162

Волинь – 97

Гондурас – 138, 163

Греція – 132

Дике Поле – 100

Донбас – 97, 134, 138, 161

Європа – 97, 135, 161

Запорізький край – 98

Ізраїль – 97, 161

Кавказ – 138, 163

Казахстан – 161

Китай – 138, 159

Китайська Народна – 104, 132

Кубань – 97, 150

Монако – 138

Наддніпрянщина – 100, 133, 163

Оратанія – 100, 163

Орлеани – 139

Панама – 138

Південний Схід – 150
 Поділля – 97
 Поле Дике – 153
 Польща – 97, 135, 149, 154
 Помпеї – 135, 157
 Придніпров'я – 97, 133
 Расея – 140
 росії (уживається в множині) – 140
 Росія – 97, 98, 132, 137, 139, 140
 Сибіри (уживається в множині) – 97, 139
 Схід – 154
 Ташкент – 97, 163
 Україна – 97, 98, 99, 133, 136, 137, 153, 155, 156, 159, 161
 Українонька – 99, 137, 153, 156, 157, 163
 Урал – 97
 Франція – 138

Ойконіми

Полісоніми

Батурин – 92
 Белград – 150
 Бердянськ – 91, 161
 Бішкек – 92
 Бориспіль – 92
 Варшава – 92
 Відень – 92
 Гагра – 92
 Гуляй-Поле – 89, 90, 134, 157
 Гуляйполе – 90, 134
 Заліщики – 91
 Запоріжжя – 89, 90, 134, 150

Ірпінь – 138
 Київ – 89, 90, 92, 138, 150, 155, 157, 162, 164
 Луганськ – 91
 Луцьк – 91
 Львів – 91, 92, 155
 Маріуполь – 138
 Мелітополь – 90
 Москва – 97, 140
 Ніжин – 91
 Одеса – 91, 138, 156
 Освенцим – 152
 Париж – 91, 92
 Полтава – 91, 92
 Почаїв – 150
 Приморськ – 90
 Тегеран – 92
 Терєбовля – 91
 Токмак – 134
 Харків – 138
 Херсон – 138
 Черкаси – 151
 Чигирин – 91
 Чорнобиль – 91, 152
 Ялта – 91
 Яремче – 91, 92

Комоніми

Басань – 132
 Білоцерківка – 93, 154
 Вознесенка – 93, 154
 Грушеве – 93

Жовта Круча – 103, 132
 Кінські Роздори – 93
 Комиш-Зоря – 93
 Комишуваха – 93
 Красиве – 150
 Кринички – 132
 Любицьке – 93, 154
 Петрово-Свистуново – 92, 132
 Соколівка – 132
 Чапаєвка – 134

Урбаноніми

40 Лєт Радянської України – 94, 104
 Акрополь – 93
 Бабурка – 94
 Гортоп – 150
 Кічкас – 94
 Поділ – 149
 Топкапи – 93

Гідроніми

Потамоніми

Берда – 176
 Борисфен – 95
 Буг – 96, 154
 Валдай – 96
 Гайчур – 176
 Ганга – 96
 Десна – 96, 154
 Дніпр – 96, 154, 162, 177
 Дніпро – 94, 139, 149, 154, 155, 159, 176, 177
 Дністер – 110

Дон – 155
 Дунай – 94, 96, 154
 Жовті Води – 135
 Йордан – 96
 Калка – 135
 Конка – 94
 Міссісіпі – 96
 Мокра Московка – 103
 Ніл – 96
 Ор – 96
 Пилява – 135
 Псел – 96
 Сена – 96
 Славута – 95, 154, 160
 Славутич – 95
 Хорол – 96
 Черемош – 94
 Шельда – 96

Пелагоніми

Азов – 96, 133
 Азовське море – 96, 133, 154
 Жовте море – 97, 133
 Каховське корито – 141
 Каховське море – 141
 Руське море – 96, 141
 Чорне море – 97, 133

Інсулоніми

Байда – 102
 Великий Луг – 100, 134, 149, 154
 Крим – 97, 138

Луг –100, 134

Луг Великий – 104, 156, 175

Хортиця – 100, 101, 102, 134, 150, 154, 155, 156, 162, 175

Ороніми

Бона – 174

Говерла – 161, 174

Голгофа – 102, 159, 174

Замкова – 174

Карпати – 97, 134, 150, 161, 174

Мтацмінді – 102

Парнас – 102, 174

Синай – 174

Міфотопоніми

Вавилон – 102

Віфлеєм – 102

Едем – 102

Олімп – 102

Периферійні оніми

Асоціоніми

Батьківщина – 142, 145

Батько – 167

Вірш – 106

Вітчизна – 142, 145

Вітчизнонька – 142

Вічність – 108

Воля – 108

Добро – 142

Доля – 107, 108, 142

Душа – 107

Життя – 107

Зло – 112
 Істина – 108
 ІСТИНА – 107
 Кохання – 107, 108
 Ліра – 112
 Любов – 107, 108 144, 151
 МИР – 107, 108
 Мир – 107, 108
 Мова – 106
 Мрії – 107, 108
 Надія – 108
 НАДІЯ – 107
 Перемога – 107
 Поезія – 106
 Поет – 106
 Правда – 108
 Свята Перемога – 107
 Слава – 106
 Слово – 106
 Смерть – 108
 Талант – 106
 Творець – 143
 Час – 107
 Щастя – 107, 108

Зооніми

Баран – 109
 Бобик – 143
 Бровко – 143
 Бука – 149
 Вовчик – 109

Голуб – 109
 Моторний – 143
 Мухтарик – 143
 Півень – 109
 Пірат – 143
 Равлик – 109, 163
 Рекс – 143
 Рябко – 109, 143
 Сірий – 143
 Слон – 109
 Соловей – 109
 Тузик – 143
 Тхір – 109
 Черепаха – 109, 163
 Шарик – 143

Геортоніми

Благовіщення – 149
 Великдень – 109, 159
 Вербна – 147
 Івана Купала – 109
 Купала – 109, 151
 Новий рік – 147
 Покрова – 109, 147, 159
 Різдво – 143, 147
 Свят-вечір – 143
 Свят-Вечір – 109

Космоніми

Велика Ведмедиця – 111
 Великий Віз – 111
 Всесвіт – 110, 145

Земля – 110, 159

Космос – 110

Місяць – 110, 145, 155

Сонце – 110, 143, 144, 145

Чумацький шлях – 111

Ідеоніми

«Доктор Живаго» – 111

«Казачья» – 111

«Кобзар» – 146

«Код да Вінчі» – 73

Кремль – 147, 148

«Отче наш» – 113

«Розпрягайте, хлопці, коні» – 111

«Шовкова держава» – 111

Хортицький дуб – 146

Ергоніми

Бу-Ба-Бу – 111, 153

Дніпрельстан – 111, 146

Дніпрогес – 146

ДніпроГЕС – 111, 147

Міфозооніми

Жар-Птиця – 112

Пегас – 112, 145

«Хо» – 112

Еклезіоніми

Софія – 112

Сакральні імена

Бог – 151, 156, 160, 168, 169, 170, 171

Богородиця – 173

Божя Мати – 172

Бозя – 169

Всевишній – 156, 169, 170, 172

Господь – 151, 159, 169, 170, 171

Діва Марія – 156, 172, 173

діва Марія – 173

Марія – 173

Матінка Божа – 173

Матір Божа – 156, 172

Матір Пречиста – 172

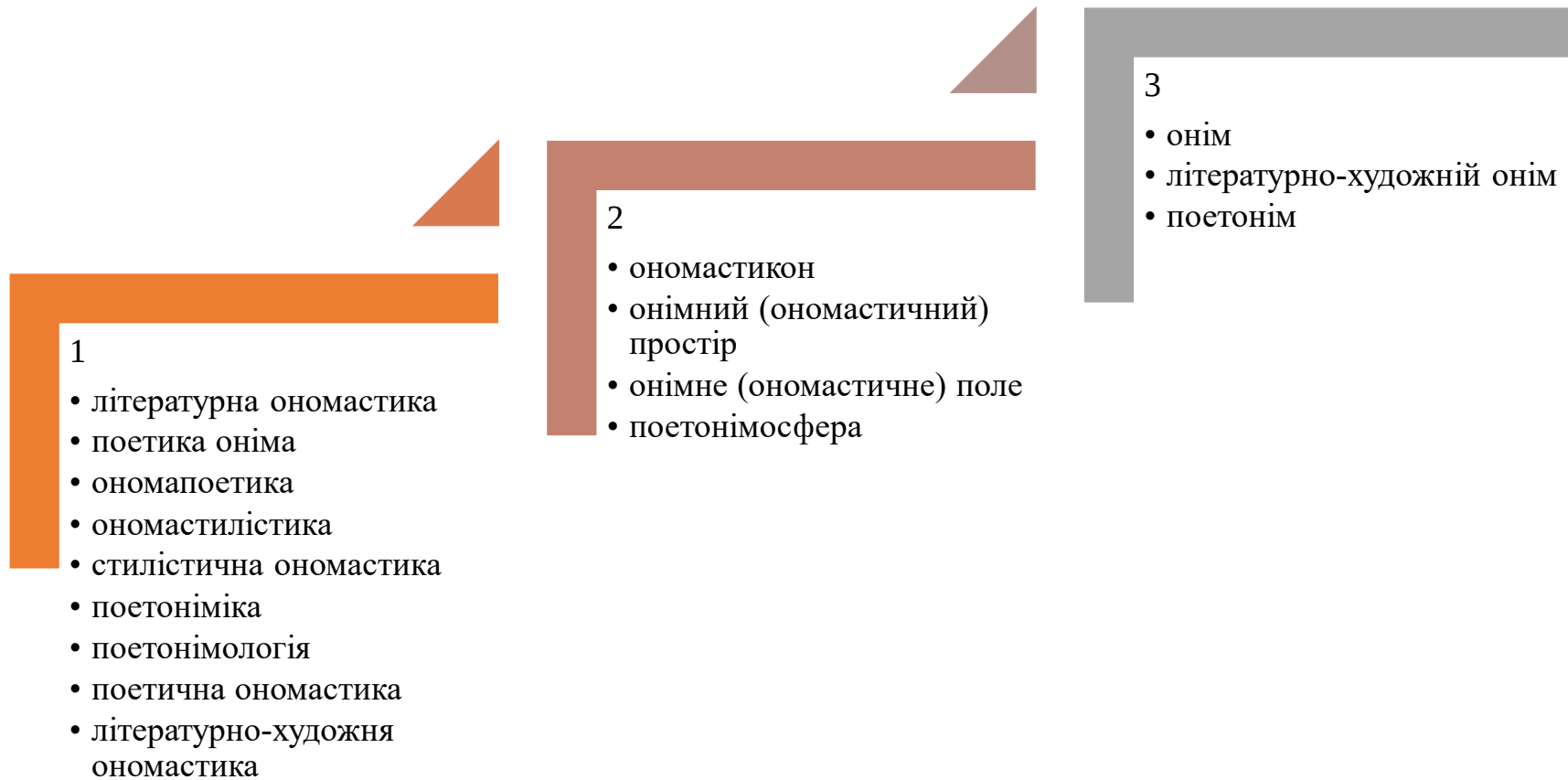
Месія – 159

пан-Біг – 169

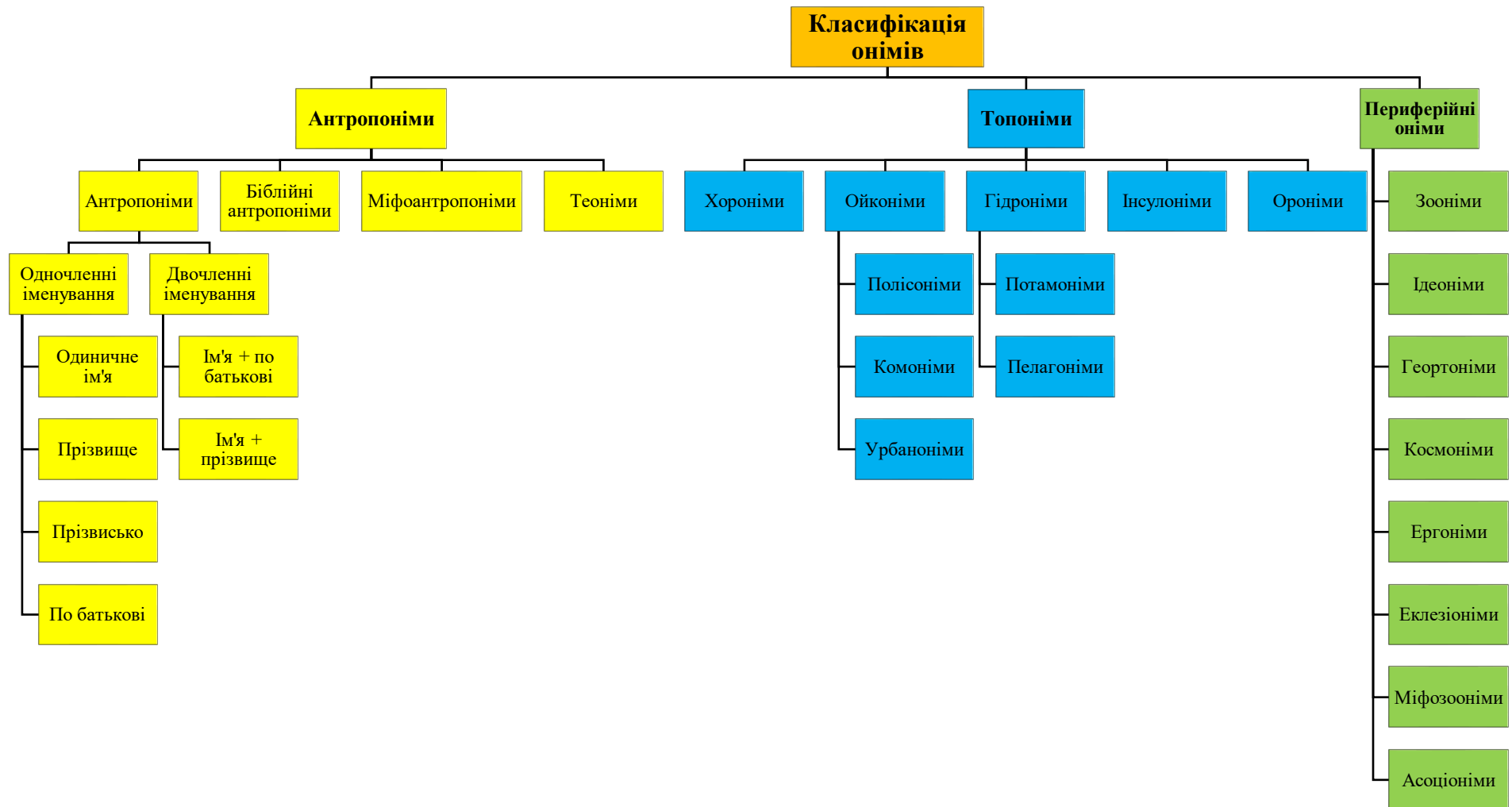
Пречиста – 172

Христос – 171, 172

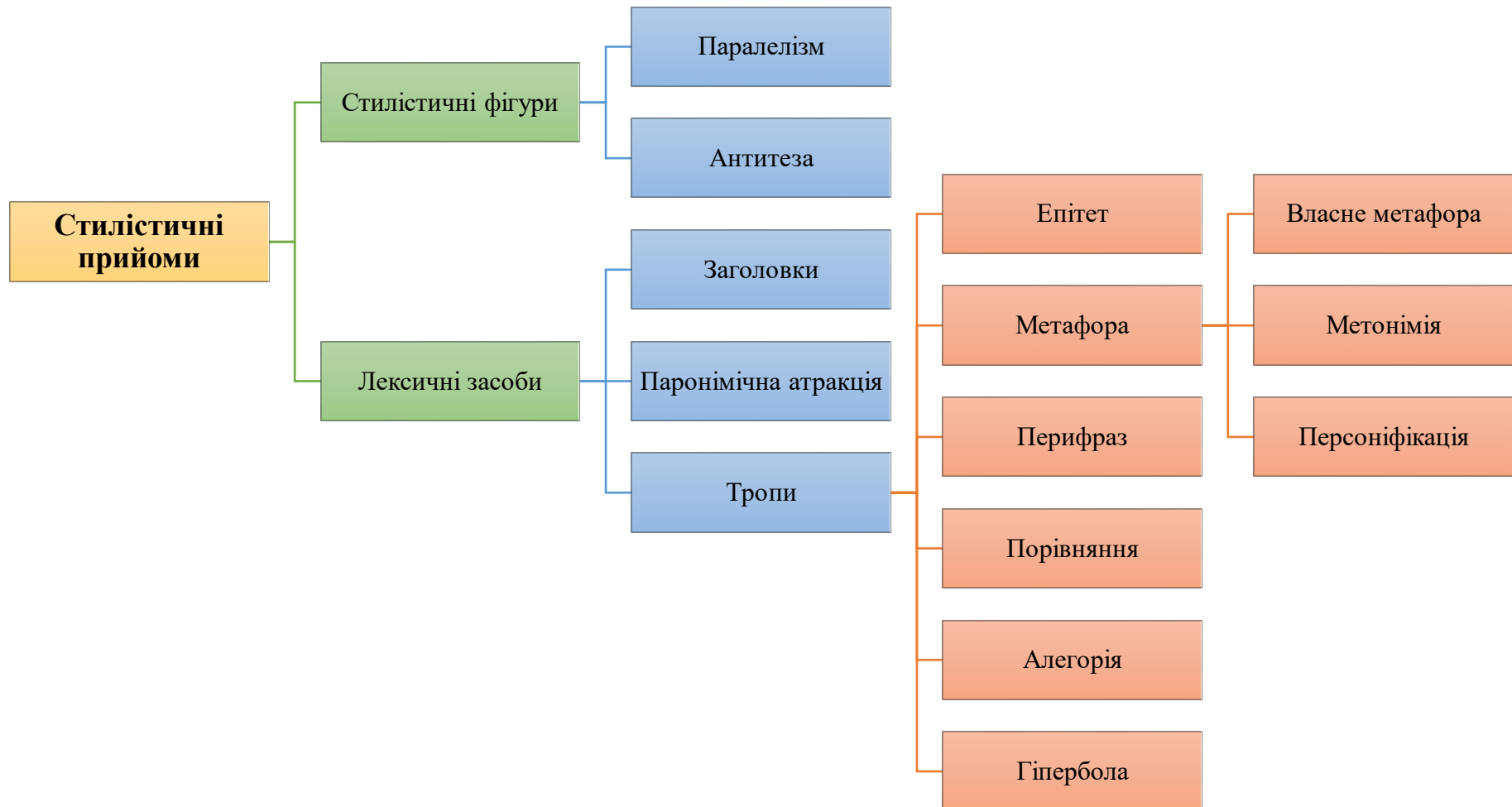
КОНЦЕПЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО АПАРАТУ

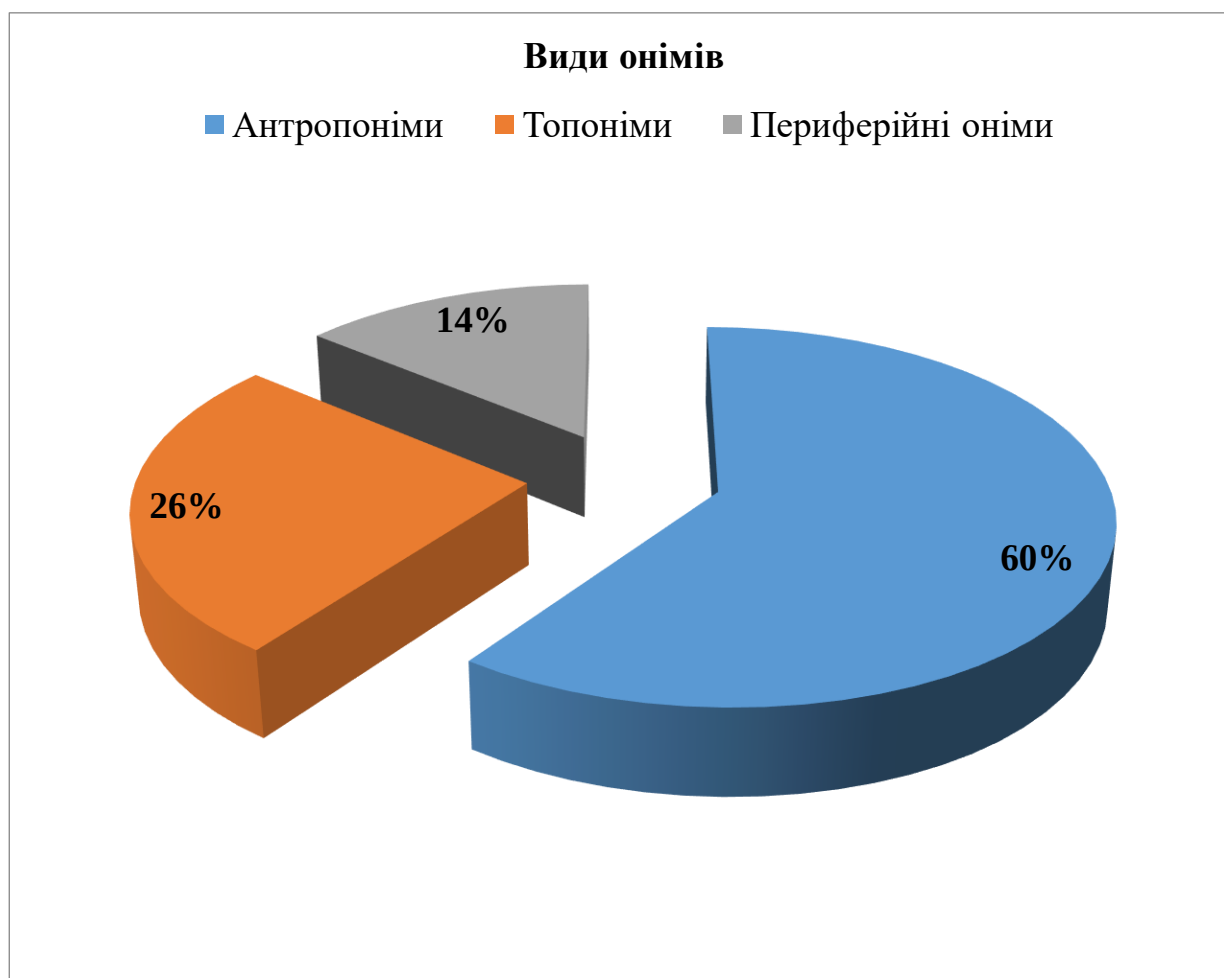
КЛАСИФІКАЦІЯ ОНІМІВ У ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТАХ ЗАПОРІЗЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

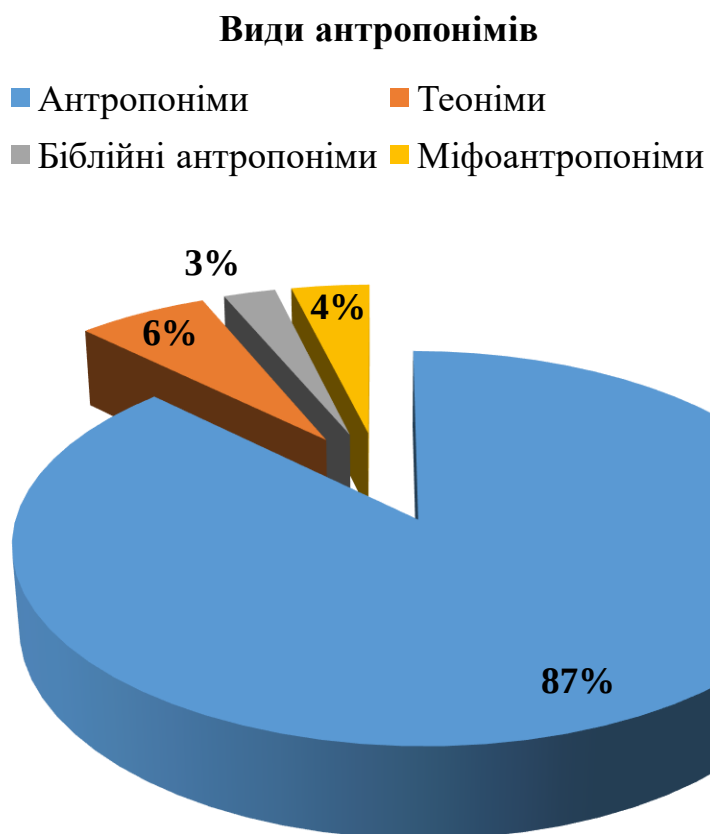
**СТИЛІСТИЧНІ ПРИЙОМИ У ПОЕЗІЯХ ЗАПОРІЗЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XX –
ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТТЯ**

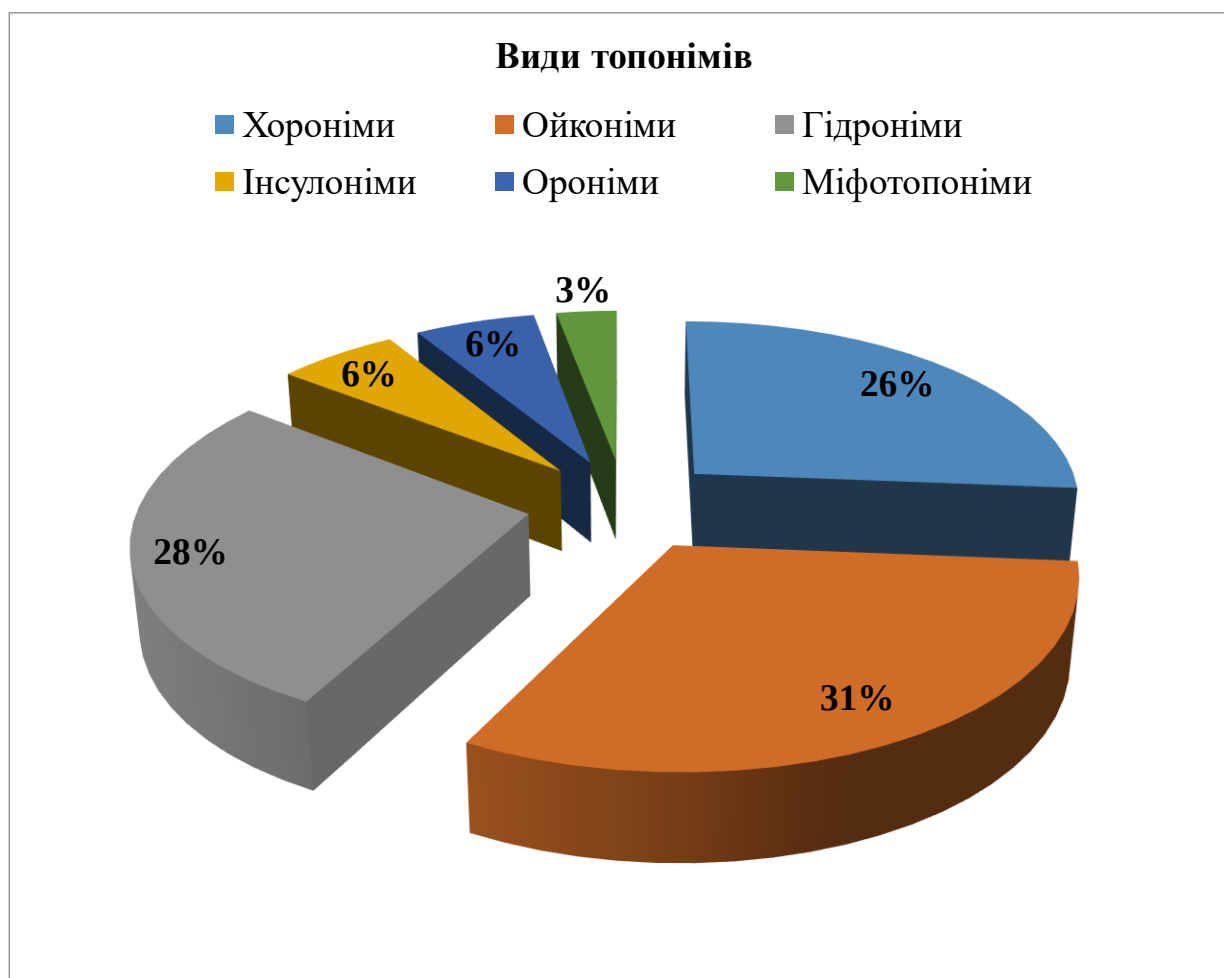
**ОНІМНА СТРУКТУРА ПОЕТИЧНИХ ТВОРІВ ПИСЬМЕННИКІВ
ЗАПОРІЗЬКОГО КРАЮ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XX – ПОЧАТКУ XXI
СТОЛІТТЯ**

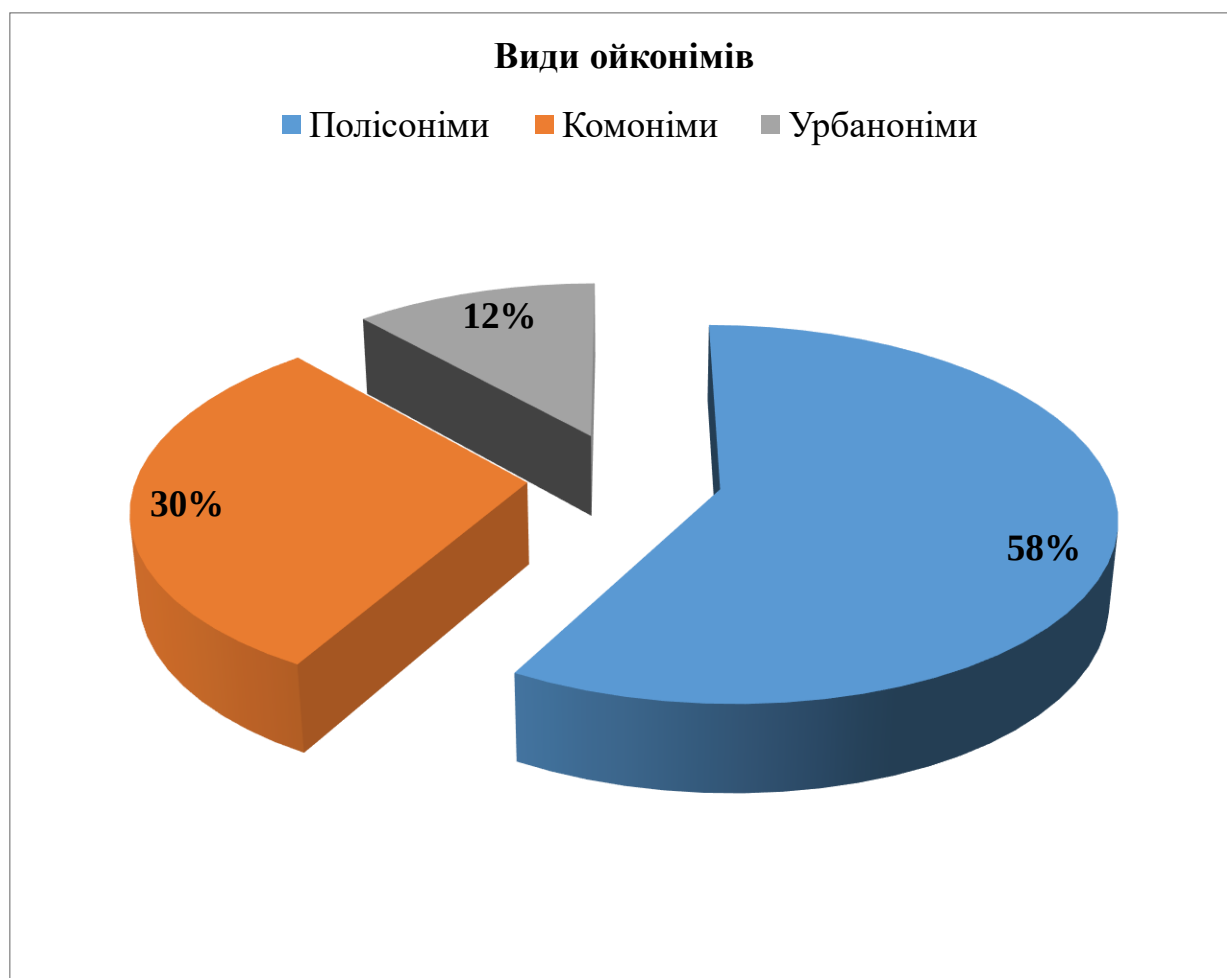
**АНТРОПОНІМНІ КЛАСИ ПОЕТИЧНИХ ТВОРІВ ПИСЬМЕННИКІВ
ЗАПОРІЗЬКОГО КРАЮ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ
XX – ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТТЯ**

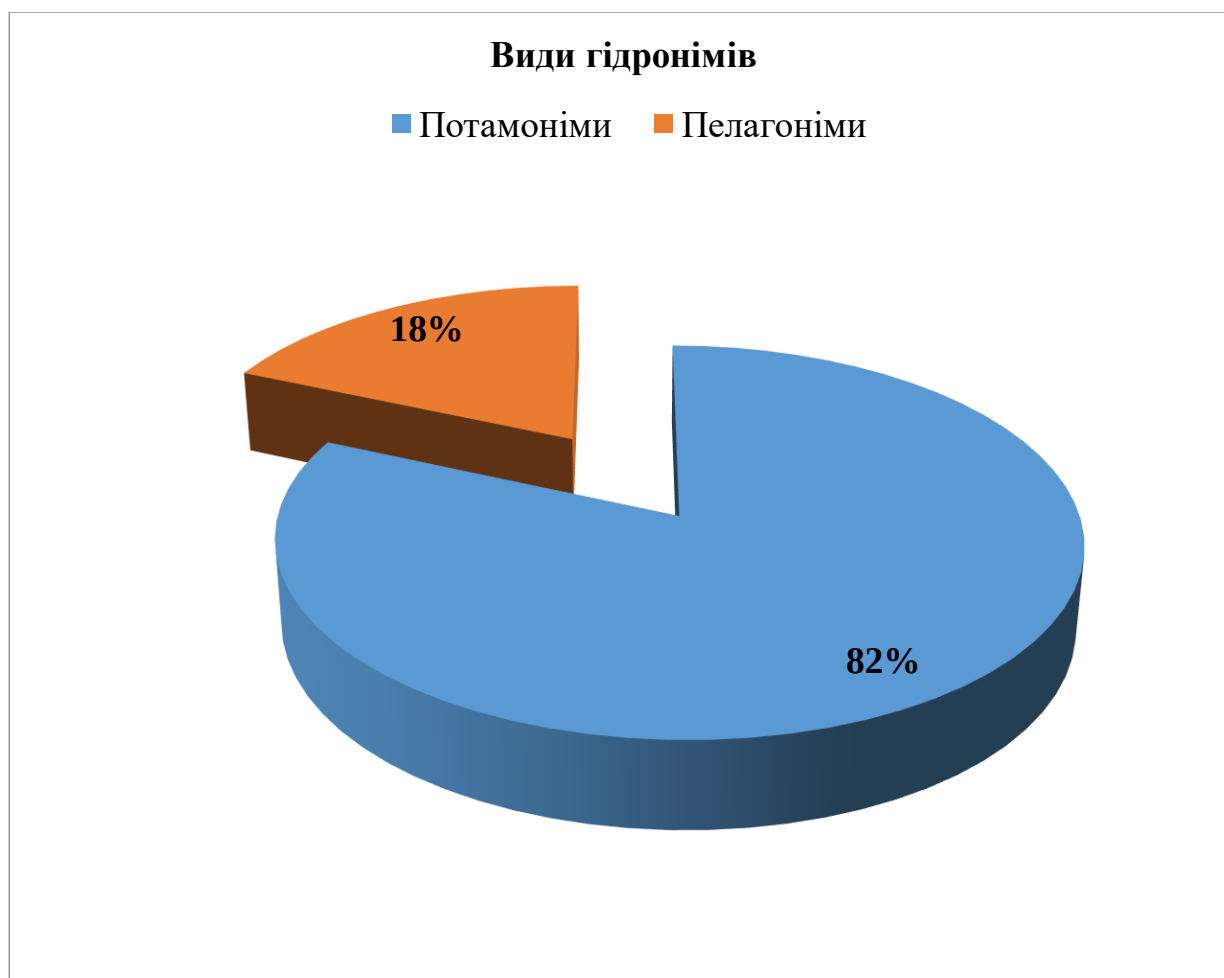
**ТОПОНІМНІ КЛАСИ ПОЕТИЧНИХ ТВОРІВ ПИСЬМЕННИКІВ
ЗАПОРІЗЬКОГО КРАЮ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XX – ПОЧАТКУ XXI
СТОЛІТТЯ**

**ВИДИ ОЙКОНІМІВ ПОЕТИЧНИХ ТВОРІВ ПИСЬМЕННИКІВ
ЗАПОРІЗЬКОГО КРАЮ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XX – ПОЧАТКУ XXI
СТОЛІТТЯ**

**ВИДИ ГІДРОНІМІВ ПОЕТИЧНИХ ТВОРІВ ПИСЬМЕННИКІВ
ЗАПОРІЗЬКОГО КРАЮ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XX – ПОЧАТКУ XXI
СТОЛІТТЯ**

**ПЕРИФЕРІЙНІ ОНІМИ ПОЕТИЧНИХ ТВОРІВ ПИСЬМЕННИКІВ
ЗАПОРІЗЬКОГО КРАЮ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ
СТОЛІТТЯ**

